

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ

*Таврійський державний агротехнологічний університет
Науково-дослідний інститут Агротехнологій та екології
Рада молодих учених та студентів*

Матеріали

*Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції студентів та магістрантів
за підсумками наукових досліджень 2013 року
«ІННОВАЦІЙНІ АГРОТЕХНОЛОГІЇ»*

Випуск I

УДК 63

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції
студентів та магістрантів за підсумками наукових досліджень 2013 року
«ІННОВАЦІЙНІ АГРОТЕХНОЛОГІЇ»

Мелітополь: ТДАТУ, 2014. - Випуск I. - 236 с.

До збірки ввійшли матеріали учасників науково-практичної Інтернет-конференції студентів та магістрантів за підсумками наукових досліджень 2013 року.

Збірник призначений для викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів, фахівців, які працюють за даним напрямом.

Редакційна колегія:

- Калитка В.В.* – завідувач кафедри рослинництва, директор НДІ Агротехнологій та екології, д.с.-г.н., професор
- Волох А.М.* – завідувач кафедри екології та охорони навколишнього середовища, почесний член УТМР, член Німецького товариства вивчення диких тварин та мисливства, д.б.н., професор
- Ломейко О.П.* – проректор з науково-педагогічної роботи, к.т.н., доцент
- Халіман І.О.* – проректор з науково-педагогічної роботи та зв'язку з виробництвом, к.б.н., доцент
- Єременко О.А.* – декан факультету Агротехнологій та екології, к.с.-г.н., доцент
- Рогач Ю.П.* – завідувач кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності, к.т.н., професор, заслужений працівник освіти України, академік міжнародної академії безпеки життєдіяльності
- Загорко Н.П.* – завідувач кафедри технології переробки та зберігання продукції сільськогосподарства, к.т.н., доцент
- Колесніков М.О.* – завідувач кафедри хімії та біотехнологій, к.с.-г.н., доцент
- Карман В.М.* – завідувач кафедри філософії та соціології, к.і.н., доцент
- Полікарпова Ю.О.* – в.о. завідувача кафедри іноземних мов, к.філол.н., доцент

РОБОЧА ГРУПА:

- Байбєрова С.С.* - кафедра технології переробки та зберігання продукції сільськогосподарства
- Каишкар'єв А.О.* - голова Ради молодих учених та студентів ТДАТУ

Матеріали розміщено на сайтах

<http://rada-tdatu.in.ua/> ⇒ Офіційна сторінка Ради молодих учених та студентів ТДАТУ

<http://nauka.tsatu.edu.ua/> ⇒ сторінка наукової роботи ТДАТУ

Адреса редакції:

ТДАТУ, Рада молодих учених та студентів

Просп. Б. Хмельницького 18,

м. Мелітополь, Запорізька обл.,

72312 Україна

ЗМІСТ

**СЕКЦІЯ 1
ФІЗІОЛОГО-БІОХІМІЧНІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА
ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА**

**ВПЛИВ ЕКЗОГЕННОГО ТОКОФЕРОЛУ НА ФОРМУВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ
ПРОДУКТИВНОСТІ ГОРОХУ..... 17**
Овечко І.О., Колесніков М.О.

Таврійський державний агротехнологічний університет

В роботі з'ясовується особливості вплив токоферолу на формування листового апарату та врожайність гороху. Показано, що за дії токоферолу (0,01–0,5г/л) зростала схожість насіння, вміст хлорофілу, індекс листової поверхні рослин гороху. За умов позакореневої обробки рослин розчином ТФ зростала біологічна врожайність.

**ОЦІНКА ВПЛИВУ АНТИОКСИДАНТНОГО ПРЕПАРАТУ АКМ НА ФОРМУВАННЯ
ПРОДУКТИВНОСТІ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ..... 20**
Бондаренко М.О., Колесніков М.О.

Таврійський державний агротехнологічний університет

В роботі з'ясовується вплив препарату АКМ на ріст і розвиток рослин озимої пшениці. Показано, що препарат АКМ при його використанні в технології вирощуванні пшениці озимої підвищував зимостійкість, збільшував площу листового апарату та вміст хлорофілу, сприяв формуванню підвищеного врожаю за посушливих кліматичних умов.

**ВПЛИВ ЕКЗОГЕННОГО ТОКОФЕРОЛУ НА ПРОРОСТАННЯ НАСІННЯ ТОМАТУ
ЗА УМОВ ЗАСОЛЕННЯ..... 23**
Грабчілева А., Колесніков М.О.

Таврійський державний агротехнологічний університет

В роботі з'ясовується вплив токоферолу на проростання насіння томату сорту Санька. Показано, що за дії токоферолу (0,001 – 0,01 г/л) в умовах засолення зростала схожість насіння, збільшувалася сира, суха маса та довжина проростків та коренів томатів.

**ВПЛИВ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ РОСЛИН НА РІСТ, РОЗВИТОК І УРОЖАЙНІСТЬ
СОНЯШНИКУ В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ 26**
Адаменко С., Покопцева Л.А.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Досліджений вплив позакореневої обробки рослин соняшнику гібриду НК Роккі регуляторами росту рослин АКМ, Вимпел К, Емістим С. З'ясовано, що обробка сприяє збільшенню загальної фітомаси, покращує структурні елементи врожаю та підвищує якість отриманої продукції.

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГІБРИДІВ СОНЯШНИКУ В УМОВАХ
ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ..... 29**
Білич Ю.Б., Покопцева Л.А.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Поведений морфологічний та структурний аналіз різних гібридів сояшнику. Встановлено, що загальна фітомаса рослин соняшнику краще формується у гібридів Санай і Тристан. Ці ж гібриди відрізнялися кращими структурними показниками і урожайністю.

**АГРОБІОЛОГІЧНА ОЦІНКА СОРТІВ КАБАЧКА В УМОВАХ СТЕПОВОЇ ЗОНИ
УКРАЇНИ 32**
Середюк В.В., Нінова Г.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Робота присвячена з'ясуванню продуктивності різних сортів кабачка, визначенню кращих в зрошуваних умовах Південного Степу України.

**АГРОБІОЛОГІЧНА ОЦІНКА СОРТІВ БАКЛАЖАНА В УМОВАХ СТЕПОВОЇ ЗОНИ
УКРАЇНИ 35**
Гондл О.Ю., Нінова Г.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Робота присвячена з'ясуванню продуктивності різних сортів баклажана, визначенню строків дозрівання в зрошуваних умовах Південного Степу України.

СЕКЦІЯ 2
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕРВИННОЇ ОБРОБКИ ТА
ЗБЕРІГАННЯ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

**ОБГРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ АНТИОКСИДАНТНИХ
КОМПОЗИЦІЙ ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ ПЛОДІВ ЯБЛУНІ 39**
Генцицький М.В., Байбєрова С.С.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Робота присвячена обґрунтуванню застосування нових антиоксидантних композицій для зберігання плодів яблуні. Приведено оглядову інформацію про існуючі традиційні способи подовження термінів зберігання плодів, їх переваги та недоліки.

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗАМОРОЖЕНИХ ДЮКІВ..... 42
Калінін А., Фарзаєва М., Фазилова Е.С., Іванова І.С., Куртова І.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Станція садівництва ім. М. Ф. Сидоренка НУААН

Проведений аналіз рентабельності придатності плодів дюків – Шалуinya, Мелітопольська пурпурна, Солідарність, які вирощені в умовах південного Степу України до заморожування та тривалого зберігання.

**ДИНАМІКА ЗМІН СУХИХ РОЗЧИННИХ РЕЧОВИН В ЗАМОРОЖЕНИХ ПЛОДАХ
ЧЕРЕШНІ РАНЬОГО, СЕРЕДНЬОГО ТА ПІЗНЬОГО СТРОКІВ ДОСТИГАННЯ ... 44**
Юрко Л., Іванова І.С., Долгова С.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Станція садівництва ім. М. Ф. Сидоренка НУААН

Проведена оцінка впливу заморожування та тривалого зберігання на зміну сухих розчинних речовин в плодах черешні трьох строків достигання – Валерій Чкалов, Віха, Ера, Ласуня, Червнева рання, Електра, Дебют, Любимиця Туровцева, Мелітопольська чорна, Тотем, Аншлаг, Простір.

**ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗАМОРОЖЕНОЇ ЧЕРЕШНІ
ПІЗНІХ СТРОКІВ ДОСТИГАННЯ 47**
Калінін А., Котилевська Н., Іванова І.С.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Проведений аналіз рентабельності придатності районуваних сортів черешні пізнього строку достигання, які вирощені в умовах південного Степу України до заморожування та зберігання

**ОРГАНОЛЕПТИЧНА ОЦІНКА ПЛОДІВ ЧЕРЕШНІ ПРИ ЗАМОРОЖУВАННІ ТА
ЗБЕРІГАННІ..... 50**
Фарзаєва М., Іванова І.С., Долгова С.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Станція садівництва ім. М. Ф. Сидоренка НУААН

Досліджено вплив заморожування на органолептичні властивості в плодах черешні трьох строків достигання Валерій Чкалов, Віха, Ера, Ласуня, Червнева рання, Електра, Дебют, Любимиця Туровцева, Мелітопольська чорна, Тотем, Аншлаг, Простір .

**ВПЛИВ ЯКОСТІ НАСІННЕВОГО МАТЕРІАЛУ НА ВРОЖАЙНІСТЬ КАРТОПЛІ
СОРТУ ТИРАС 53**

Скоробагатько А. В., Мілева Н. В.

ВСП «Ногайський коледж ТДАТУ»

В роботі проаналізовані фактори, що впливають на якість насінневого матеріалу і врожайність картоплі сорту Тирас.

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЯБЛУЧНОГО ПЮРЕ ЗА ДОПОМОГОЮ НВЧ-ОБРОБКИ..56

Скрипка К., Григоренко О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті досліджено вплив НВЧ-обробки яблучного пюре, виготовленого з п'яти районованих і перспективних в нашій зоні сортів, на його органолептичні властивості та реологічні характеристики з метою покращення якості та підвищення екологічної безпеки.

**РАДІОПРОТЕКТОРНІ ВЛАСТИВОСТІ ЯБЛУЧНОГО ПЕКТИНУ ТА ВИБІР
КРАЩИХ СОРТІВ ЯБЛУК ДЛЯ ПЕРЕРОБКИ..... 59**

Суркова Г., Рубанська О., Григоренко О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті обґрунтована необхідність використання плодів яблуні для переробки завдяки високому вмісту пектинових речовин, що володіють радіопротекторними властивостями. Досліджено фізико-хімічні показники п'яти районованих та перспективних сортів яблук та визначені найкращі для виробництва яблучного пюре.

**ВПЛИВ АНТИОКСИДАНТНОЇ КОМПОЗИЦІЇ ДЕПАА НА ПРИРОДНУ ВТРАТУ
МАСИ ПЛОДІВ ЯБЛУНІ ПІД ЧАС ТРИВАЛОГО ЗБЕРІГАННЯ 62**

Казак М.В., Байберова С.С.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Досліджено вплив передзбиральної обробки плодів яблуні сортів Гренні Сміт та Корей антиоксидантною композицією ДЕПАА на природну втрату маси під час зберігання. Встановлено, що обробка композицією ДЕПАА дозволяє знизити природну втрату маси плодів порівняно з необробленими плодами.

**ВИЗНАЧЕННЯ ВМІСТУ ПОЖИВНИХ ТА ШКІДЛИВИХ РЕЧОВИН В ПРОДУКТАХ
ХАРЧУВАННЯ..... 65**

Клик А.В., Донець І.М.

Костянтинівський ліцей «Ерудит», Мелітопольський район

Наведені результати дослідження вмісту поживних та шкідливих речовин у снековій продукції ТМ «Флінт» дослідження проводились порівняльними, статистичними та лабораторними методами.

**ЗМІНА ВЕЛИЧИНИ ВТРАТИ СОКУ В ПЛОДАХ ЧЕРЕШНІ
РАНЬОГО, СЕРЕДНЬОГО ТА ПІЗНЬОГО СТРОКІВ ДОСТИГАННЯ
ЗА ДІЇ ЗАМОРОЖУВАННЯ..... 68**

Калінін А., Іванова І.Є., Долгова С.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Станція зрошувального садівництва ім. М.Ф. Сидоренка НУААН

Досліджено вплив заморожування на зміну показника величина втрати соку в плодах черешні трьох строків досягання різних сортів.

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЯКОСТІ
КОВБАСНИХ ВИРОБІВ..... 71**
Карпіна М.О., Вієнко О.Ю.

ВСП «Василівський коледж Таврійського державного агротехнологічного університету»

Аналіз літературних джерел показав, що дослідження якісних показників ковбасних виробів проводиться за методиками, регламентованими визначеною нормативною документацією, а показники якості відповідають вимогам стандартів. Для оцінки комплексного рівня якості за сукупністю показників використовують відносно новий метод визначення - кваліметричний. На практичному етапі було досліджено якісні показники та визначено їх відповідність вимогам нормативної документації, а також проведено комплексну оцінку якості варених ковбас.

ЦУКРОВИЙ СИРОП В ГОДІВЛІ БДЖІЛ..... 74
Іванков Б.В., Андрущенко М.В., Сухаренко О.І.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Дослідження впливу цукрового сиропу на зимівлю бджолосімей.

ВПЛИВ АБІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА УРОЖАЙНІСТЬ ОГІРКА 74
Моряковська Л.Л., Прісс О.П.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Розглянуто вплив абіотичних факторів на урожайність огірків. Проведено парний кореляційний аналіз для виявлення факторів суттєвого впливу на врожайність. За спостереженнями Мелітопольської метеостанції зроблений аналіз зміни суми активних температур за літні місяці за кожні сім останніх років на території міста Мелітополь. Для виявлення сумісного впливу досліджуваних факторів на урожайність огірків розраховано множинну регресію.

СЕКЦІЯ 3
СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОСИСТЕМ ТА БІОРІЗНОМАНІТТЯ

**ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОВОДЖЕННЯ З ПРОМИСЛОВИМИ ТА
ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ ПІДПРИЄМСТВ МІСТА МЕЛІТОПОЛЯ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 81**

Євтушенко Х., Кюрчева Л. М.

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті проаналізовані особливості утилізації промислових та побутових відходів підприємствами міста Мелітополя, запропоновані заходи щодо вдосконалення діючої системи поводження з відходами.

**БУР'ЯНОВА ФЛОРА ПРОМИСЛОВИХ ПЛАНТАЦІЙ ЧЕРЕШНІ
В М. МЕЛІТОПОЛІ..... 84**

Колеснікова А.М., Подорожний С.М., Колесніков М.О.

Мелітопольська гімназія № 19, Мелітопольське відділення МАН

Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті наведено аналіз систематичної, ареалогічної та біо- та екоморфологічної структури бур'янової флори промислових черешневих садів в м. Мелітополі.

ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ 87
Супрун М.Ю., Прісс О.П.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Розглянуто можливі ризики використання зернових культур в Україні. Досліджено харчові ризики продовольчої пшениці, що приймається на доробку і зберігання Мелітопольським елеватором. Встановлено, що зерно, відповідає вимогам, що висуваються до продовольчого зерна в Україні. Однак встановлена відповідність вимогам ЄС, оскільки не проводились дослідження на радіонукліди та вміст мікотоксинів.

ВПЛИВ ВІДКРИТОГО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА «БІОЛЬ» НА ДОВКІЛЛЯ 89

Фролова А.І., Малько С.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Стаття присвячена дослідженню санітарно-захисної зони ТОВ «Біоль», висвітлено основні проблеми, які виникають у СЗЗ та методи їх вирішення.

**ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА
«ПРИМОРСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО» ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ
СЕРЕДОВИЩЕ 91**

Школик А.Ю., Федюшко М.П.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У даній статті проаналізовано діяльність Державного підприємства «Приморське лісове господарство». Визначені фактори антропогенного впливу на територію. Надані рекомендації щодо зменшення негативного впливу на територію Державного підприємства «Приморське лісове господарство».

РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМ ПЕРЕРАБОТКИ ЛИСТВЫ 94

Патлусова К. С., Вороновский И.Б.

Таврический государственный агротехнологический университет

Рассмотрен зарубежный опыт переработки листвы в твердое топливо

**СКОРОЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ ПРИ ПОВОДЖЕННІ З МЕДИЧНИМИ
ВІДХОДАМИ У СМТ НИЖНЬОГІРСЬКИЙ НИЖНЬОГІРСЬКОГО РАЙОНУ
АР КРИМ..... 97**

Куряга С.П., Григоренко О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Проаналізовані напрямки скорочення екологічних ризиків при поводженні з медичними відходами на прикладі Центральної районної лікарні у с.м.т. Нижнісірогози. Розглянуті принципи утилізації медичних відходів.

**ВПЛИВ ГОДІВЛІ ЗДОРОВИХ ТА ХВОРИХ НА НОЗЕМАТОЗ БДЖІЛ СИРОПОМ З
РІЗНИМИ ТИПАМИ ІНВЕРТАЦІЇ..... 100**

Генсицький М.В., Вороновський І.Б.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглянуті та опрацьовані методи інвертації цукрового сиропу для підгодівлі бджіл у весняний період, що дозволяє знизити смертність бджіл, і тим самим підвищити рентабельність пасіки.

ВПЛИВ ХОЛОДИЛЬНОГО ОБЛАДНАННЯ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ .. 103

Борисов В.В., Григоренко О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті висвітлені оптимальні шляхи вирішення проблем, яких завдають навколишньому середовищу озоноруйнуючі речовини з класу хлорфторвуглеводнів і використання нових технологій в холодильній індустрії як можливих шляхів запобігання забруднення довкілля.

ЗМЕНШЕННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ВОД АВТОМОБІЛЕБУДІВНОГО ЗАВОДУ..... 105

Кубрак А.А., Вороновський І.Б.

Таврійський державний агротехнічний університет

В статті зосереджено увагу на одну з головних проблем автомобілебудівного заводу, а саме, на дослідження якості підземних вод і зменшення шкідливих речовин в них до початку використання у промисловості.

ЛАНДШАФТНЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІЇ ЗВАЛКИ М. ЗАПОРІЖЖЯ..... 108

Карпенко А. В., Кулик А. С.,

Таврійський державний агротехнологічний університет

Встановлено, що перетворення смітника у частині житлового мікрорайону м. Запоріжжя: знизить рівень шуму в цілому мінімум на 5 %, підвищиться вологість повітря у радіусі 600 м від скверу на 8 % порівняно з відкритою площею; знизиться запиленість середовища приблизно на 4500 кг.

РОЗРОБКА ЕКОЛОГІЧНОЇ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ТЕРИКОНІВ ШАХТ

М. ДОНЕЦЬКА..... 111

Іванова І.Л., Загорко Н.П., Кулик А. С.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Проаналізовано геоморфологічний склад породи відвалу та розроблено проект екологічної рекультиваци терикона ЦЗФ «Чумаковська». В результаті запровадження даного проектного рішення знизиться рівень запиленості на території терикону, поліпшиться якість повітряних мас, знизиться рівень шуму.

ЛАНДШАФТНИЙ ДИЗАЙН СУЧАСНОГО СЕЛА..... 114

Грицько Н., Тарарухіна А.Є.

Костянтинівський ліцей «Ерудит», Мелітопольський район

Наведено стилі та прийоми, які поширені у ландшафтному дизайні, для дизайну українського сільського подвір'я

**ВПЛИВ ВІТАМІННО-МІНЕРАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ НА РІСТ, РОЗВИТОК КУРЕЙ
ТА ЯКІСТЬ ЇХ М'ЯСА..... 117**

Баришнікова Т.М., Донець І.М., Петряник Т.В.

Костянтинівський ліцей «Ерудит», Мелітопольський район

Розглянуто вплив на екологічність м'яса включення до раціону харчування курей-бройлерів «Росс-708» комплексно-вітамінних препаратів в умовах фермерського господарства села Костянтинівки Мелітопольського району Запорізької області.

СЕКЦІЯ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ВИРОБНИЦТВА

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСНУЮЧИХ ФОРМ НОРМУВАННЯ ПРАЦІ

НА ПІДПРИЄМСТВІ..... 120

Піхтарь О.В., Лисенко Ю.А.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Робота присвячена розгляду завдань, функцій та принципів нормування праці та вдосконаленню в процесі організації праці.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ АПК В УКРАЇНІ 123

Колесник І.А., Антошкін В.К.

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

У статті розглядаються основні аспекти державного регулювання охорони здоров'я працівників АПК, важливість забезпечення виконання основних вимог законодавства з охорони праці безпосередньо на підприємствах та додержання кожним працівником правил і норм з охорони праці.

СЕКЦІЯ 5

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА

ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ В УКРАЇНІ 126

Бончужна Є., Шелудько О.О.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглядаються проблеми бідності, її причини та шляхи вирішення.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПОВЕДІНКУ МОЛОДІ 128

Москаленко П., Городецька О.Г.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Стаття розкриває зміст поняття політичної культури в суспільстві. Проаналізовані особливості політичної культури сучасної української молоді. У статті розглянути основні аспекти формування політичної культури і розглядаються головні заходи з підвищення рівня політичної культури сучасної молоді.

ОПОЗИЦІЯ І ЇЇ РОЛЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ 130

Комарова Ю., Городецька О.Г.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглянуто загальне сучасне визначання поняття «опозиції» та її структурних елементів, роль опозиції в політичному житті, взаємодія опозиції та влади, стан політичних сил та їх дії стосовно один одного.

ВПЛИВ «25 КАДРУ» НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ. МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ? 133

Клименко В., Крупенко О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Розглянута можливість та спосіб впливу на свідомість людини за допомогою «25 кадру». Обґрунтований процес введення його в дію та результативність впливу на людей. Наведені та спростовані наочні приклади ефективності «25 кадру» та підведений підсумок, щодо правдивості, так званого, методу «телезомбування».

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ..... 136

Єлісєєва В., Карман В.М.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Одним із головних завдань педагогіки та психології вищої школи є вивчення особливостей студентської молоді. Важливим етапом професійної підготовки майбутніх фахівців є процес їх адаптації до умов вищого навчального закладу, бо саме в цей момент студент перебуває у складній ситуації знайомства з новими формами діяльності, спілкування, дозвілля, співвідносить власні сподівання з реальністю.

**ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧИМІ ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ВИКЛАДАЧА
ВИЩОЇ ШКОЛИ 138**

Іванков Д., Карман В.М.

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті зазначено, що вирішальною ланкою цілеспрямованого педагогічного процесу вищої школи виступають педагоги і саме педагогічне спілкування є одним з найважливіших конкретних механізмів управління професійним і соціальним становленням фахівця, розкриваються основні практичні механізми роботи і ефективної педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВПЛИВУ НА ПСИХІКУ ЛЮДИНИ..... 140

Зануда Р., Крупенко О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У даній статті розглядаються різноманітні засоби та методи впливу на психіку людей. Автор намагається дослідити ступінь впливу, його види тощо. Він звертає увагу на такі методи як реклама, переконання, навіювання і графіку. Також його цікавлять такі засоби впливу як гіпноз, музика та вплив кольорів на свідомість людини.

ЯКІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ... 143

Гроссман К., Карман В.М.

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті аналізуються основні напрями продуктивної взаємодії викладача зі студентами в учбовому процесі для організації активної пізнавальної роботи останніх, розкриваються деякі методичні підходи для підвищення ступеня задоволеності і комфортності у системі взаємних дій.

ВІРТУАЛЬНИЙ СВІТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПОВЕДІНКУ ОСОБИСТОСТІ 145

Бойко Є., Крупенко О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті досліджено вплив віртуального світу на поведінку особистості. Прикладом і базою для отримання інформації послуговували такі соціальні мережі як «ВКонтакте», «Однокласники» та спілкування за допомогою Скайпу. Озвучене нами питання є актуальним й своєчасним не тільки для нашого суспільства, але й для інших країн.

МІЖНАРОДНІ ПОЛІТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ 147

Серафимов Д., Городецька О.Г.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті проаналізовано тенденції розвитку міжнародних урядових і неурядових організацій та їх вплив на політику в цілому. Розглянуто становлення, сутність та діяльність міжнародних політичних організацій.

МОТИВАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ ПРИ ВИБОРІ ВНЗ..... 149

Бончужна Є., Городецька О.Г.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті на підставі соціологічних досліджень розглянута мотивація вибору майбутніх абітурієнтів. Виявлені причини, фактори та критерії, які мають вирішальний вплив на вибір випускниками шкіл вузу. Розглянути ціннісні орієнтації і пріоритети майбутніх абітурієнтів.

УКРАЇНА ТА ЄС, ВАРТО ЧИ НІ? 152

Піньковська А., Городецька О.Г.

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті зазначено, що необхідно для вступу у Європейський союз, акцентовано увагу на: інтеграцію України в ЄС та її готовність, розглянуто умови, за яких країна може стати частиною Європейської «сім'ї»; діяльність України в середині держави та у світі в цілому, зазначена проблематика питання інтеграції та важливість і актуальність цієї угоди.

СУЧАСНА ШКОЛА ЖАНА ПІАЖЕ 154

Нестерова А., Крупенко О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У матеріалі висвітлено витоки, сучасний стан та сутність школи швейцарського психолога Жана Піаже. Зазначені фундаментальні дослідження у напрямку дитячої психології, які стали результатом багаторічної праці науковця.

СТРЕС, ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ..... 156

Чеховська Т.К., Шелудько О.О.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглянута проблема стресу, як соціального явища та основні причини поширення його у сучасному суспільстві, Проблема стресу в останні роки стає однією з найактуальніших тем у світовій психологічній науці та практиці. Стаття розкриває проблеми стресу і стресової стійкості і яку вони грають роль в сучасному суспільстві.

- КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ 158**
Фастовець Є., Шелудько О.О.
Таврійський державний агротехнологічний університет
У статті розглядаються причини комп'ютерної залежності, та її шкідливий вплив на людину, як комп'ютер може становити загрозу для людського організму – впливаючи не лише на фізичний та фізіологічний стани, але маючи також психологічний вплив на людину.
- КРАСА ЛЮДИНИ ОЧИМА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ 160**
Тадіущук К., Шелудько О.О.
Таврійський державний агротехнологічний університет
У статті розглядаються проблеми краси людини, її причини та шляхи вирішення. Сила краси міститься у злитті в єдине ціле зовнішньої та внутрішньої краси самої людини. Стаття розкриває взаємозв'язок зовнішньої і внутрішньої краси людини.
- ДВОБІЧНИЙ ХАРАКТЕР ФРЕЙДИЗМУ 161**
Страхова К., Шелудько О.О.
Таврійський державний агротехнологічний університет
У статті розглядається сутність фрейдизму, його значення в філософії та вплив на сучасне суспільство. У статті розглянуто становлення людини як соціальної істоти, яке проходить у результаті впливу середовища і виховання.
- МАТЕРІЯ АБО ЕНЕРГІЯ 161**
Авакян А.Ю., Щербакова Н.В.
Таврійський державний агротехнологічний університет
Уявлення про матерію, її будову, основні властивості історично змінювалися. Першу концепцію матерії можна назвати субстратною. Виникла вона ще в античні часи. Багато її ідей без суттєвих змін проіснували до кінця ХІХ ст.. Згідно з цією концепцією матерія ототожнювалася з нестворюваними, незнищуваними природними першоелементами, тобто водою, землею, повітрям, вогнем, атомами і т.д. Реальними властивостями матерії вважались просторові параметри і вага.
- ОСНОВНІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПРИ МЕТАПРЕДМЕТНОМУ ПІДХОДІ 166**
Ширінська Г., Карман В.М.
Таврійський державний агротехнологічний університет
Глобалізований світ ставить на перше місце процеси розвитку соціально – економічної складової життя людини. Трансформаційність охопила також наукову й освітню галузі. Наразі сучасний стан розвитку освіти України вимагає інтегрованої освіти, досконалішого ущільнення знань й диференціації навчання, органічного поєднання в змісті освіти загальноосвітньої і фахової складових відповідно до запитів і можливостей школярів.
- ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АВТОРИТЕТНОГО ВИКЛАДАЧА 169**
Шакалова О., Карман В.М.
Таврійський державний агротехнологічний університет
В статті зазначено, що діяльність педагога різнобічна, гуманна і змістовна, вона потребує ґрунтовної підготовленості і має багато вимірів. Одне з найважливіших значень в оцінці педагога має авторитет викладача, як складова ознака професійної майстерності викладача вищого навчального закладу, завдання якого полягає у формуванні у студентів мотивації, навичок та вмінь самовдосконалення, озброїти їх ефективною методикою. В статті аналізуються психолого-педагогічні складові майстерності діяльності викладача через розгляд цілої низки взаємозумовлених компонентів.

- ІДЕЯ «НАДЛЮДИНИ» У ФІЛОСОФІЇ Ф. НІЦШЕ 161**
Шайко Л.К., Щербакова Н.В.
Таврійський державний агротехнологічний університет
У статті пропонується аналіз думок різних вчених - філософів щодо концепції Фрідріха Ніцше про людину, яка перевершила звичайну людину настільки, наскільки звичайна людина перевершила мавпу. Автор зробив спробу об'єднати дані теорії і на їх підставі зробити свій висновок.
- ПРИНЦИП ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ У МАТЕРІАЛЬНОМУ СВІТІ 173**
Кужелева В.В., Щербакова Н.В.
Таврійський державний агротехнологічний університет
В статті розглянуті різні тлумачення терміну «матеріальний світ» в залежності від світогляду філософів. Розглянуто та проаналізовано класифікацію взаємозв'язків у матеріальному світі.
- АНАЛІЗ ПРОТИРІЧ СУЧАСНОЇ ЕПОХИ 175**
Зайцева О.О., Щербакова Н.В.
Таврійський державний агротехнологічний університет
В статті розглянута проблема протиріч сучасної епохи. Розглянуто і проаналізовано основні протиріччя сучасної пори.
- ФІЛОСОФІЯ ФРЕЙДИЗМУ 177**
Тищенко А., Щербакова Н.В.
Таврійський державний агротехнологічний університет.
У статті розглядаються одна з найвпливовіших ідейних течій ХХ ст – психоаналіз, що ставить в центр уваги несвідомі психічні процеси і мотивації. Стаття розкриває зміст значення фрейдизму і його використання.
- ТОЛСТОЙ Л.Н. «ЩО ПРИХОВАНО ЗА ПИТАННЯМ ПРО СЕНС ЖИТТЯ» 179**
Дем'яненко М.К., Щербакова Н.В.
Таврійський державний агротехнологічний університет
В статті розглянуті основні питання про сенс життя людини. Розкриті питання про сенс життя, про співвідношення кінцевого і нескінченного в ній, тобто про те, чи має кінцева життя вічне, незнищенне значення і якщо так, то в чому воно полягає.
- В.СОЛОВ'ЙОВ «СЕНС ЛЮБОВІ» СТАТТЯ 3 (ЧАСТИНА 1)..... 180**
Радченко Ю., Щербакова Н.В.
Таврійський державний агротехнологічний університет
У статті пропонується аналіз роботи російського філософа Володимира Соловйова "Сенс любові", стаття 3, частина 1, в якій йде мова про любов між чоловіком й жінки, як з релігійної так і з філософської точки зору.
- СУПЕРЕЧКА ФІЗИКІВ І ЛІРИКІВ 182**
Айзман К.С., Щербакова Н.В.
Таврійський державний агротехнологічний університет
Суперечка фізиків і ліриків розпочалася в 59-му році, коли на сторінках "Комсомольської правди" з'явилася тема про значення науки та культури для формування свідомості людини. Доводили вони одне і теж, але на різних мовах. Біда в тому, що світ фізиків - осягнення реальності через експеримент і моделювання. А світ ліриків - це чуттєве осягнення реальності. Осць вони різні мови. І залишилася суперечка відкритою - так само, як лірик не здатен сколотити свій садовий будиночок прямокутним, так фізик не здатен барвисто описати свій фізичний світ ... Але є винятки !

**ЧИ ІСНУЄ У НАШ ЧАС ПРОТИСТОЯННЯ РЕЛІГІЙНОГО (АБО
МІФОЛОГІЧНОГО) І НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ В СУСПІЛЬСТВІ?..... 185**
Пацький І., Щербакова Н.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглядається область інтересів науки і релігії. Робиться спроба визначити причини протистояння науки і релігії. Описуються вимірювання людського життя, за які відповідають наука і релігія. Розглядається питання про негативні наслідки необмеженої наукового дослідження та неможливості для світської етики створити межі наукового пізнання. Вказується напрямок з'єднання науки і релігії.

**ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ: ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ
ОБОРОТІВ..... 187**
Лисяков Н.С., Крупенко О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У матеріалі іде мова про роль спілкування в житті людини, його значення та використання вербальних форм для передачі та отримання інформації. Автор робить акцент на використанні мовних оборотів та правильних висловлюваннях.

ЯК РОЗУМІТИ СТУДЕНТА ВИКЛАДАЧАМ ВИЩОЇ ШКОЛИ..... 189
Євтушенко Х., Карман В.М.

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті визначається, що у сучасному суспільстві випускник вищої школи може досягти успіху лише за умов здобуття високої професійної підготовки. Провідним компонентом навчальної діяльності є пізнавальний, що визначає багато в чому зміст усього процесу педагогічного спілкування, установлення правильних взаємовідносин, плідотворність взаємодії між учасниками педагогічного процесу. Для вирішення основних завдань навчально-виховної роботи педагогу потрібно мати максимально адекватну і повну уяву про особистість студента, на яку він впливає. виявлення особливостей розуміння викладачами особистості студента, обумовлених специфікою суб'єкта пізнання.

СІМ'Я ОЧИМА ДИТИНИ. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ..... 191
Погоріла А., Крупенко О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У роботі йде мова про важливість правильного виховання у колі родини. Наголошується на актуальності питання «батьки і діти» та на тому, що важливо враховувати і погляд дитини на ситуацію у родині.

СТРЕСИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ..... 193
Рудь А.О., Шелудько О.О.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглядаються стреси в житті людини. Стаття розкриває як екстремальні ситуації впливають на людину, як вони досягають визначеного критичного рівня, як впливають на якість життя людини.

ЧИ МОЖЛИВИЙ КІНЕЦЬ ІСТОРІЇ? (Ф.ФУКУЯМА)..... 195
Мостовий О., Шелудько О.О.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Глобальні проблеми сучасності оголили потенціал різноманітних «загроз» людському існуванню, це екологічні і техногенні катастрофи, ядерна загроза, тероризм, військові й ідеологічні експансії тощо. Глобалізація поставила під сумнів збереження культурної різноманітності світу. Усе це вкупі, з регулярно відтворюваними у різних регіонах світу економічними і з політичними кризами, деформує систему цінностей й невичерпністю змістів, призводить до духовного спустошення, руйнує картину майбутнього. У статті розглядається можливість кінця історії за Ф.Фукуяма.

- ЩАСТЯ ОЧИМА СУЧАСНОГО МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ 197**
Агамірова В.К., Шелудько О.О.
Таврійський державний агротехнологічний університет
У статті розглядається думка молодого покоління щодо щастя та його місця у їхньому житті. Розглянуто це питання в рамках проекту «Всесвітнє дослідження цінностей» та з історичної точки зору та розкрито питання щастя з історичної точки зору.
- ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ОЧИМА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ..... 199**
Баздирева К., Губенко В.В.
Таврійський державний агротехнологічний університет
Стаття розкриває зміст і особливості гендерних стереотипів. Проаналізовані особливості відтворення гендерних стереотипів серед студентської молоді. політичної культури в суспільстві. У статті розглянуто основні групи гендерних стереотипів та підходи до пояснення їх існування. Також проаналізовано на основі тестування студентів суперечливе відтворення гендерних стереотипів.
- СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОСИН МІЖ ПОКОЛІННЯМИ..... 202**
Кирпота А., Губенко В.В.
Таврійський державний агротехнологічний університет
В статті проаналізовано літературу та соціологічні дослідження з питань сучасного стану міжпоколінних взаємовідносин та вияву проблем, що стосуються природи та якості цих відносин. А також проаналізовано програмні документи авторитетних міжнародних організацій щодо відносин між поколіннями.
- ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УКРАИНИЗМОВ В РЕЧИ РУССКОЯЗЫЧНЫХ СРЕДСТВ
МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ МЕЛИТОПОЛЬЩИНЫ..... 205**
Тишкевич А.А., Фесенко Т.Н.
Константиновский лицей «Эрудит», Мелитопольский район
Рассмотрено особенности использования украинизмов в русскоязычных средствах массовой информации на примере региональных газет Мелитопольского района в Запорожской области.
- ПОШИРЕННЯ НОВІТНІХ РЕЛІГІЙНИХ РУХІВ В МЕЛІТОПОЛЬСЬКОМУ РАЙОНІ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 208**
Радченко Д., Неліпа С.В.
Костянтинівський лицей «Ерудит», Мелітопольський район
Розглянута мережа релігійних громад міста Мелітополя та Мелітопольського району, які представлені як традиційними, так і новими для України конфесіями.
- ІСТОРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЕКТІ КОРПУСУ
МИРУ США В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ 211**
Захаров М.О., Коваленко Л.В., Гаврилюк В.Л., Неліпа С.В.
Костянтинівський лицей «Ерудит», Мелітопольський район
Розглянута робота волонтерів Корпусу Миру США у школах Мелітопольського району Запорізької області у рамках Проекту молодіжного розвитку. Вплив роботи волонтерів Корпусу Миру на розвиток в сфері освіти та виховання учнів Мелітопольського району.
- ПРО ЕВРИСТИЧНИЙ СЕНС ПОНЯТТЯ «РІЧ-У-СОБІ» В ТЕОРІЇ ПІЗНАННЯ
І.КАНТА 214**
Пучкова А.Л., Дударєва М.О.
Таврійський державний агротехнологічний університет
У статті проаналізовано важливість розуміння евристичного сенсу поняття “річ-у-собі” в теорії пізнання І.Канта, викладене в “Критиці чистого розуму”.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	216
Гасько В., Губенко В.В. <i>Таврійський державний агротехнологічний університет</i> Стаття розкриває зміст понять «демографічні процеси» та «демографічна політика». Також розглянуті основні напрямки демографічної політики України. Проаналізовані данні державної служби статистики України на прикладі Запорізької області.	
СПЕЦИФІКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ МОЛОДЦЮ ЗМІ	219
Деміденко С., Губенко В.В. <i>Таврійський державний агротехнологічний університет</i> Стаття присвячена аналізу динаміки використання телебачення, радіо, друкованої преси молоддю, в тому числі для отримання інформації про політичну ситуацію та поточні події.	
СУЧАСНА ДЕРЖАВНА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА	222
Бойко Є., Морарь М.В. <i>Таврійський державний агротехнологічний університет</i> Розглянуто державну молодіжну політику України та причини її низької ефективності в сучасних умовах.	
СТАВЛЕННЯ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ ДО ЖИТТЄВОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ	225
Зінченко М., Губенко В.В. <i>Таврійський державний агротехнологічний університет</i> В статті викладені результати соціологічного дослідження, яке проводилось серед випускників Кирилівської ЗОШ І-ІІІ ступенів що до їх життєвого самовизначення та самореалізації у майбутньому.	
ПОЛІТИЧНЕ РІШЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬСТВА: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ.....	228
Кондратюк О., Морарь М.В. <i>Таврійський державний агротехнологічний університет</i> Статтю присвячено дослідженню політичного рішення. Визначено, що демократичне політичне рішення формується у процесі комунікативної взаємодії влади та суспільства. Це передбачає постійний обмін інформацією між суб'єктами та об'єктами управлінських рішень. Особливого значення комунікативна складова прийняття політичного рішення .	
МІСЦЕ І РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В ПРОЦЕСАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	228
Клименко В., Морарь М.В. <i>Таврійський державний агротехнологічний університет</i> Обґрунтовані місце та роль політичної еліти в процесах трансформації сучасної України, визначено основні функції, які вона здійснює та загальне значення еліти в розвитку суспільства. Розглянуті основні теорії, підходи або погляди щодо трактування сутності еліти різними науковцями. Наголошено на важливості поєднання всієї сукупності еліти країни задля досягнення єдності суспільства та національного розвитку.	
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЗНИК АВТОРІВ	234

СЕКЦІЯ 1

**ФІЗІОЛОГО-БІОХІМІЧНІ АСПЕКТИ
ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА**

УДК 633.3; 577.161.3

ВПЛИВ ЕКЗОГЕННОГО ТОКОФЕРОЛУ НА ФОРМУВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ГОРОХУ

Овечко І.О., 4 курс,
Колесніков М.О., к.с.-г.н., доцент

E-mail: ovehko.i@mail.ru
E-mail: chembiotech_dep@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

В роботі з'ясується особливості впливу токоферолу на формування листового апарату та врожайність гороху. Показано, що за дії токоферолу (0,01–0,5г/л) зростала схожість насіння, вміст хлорофілу, індекс листової поверхні рослин гороху. За умов позакореневої обробки рослин розчином ТФ зростала біологічна врожайність.

Одним із пріоритетних напрямків для аграрного виробництва є вирішення проблеми стійкості сільськогосподарських рослин до стресів та підвищення їхньої продуктивності. Засолення ґрунту є характерним фактором півдня України, що призводить до значних втрат врожаїв сільськогосподарських культур.

Для підвищення стійкості рослин проти стресових факторів біотичної та абіотичної природи використовують біологічно активні речовини. Одним з відомих адаптогенів є вітамін Е або токоферол. Токоферол (ТФ), як біологічний антиоксидант активно регулює процеси клітинного дихання, впливає на ділення, утилізує гідропероксиди [1]. Кількість досліджень проведених на рослинних об'єктах з використанням екзогенного токоферолу або його аналогів незначна. Разом з тим, є відомості про позитивний вплив токоферолу на ріст рослин, формування генеративних органів та врожайність. В ряді робіт показано ефективність застосування токоферолу при вирощуванні квасолі, льону, пшениці, рису в умовах сольового стресу через його вплив на ріст рослин, формування генеративних органів та врожайність культур [2,3]. Таким чином, дослідження адаптогенних механізмів антиоксидантних препаратів є актуальними та мають практичне значення.

Метою роботи було з'ясувати особливості впливу ТФ на формування листової поверхні та продуктивності гороху за умов передпосівної та позакореневої обробки.

Дослідження проводилися в умовах дослідного поля кафедри хімії та біотехнологій ТДАТУ розташованому у м. Мелітополі в 2013 році. Для проведення дослідження було використано насіння гороху сорту Глянс F1. Норма висіву 100 шт. схожого насіння/м². Облікова площа однієї ділянки 2,5 м². Було закладено 5 варіантів які розміщалися рендомізовано дво-хрясно-ступінчастим методом у 4-х разовій повторності[4]. Посіви другого варіанту інкрустували розчином токоферолу у концентрації – 0,001 г/л, третього – 0,01 г/л, четвертого – 0,5 г/л. Висів проведено у підготований ґрунт. Перша обробка посівів проведена у фазі 7 листка, друга обробка проведена у фазу бутонізації – початок цвітіння. Відбір проб проводився через 10–12 днів після обробок. Вегетативний період тривав 73 доби. Позакореневу обробку посівів проводили у вечірній час з використанням ранцевого обприскувача з нормою використання робочого розчину 300 л/га (0,03 л/м²). Посіви не оброблялися інсектицидами, боротьба з бур'янами здійснювалася ручним способом.

В ході дослідження визначали схожість насіння, індекс листової поверхні рослин гороху методом висічок в терміни 6-ти та 9-ти тижнів після посіву, вміст хлорофілу визначали флуориметрично за допомогою N-тестера та результати виражали в умовних одиницях, розраховували показники біологічної врожайності, а саме: середню кількість рослин на 1 м², середню кількість стручків на 1 рослині, середню кількість насінин у стручку, масу 1000 насінин[2]. Результати досліджень оброблено статистично.

Передпосівна обробка насіння гороху препаратом на основі токоферолу стимулювала проростання гороху, на це вказує зростання його схожості на 1,6–5,5 % порівняно з контро-

лем. Так, за дії ТФ в концентрації 0,5% схожість насіння гороху сягнула 93,4%, а за дії ТФ в концентрації 0,01% – 89,5%.

Однією з головних характеристик продуктивності посівів є індекс листової поверхні. Збільшення площі листового апарату дозволяє в більшій мірі акумулювати енергію Сонця та синтезувати речовини для пластичного обміну.

Передпосівна обробка насіння гороху розчинами токоферолу вплинула на формування листового апарату на початкових стадіях розвитку рослин, на що вказує зростання індексу листової поверхні на 12,5–31,4 % при застосуванні ТФ в концентрацій 0,01 –0,5 г/л.

Після першої листової обробки α -ТФ було показано, що він стимулював ріст листового апарату рослин гороху, про що свідчить збільшення ІЛП на 43% порівняно з даним показником на контрольних ділянках. Після другого обробітку дана тенденція зберігалася та ІЛП посівів гороху за дії 0,51 г/л ТФ перебільшував контрольний показник на 8,5 % , а за дії 0,1 г/л ТФ – на 7,2 % вірогідно (табл. 1).

Таблиця 1 – Вплив токоферолу на формування фотосинтетичного апарату рослин гороху

Варіант	ІЛП, м ² /м ² / Хлорофіл, ум.од		
	До обробітку	Після 1 обробітку	Після 2 обробітку
1 (контроль)	0,837 ± 0,059	1,145 ± 0,058	1,722 ± 0,020
	531±3	598 ± 6	691± 11
2 ТФ 0,001 г/л	0,914 ± 0,029	1,277 ± 0,094	1,787 ± 0,053
	553±4*	594 ± 7	707 ± 9
3 ТФ 0,01 г/л	0,939 ± 0,055	1,288 ± 0,048	1,828 ± 0,988
	549 ± 6*	589 ± 8	708 ± 11*
4 ТФ 0,1 г/л	0,941± 0,052	1,644 ± 0,103*	1,846 ± 0,110
	579 ± 6*	614 ± 5	705± 10
5 ТФ 0,5 г/л	1,099 ± 0,078*	1,349 ± 0,047*	1,870 ± 0,109*
	537± 5	609 ± 5	677 ± 8

Перетворення сонячної енергії в органічну речовину відбувається завдяки процесу фотосинтезу рослин. Важливою характеристикою фотосинтезу є вміст хлорофілу у асимілюючих органах. Доведено, що існує пряма кореляція між кількістю пігменту в листках, інтенсивністю фотосинтезу, ростом і розвитком рослин та їх продуктивністю.

Загалом токоферол позитивно впливав на вміст хлорофілу у листовому апараті рослин гороху. Так, при передпосівній обробці насіння гороху ТФ в концентрації 0,1 г/л було відмічено вірогідне зростання вмісту хлорофілу на 9% порівняно з контрольними показниками.

Після першого позакореневого обробітку посівів ТФ з концентраціями 0,001 г/л та 0,01 г/л зміни у вмісті хлорофілу мали невірогідний характер, а при підвищенні його концентрації до 0,1 г/л вміст хлорофілу зростав на 3 % порівняно з контрольними значеннями. Після другої листової обробки було зафіксовано збільшений на 2–2,5 % вміст хлорофілу у дослідних варіантах посівів гороху з використанням ТФ в концентраціях до 0,1 г/л.

Позакоренева обробка посівів α -ТФ вплинула на формування врожаю гороху.

Кількість стручків на рослині є важливою складовою продуктивності гороху. З даних таблиці 2 видно, що використання ТФ сприяло підвищенню середньої кількості стручків у всіх дослідних варіантах рослин на 4,5–9 % порівняно з контролем.

Застосування α -ТФ позитивно вплинуло на кількість насінин у стручку. Так, розчин α -ТФ в концентрації 0,01 г/л викликав підвищення кількості насінин в стручку гороху на 4,2 % порівняно зі значеннями контрольного варіанту. Загалом спостерігалось вірогідне збільшення маси 1000 насінин при застосуванні ТФ у діапазоні концентрації від 0,001 г/л до 0,5 г/л на 15 % – 21% порівняно з контрольними показниками. Але при застосуванні високої концентрації ТФ спостерігалось зменшення цього показника на 7 % відповідно (табл. 2).

Таблиця 2–Вплив токоферолу на біологічну врожайність рослин гороху

Варіант	Середня кількість стручків на 1 рослині, шт.	Середня кількість насінин у стручку, шт.	Маса 1000 насінин, г	Біологічна врожайність, кг/м ²
(контроль)	3,44	3,31	259,8	0,212
ТФ 0,001 г/л	3,80	3,45	300,9	0,236
ТФ 0,01 г/л	3,64	3,38	316,0	0,224
ТФ 0,1 г/л	3,77	3,36	294,8	0,236
ТФ 0,5 г/л	3,51	3,05	242,5	0,202
НІР _{0,5}	1,10	0,54	36,6	0,059

Дворазова позакоренева обробка насіння гороху α -ТФ у концентраціях 0,001 г/л та 0,1 г/л призвела до збільшення біологічної врожайності на 11% порівняно з контролем. Також, було зафіксовано, що при обробці посівів ТФ в концентрації 0,5 г/л відбувалося зменшення біологічної врожайності на 5% порівняно з контрольним варіантом.

Висновки. При вирощуванні гороху, токоферол сприяв зростанню індексу листової поверхні посівів та виявив вплив на вміст загального хлорофілу в різні фенологічні фази розвитку рослин гороху.

Використання розчинів токоферол при вирощуванні гороху позитивно вплинуло на формування його біологічної продуктивності на що вказує зростання біологічної врожайності максимально на 11%.

Токоферол як основа адаптогенного препарату може бути рекомендований у концентрації 0,1 г/л для використання при вирощуванні гороху з метою підвищення його солестійкості та врожайності.

Список використаних джерел

1. Труфанов А. В. Биохимия витаминов и антивитаминов/ Труфанов А. В. – М.: Колос, 1972. – 327с.
2. Farouk S. Ascorbic Acid and α -Tocopherol Minimize Salt-Induced Wheat Leaf Senescence / S. Farouk // Journal of Stress Physiology & Biochemistry. – 2011. – V.7(3).–P. 58–79.
3. Sattler S.E. Vitamin E Is Essential for Seed Longevity and for Preventing Lipid Peroxidation during Germination / S.E. Sattler, L.U. Gilliland, M. Magallanes-Lundback, M. Pollard, D. DellaPenna // The Plant Cell. – 2004. – V.16. – P. 1419–1432.
4. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований) / Б.А. Доспехов. – Москва: «Агропромиздат». 1985. – 351 с.

УДК 633.11: 631.53.027.2

ОЦІНКА ВПЛИВУ АНТИОКСИДАНТНОГО ПРЕПАРАТУ АКМ НА ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ

Бондаренко М.О., 4 курс,

Колесніков М.О., к.с.-г.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: mbjz@bk.ru

E-mail: chembiotech_dep@mail.ru

В роботі з'ясовується вплив препарату АКМ на ріст і розвиток рослин озимої пшениці. Показано, що препарат АКМ при його використанні в технології вирощуванні пшениці озимої підвищував зимостійкість, збільшував площу листового апарату та вміст хлорофілу, сприяв формуванню підвищеного врожаю за посушливих кліматичних умов.

Пшениця – основна зернова культура нашої держави. За посівними площами пшениця займає в Україні перше місце і є головною продовольчою культурою. Це свідчення великого народногосподарського значення озимої пшениці, її необхідності у задоволенні людей високоякісними продуктами харчування. У хімічний склад зерна входять усі необхідні для харчування елементи: білки, вуглеводи, жири, вітаміни, ферменти і мінеральні речовини[1,2].

Південний степ України знаходиться в зоні нестійкого землеробства. На сучасному етапі вирощування культури головною проблемою є малі запаси продуктивної вологи у ґрунті. Також негативний вплив на стан ґрунтів здійснюється недотриманням науково-обґрунтованих сівозмін та допустимих попередників, що призводить до отримання низьких врожаїв. Тому щоб забезпечити добрі та якісні врожаї пшениці доцільно використовувати застосування антиоксидантної композиції АКМ для стимуляції проростання насіння. Препарат АКМ, містить у своєму складі потужний антиоксидант іонол (2,6-ді-третбутил-4-метил-фенол) і апротонний елісітор–діметилсульфуроксид, що дозволяє йому впливати на фізіолого-біохімічні процеси послаблюючи негативну дію стресів, а саме недостатню кількість продуктивної вологи у ґрунті[3].

Метою роботи є з'ясування можливостей підвищення продуктивності пшениці озимої препаратом АКМ в умовах ФГ «Время» Генічеського району Херсонської області.

Дослідження проводились у 2012–2013 році на полях фермерського господарства «Время» Генічеського району Херсонської області. Попередник: соняшник. Насіння висівали у добре підготований ґрунт. Об'єктом дослідження слугувала озима пшениця сорту Жайвір.

Насіння озимої пшениці контрольного варіанту обробляли протруйником Ламардор 400 FS, 40% т.к.с. (0,15 л/т), а в дослідного варіанту обробляли протруйником сумісно з регулятором росту АКМ (0,33 кг/т) шляхом інкрустації на ПС-10 із розрахунку 10 л бакової суміші на 1т насіння. Також проводили позакореневий обробіток посівів у фазу кінець кущення-початок виходу в трубку баковою сумішшю Голіафу (0,8 л/га) та АКМ (0,33 л/га). Приготування препарату АКМ проводили у відповідності до запатентованої методики. У ході дослідів визначали: польову схожість озимої пшениці, коефіцієнт осіннього та весняного кущення, кількість рослин після перезимівлі, індекс листової поверхні посівів методом висічок, вміст хлорофілу флуориметрично за допомогою N-тестеру та результати виражали в умовних одиницях, показники структури врожаю (довжину колосу, густоту продуктивного стеблостою, кількість колосків у колосі, масу колосу, масу 1000 насінин, комбайнову врожайність озимої пшениці).

Польова схожість пшениці при застосуванні препарату АКМ не змінювалася вірогідно в зв'язку з тим, що у вересні 2012 року спостерігалися сприятливі умови для появи сходів. Польова схожість склала 83–85% з розрахунку, що норма висіву 4,5 млн. схожих насінин на 1 га. Разом з тим, препарат АКМ позитивно вплинув на формування бічних пагонів на що вказує зростання коефіцієнту кущення на 56 %. Слід відзначити, що суха біомаса надземної

частини рослин пшениці за дії АКМ збільшилася понад 2 рази порівняно з рослинами контрольних посівів (табл. 1).

Таблиця 1 – Польова схожість, коефіцієнт кущення, вміст хлорофілу та біомаса озимої пшениці за умов інкрустації насіння препаратом АКМ

Показник	Варіант	
	контроль	АКМ
Фаза кущення (осінь)		
Кількість рослин, шт/м ²	383	372
Польова схожість, %	85	83
Коефіцієнт кущення	1,62±0,16	2,54±0,24
Біомаса надземної частини, г/м ²	67,8±8,0	157,6±13,4
Фаза кущення (весна)		
Кількість рослин після перезимівлі, шт/м ²	392	414
Зміна кількості рослин, %	+2,3	+11,3
Коефіцієнт кущення	2,23±0,58	2,69±0,23
Біомаса надземної частини, г/м ²	195,2±24,6	272,2±14,6

Препарат АКМ дозволив підвищити адаптаційні можливості пшениці озимої, що забезпечило кращу перезимівлю озимої пшениці. Кількість рослин контрольного поля після перезимівлі збільшилася на 2,3%, а також збільшився коефіцієнт кущення на 37,6% у порівнянні з осінніми показниками. Подібні зміни пояснюються дуже м'якими кліматичними умовами зими 2012–2013 рр. Застосування препарату АКМ дозволило збільшити кількість рослин під час відновлення вегетації у весняний період до 414 шт/м². За дії АКМ коефіцієнт кущення пшениці визначений в весняний період перебільшував контрольний показник на 21%. Слід відзначити, що суха біомаса надземної частини рослин пшениці дослідного варіанту перебільшувала на 39% масу рослин контрольних посівів.

Фотосинтетичний апарат рослин є чутливим маркером до дії стресів різної природи. Короткотривала дія стресу приводить до зміни загального вмісту хлорофілів. Встановлено, що інкрустація насіння озимої пшениці препаратом АКМ сприяла зростанню площі листової поверхні посівів яка у фазі виходу в трубку після позакореневого обробітку препаратом АКМ була більшою в 1,32 рази в порівнянні з площею листової поверхні контрольних посівів (табл. 2).

Таблиця 2 – Вміст хлорофілу та індекс листової поверхні озимої пшениці сорту Жайвір в фазу виходу в трубку

Показник	Фаза вихід в трубку	
Індекс листової поверхні, м ² /м ²	0,25±0,02	0,33±0,02
Хлорофіл у прапорцевому листку, ум.од.	640±10	684±6

Вимірювання вмісту хлорофілу за допомогою N- тестеру показало, що препарат АКТ сприяв активації процесів синтезу фотосинтетичних пігментів на що вказувало підвищенню вмісту хлорофілу на 6,9% після позакореневої обробки посівів.

Аналіз біологічної врожайності озимої пшениці показав, що використання препарату АКМ викликало вірогідне зростання довжини колоса на 9,5% та кількості продуктивних пагонів на 33,6%. Кількість колосків у колосі змінювалася не вірогідно в залишилася в межах 12 г. Було відмічено зростання маси колосків на 11,6 % за дії АКМ (табл. 3).

Зерно є головною складовою біологічного та господарського врожаю пшениці. Слід відзначити, що інтенсифікація ростових процесів, фотосинтетичного потенціалу, підвищення адаптивності посівів озимої пшениці під час перезимівлі за умов використання препарату АКМ дозволили підвищити вихід товарної частини врожаю. Так, маса 1000 насінин отрима-

них з посівів оброблених препаратом АКМ в перерахунку на 14% вологість була більша за контрольний варіант на 9,6%.

Слід зазначити, що кліматичні умови травня та червня 2013 р. були дуже несприятливими (високі температури та повна відсутність атмосферних опадів) для формування колосу та формування зерна.

Таблиця 3 – Біологічна продуктивність озимої пшениці за умов обробки препаратом АКМ

Показник	Контроль	АКМ
Кількість продуктивних пагонів, шт/м ²	256	342
Довжина колоса, см	5,76	6,31
Кількість колосків у колосі, шт.	12,1	11,3
Маса 25 колосків, г	13,9	15,2
Маса 1000 насінин, г	24,9	27,3
Комбайнова урожайність, ц/га	6	7,9

Тому спостерігалися випадки коли колос не виходив з листкової піхви, зерно формувалося щуплим, запаленим з низькою крохмальністю. Тому валова врожайність озимої пшениці в богарних сівозмінах була дуже низькою. Вище наведені умови дозволили зібрати в богарних умовах контрольного поля лише 6 ц/га, а препарат АКМ при його впровадженні до агротехнології вирощування озимої пшениці сприяв підвищенню комбайнової врожайності до 7,9 ц/га.

Висновки. Препарат АКМ при його використанні при вирощуванні пшениці озимої стимулював процеси росту та розвитку пшениці на що вказує зростання коефіцієнту куцнення на 38–56%, сухої маси надземної частини рослин протягом вегетації. Передпосівна обробка зерна препаратом АКМ в дозі 0,33 г/т сприяла підвищенню адаптаційного потенціалу рослин до умов перезимівлі. За дії позакореневої обробки посівів препаратом АКМ збільшувалася площа листової поверхні в 1,3 рази та вміст хлорофілу на 7%. Впровадження препарату АКМ до технології вирощування озимої пшениці дозволило підвищити біологічну продуктивність пшениці за екстремальних кліматичних умов формування врожаю на що вказує підвищення врожайності на 30% та отримання зерна 4 кл. задовільної якості

Список використаних джерел:

1. Лихочвор В.В. Озима пшениця: навчально-практичне видання./ Лихочвор В.В., Грець Р.Р. – Львів: НВФ "Українські технології", 2002. – 88 с.
2. Грицаєнко З.М. Біологічно активні речовини в рослинництві / З.М.Грицаєнко, С.П.Пономаренко, В.П.Карпенко, І. Б.Леонтюк– К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2008. – 352 с.
3. Пат. № 10460, Україна, 6 А 01 С 1/06. Антиоксидантна композиція «АОК-М» для передпосівної обробки насіння сільськогосподарських культур/ Заславський О.М., Калитка В.В., Малахова Т.О.; опубл. 15.08.2005. – Бюл. №8.

УДК 633.3; 577.161.3

ВПЛИВ ЕКЗОГЕННОГО ТОКОФЕРОЛУ НА ПРОРОСТАННЯ НАСІННЯ ТОМАТУ ЗА УМОВ ЗАСОЛЕННЯ

Грабчілева А., 3 курс,
Колесніков М.О., к.с.-г.н., доцент

e-mail: nastjusha1992@mail.ru
e-mail: chembiotech_dep@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

В роботі з'ясовується вплив токоферолу на проростання насіння томату сорту Санька. Показано, що за дії токоферолу (0,001 – 0,01 г/л) в умовах засолення зростала схожість насіння, збільшувалася сира, суха маса та довжина проростків та коренів томатів.

Проблема стійкості сільськогосподарських рослин до стресів та підвищення їхньої продуктивності є пріоритетною для аграрного виробництва. Сольовий стрес стає одним з найвищачальних стресорів в умовах зміни клімату та поступової деградації ґрунтів в Україні. Засолення ґрунтів призводить до значних втрат урожаїв сільськогосподарських культур [1]. Засолення ґрунтового середовища викликає порушення осмотичного й іонного гомеостазу рослинних клітин, а також нагромадження в них токсичних речовин, що негативно впливає на проростання насіння та морфогенез рослин [2].

Висока продуктивність, широке використання, добрі смакові якості зробили томат однією з самих розповсюджених культур в нашій країні. Така овочева культура як томати є досить вибагливою до сольового середовища, що особливо стає актуальним при використанні для зрошення дуже мінералізовану воду. Запровадження регуляторів росту різної дії в технологіях вирощування сільськогосподарських культур дозволяє ефективно керувати їх продуктивністю. Одним із засобів боротьби зі шкідливою дією засолення може бути загартування рослин до засолення передпосівною обробкою насіння або вегетуючих рослин стимуляторами росту і метаболічних процесів. Вітамін Е (α -токоферол) виявляє потужні антиоксидантні властивості завдяки його здатності реагувати з активними кисневими метаболітами, ліпопероксидами та впливати на активність ферментів [3]. За даними сучасної літератури спектр досліджень проведених на рослинних об'єктах з використанням екзогенного токоферолу або його аналогів незначний. Відомо, що обробка посівів токоферолом сприяла розвитку рослин та формуванню врожайності. Так, в ряді робіт показана ефективність застосування екзогенного токоферолу при вирощуванні квасолі, льону, пшениці, рису [4].

Метою роботи є з'ясування особливостей впливу екзогенного токоферолу на біометричні показники проростків томату за умов сольового навантаження.

Дослідження проводили на насінні томату сорту Санька. Сорт Санька – це скоростиглий, низькорослий та детермінантний сорт томатів, що вигідно відрізняє його з решти адаптованих сортів. Для проведення досліду було закладено 6 варіантів, кожний в 4-кратній повторності. Насіння томатів контрольного варіанту пророщували у водному середовищі на фільтрувальному папері в чашках Петрі при контрольованих температурі (20–25 °С) і освітленості (4000 лк) в умовах 16-годинного фотоперіоду протягом 10 діб. Насіння дослідних варіантів пророщували на розчині натрію хлориду (0,1 М з осмотичним тиском 440 кПа). Фільтрувальний папір зволожували дистильованою водою щоденно до стану повної вологості, не допускаючи перезволоження та підсихання. Насіння томату дослідних варіантів обробляли солубілізованим препаратом на основі токоферолу в концентраціях (0,001; 0,01; 0,1; 0,5 г/л) Обробку насіння проводили шляхом передпосівного замочування насіння в розчинах токоферолу різних концентрацій.

У ході досліду визначали лабораторну схожість насіння. Схожість виражали у відсотках до загальної кількості насінин взятих на пророщування в кожній пробі. Силу росту визначали на 10-денних проростках томатів та вона включала визначення сирої і сухої маси,

довжини проростків та коренів. Результати опрацьовано статистично з використанням t- критерію Ст'юдента.

Пророщування насіння томатів призвело до вірогідного зменшення схожості насіння за рахунок створених умов депресії водного потенціалу та лімітування потоку води як фактору активації проростання. Дані наведені на рис. 1 свідчать про позитивний вплив ТФ на схожість насіння томату.

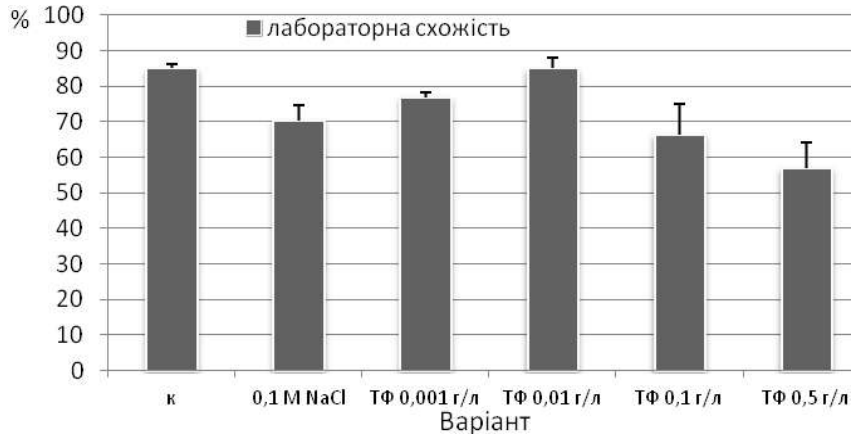

Рисунок 1 – Лабораторна схожість насіння томату за дії ТФ в умовах сольового середовища

Так, цей показник зростав в дослідних варіантах за дії ТФ в концентраціях (0,001 та 0,01 г/л) на 6,55 та 14,5% ($p < 0,05$) відповідно та наближався до схожості насіння, що пророщувалося на водному середовищі. Разом з тим, більш високі концентрації ТФ навпаки інгібували проростання насіння, в наслідок чого їх схожість були меншою за значення сольового контролю.

В ході дослідження встановлено, що за дії ТФ спостерігалася зростання сирової маси проростків та коренів томатів (рис. 2).

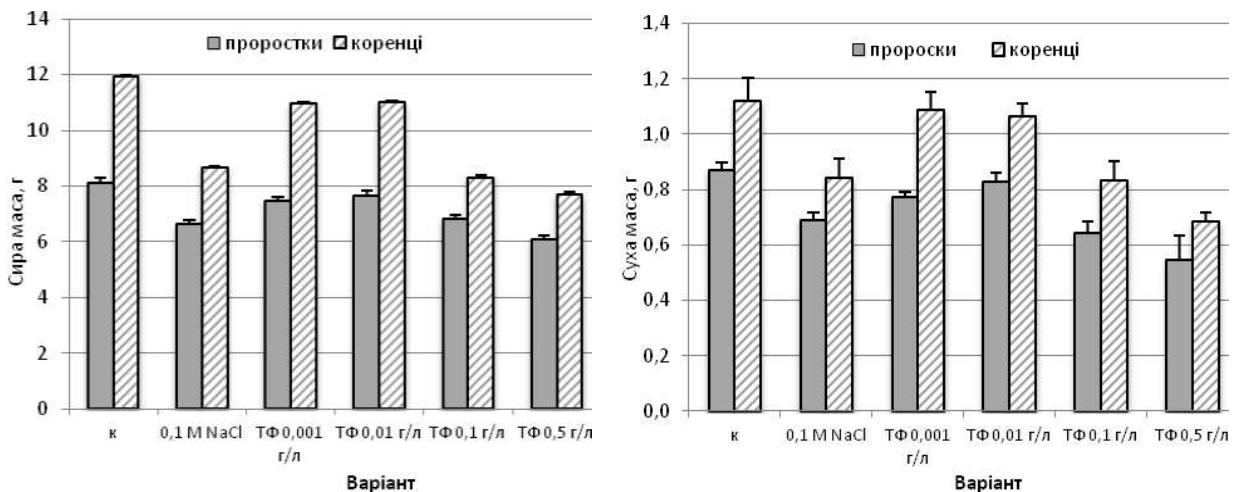

Рисунок 2 – Сира (А) та суха (Б) маса проростків та коренів томатів за дії токоферолу в умовах сольового середовища

Так, ТФ в концентраціях 0,001 та 0,01 г/л збільшував сирову масу коренів та проростків на 15,45 та 27,2% відповідно. Аналогічна ефективність відмічена й при розрахунку сухої маси, яка зростала за дії ТФ в проростках на 19,6%, коренях – на 29,0% порівняно з рослинами сольового контролю. Слід відмітити, що більш високі концентрації ТФ (0,1 та 0,5 г/л) не стимулювали накопичення як сирової, так й сухої маси проростків і коренів томатів.

Однією з причин гальмування росту та затримки розвитку є накопичення йонів Na^+ та Cl^- в зародку насіння, що проростає та реалізація їх токсичного впливу на клітини. Препарат

на основі ТФ сприяє детоксикації токсичних метаболітів, знешкодженню радикалів та, як наслідок, опосередковано стимулює ростові процеси.

Сольове навантаження викликало уповільнення фаз розтягування клітин та знизило довжину проростків на 22%, а коренів – на 24,8% порівняно з рослинами пророщеними на водному середовищі. Довжина проростків та коренів 10-денних томатів зростала за умов передпосівної обробки насіння ТФ в концентраціях 0,001 та 0,01 г/л (рис.3).

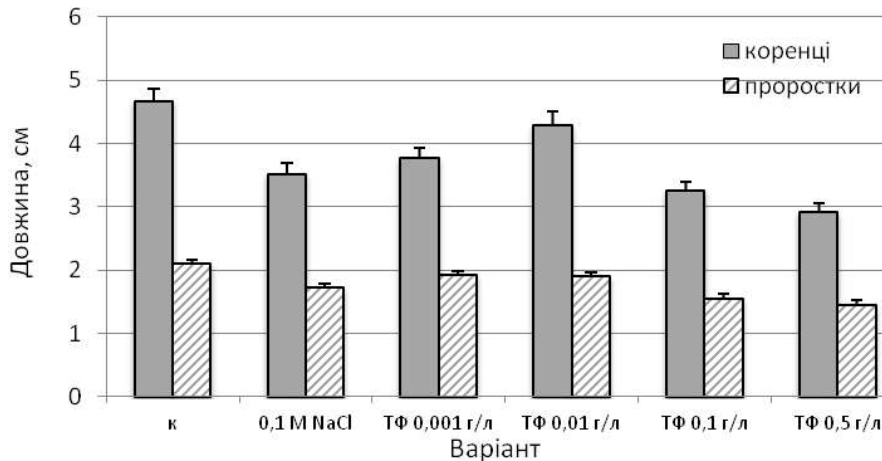

Рисунок 3 – Довжина проростків та коренів томатів за дії токоферолу в умовах сольового середовища

Тоді як, висока концентрація досліджуваного препарату ТФ навпаки суттєво пригнічувала ріст проростків і коренів та знижувала довжину, як проростків, так і коренів томатів.

Висновки. Передпосівна обробка насіння томатів препаратом на основі токоферолу в концентраціях 0,001–0,01 г/л сприяє підвищенню лабораторної схожості, збільшує силу росту томатів на ранньому етапі проростання, що вказує на підвищення їх стійкості до хлоридного засолення.

Список використаних джерел

1. Parvaiz A. Salt stress and phyto-biochemical responses of plants – a review / A. Parvaiz, S. Satyawati // Plant Soil Environ. – 2008. - V54 (3). –Р. 89–99.
2. Косаківська І.В. Фізіолого-біохімічні основи адаптації рослин до стресів / І.В. Косаківська. - К.: Сталь, 2003. – 191 с.
3. Труфанов А. В. Биохимия витаминов и антивитаминов / А.В. Труфанов. – М.: Колос, 1972. – 327с.
4. Смашевский Н.Д. Влияние сочетаний витаминов и фитогормонов на улучшение роста и метаболизма томата при засолении/Н.Д. Смашевский// Успехи современного естествознания. – 2011. – № 4. – С. 55–61.

УДК [631.8:633.854.78] (477.64)

ВПЛИВ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ РОСЛИН НА РІСТ, РОЗВИТОК І УРОЖАЙНІСТЬ СОНЯШНИКУ В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

Адаменко С., магістрант,

E-mail: adamenko7778@gmail.com

Покопцева Л.А., к.с.-г. н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

Досліджений вплив позакореневої обробки рослин соняшнику гібриду НК Роккі регуляторами росту рослин АКМ, Вимпел К, Емістим С. З'ясовано, що обробка сприяє збільшенню загальної фітомаси, покращує структурні елементи врожаю та підвищує якість отриманої продукції.

Постановка проблеми. Основною олійною культурою в Україні визнано соняшник. Однією з причин низької реалізації генетичного потенціалу нових гібридів соняшнику є недостатня обґрунтованість технічних заходів адаптації рослин до несприятливих умов вирощування, що поглиблюється існуючим протиріччям між вартістю енергетичних засобів (палива, добрив, пестицидів) та необхідності подальшого росту продуктивності культури [1].

Вирішення цієї проблеми можливе шляхом удосконалення існуючих елементів технології вирощування соняшнику, в тому числі і за рахунок застосування регуляторів росту рослин (РРР) [2].

Мета досліджень. Метою роботи було вивчення впливу регуляторів росту рослин на ріст, розвиток і урожайність рослин соняшнику в умовах Південного Степу України.

Матеріали досліджень. Для досліджень був обраний гібрид соняшнику НК Роккі з позакореневою обробкою регуляторами росту рослин АКМ, Вимпел К, Емістим С.

Соняшник вирощували на богарі за технологією, рекомендованою для зони Степу України. Попередник – озима пшениця. Дослідні ділянки розміщували систематично у трьох повторностях. Розмір облікових ділянок кожної повторності складав – 50 м².

Обприскування посівів соняшнику регуляторами росту рослин проводили у фазу 5–6 пар листків за допомогою ручного обприскувача Kwazar. Витрати препаратів склали АКМ – 500мл/га, Вимпел К – 500мл/га, Емістим С – 10 мл/га.

Визначали наступні показники: кількість рослин на 1 га, кількість листків на рослині, площу листової поверхні рослин, діаметр стебла, діаметр кошика, висоту рослин, маса насіння одного кошика, масу 1000 сім'янок, лужистість, натура насіння, визначення кислотного числа, біологічну урожайність, олійність насіння. Результати досліджень спрацьовано за критерієм Ст'юдента при $p \leq 0,05$ [3].

Для формування високого врожаю сільськогосподарських рослин необхідна висока інтенсивність накопичення органічної речовини, яка залежить від величини листової поверхні. Потужність асиміляційного апарату і тривалість його роботи є вирішальним фактором продуктивності фотосинтезу, який зумовлює кількісні та якісні показники врожаю.

При проведенні досліджень встановлено, що використання регуляторів росту рослин сприяє наростанню вегетативної маси. Так, кількість листків на рослині достовірно збільшується на 1,9–2,8 % незалежно від варіанту обробки регуляторами росту рослин, порівняно з контролем (рис. 1).

Відповідно, площа листової поверхні також збільшується на 3,3–12,1 %. Слід зазначити, що варіант з обробкою рослин соняшнику Емістимом С мав найвищу кількість листків на рослині і площу листової поверхні, порівняно з іншими варіантами дослідження.

Також з'ясовано, що використання Вимпелу К сприяє потовщенню стебла рослин соняшнику гібриду НК Роккі в 1,6 рази, порівняно з контролем (табл. 1). При цьому висота рослин цього варіанту була нижчою за всі варіанти дослідження. Рослини формувалися більш міцними.

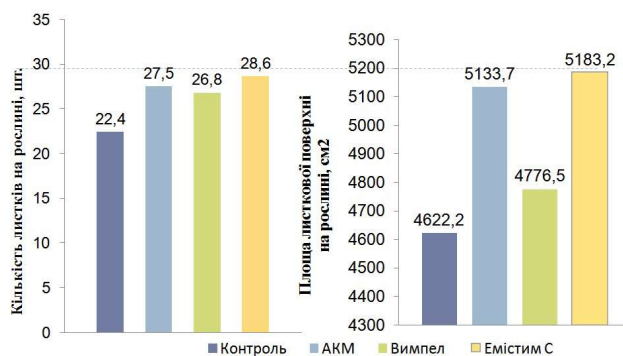

Рис. 1. Основні морфологічні показники соняшнику гібриду НК Роккі (середнє за 2012–2013 р.р.)

Використання регуляторів росту рослин має тенденцію до збільшення діаметру кошика соняшнику на 5,8–6,4 %, порівняно з контролем. Однак, маса насіння з одного кошику в усіх варіантах дослідження була вищою за контроль в 1,2–1,3 рази. При чому кращі результати показали варіанти з обробкою АКМ і Емістим С.

Нами доведено, що максимальну масу 1000 насінин забезпечив варіант з обробкою регулятором росту рослин Емістим С – 56,6 г, що на 26 % більше за контроль (табл. 2).

Таблиця 1 – Основні морфологічні показники соняшнику гібриду НК Роккі (середнє за 2012–2013р.р.)

Варіант дослідження	Висота рослин, см	Діаметр стебла, см
Контроль	151,1±3,3	2,3±0,1
АКМ	151,6±3,5	2,5±0,1
Вимпел К	145,7±3,1	3,7±0,2*
Емістим С	154,2±3,7	2,4±0,1

* - різниця достовірна, порівняно з контролем (при $p \leq 0,05$)

Варіант з використанням АКМ і Вимпел К дали достовірний приріст цього показника до 15 %. Найбільшою урожайністю серед чотирьох варіантів дослідження мав варіант з використанням регулятора росту рослин Емістим С, де вона становила 3,18 т/га, що більше за інші регулятори росту на 0,11–0,23 т/га та краще за контроль на 0,7 т/га.

Таблиця 2 – Структура врожаю соняшнику гібриду НК Роккі (середнє за 2012–2013р.р.)

Варіант дослідження	Діаметр кошику, см	Маса насінин з 1 кошика, г	Маса 1000 насінин, г	Біологічна урожайність, т/га
Контроль	17,2±0,86	73,5±3,67	44,8±1,34	2,48±0,12
АКМ	18,3±0,92	91,0±4,55*	51,2±1,53*	3,07±0,15*
Вимпел К	18,2±0,91	87,4±4,37*	51,3±1,51*	2,95±0,14*
Емістим С	18,2±0,91	94,1±4,70*	56,6±1,71*	3,18±0,16*

* - різниця достовірна, порівняно з контролем (при $p \leq 0,05$)

Використання регуляторів росту рослин сприяє збільшенню врожаю соняшнику гібриду НК Роккі. При цьому найбільшу продуктивність в нашому дослідженні відзначилися посіви соняшнику, з позакореневою обробкою препаратом Емістим С.

Для кращого збереження і досягнення єдності при вимірюванні показників якості соняшнику проводилась післязбиральна доробка, яка включала сушіння повітряно-сонячним способом до вологості 7 % і очищення від смітєвих домішок до значень не більше 1 %. Якість олії визначається кислотним числом. Згідно ДСТУ 7011:2009 всі варіанти дослідження за кислотним числом олії відносяться до вищого класу (табл. 3).

Слід зазначити, що варіанти дослідження з використанням регуляторів росту рослин мали достовірно нижчий вміст вільних жирних кислот на 20–29 %, порівняно з контрольним варіантом. Найкращі результати за цим показником мали варіанти з обробкою препаратом АКМ і Емістим С.

Таблиця 3 – Показники якості насіння соняшнику (середнє за 2012–2013р.р.)

Варіант досліджу	Олійність, %	Кислотне число олії, мг КОН/г
Контроль	52,1±1,04	0,36±0,018
АКМ	52,7±1,05	0,29±0,014*
Вимпел К	52,7±1,05	0,30±0,015*
Емістим С	53,4±1,06	0,28±0,014*

* - різниця достовірна, порівняно з контролем (при $p \leq 0,05$)

Використання регуляторів росту рослин достовірно збільшує показник натурності на 2,3–3,2 %, причому найвищим показником натурності різнився варіант з обробкою препаратом Емістим С. З отриманих нами даних встановлено, що найвищу лузжистість серед чотирьох варіантів досліджу відзначився варіант без обробки, що свідчить про меншу виповненість насіння (рис. 2). Слід зазначити, що використання регуляторів росту рослин сприяє достовірному зменшенню цього показника на 5,4–7,8 %, порівняно з контролем.

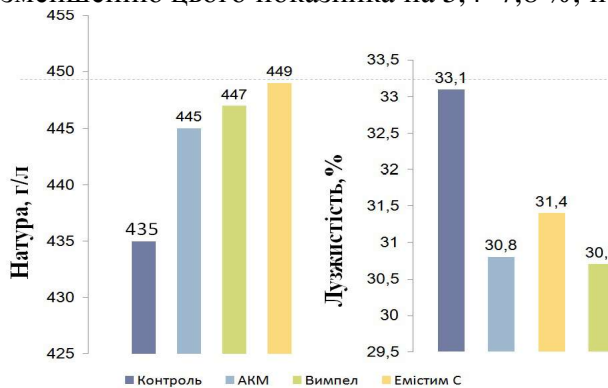

Рис. 2. Показники якості насіння соняшнику гібриду НК Роккі за дії РРР

Згідно розрахунків економічної ефективності обробка препаратом Емістим С підвищує рівень рентабельності на 69 %, порівняно з контролем. Варіанти з обробкою АКМ та Вимпел К збільшили цей показник на 53 % і 42 % відповідно.

За рахунок різної урожайності соняшнику, вихід валової енергії відрізнявся за варіантами досліджу. Це, в свою чергу змінювало коефіцієнт енергетичної ефективності. При чому, найбільшим коефіцієнтом відрізнявся варіант з обробкою регулятором росту Емістим С (2,26), найменшим контроль (1,76). Варіанти досліджу з використанням АКМ і Вимпелу К займали проміжне значення 2,18 і 2,06, відповідно.

Висновки.

1. Дослідженнями з вивчення впливу позакореневої обробки рослин соняшнику регуляторами росту рослин встановлено, при збільшенні загальної фітомаси і, відповідно, інтенсифікації процесу фотосинтезу, найбільшою урожайністю серед усіх варіантів досліджу відзначився варіант з обробкою Емістим С, де вона становила 3,18 т/га. Це більше за інші варіанти досліджу з застосуванням регуляторів росту на 0,11–0,23 т/га, та краще за контроль на 0,7 т/га.

2. Використання РРР сприяє збільшенню маси насіння з одного кошика в 1,2–1,3 рази і масу 1000 насінин на 15–26 %, порівняно з контролем.

3. Використання РРР дозволяє достовірно збільшити показник натурності. При цьому насіння формується з меншою на 5,4–7,8 % лузжистістю, порівняно з контролем. Варіант з використанням Емістиму С показав кращі значення за цими показниками.

4. За дії регуляторів росту рослин формується більш якісне насіння за вмістом вільних жирних кислот. Так їх вміст був нижчим за контроль на 20–29 %.

5. Застосування РРР дозволяє збільшити рентабельність вирощування соняшнику на 41,8–68,9 %. Коефіцієнт енергетичної ефективності в усіх варіантах був вищим за 1. Найкращий результат отриманий при використанні Емістиму (2,26), тоді як в контролі – 1,76.

Список використаних джерел:

1. Лихочвор В. В. Технології вирощування сільськогосподарських культур / Лихочвор В. В. – К.: ЦНЛ, 2004. – 808 с.
2. Бабіч В.І. Збірник наукових праць СГІ – НЦНС/ В.І. Бабіч. - Вип.17 (57). Одеса, 2011.
3. Лакин Г. Ф. Биометрия / Лакин Г. Ф. – М.: Высшая школа, 1990. – 352 с.

УДК: 631.563

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГІБРИДІВ СОНЯШНИКУ В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

Білич Ю.Б., 5 курс,

Покопцева Л.А., к.с.-г. н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

Поведений морфологічний та структурний аналіз різних гібридів сояшнику. Встановлено, що загальна фітомаса рослин сояшнику краще формується у гібридів Санай і Тристан.

Ці ж гібриди відрізнялися кращими структурними показниками і урожайністю.

Постановка проблеми. Увага до проблеми підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в цілому та вирощування сояшнику зокрема, викликана, насамперед тим, що від успішного розв'язання її залежить зростання рентабельності підприємств, підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та світовому ринках, забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу [1].

Зростання цін в Україні на енергоносії, добрива, засоби хімізації обумовлює великі витрати на вирощування олійних культур. Має місце також високий рівень ручної праці при виробництві олійних просапних культур. При дефіциті енергоресурсів, застосування малоенерговитратних, ґрунтозахисних прийомів обробітку ґрунту в умовах недостатнього і нестійкого зволоження півдня України не завжди забезпечує повну реалізацію гібридами та сортами олійних культур свого генетичного потенціалу продуктивності. Зниження енерговитрат при застосуванні мінімалізації обробітку ґрунту не завжди окупається рівнем отриманої врожайності [2].

Це зумовлює необхідність підбору сортів і гібридів, удосконалення технологій вирощування, оптимізації агроприймів, які були б пристосовані до агробіологічних особливостей росту та розвитку рослин, сприяли створенню функціонально збалансованих агроценозів і здатні створити умови для формування гібридами та сортами рівня врожайності, близького до їх генетичного потенціалу на фоні скорочення енерговитрат [3].

Тому **метою нашої роботи** було визначення особливостей формування продуктивності сояшника залежно від гібриду в умовах Південного Степу України.

Для дослідження впливу гібриду сояшнику на продуктивність і придатність до вирощування у Південному Степу України використовували наступні гібриди (варіанти): Франкасол, Санай, Тристан, Санлука, Голдсан. Досліди проводили протягом 2012–2013 рр.

Порівняння гібридів за показниками біометрії і продуктивності проводили за стандартними показниками.

Сояшник вирощували на богарі за технологією, рекомендованою для зони Степу України. Попередник – озима пшениця. Облікові ділянки були розміщені систематично по 50 м² у чотирьох повтореннях. Густота стояння рослин складала 50 тис/га.

Ґрунт дослідної ділянки: чорнозем південний слабосолонцюватий з вмістом гумусу 2,8 %, вмістом легкогідролізованого азоту 79 мг/кг, рухомого фосфору – 116 мг/кг, обмінного калію 176 мг/кг ґрунту.

Мелітопольський район знаходиться в зоні посушливого Степу півдня України. Кліматичні умови цієї зони характеризуються нестачею кількості опадів і нерівномірністю їх розподілення за періодами року, високими температурами в літній період, низькою відносною вологістю повітря (40 % і нижче), сильними вітрами, особливо в найбільш критичні періоди росту і розвитку рослин.

Ростові процеси є необоротним збільшенням розмірів і маси тіла, пов'язане з новоутворенням елементів структури організму. Ріст рослин складається з росту клітин, тканин і ор-

ганізмів. Якісними змінами структури, функцій рослини, і його окремих частин (органів, тканин), що виникають у процесі онтогенезу характеризується розвиток.

Як ріст, так і розвиток відображають усю сукупність процесів взаємодії організму з факторами зовнішнього середовища. Застосовуючи ті чи інші агротехнічні прийоми, ми змінюємо умови життя рослин, тому вивчення впливу різного сполучення агротехнічних прийомів представляє великий теоретичний і практичний інтерес [4].

Головною задачею при виборі системи агротехнічних прийомів вирощування культур є створення таких умов, які в найбільшій ступені відповідали вимогам, що вимагають рослини. Для того, щоб обґрунтувати агротехнічні рекомендації щодо вирощування високих урожаїв насіння соняшнику в проведених дослідженнях вивчався вплив гібриду на морфологічні ознаки рослин соняшнику [5].

Так, протягом вегетації нами проводилися спостереження за біометричними показниками досліджуваних гібридів соняшнику (табл. 1).

Таблиця 1 – Морфологічний аналіз гібридів соняшнику

Варіант досліджу	Висота рослини, см	Кількість листків на рослину, шт	Площа листкової поверхні, см ² /роsl.
Франкасол	183,2	27	82,4
Санай	176,7	34	112,6
Тристан	154,5	34	103,2
Санлука	167,6	32	96,7
Голдсан	148,5	28	85,0

Однією з важливих морфобіологічних ознак, яка характеризує реакцію рослин на зміни умов вирощування є висота стебла. У фазі цвітіння висота рослин соняшнику дещо варіювали залежно від гібриду.

Нашими дослідженнями було відмічено, що рослини соняшнику гібридів Франкасол і Санай відрізнялися найвищими показниками висоти. Так, їх висота була вищою за інші гібриди в 1,1–1,2 рази. Найменшою висотою різнилися гібриди Тристан і Голдсан. Гібрид Санлука займав за цим показником проміжне значення.

Формування високого врожаю сільськогосподарських рослин є результатом фотосинтезу, у процесі якого з простих речовин утворюються багаті енергією складні і різноманітні за хімічним складом органічні сполуки. Як відомо, інтенсивність накопичення органічної речовини залежить від величини листової поверхні. Потужність асиміляційного апарату і тривалість його роботи є вирішальним фактором продуктивності фотосинтезу, який зумовлює кількісні та якісні показники врожаю. Тривалість фотоперіоду дуже впливає на життєдіяльність соняшнику, визначаючи його продуктивність. На всіх етапах онтогенезу рослин соняшнику довгий природний день забезпечує більш високий приріст листової поверхні й органічної маси.

Нами встановлено, що рослини соняшнику гібридів Санай і Тристан мали більшу кількість листків на одній рослині, порівняно з іншими гібридами. Площа листкової поверхні у цих гібридів також була вищою. Так, цей показник у гібридів Санай і Тристан перевищував інші варіанти досліджу на 16–37 %. Тому слід очікувати, що урожайність гібридів Франкасол і Голдсан буде нижчою за інші гібриди соняшнику.

Отже, загальна фітомаса (кількість листків на рослині і їх площа) краще формується у гібридів Санай і Тристан, що є доброю передумовою для отримання високих врожаїв.

Перевагою гібридів перед сортами є можливість точного визначення моменту настання фізіологічної стиглості насіння у більшості рослин в посіві, коли можна використовувати хімічну десикацію за спеціальною технологією з метою локалізації спалахів білої і сірої гнилей.

На продуктивність рослин соняшнику суттєвий вплив має діаметр кошика (табл. 2). Великі кошики створюють більш сприятливі умови для формування і наливу насіння. Крім то-

го, вони компенсують нестачу вологи в посушливий період і тим самим сприяють формуванню великого насіння. Встановлено, що рослини соняшнику, що мають масивне стебло з крупним кошиком є потенційно більш продуктивними.

Нашими дослідженнями встановлено, що найбільший діаметр кошику мали гібриди Тристан і Санай. Це на 13–19 % більше за гібриди Франкасол і Голдсан.

Одним з основних структурних одиниць урожаю соняшнику є маса насінин в одному кошику (табл. 2).

Таблиця 2 – Структурні елементи і біологічна врожайність гібридів соняшнику

Гібрид	Аналіз кошика			Біологічна врожайність, т/га
	Діаметр, см	Маса насінин в 1 кошику, г	Маса 1000 насінин, г	
Франкасол	13,7	38,1	46,1	1,9
Санай	16,3	44,6	57,0	2,2
Тристан	16,0	46,2	59,2	2,3
Санлука	15,4	40,0	49,8	2,0
Голдсан	14,2	40,2	52,0	2,0

Маса 1000 насінин соняшнику – генетично зумовлений показник. Це один з головних показників якості насіння, який характеризує запас поживних речовин у насінні. Він може змінюватися залежно від ґрунтово-кліматичних умов та агротехнічних заходів, наприклад, від густоти стояння. Маса насіння з одного кошика може залежати як від кількості насінин в ньому, так і від маси 1000 насінин, а також комплексного впливу цих ознак.

При проведенні аналізу кошика з'ясувалося, що маса насінин в одному кошику у гібридів соняшнику Тристан і Санай були вищими за інші гібриди. Слід зазначити, що ці ж гібриди різнилися і вищою вагою 1000 насінин. Гібрид Франкасол за цими показниками мав найнижчі значення.

Враховуючи масу зерна з одного кошика і те, що кількість рослин в усіх варіантах дослідження складала 50 тис. росл./га ми розраховали біологічну врожайність. Відповідно до вивчених показників найбільшою врожайністю різнилися гібриди Тристан і Санай. Найнижчу врожайність мав гібрид Франкасол.

Отже, кращими структурними показниками і урожайністю різнилися гібриди Тристан і Санай, що свідчить про кращу пристосованість цих гібридів до вирощування в умовах Південного Степу України.

Висновок. Загальна фітомаса рослин соняшнику (кількість листків на рослині і їх площа) краще формується у гібридів Санай і Тристан. Ці ж гібриди відрізнялися кращими структурними показниками і урожайністю, що свідчить про кращу пристосованість цих гібридів до вирощування в умовах Південного Степу України.

Список використаних джерел:

4. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В. Г. Андрійчук. – [2-ге вид. доп. і перероб]. – К.: КНЕУ. – 2002. – 624 с.
5. Бронин О. В. До питання економічної ефективності виробництва насіння соняшнику в умовах становлення ринкової економіки України. / О. В. Бронин // Вісник аграрної науки. – 1999. – № 11. – С. 78–79.
6. Рослинництво: Підручник / С. М. Каленська, О. Я. Шевчук, М. Я. Дмитришак та ін. – К.: НАУУ, 2005. – 502 с.
7. Лисенський А. С. Соняшник. Урожайність. Цифри і факти / А. С. Лисенський // Пропозиція. – 2005. – № 1. – С. 62.
8. Зайцев О. М. Запровадження нових гібридів соняшнику – шлях до підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва / О. М. Зайцев // Пропозиція. – 2002. – № 8-9. – С. 36–38.

УДК 635.656

АГРОБІОЛОГІЧНА ОЦІНКА СОРТІВ КАБАЧКА В УМОВАХ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ

Середюк В.В., магістрант,
Нінова Г.В., к.с.-г.н., доцент

E-mail: stepina55@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

Робота присвячена з'ясуванню продуктивності різних сортів кабачка, визначенню кращих в зрошуваних умовах Південного Степу України.

Постановка проблеми. Галузь овочівництва вирішує проблеми виробництва овочевої продукції для споживання у свіжому вигляді та для переробної промисловості із збереженням високої її якості. Значне місце відводиться вирощуванню кабачка і патисона, які мають незначні затрати праці і енергоресурсів та забезпечують населення продукцією в ранні строки [1].

Серед населення України широким попитом користуються білоплідні сорти, але плоди їх швидко переростають, мають короткий період технічної стиглості та високу ступінь ураження хворобами [2].

Цукіні – дуже урожайний кабачок, широко поширений в країнах Західної Європи та США з компактним і слабо розгалуженим кущем, високою врожайністю вигідно відрізняють цукіні від звичайного білоплідного кабачка [3]. Тому сьогодні гостро стоїть питання впровадження скоростиглих, холодостійких, посухостійких, продуктивних сортів та гібридів з високою стійкістю до абіотичних та біотичних факторів, з м'яким неколючим опушенням черешків та з високими смаковими та технологічними якостями плодів. А впровадження сортів пізніх строків дозрівання дозволить розширити період споживання плодів у свіжому виді та рівномірно забезпечити сировиною переробні підприємства [4].

Мета і методика досліджень.

Мета: вивчення біології рослин кабачка, продуктивності, занесених до Реєстру сортів України в умовах посушливого клімату із застосуванням краплинного зрошення.

Об'єкт досліджень – процеси росту, розвитку та формування врожаю кабачка.

Предмет досліджень – сорти кабачка, біометричні та продуктивні параметри рослин.

Повторність досліду чотириразова. Для розміщення варіантів в досліді застосований метод рендомізованих повторень. Площа облікової ділянки 19 м². Варіанти досліду сорти кабачка: 1. Грибовський 37 (контроль); 2. Аеронавт; 3. Скворушка; 4. Золотінка; 5. Аспірант.

Схема сівби 90х70 см (15,9 тис.шт./га). Агротехнічні заходи в досліді проводились згідно вимог культури та поставлених питань досліджень. Догляд за рослинами протягом вегетації проводився за загальноприйнятими рекомендаціями.

Результати досліджень. Територія господарства відноситься до третього агрокліматичного району, який характеризується як дуже теплий та дуже посушливий. Величина гідротермічного коефіцієнта складає 0.7-0.8.

Насіння висівали 3-5 травня, коли ґрунт прогрівся до Т⁰ 12-14⁰ на глибині 10 см по 3-4 насінини на глибину 4-6 см. За даними фенологічних спостережень 2010-2011 рр. поява сходів кабачка відмічена через 5-7 днів після сівби залежно від погодних умов і температури ґрунту. За строками появи першого справжнього листка не відмічено істотної різниці між варіантами в контрольному - 17-20 травня, а в інших - 18-23 травня.

Дослідження підтвердили, що кліматичні фактори мають великий вплив на інтенсивність розвитку рослин кабачка. Так, у 2010 році високі температури травня і червня прискорили розвиток рослин кабачка і фаза початку плодоношення починалася на 5-7 діб раніше порівняно з іншими роками. У контрольному варіанті тривалість вегетаційного періоду у 2010 році становила 51 добу, а в 2011 – на 4 доби довший. Плодоношення рослин почалося у

третьої декаді червня. Тривалість періоду від сходів до першого збору врожаю у сорту Аеронавт становить 42–46 діб, Скворушка – 40–45 діб, що на 6-11 діб менше за контроль. Найбільш ранньостиглим був сорт Аспірант з тривалістю вегетаційного періоду 40-42 доби.

Особливе значення у розвитку рослин має подовженість періоду плодоношення рослин. За цим показником визначається і врожайність окремого сорту. Спостерігалася різниця між періодом плодоношення у різних сортів. Так, рослини 1,33, 3 варіантів протягом досліджень закінчували давати продукцію у другій декаді серпня. Рослини цукіні сорту Золотінка і Аспірант до кінця третьої декади серпня і період плодоношення спостерігався на 13-15 днів довший за контроль.

Найбільшу висоту мали рослини кабачка у 2011 році – від 70 см у сорту Аеронавт до 75 см у рослин сорту Золотінка та Скворушка. В 2010 році висота досліджуваних рослин була дещо нижчою – 62-64 см у Аеронавт та 58 см у сорту Аспірант проти 65 см у контрольному варіанті. Очевидно, що на цей показник вплинули погодні умови року, так як 2011 рік відзначився більшою кількістю опадів під час вегетації рослин та помірною температурою. Середні показники за роки досліджень показали, що найбільшу висоту мали рослини кабачка сорту Скворушка 71 см. У інших сортів цей показник був в межах 63-69 см.

За силою росту різні сорти кабачків суттєво відрізняються між собою. Найбільшою силою росту відзначаються рослини сорту Грибовський 37 та Скворушка, а найменшою – цукіні сорту Аспірант 111 см та Аеронавт 118 см.

Середня довжина плодів кабачка різних сортів коливалась залежно від умов вирощування. За роки досліджень плоди найбільшої довжини надходили з рослин сортів Аеронавт та Скворушка і сорту Аспірант від 17,5 до 21,0 см. В середньому за два роки довжина плодів у цих варіантах становила відповідно 18,0-19,9 см, що на 1,3-3,2 см більше за контроль. З контрольного сорту середня довжина плодів становила 16,7 см і коливалась за роки досліджень від 15,5 до 17,4 см.

В період досліджень визначали середню товарну масу плодів кабачка. Найбільші за масою були плоди у сортів Золотінка 384, Аспірант 399 та Грибівський 37 - 410 г. Плоди меншої маси 352-360 г формували рослини решти досліджуваних сортів.

У досліджуваних варіантів більшим діаметром виділялися плоди сорту Грибовський 37, у якого в середньому за роки досліджень діаметр плоду становив 6,4 см. Найменший діаметр плодів мали плоди кабачка сортів Аеронавт та Скворушка – 5,3–5,4см, що на 1,0-1,1 см менше за контроль.

Отже, плоди кабачка контрольного варіанту мають меншу довжину, більший діаметр та більшу масу плодів, а у решти плоди формувались більші за довжиною, але меншого діаметру та масою, тобто мали кращий товарний вигляд.

У порівнянні зі звичайним белоплідним кабачком зеленці цукіні повільно дозрівають і мають більш тривалий період для споживання. У плодах цукіні більш щільна м'якоть, насіння розвиваються значно пізніше в порівнянні з белоплідним кабачком, що дозволяє продовжити період використання зріваних плодів для переробки в домашніх умовах і отримувати продукти високої якості.

Найвищий ранній урожай кабачка одержали від сорту Скворушка та сорту Аспірант, на рівні 5,9, 6,0 т/га, що на 2,1 - 2,0 більше за контроль, що становить 11,5 і 13,2 % від загального врожаю. Дещо менший вихід ранньої продукції 4,2 т/га забезпечив сорт Золотінка, тобто на рівні контролю навіть за умови формування плодів більшого розміру.

В середньому за роки досліджень найвищу врожайність 51,1 та 50,3 т/га забезпечили рослини сортів Аеронавт та Скворушка, що на 14,3 і 13,5 т/га більше за контроль. Сорти Золотінка та Аспірант також мали істотний приріст врожаю до контролю, що становив 7,3 і 8,6 т/га.

Розрахунки економічної ефективності вирощування кабачків свідчать, що найбільші витрати на виробництво продукції припадають на варіанти досліду з більшою врожайністю, тобто на збирання додаткової продукції (табл. 1).

Таблиця 1 – Економічна ефективність вирощування кабачків залежно від сорту
(середнє за 2010-2011 рр.)

Показник	Варіант досліджу				
	Грибівські 37	Аеронавт	Скворушка	Золотінка	Аспірант
Врожайність, т/га	36,8	51,1	50,3	44,1	45,4
в т.ч. додаткова		14,3	13,5	7,3	8,6
Ціна реалізації, грн/т	300	300	300	300	300
Вартість валової продукції з 1га, тис. грн.	11040	15330	15090	13230	13620
в т.ч. додаткової продукції		4290	4050	2190	2580
Матеріально-грошові витрати на 1га, тис. грн.	7720	8891	8826	8318	8424
в т.ч. додаткові		1171	1106	598	704
Собівартість, 1т грн.	209,8	174,0	175,5	188,6	185,5
Чистий дохід, грн./га.	3320	6439	6264	4912	5196
в т.ч. додатковий прибуток		3119	2944	1592	1876
Рівень рентабельності, %	43,0	72,4	71,0	59,1	62,0

Аналіз економічної ефективності вирощування кабачків показав, що вирощування у господарстві кабачка – цукіні Аеронавт та Скворушка є найбільш доцільним.

Висновки.

1. Ріст і розвиток рослин кабачків залежить від біологічних особливостей сорту та погодних умов вирощування. Більш ранньостиглими є сорти Скворушка, Золотінка та Аспірант з тривалістю вегетаційного періоду 40-42 доби.

2. Сорти кабачків суттєво відрізняються між собою за силою росту. Найбільшою силою росту відзначаються рослини сорту Грибовський 37 та Скворушка а найменшою – цукіні сорту Золотінка 112 см.

3. В середньому за роки досліджень більші за масою плоди збирали у сортів Аспірант 399 г та Грибівські 37 -412 г. Решта сортів формували плоди меншої маси 360-365г, але більшої довжини.

4. Найвищу врожайність 51,1 та 50,3 т/га мали рослини сортів Аеронавт та Скворушка, приріст до контролю становив 14,3 і 13,5 т/га. Із сортів кабачка цукіні більшу врожайність забезпечив сорт Аспірант.

5. Розрахунки економічної ефективності вирощування кабачка показали, що найкращими є сорти Аеронавт та Скворушка, де рівень рентабельності становив 72 і 71 %, та кабачок цукіні Аспірант 62 %, проти 43 % у контролі.

Рекомендації виробництву. На основі проведених досліджень пропонуємо у приватних та фермерських господарствах вирощувати сорти кабачка- цукіні Аеронавт, Скворушка та сорт кабачка Аспірант, які забезпечать приріст врожаю 8,6-14,3 т/га і високий економічний ефект.

Список використаних джерел.

1. Болотских А. С. Энергосберегающая технология выращивания кабачка // Овощеводство.– №4.– 2009.– С. 22-32.
2. Тихонова Т. Е. Новый белоплодный кабачок-цукини Аспирент // Овочівництво і баштанництво. – 2009, вип. 50.– С.104– 107.
3. Рыбалко Ф. Перспективы развития рынка бахчевых // Овощеводство, №8. – 2009. – С. 56–57.
4. Горювая Т. К. Селекция, технология выращивания и семеноводство кабачка и патиссона / Т. К Горювая, Т. Е. Тихонова, Г. В. Сергеев, Г. И. Яровой.– Харьков: ИОБ УААН.– 2007.– 22 с.

УДК: 635.615:631.527.5

АГРОБІОЛОГІЧНА ОЦІНКА СОРТІВ БАКЛАЖАНА В УМОВАХ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ

Гондл О.Ю., магістрант,

Нінова Г.В., к.с.-г.н., доцент

E-mail: stepina55@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

Робота присвячена з'ясуванню продуктивності різних сортів баклажана, визначенню строків дозрівання в зрошуваних умовах Південного Степу України.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень. В даний час баклажан є однією з основних овочевих культур в Середній Азії і на Кавказі. Отримав поширення він і в Україні, де баклажан вирощують порівняно недавно, тому кількість сортів невелика. Сьогодні в Україні зареєстровано лише 33 сорти і гібриди баклажана [1].

Річна потреба в овочах за даними фізіологічних норм споживання овочів в середньому на людину становить 161 кг, в тому числі баклажана 6,6 кг. або 4,1% [2].

Плоди баклажана містять: сухої речовини - 7,1-11 %, цукрів - 2,7-4 %, білків - 0,6-1,4 %, жирів - 0,1-0,4%, а також солі кальцію, калію, фосфору, заліза, каротин, велика кількість вітамінів групи В, рутин, нікотинову кислоту (вітамін РР) [3].

На насінневому ринку України з'являються сорти різної селекції, які відрізняються своїм різноманіттям за забарвленням, формою і розміром плодів. Так, наприклад, сорти селекційно-насіневої фірми „Манул” Санчо Панса, Бумбо, Філімон мають плоди масою 600-1000 г. Висота рослин цих сортів досягає 80-150 см. Плоди баклажана італійської селекції виділяються високими смаковими якостями м'якуша, без присмаку гіркоти та добре зберігають свої товарні властивості [4].

Незважаючи на широке пропонування, спостерігається недостатній асортимент сортів і гібридів різних груп стиглості з високими адаптивними властивостями. Тому сьогодні гостро стоїть питання впровадження різних за напрямком використання сортів баклажана.

Мета: вивчення біології та продуктивності рослин баклажана в умовах посушливого клімату із застосуванням краплинного зрошення.

Об'єкт досліджень – процеси росту, розвитку та формування врожаю баклажана.

Предмет досліджень – сорти баклажана, біометричні та продуктивні показники рослин.

Дослід проведено у чотириразовій повторності, і закладено методом рендомезації. Площа облікової ділянки 20,83 м². Варіанти досліду сорти баклажана: 1 Сорт Алмаз (контр-роль); 2. Довгий фіолетовий; 3. Дон Кіхот.

Схема посадки розсади 90+50×50 см, (28,6 тис.шт/га).

Агротехнічні заходи в досліді загальноприйняті і проводились згідно вимог.

Результати досліджень. Клімат в господарстві ТОВ «Україна», де проводили спостереження відзначається недостатньою кількістю опадів протягом року. Кожні два роки в цьому регіоні спостерігаються суховії. Ґрунт чорнозем південний, слабосолонцюватий, сформований на лесі. Вміст азоту середній, Р₂О₅ та К₂О – відповідають високому рівню забезпеченості. Територія господарства, де досліджувалась культура, відноситься до плоско рівнинного типу водно-ерозійного рельєфу, що є важливим при вирощування культури в умовах зрошення.

Відмічено, що в період висаджування розсади, у травні місяці 2013 року спостерігалось на 40 % менша кількість опадів за середньо багаторічній, але ці умови не вплинули на вегетацію баклажана, тому що в господарстві його вирощували в умовах краплинного зрошення.

Строки посіву сортів були однаковими у 2012 та 2013 рр. Спостереження за фазами росту і розвитку рослин баклажана показали, що сорти впливали на строки їх проходження.

Масові сходи відбувалися в середньому в інтервалі 8-12 діб. Раніше з'явилися у сорту Алмаз, решта сортів на 2-4 дні пізніше. Фази утворення 2 справжніх листків та пагонів проходили з розбігом 5-7 діб для кожного сорту.

Плодоутворення починається через 8-10 діб після початку процесу цвітіння у контрольного сорту Алмаз, а лише через 15 діб у досліджуваних. Суттєві відмінності в проходженні фенофаз відмічаються по всіх сортах. За роки досліджень надходження фази початку галушення куща та плодоутворення відмічено в середньому на 7-13 діб раніше у рослин контрольного сорту Алмаз. Також на 5-6 діб раніше вони досягали масової технічної стиглості.

Фенологічні спостереження за рослинами різних сортів баклажана дають змогу відмітити, що за роки досліджень його вегетаційний період сорту Алмаз – 125, сорту Довгий фіолетовий - 130, а сорту Дон Кіхот – 132 доби.

Аналіз продуктивності дослідних сортів баклажана показав, що надходження врожаю мало істотну різницю (табл. 1).

Таблиця 1 – Продуктивність сортів баклажана, 2012-2013 рр.

Варіант	Середня маса плоду, гр.	Кількість плодів на одній рослині, шт	Врожайність		Вихід стандартної продукції, %
			т/га	% до контролю	
Алмаз (контроль)	160	13	59,5	100	91,8
Довгий фіолетовий	250	11	78,6	132,1	80,7
Дон Кіхот	300	7	60,0	100,84	77,1
НІР ₀₉₅			3,3		5,4

Так, по сорту Довгий фіолетовий показники врожайності були найбільшими та дорівнювали 78,6 т/га, що відповідно 132,1 % до контрольного сорту. Врожайність сорту Дон Кіхот була дещо вищою і складала 60 т/га - 100,84 % до сорту Алмаз.

Найбільша маса плода спостерігалась у сорта Дон Кіхот – 300, а найменша у контрольного сорта 160, проміжне положення займав сорт Довгий фіолетовий з показниками середньої маси плоду – 250 г. Тобто найбільша суттєва різниця була відмічена по варіанту 3 у сорта Дон Кіхот.

Але найбільшу кількість плодів на одній рослині мав контрольний сорт, яка дорівнювала 13 шт., в порівнянні з рештою досліджуваних 2 та 3 варіантів – 11 та 7 відповідно.

Вихід стандартної продукції, що є однією з найголовніших умов для економічно ефективного вирощування баклажана, мав сорт Алмаз з показниками – 91,8 %. Таким чином, сорт Алмаз мав найкращі показники якості продукції, що в порівнянні з іншими варіантами суттєво відрізнялись.

На основі проаналізованих всіх економічних показників вирощування продукції дослідних сортів баклажана було виявлено, що найбільш прибутковою виявилась продукція сорту Довгий фіолетовий з рівнем рентабельності 95,5 %, менші показники отримані по сорту Дон Кіхот – 61 %, проміжні значення у контрольному варіанті сорту Алмаз – 86 % (табл. 2).

Такі показники отримані завдяки більш ранньому строку надходження продукції сорту Алмаз, більш дорогої на ринку та більшій врожайності сорту Довгий фіолетовий.

Висновки.

1. Усі досліджувані сорти баклажана придатні для вирощування в зрошуваних умовах Степової зони України.

Таблиця 2 – Економічні показники вирощування баклажану, 2012-2013 рр

Показник	Алмаз (контроль)	Довгий фіолетовий	Дон Кіхот
Урожайність, т/га	59,5	78,6	60
Вартість продукції, грн./га	238 000	275100	180000
Виробничі затрати, грн./га	127925	140694	111780
Собівартість, грн./т	2150	1790	1863
Чистий дохід, грн./га	110075	134406	68220
Рівень рентабельності, %	86	95,5	61

2. За роки досліджень сорти баклажана показали високу врожайність на рівні –78,6, 60 та 59,5 т/га Довгий фіолетовий і Дон Кіхот, Алмаз (контроль) відповідно.

3. Найбільш скоростиглим в умовах відкритого ґрунту виявився контрольний сорт Алмаз - плодоутворення починається через 8-10 діб після початку цвітіння, тоді як через 15 діб у решти варіантів. Масове надходження плодів спостерігалось через 18-22 діб після цвітіння. В процесі дослідження 2012-2013 рр. було виявлено що контрольний сорт Алмаз набував технічної стиглості на 5 діб раніше, ніж решта сортів.

Рекомендації виробництву.

На основі проведених досліджень встановлена можливість рентабельного вирощування новітніх сортів баклажана в умовах Степової зони України для приватних та фермерських господарств у відкритому ґрунті за умов краплинного зрошення, що дозволяє розширити регіон вирощування цієї цінної овочевої культури. Особливо відмічено сорт Довгий фіолетовий, як високоврожайний та сорт Алмаз як скоростиглий.

Список використаних джерел.

1. Сич З. Д. Сортовивчення овочевих культур: Навч. посібник / З. Д. Сич, І. М. Бобось. – К.: Нілан-ЛТД, 2012. – 578 с.
2. Осокіна Н. М. Технологія зберігання і переробки продукції рослинництва: Підручник / Н. М. Осокіна, Г. С. Гайдай – Умань, 2005. – 614 с.
3. Глухова В. М. Перспективні сорти баклажана по хімічному складу і використанню в виробництві / В. М. Глухова, А. Г. Фролова – Науч. техн. бюл. ВИР. 1998. Вып. 186, С. 16-19.
4. Андрієвська С. А. Сучасні методи селекції овочевих і баштанних культур / [С. А. Андрієвська, О. Ю. Барабаш, О. М. Біленька, М. М. Гаврилюк, Г. Г. Гнатюк]; за ред. К. І. Яковенко.- УААН; Інститут овочівництва і баштанництва, 2001. – 644 с.

СЕКЦІЯ 2

**СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ПЕРВИННОЇ ОБРОБКИ ТА
ЗБЕРІГАННЯ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА**

УДК [631.56:634.11]:678.048

ОБГРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ АНТИОКСИДАНТНИХ КОМПОЗИЦІЙ ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ ПЛОДІВ ЯБЛУНІ

Генсицький М.В., 3 курс,
Байбєрова С.С., к.с.-г.н, асистент
Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: ambasagor@gmail.com
E-mail: bajberovas@gmail.com

Робота присвячена обґрунтуванню застосування нових антиоксидантних композицій для зберігання плодів яблуни. Приведено оглядову інформацію про існуючі традиційні способи подовження термінів зберігання плодів, їх переваги та недоліки.

Для підвищення імунітету організму людини та захисту від багатьох захворювань раціон харчування повинен містити в достатній кількості активні природні речовини антиоксидантного ряду. Незважаючи на невисоку енергетичну цінність, плодоовочева продукція відіграє важливу роль у житті людини, оскільки в ній міститься 10–20 % біологічно активних речовин. Тому необхідно, щоб у добовому раціоні доля свіжих плодів і овочів складала не менше 50 %.

За рекомендаціями спеціалістів-дієтологів, протягом року людина має спожити 90–120 кг фруктів, або 250–300 г за день. Серед них перше місце по об'ємам вирощування займають, безумовно, яблука [1]. Але надходження свіжих плодів триває лише декілька місяців, а потім протягом року їх можна одержувати тільки з плодосховищ.

У післязбиральний період у тканинах плодів відбуваються біохімічні і фізіологічні процеси, що приводять до якісних і кількісних змін продукції. Знання цих процесів, можливість керувати ними дозволяє скоротити втрати під час зберігання. Тому вивчення факторів, які впливають на товарну та харчову якість плодів, є дуже актуальним [2].

Хімічний склад плодів яблуни залежить від генетичних, біологічних, фізіологічних і інших процесів життєдіяльності, що відбуваються впродовж індивідуального розвитку. Визначальними процесами життєдіяльності є дихання та випаровування води. Інші перетворення забезпечують природну стійкість проти несприятливого зовнішнього впливу. Втрата води погіршує смак продукції. Вона втрачає соковитість, свіжість, стає в'ялою. В плодах відбуваються незворотні зміни в системі колоїдів протоплазми і пов'язані з цим значні відхилення у нормальному процесі обміну речовин [3].

Умови зберігання плодів повинні бути такими, щоб знизити до мінімуму інтенсивність дихання, не порушив при цьому природних метаболічних процесів, оскільки тільки продукти рослинного походження з нормальним диханням володіють необхідною лежкістю [4].

Для збереження якості, зниження втрат і подовження термінів зберігання плодів окрім штучного холоду застосовують додаткові засоби: регульоване (РГС) і модифіковане (МГС) середовища, обробку фунгіцидами, біопрепаратами, антиоксидантами, антисептиками і інше.

Зберігання плодів у газових середовищах є найбільш поширене в світовій практиці і застосовується для 75 % сортів яблук, районуваних в Європі, Північній Америці, Молдові, Казахстані, на Північному Кавказі, Україні та ін. [5]. Газовий режим підбирається таким чином, щоб зберегти нормальний дихальний газообмін, а також правильне співвідношення між температурою і станом плодів. Однак збільшення концентрації вуглекислого газу та зниження кисню призводить до ураження плодів мікробіологічними та фізіологічними захворюваннями. До того ж застосування РГС та МГС потребує високих капітальних вкладень для їх впровадження в невеликі сховища. Ще одним вагомим недоліком є необхідність ретельної герметизації камер контейнерів і поліетиленових пакетів для підтримання відповідних режимів зберігання, що пов'язано з додатковими затратами.

Одним із перспективних технологічних прийомів для зменшення втрат від грибних захворювань є передзбиральна обробка яблук у саду різноманітними фунгіцидними препара-

тами [6]. Так, системний фунгіцид беноміл використовують, як для передзбиральної, так і для післязбиральної обробки яблук. Високий ефект спостерігався у плодів, які були оброблені 2–3 рази за місяць, 2 тижні і 1–2 дні до збирання розчином в концентрації 0,2 і 0,3 % [3]. Обробка фітоспорином – М дозволила зменшити природні втрати маси на 71–79 %, підвищити вміст розчинних сухих речовин на 2–10 %, вміст загального цукру – на 3–9 %, загальну кислотність – на 11–32 %, вміст поліфенолів – на 9–13 %, аскорбінової кислоти – на 8–17 % в залежності від сорту в порівнянні з контрольним варіантом [7]. Обробка топсином-М та стробі пригнічує розвиток найбільш небезпечних збудників гнилі плодів, а обробка ба-вістіном та феразімом – навпаки – стимулює їх розвиток [6].

Недоліками вище перелічених способів є складність приготування робочих розчинів малої концентрації, нестабільність дій, яка зумовлена високою залежністю від ґрунтово-кліматичних і метеорологічних умов та сортових особливостей.

Застосування антиоксидантів на додаток до холодильного зберігання набуває все більшого поширення серед перспективних технологій зберігання плодів на сучасному етапі.

Антиоксиданти виконують в організмі захисну функцію, діючи на біохімічні процеси. Вони затримують надмірне переокиснення ліпідів, що відбувається у клітинах при дії шкідливих факторів [8]. Антиоксиданти також сприяють підвищенню індексу ненасиченості жирних кислот, і в зв'язку з цим пошкодження мембран не відбувається або проходить у значно меншій мірі. Екзогенні препарати антиоксидантів також сприяють стабілізації та підсиленню антиоксиданційної захисної системи самих рослин і через енергетичне дихання забезпечують збереження структури в організмі [9], також сприяють адаптації рослин до зовнішніх умов, які постійно змінюються.

Вчені ТДАТУ пропонують для обробки плодів перед зберіганням використовувати комплексні препарати, до складу яких входять біологічно активні речовини – диметилсульфоксид (ДМСО) 10 % і 20 %, α -токоферол 2 %, лецитин 4 %, аскорбінова кислота 1 % та гліцерин 1 %. Обробка цими препаратами забезпечує зниження природної втрати маси яблук на 2,00–2,95 %, кількості фізіологічних та мікробіологічних захворювань на 37,8–40,2 %, завдяки чому підвищується вихід стандартної продукції [10].

Але істотним недоліком цього способу є те, що великі концентрації ДМСО 10–20 % призводять до виникнення стороннього присмаку та запаху, що веде до зниження якості плодів.

Калиткою В. В. був розроблений новий антиоксидантний препарат дистинол, до складу якого входять іонол і ДМСО, з мінімальними концентраціями. За інгібуючим ефектом ця композиція була в 4,6 рази сильніше, ніж ДМСО і в 1,3 раза вище, ніж іонол [11]. Але дистинол нерозчинен у воді, тому в якості емульгатора можна використовувати соєвий лецитин [12]. Застосування препарату дистинол знижує природну втрату маси плодів яблуні сорту Ренет Симиренка в 1,2–1,4 раза в порівнянні з контрольним варіантом [13].

Однак дослідження проводились за цим напрямком для плодів яблуні деяких сортів, що не дає змогу прогнозувати вплив препарату на інші сорти. Адже сортові особливості плодів відіграють важливу роль у збереженні якості.

Все більшого поширення в сільському господарстві набуває біологічний препарат ЕПАА (поліакриламід модифікований екзополісахидом бактеріального походження), розроблений вченими Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАНУ. Його застосовують для обприскування плодівих дерев та виноградників для захисту від шкідників та хвороб [14].

Таким чином проведений літературний пошук показав, що використання антиоксидантів для тривалого зберігання яблук є перспективним способом, завдяки якому плоди зберігають товарну та споживчі якості впродовж тривалого часу. До того ж застосування антиоксидантів в умовах Півдня степової зони України вивчалось тільки для районованого сорту Ренет Симиренка. А застосування ЕПАА в якості плівкоутворювача в галузі зберігання плодів взагалі не вивчалось. Тому необхідно провести оцінку інших сортів яблук на придатність до тривалого зберігання з використанням антиоксидантів. У зв'язку з цим є актуальним прове-

дення подальших досліджень впливу антиоксидантів іонулу і ДМСО в малих концентраціях у поєднанні з різними плівкоутворювачами.

Список використаних джерел.

1. Седов Е. Выбираем лучшие сорта / Е. Седов, М. Макаркина // Плодовый сад. – 2009. – № 18. – С. 5.
2. Метлицкий Л. В. Основы биохимии плодов и овощей / Л. В. Метлицкий. – М.: Экономика, 1976. – 349 с.
3. Найченко В. М. Технологія зберігання і переробки плодів та овочів з основами товарознавства / В. М. Найченко, О. С. Осадчий. – К.: Школяр. – 1999. – 502 с.
4. Гурин А. В. Роль интенсивности дыхания плодов в исследованиях по хранению / А. В. Гурин // Методическое обеспечение устойчивого развития современного плодородства: материалы междунар. науч. конф., Самохваловичи Минской обл., 6–8 сентября 2006 г. / Ин-т Плодородства НАН Беларуси; [редкол. В. А. Матвеев (гл. ред.) и др.]. – Самохваловичи, 2006. – Т. 18. – Ч. 2. – С. 182–185.
5. Гурин А. В. Использование РГС – перспективный способ хранения плодово-ягодной продукции / А. В. Гурин // Тезисы докладов IX Республ. научной конф. студентов и аспирантов Республики Беларусь «НИРС – 2004», 26–27 мая 2004 г. – Гродно. – 2004. – Ч. 2. – С. 188–189.
6. Кондратенко П. В. Влияние фунгицидов на микробиоту яблок в саду и при хранении / П. В. Кондратенко, В. Ф. Павленко // Садоводство и виноградарство. – 2004. – № 1. – С. 13–14.
7. Технология хранения плодов яблони с применением послеуборочных обработок биопрепаратами нового поколения / Л. А. Яковлева, Е. В. Великанова, А. С. Торбин, Л. И. Пусенкова // Новации и эффективность производственных процессов в плодородстве / Сев.-Кавк. зон. науч.-исслед. ин-т садоводства и виноградарства. – Краснодар, 2005. – Т. 2. – С. 314–317.
8. Барабой В. А. Растительные фенолы и здоровье человека / В. А. Барабой. – М.: Наука, 1984. – 160 с.
9. Колоша О. І. Перспективні енергозберігаючі технології стабільних урожаїв у екстремальних умовах України / О. І. Колоша, В. О. Рябокляч // Вісник аграрної науки. – 1999. – № 7. – С. 16–19.
10. Ковтун М. Е. Влияние антиоксидантов на изменение фенольных веществ при хранении плодов груши / М. Е. Ковтун, В. В. Калитка // Техника в сельскохозяйственном производстве. Труды Таврической государственной агротехнической академии / ТДАТА; ответс. за вып. В. В. Тарасенко. – Мелитополь, 1997. – Вып. 1. – Т. 1. – С. 45–47.
11. Калитка В. В. Вивчення антиоксидантової активності препарату дистинол за умов *in vitro* / В. В. Калитка, Г. В. Донченко // Укр. біохим. журн. – 1995. – Т. 67. – № 4. – С. 87–92.
12. Мироничева Е. С. Обоснование использования антиоксидантных препаратов для длительного хранения плодов яблони: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. с.-х. наук: спец. 05.18.03 «Первичная обработка и хранение продуктов растениеводства» // Е. С. Мироничева. - К., 2003. – 18 с.
13. Іванченко В. Й. Вплив антиоксидантів біогенного походження на природний збиток маси плодів яблуні при тривалому зберіганні / В. Й. Іванченко, В. В. Калитка, М. Є. Сердюк, О. С. Мироничева // Праці Таврійської державної агротехнічної академії: наукове фахове видання / ТДАТА; відп. за вип. І. А. Шевченко. – Мелітополь, 2000. – Вип. 1. – Т. 16. – С. 14–16.
14. ЕПАА – універсальний біологічний прилипач пестицидів і регуляторів росту рослин. Методичні рекомендації / [Воцелко С. К., Гвоздяк Р. І., Данкевич Л. А., Литвинчук О. О., Патица В. П.] // Інститут мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України. – К., 2007. – 26 с.

УДК 664.8.037.1:634.23

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗАМОРОЖЕНИХ ДЮКІВ

*Калінін А., магістрант,

e-mail: artem.born@mail.ru

*Фарзаєва М., магістрант,

e-mail: madinafarzaeva@mail.ru

*Фазилова Е.С., асистент,

*Іванова І.Є., к.с.-г.н., доцент,

**Куртова І.В., мол. наук. співробітник

*Таврійський державний агротехнологічний університет

**Станція садівництва ім. М. Ф. Сидоренка НУААН

Проведений аналіз рентабельності придатності плодів дюків – Шалу́нья, Мелітопольська пурпурна, Солідарність, які вирощені в умовах південного Степу України до заморожування та тривалого зберігання

Постановка проблеми. Строк споживання вишнево-черешневих гібридів в Степові зоні України можливо подовжити до шести місяців, використовуючи один з шляхів довготривалого зберігання в місцях вирощування – низькотемпературне заморожування і зберігання. Заморожування дозволяє протягом тривалого часу майже максимально зберігати вихідну якість плодів, економити тару, виробляти продукти, як для споживання у свіжому вигляді, так і після переробки.

Аналіз останніх досліджень. За даними ряду досліджень при аналізі замороженої продукції важливо не тільки знати оптимальний термін її зберігання, визначити фізико-біохімічних параметрів, але і вміти довести економічну ефективність запропонованої для сучасного ринку замороженої сировини [1, 2].

Враховуючи вищенаведене проведення аналізу рентабельності придатності районівних сортів дюків, які вирощені в умовах південного Степу України до заморожування та зберігання є вельми актуальним.

Мета досліджень полягала в оцінці впливу замороження розсипом, тривалого зберігання на якість плодів дюків нових районівних сортів пізнього строку досягання. Дослідження проводилися протягом 2011–2013 рр. на базі кафедр «Хімії та біотехнологій», «Рослинництво». Для дослідження було відібрано три сорти дюків пізнього строку досягання: Мелітопольська пурпурна, Солідарність, Шалу́нья – контрольний сорт.

Дослід. Вплив заморожування на збереженість біохімічних та органолептичних показників плодів вишнево-черешневих гібридів пізнього строку досягання.

Робота проводилася згідно «Методическим рекомендациям по хранению плодов, овощей и винограда» [3].

Заморожування відбувалося розсипом в поліетиленових пакетах місткістю 0,5 кг при температурі мінус $30^{\circ}\text{C} \pm 1^{\circ}\text{C}$. Заморожування вважалося закінченим при досягання в центрі плоду температури мінус $18^{\circ}\text{C} \pm 1^{\circ}\text{C}$.

Розрахунок економічної ефективності, визначення рівня рентабельності від впровадження результатів досліджень за оцінкою придатності сортів вишнево-черешневих гібридів, вирощеним в умовах півдня Степової зони України, до заморожування та тривалого низькотемпературного зберігання протягом шести місяців, проводився згідно з «Методическим рекомендациям по хранению плодов, овощей и винограда» [3].

Матеріали дослідження. Економічний ефект, отриманий від реалізації продукції, залежить від цілого ряду факторів, включаючи вартість сировини і матеріалів, тари, електроенергії, транспортні витрати, ціни реалізації (табл. 1)

Рівень рентабельності виробництва заморожених вишнево-черешневих гібридів сорту Мелітопольська пурпурна виявився найвищим і склав через три місяці зберігання 23,3 %. З підвищенням строку зберігання підвищується як собівартість 1 тони замороженої продукції,

так і ціна реалізації, в результаті чого на кінець зберігання рівень рентабельності, за даними дослідів найпридатнішого сорту дюків Мелітопольська пурпурна пізнього строку досягання, склав 61 %.

Таблиця 1 – Структура собівартості і економічна ефективність виробництва
1 тонни заморожених плодів дюків

Стаття витрат	Строк зберігання, міс.					
	Шалунья – контроль		Мелітопольська пурпурна		Солідарність	
	3	6	3	6	3	6
Закупівельна ціна 1 т дюків, грн./т (C_c)	5000		5000		5000	
Витрати на основні, допоміжні матеріали, тару, грн./т (C_m)	500					
Транспортні витрати, грн./т ($C_{тр}$)	150					
Основна і додаткова заробітна плата, грн./т (Z_o)	200					
Основна і додаткова заробітна плата при обслуговуванні холодильника, грн./т (Z_b)	300	600	300	600	300	600
Нарахування на заробітну плату, грн./т (H_3)	54	108	54	108	54	108
Енерговитрати при заморожуванні та зберіганні (C_e)	662	1329	662	1329	662	1329
Загальні витрати ($O_3 = Z_o + Z_b + H_3 + C_e$), грн./т	1216	2237	1216	2237	1216	2237
Накладні витрати, грн./т (H)	36	67	36	67	36	67
Повна собівартість, грн./т ($П_c = C_c + C_{тр} + O_3 + H$)	6402	7454	6402	7454	6402	7454
Ціна реалізації, грн./т	7,0	10,0	8,0	12,0	6,0	8,0
Виручка від реалізації, грн./т (B)	7000	10000	8000	12000	6000	8000
Прибуток, грн./т ($П = B - П_c$)	536	2546	1536	4546	-402	546
Рівень рентабельності, % ($P_p = (П/П_c) \times 100$)	8,4	34,2	23,3	61	-6,2	7,3

Вищевказані дані дають можливість зробити висновки, що ціна реалізації вивчаємих сортів дюків залежить від органолептичних та біохімічних показників, отриманих в результаті досліджень.

Список використаних джерел.

1. Атлас перспективних сортів плодкових і ягідних культур України. – К.: ООО «Одекс», 1999. – 454 с.
2. Алматы Э. Быстрое замораживание пищевых продуктов / Алматы Э., Эрдели Л., Шарай Т. – М: [б.в.], 1981. – 407 с.
3. Дженева С. Ю. Методические рекомендации по хранению плодов, овощей и винограда. Организация и проведение исследований / С. Ю. Дженева, В. И. Иванченко. – Ялта: Институт винограда и вина Магарач, 1988. – 152 с.

УДК 664.8.037.1:634.23

ДИНАМІКА ЗМІН СУХИХ РОЗЧИННИХ РЕЧОВИН В ЗАМОРОЖЕНИХ ПЛОДАХ ЧЕРЕШНІ РАНЬОГО, СЕРЕДНЬОГО ТА ПІЗНЬОГО СТРОКІВ ДОСТИГАННЯ

*Юрко Л., 5 курс,

E-mail: lyubayurko@mail.ru

*Іванова І.Є., к.с.-г.н., доцент,

**Долгова С.В., мол. наук. співробітник

*Таврійський державний агротехнологічний університет

**Станція садівництва ім. М. Ф. Сидоренка НУААН

Проведена оцінка впливу заморожування та тривалого зберігання на зміну сухих розчинних речовин в плодах черешні трьох строків достигання – Валерій Чкалов, Віха, Ера, Ласуня, Червнева рання, Електра, Дебют, Любимиця Туровцева, Мелітопольська чорна, Тотем, Анилаг, Простір.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень. Плоди в своєму складі містять воду (90–95 %) і сухі речовини (5–10 %), які представлені вуглеводами, білками, ліпідами, вітамінами, мінеральними речовинами та ін. Від кількісного і якісного складу цих компонентів залежать споживні властивості свіжих фруктів та продуктів їх переробки [1, 2].

Враховуючи думку вчених, вміст сухих розчинних речовин та його збереженість при низьких температурах у сільськогосподарській сировині є одним з важливих критеріїв придатності плодової продукції до цього виду переробки [9].

Черешня є візитною карткою південного регіону України. Узагальнюючи досвід селекціонерів та інших науковців станції садівництва ім. М. Ф. Сидоренка НУААН по вивченню хіміко-технологічної оцінки черешні неможливо не погодитися з думкою, що з сотні сортів і гібридів цієї породи для швидкого заморожування можуть виявитися придатними лише декілька [5].

Враховуючи вищенаведене, необхідність проведення досліджень для комплексного оцінювання за біохімічними показниками якомога більшого спектру районованих сортів черешні селекції станції садівництва НУААН вирощених в умовах Півдня України, в розрізі різних строків достигання, з метою виявлення найбільш придатних для заморожування та тривалого низькотемпературного зберігання є вельми актуальним.

Мета досліджень полягала в оцінці впливу заморожування розсіпом, тривалого зберігання на якість плодів черешні раннього, середнього та пізнього строків достигання. Дослідження проводилися протягом 2013 р. Для дослідження взято свіжозаморожені зразки, а також зразки черешні, які зберігалися протягом трьох, шести місяців нових районованих сортів раннього строку достигання Валерій Чкалов (контроль), Віха, Ера, Ласуня; середнього строку достигання Червнева рання (контроль), Електра, Дебют, Любимиця Туровцева; пізнього строку достигання Мелітопольська чорна (контроль), Тотем, Анилаг, Простір.

Заморожування здійснювалось розсіпом у поліетиленових пакетах місткістю 0,5 кг при температурі мінус 30⁰С, подальше зберігання при температурі мінус 18⁰С. Вміст сухих розчинних речовин в свіжих та заморожених сортозразках визначали за ГОСТ 28561-90 [7].

Програмна реалізація статистичної обробки експериментальних даних за Б. О. Доспеховим (1985), Т. Літл, Ф. Хіллз (1981), здійснювалася в офісному додатку Microsoft Excel, де результати розрахунків цілком автоматизовані на робочому листі.

Матеріали дослідження. Відомо, що при заморожуванні руйнування сухих речовин, які розчинені у клітинному соку відбувається в більшій мірі, ніж при тривалому зберіганні.

Початкова масова концентрація сухих розчинних речовин у досліджуваних сортів раннього, середнього та пізнього строків дозрівання складає 12,0–18,4 % (таблиця 1).

Межі досліджуваного показника в свіжих плодах черешні раннього та середнього строку достигання характеризуються меншим його вмістом (14,8–16,6 % та 16–16,5 %

відповідно), ніж в сортозразках пізнього строку досягання 16,7–18,4 %.

Таблиця 1 – Динаміка вмісту сухих розчинних речовин в свіжих та заморожених плодах черешні після заморожування та тривалого зберігання (середні значення за даними 2013 р.)

Сорт (фактор А)	Заморожування та термін зберігання (фактор В)				НІР ₀₅
	1	2	3	4	
Ранній строк досягання					
Валерій Чкалов - к	14,8	13,3	13,0	13,0	1,00
Віха	16,6	12,8	12,3	12,0	0,90
Ера	15,5	13,1	12,4	12,1	1,10
Ласуня	16,4	13,8	13,2	13,2	1,41
НІР ₀₅	0,61	0,49	0,36	0,15	
Середній строк досягання					
Червнева рання - к	16,4	14,0	13,9	13,5	1,14
Електра	16,5	14,9	14,5	14,2	0,98
Дебют	16,1	13,8	13,8	13,6	1,7
Улюблениця Туровцева	16,0	14,5	14,3	14,1	1,31
НІР ₀₅	0,41	0,50	0,32	0,45	
Пізній строк досягання					
Мелітопольська чорна - к	18,3	15,4	15,1	15,0	1,13
Тотем	18,4	16,0	16,0	16,0	1,90
Аншлаг	16,7	14,7	14,3	14,2	1,24
Простір	17,0	14,9	14,7	14,5	1,76
НІР ₀₅	0,82	0,36	0,24	0,37	

Примітка: 1 – відразу після заморожування; 2 – через три місяці зберігання; 3 – через шість місяців зберігання.

Основні втрати поживних речовин відбуваються на етапі заморожування і складають 10,1–15,8 % від значень досліджуваного показника в свіжих плодах.

На етапах зберігання три, шість місяців втрати сухих розчинних речовин не є статистично достовірними та складають від 0,3 % до 0,7 % при НІР₀₅ 0,9 %–1,41 %.

Свіжі плоди контрольного сорту Валерій Чкалов характеризуються більшим вмістом сухих розчинних речовин 14,8 %, ніж плоди сорту Ера 15,5 % та решта досліджуваних сортозразків (Віха 16,6 %, Ласуня 16,4 %). Різниця в значеннях досліджуваного показника між контрольним сортом та досліджуваними є статистично достовірною (НІР₀₅ 0,61 %), виключенням є сорт Ера.

Одразу після заморожування мінімальна збереженість сухих розчинних речовин відмічено у сорту Віха (12,8 %). Збереження поживних речовин у сорту Ера знаходиться на рівні контролю (13,3 %) та складає 13,1 % (різниця в значеннях показника є статистично недостовірною НІР₀₅ 0,49 %). У сорту Ласуня вміст сухих розчинних речовин складає 13,8 %, що на 0,5 % більше ніж у контролю – Валерій Чкалов (13,3 %).

Після 6-ти місяців зберігання максимальна збереженість сухих розчинних речовин спостерігалась у сорту Ласуня 13,2 %, різниця в порівнянні з контролем є статистично достовірною і становить 0,20 % при НІР₀₅ 0,15 %.

В групі середнього строку досягання свіжі плоди накопичують сухих розчинних речовин від 16,0 % до 16,5 %. На другому етапі зберігання відсоток втрат досліджуваного показника склав 8,5–14,3 % від вихідних значень. З продовженням терміну зберігання три, шість місяців відсоток втрат від значень показників відразу після заморожування становить від 1,4 % до 3,6 %.

Вміст сухих розчинних речовин в свіжих плодах сорту Електра є максимальним (16,5 %) та знаходиться на рівні контролю (16,4 %), різниця між показниками не є статистично досто-

вірною. У плодів сорту Дебют також визначено вміст поживних речовин (16,1 %) на рівні Червневої ранньої (НІР₀₅ 0,41 %). Найменше накопичення сухих розчинних речовин відмічено по відношенню до всіх аналізуємих сортів у плодах Улюблениця Туровцева 16,0.

На другому етапі зберігання плоди сорту Електра перевищують за збереженістю досліджуваних поживних речовин сортозразки контрольного сорту Червнева рання на 0,9 % при значенні НІР₀₅ 0,55 %. Вміст сухих розчинних речовин у сорту Улюблениця Туровцева знаходиться на рівні контролю і складає 14,50 %, а різницю між показниками (0,50 %) можна констатувати як статистично недостовірну, див табл. 1. Плоди сорту Дебют характеризуються мінімальним вмістом поживних речовин по відношенню до контрольного сорту та досліджуваної групи, який складає відразу після заморожування 13,80 %.

З продовженням терміну зберігання до 6-ти місяців максимальним вмістом сухих розчинних речовин відмічені сорти середнього строку досягання Улюблениця Туровцева 14,1 % та Електра 14,2 %.

Вміст сухих розчинних речовин в свіжих плодах черешні пізнього строку досягання коливається в межах 16,7–18,4 %. У плодів сорту Тотем вміст досліджуваного показника становить 18,4 %, що є на рівні значень в контрольному сорті Мелітопольська чорна (18,3%). Різниця в значеннях показників не є статистично достовірною НІР₀₅ 0,82 %. Аншлаг і Простір характеризуються статистично меншим вмістом сухих розчинних речовин по відношенню до контролю 16,7 % та 17,0 % відповідно.

В групі пізніх сортів спостерігається тенденція, що була виявлена в сортозразках раннього та середнього строків досягання на 2-му етапі зберігання. Основні втрати сухих розчинних речовин відбуваються при дефростації плодів одразу після заморожування і для групи пізніх сортів складають від значень у свіжих плодах 7,6–15,7 %.

Як в свіжому вигляді, так і впродовж всього терміну зберігання максимальний вміст сухих розчинних речовин відмічено у сорту Тотем 16,0–18,4 %.

Висновки:

- загальне варіювання масової концентрації сухих розчинних речовин у сортів черешні всіх строків досягання при заморожуванні та зберіганні відбувається в діапазоні від 12 до 18,4%;
- максимальні втрати сухих розчинних речовин для трьох досліджуваних груп сортів відбуваються на етапі заморожування і для плодів черешні раннього строку досягання коливаються в межах 10,1–15,8 %; середнього – 8,5–14,3%; пізнього – 7,6–15,7;
- заморожені зразки черешні після 6-ти місяців зберігання районуваних раніх, середніх та пізніх сортів, що характеризуються максимальним вмістом сухих розчинних речовин – Ласуня, Улюблениця Туровцева, Електра, Тотем.

Список використаних джерел.

1. Агейкина Т. В. Качество замороженной плодоовощной продукции и ее безопасность:): дис. канд. техн. наук: 05.18.15 / Агейкина Татьяна Викторовна. – Москва, 2002.
2. Белінська С. Контроль якості швидкозамороженої плодово-овочевої продукції / С. Белінська, Н. Орлова, О. Сухина, О. Кулаченко.-К. : Урожай, 2007. – 26–27 с.
3. Завадская О. Замораживание плодоовощной продукции. Харчова і переробна промисловість / О. Завадская. – К.: Урожай, 2009. – 52–59 с.
4. Зилафф Х. и Шлойзенер Х. Охлаждение и замораживание. – 2002. – № 3.
5. Іванова І. Є. Оцінка сортів черешні української селекції на придатність до заморожування, зберігання та наступної переробки: дис. канд. с.-г. наук: 05.18.03 / І. Є. Іванова. – К.: [б.в.], 2005. – 32 с.
6. Калин Ю. Способы переработки фруктов / Ю. Калин – К.: Урожай, 2008. – С. 38–41.
7. Определение массовой концентрации растворимых сухих веществ. Метод определения: ГОСТ 28561-90. - [Введён от 05-09-91]. – М.: Изд-во стандартов, 1990. – 4 с.
8. Орлова Н. Я. Заморожені плодовоовочеві продукти: проблеми формування асортименту та якості / Орлова Н. Я., Белінська С. О. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 336 с.
9. Радешпиль Э., Зилафф Х. и Шлойзенер Х. Техника и технология заморозки. – 2008.

УДК 664.8.037.1:634.23

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗАМОРОЖЕНОЇ ЧЕРЕШНІ ПІЗНІХ СТРОКІВ ДОСТИГАННЯ

Калінін А., магістрант,
Котилевська Н., 5 курс,
Іванова І.Є., к.с.-г.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: artem.born@mail.ru

Проведений аналіз рентабельності придатності районованих сортів черешні пізнього строку досягання, які вирощені в умовах південного Степу України до заморожування та зберігання

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень. Черешня є візитною карткою південного регіону України. Плоди цієї культури мають високий вміст легкозасвоюваних моносахаридів, біологічно активних речовин (БАР) фенольної природи, характеризуються чудовими смаковими якостями, але придатні до занадто короткого терміну споживання у свіжому вигляді. Аналіз літературних джерел показав, що одним з факторів, який стримує розвиток виробництва швидкозамороженої черешні є економічна недоцільність та недостатній ступінь вивченості сучасного вітчизняного сортименту цієї культури. Між тим великі природні можливості для вирощування черешні у південному Степу України дозволили вченим створити 117 перспективних сортів, з яких 35 на сучасному етапі районовані [1, 2].

За твердженням ряду авторів черешня вважається одним з найбільш зручних видів кісточкових порід для заморожування. Заморожування дозволяє протягом тривалого часу майже максимально зберігати вихідну якість плодів, економити тару, виробляти продукти, як для споживання у свіжому вигляді, так і після переробки. Строк споживання черешні в Степовій зоні України можливо подовжити до шести місяців, використовуючи один з шляхів довготривалого зберігання в місцях вирощування – низькотемпературне заморожування і зберігання [1, 4, 5].

Завдання сучасного науковця при аналізі замороженої продукції визначається не тільки вибором оптимального терміну її зберігання, визначенням фізико-біохімічних параметрів, але і вмінням довести економічну ефективність запропонованої конкурентноспроможної замороженої сировини [2].

Враховуючи вищенаведене проведення аналізу рентабельності придатності районованих сортів черешні пізнього строку досягання, які вирощені в умовах південного Степу України до заморожування та зберігання є вельми актуальним.

Мета досліджень полягала в оцінці впливу замороження розсипом, тривалого зберігання на якість плодів черешні нових районованих сортів пізнього строку досягання. Дослідження проводилися протягом 2011–2013 рр. на базі кафедр «Хімії та біотехнологій», «Рослинництво».

Матеріали дослідження. Згідно до схеми досліду (рис. 1). Вплив заморожування на збереженість фізико-біохімічних показників плодів черешні пізнього строку досягання (рис. 1) для дослідження було відібрано шість районованих сортів черешні пізнього строку досягання: Празднічна, Космічна, Сюрприз, Оріон, Міраж та Мелітопольська чорна – контрольний сорт. Розрахунок економічної ефективності від впровадження результатів досліджень за оцінкою придатності сортів черешні до заморожування проводився відповідно до «Методические рекомендации по хранению плодов, овощей и винограда» [3].

Економічний ефект, отриманий від реалізації продукції, залежить від цілого ряду факторів, включаючи вартість сировини і матеріалів, тари, електроенергії, транспортні витрати, ціни реалізації (табл. 1).

Рисунок 1 – Схема дослідження

Таблиця 1 – Структура собівартості і економічна ефективність виробництва 1 тони заморожених плодів черешні пізніх сортів після 6-ти місяців зберігання

№	Стаття витрат	Економічна ефективність виробництва 1 тонни заморожених плодів черешні пізніх сортів після 6-ти місяців зберігання					
		Мелітопольська чорна	Міраж	Оріон	Космічна	Сюрприз	Празднічна
1	Закупівельна ціна 1 т черешні, грн./т (C_c)	10000	9000	9000	9000	9000	9000
2	Витрати на основні, допоміжні матеріали, тару, грн./т (C_m)	500	500	500	500	500	500
3	Транспортні витрати, грн./т ($C_{тр}$)	150	150	150	150	150	150
4	Основна і додаткова заробітна плата, грн./т (Z_o)	200	200	200	200	200	200
5	Основна і додаткова заробітна плата при обслуговуванні холодильника, грн./т (Z_b)	600	600	600	600	600	600
6	Нарахування на заробітну плату, грн./т (H_3)	108	108	108	108	108	108
7	Енерговитрати при заморожуванні та зберіганні (C_e)	1329	1329	1329	1329	1329	1329
8	Загальні витрати ($O_3 = Z_o + Z_b + H_3 + C_e$), грн./т	2237	2237	2237	2237	2237	2237
9	Накладні витрати, грн./т (H)	67	67	67	67	67	67
10	Повна собівартість, грн./т ($\Pi_c = C_c + C_{тр} + O_3 + H$)	12457	11457	11457	11457	11457	11457
11	Виручка від реалізації, грн./т (B)	14000	15000	12500	13000	12000	14000
12	Прибуток, грн./т ($\Pi = B - \Pi_c$)	1543	3543	1043	1543	543	2543
13	Рівень рентабельності, % ($P_p = (\Pi/\Pi_c) \times 100$)	12,4	30,9	9,1	13,5	4,7	22,2

Рівень рентабельності виробництва заморожених плодів 6-ти досліджуваних сортів коливається в межах 4,7–30,9 %. Слід зазначити, що при зберіганні сортозразків найвища ціна реалізації 15000 грн/т, а також максимальний рівень рентабельності 30,9 % у сорту Міраж. Рівень рентабельності при реалізації плодів сорту Празднична склав 22,2 %, що значно вище ніж у контрольного сорту Мелітопольська чорна 12,4 %. При реалізації замороженої продукції сортів Космічна, Оріон та Сюрприз була отримана виручка в розмірі: 13000 грн/т, 12500 грн/т, 12000 грн/т, а рівень рентабельності склав 13,5 %, 9,1 %, 4,7 % відповідно.

Вищевказані дані дають можливість зробити висновки, що ціна реалізації заморожених сортозразків черешні залежить від закупівельної ціни 1 т черешні, органолептичних та біохімічних показників, які були проаналізовані в результаті досліджень та сортових особливостей. Конкурентоспроможність замороженої продукції визначається в першу чергу її здатністю зберігати максимально високі вихідні якісні показники. Для підбору сортів пізнього строку досягання з найбільшою придатністю до заморожування та високим рівнем рентабельності необхідно враховувати комплекс фізико-біохімічних параметрів – величина втрати соку відразу після заморожування та початкову концентрацію фізико-біохімічних показників, що дозволяє отримати максимальну виручку від реалізації сировини.

Список використаних джерел.

1. Алмаши Е. Быстрое замораживание пищевых продуктов / Е. Алмаши // Легкая и пищевая промышленность. – 1981. – № 4. – С. 25–30.
2. Грубин Я. И. Виробництво заморожених продуктів. Посібник / Я. И. Грубин. – М.: Агропромиздат, 1990. – 336 с.
3. Дженева С. Ю. Методические рекомендации по хранению плодов, овощей и винограда. Организация и проведение исследований / С. Ю. Дженева, В. И. Иванченко. – Ялта: Институт винограда и вина Магарач, 1988. – 152 с.
4. Збірник наукових праць магістрів та студентів ТДАТА / Таврійська державна агротехнологічна академія / Вип. 4. Т. 3. – Мелітополь, 2005. – 71 с.
5. Иванова Т. Г. Комплексное использование производственного сада / Т. Г. Иванова, И. Е. Иванова: Тез.– докл. юбил. конф., посвящ. 85-летию биостанции ХГУ, Гайдары [«Биологические исследования на природоохранных территориях и биологических стационарах»], (Харьков, 16-19 сент. 1999 г.). – Харьков, 1999. – С. 15–16.

УДК 664.8.037.1:634.23

ОРГАНОЛЕПТИЧНА ОЦІНКА ПЛОДІВ ЧЕРЕШНІ ПРИ ЗАМОРОЖУВАННІ ТА ЗБЕРІГАННІ

*Фарзаєва М., магістрант,

e-mail: madinafarzaeva@mail.ru

*Іванова І.Є., к.с.-г.н., доцент,

**Долгова С.В., мол. наук. співробітник

*Таврійський державний агротехнологічний університет

**Станція садівництва ім. М. Ф. Сидоренка НУААН

Досліджено вплив заморожування на органолептичні властивості в плодах черешні трьох строків досягання Валерій Чкалов, Віха, Ера, Ласуня, Червнева рання, Електра, Дебют, Любимиця Туровцева, Мелітопольська чорна, Тотем, Аншлаг, Простір .

Постановка проблеми. Південь України має в своєму розпорядженні великі природні можливості для отримання високих врожаїв плодових культур. Селекціонерами станції садівництва ім. М. Ф. Сидоренка НУААН передане в Державне випробування більше 90 перспективних сортів черешні [1].

Виробничий досвід та сучасні вітчизняні та зарубіжні наукові дослідження показали [2,3,4], що дуже ефективним з точки зору продовження терміну вживання у раціоні харчування на протязі року плодів різних культур (у тому числі і черешні) вважається заморожування в інтервалі температур мінус 30⁰С - мінус 35⁰С та подальше зберігання продукції при температурі не вище мінус 18⁰С.

Мета досліджень полягала в оцінці впливу заморожування розсипом, тривалого зберігання на якість плодів черешні раннього, середнього та пізнього строків досягання. Дослідження проводилися протягом 2013 рр. Для дослідження взято свіжозаморожені зразки, а також зразки черешні, які зберігалися протягом трьох, шести місяців нових районованих сортів раннього строку досягання Валерій Чкалов (контроль), Віха, Ера, Ласуня; середнього строку досягання Червнева рання (контроль), Електра, Дебют, Любимиця Туровцева; пізнього строку досягання Мелітопольська чорна (контроль), Тотем, Аншлаг, Простір.

Заморожування здійснювалось розсипом в поліетиленових пакетах місткістю 0,5 кг при температурі мінус 30⁰С, подальше зберігання при температурі мінус 18⁰С.

Органолептична оцінка плодів здійснювалася згідно з «Методическими рекомендаціями по хранению плодов, овощей и винограда» [4].

Програмна реалізація статистичної обробки експериментальних даних за Б.О. Доспеховим (1985), Т. Літл, Ф. Хіллз (1981), здійснювалася в офісному додатку Microsoft Excel, де результати розрахунків цілком автоматизовані на робочому листі.

Матеріали дослідження. Встановлено, що загальна дегустаційна оцінка плодів черешні в свіжому та замороженому вигляді в межах трьох досліджуваних груп від 5 балів до 3,5 балів про що свідчать дані таблиці 1.

Межі досліджуваного показника в свіжих плодах черешні раннього строку досягання 4,8 – 5,0 балів. Аналізуючи динаміку змін органолептичної оцінки плодів після заморожування необхідно відмітити, що основні втрати якості плодів відбуваються на етапі заморожування і зниження показника на 18,0%-20,8% від значень дегустаційної оцінки в свіжих плодах. Після трьох місяців зберігання нами було зафіксовано статистично достовірне зниження органолептичних показників сировини (НІР₀₅ 0,10-0,19 балів) в розрізі сортів раннього строку досягання в межах 4,9%-7,7% від значень дегустаційних оцінок отриманих відразу після заморожування.

На етапі від 3-х до 6-ти місяців зберігання зниження дегустаційних оцінок для ранніх сортів на 0,1 бал є статистично недостовірним (НІР₀₅ 0,11-0,19 балів).

Аналізуючи зміну досліджуваного показника в сортовому розрізі необхідно відмітити, що найвищі дегустаційні бали отримали свіжі плоди сортів Віха та Ласуня (5 балів). Органолептична оцінка для сорту Ера (4,8 бали), була на рівні контролю. Статистично достовірні різниці між значеннями дегустаційних оцінок між сортами Віха, Ласуня та Ера, Валерій Чкалов склали 0,2 бали при HP_{05} 0,18.

На другому етапі зберігання максимально високі статистично достовірні оцінки по відношенню до контролю отримали плоди сортів Ласуня, Віха – 4,0 та 4,1 бали відповідно (HP_{05} 0,15). Між дегустаційними балами для контрольного сорту Валерій Чкалов(3,8) та Ера (3,9) не зафіксовано статистично достовірної різниці (HP_{05} 0,15).

Після 6-ти місяців зберігання плоди сорту Ера отримали оцінку 3,5 бали, що на 0,2 бали нижче ніж у контрольного сорту Валерій Чкалов, різниця значенням показників є статистично достовірною (HP_{05} 0,10). На останньому етапі зберігання найвищими органолептичними параметрами відмічені плоди сортів Ласуня, Віха – 3,8% та 3,9% балів.

Дегустаційна оцінка свіжих плодів середнього строку досягання коливається в межах 4,7-5,0 балів (див табл. 1). Зміни досліджуваного показника одразу після заморожування складають 6,4%-12,2% від значень дегустаційних балів в свіжих сортозразках. Через три місяці зберігання зафіксовано статистично достовірне зниження оцінок на 0,2-0,3 бали (HP_{05} 0,11-0,16). На останньому етапі зберігання - шість місяців втрати складають 4,5%-9,0% від значень органолептичної оцінки отриманої плодами одразу після заморожування, що значно менше ніж на другому етапі зберігання (виключенням є сорт Любимиця Туровцева, втрати дегустаційного балу після 6-ти місяців зберігання 16% від значень оцінок відразу після заморожування).

Таблиця 1 – Загальна дегустаційна оцінка плодів черешні

Сорт (фактор А)	Заморожування та термін зберігання (фактор В)				HP_{05}
	1.	2.	3.	4.	
Сорти раннього строку досягання					
Валерій Чкалов	4,8	3,8	3,6	3,7	0,14
Віха	5,0	4,1	3,9	3,9	0,17
Ера	4,8	3,9	3,6	3,5	0,19
Ласуня	5,0	4,0	3,8	3,8	0,11
HP_{05}	0,18	0,15	0,19	0,10	
Сорти середнього строку досягання					
Червнева рання	4,9	4,4	4,2	4,0	0,15
Електра	5,0	4,5	4,3	4,2	0,13
Дебют	4,7	4,4	4,2	4,2	0,16
Любимиця Туровцева	4,9	4,3	3,7	3,6	0,11
HP_{05}	0,14	0,13	0,15	0,17	
Сорти пізнього строку досягання					
Мелітопольська чорна	5,0	4,6	4,3	4,3	0,13
Тотем	4,9	4,2	4,1	4,1	0,12
Аншлаг	5,0	4,7	4,5	4,4	0,11
Простір	4,9	4,5	4,5	4,5	0,14
HP_{05}	0,11	0,11	0,13	0,14	

Примітка: 1- до заморожування; 2- відразу після заморожування; 3- через три місяці зберігання; 4- через шість місяців зберігання.

Сорто-дослідження за дегустаційною оцінкою в свіжих плодах показало, що органолептична оцінка для контрольного сорту Червнева рання та Любимиця Туровцева 4,9 бали, для сорту Електра – 5,0 балів (різниця між значеннями показників не є статистично достовірною HP_{05} 0,14). Меншим балом по відношенню до контролю відмічені плоди сорту Дебют, вони отримали оцінку 4,7.

Відразу після заморожування плоди середнього строку досягання мають дегустаційні оцінки в межах 4,3-4,5 балів. Між органолептичними оцінками для свіжозаморожених сортосразків не зафіксовано статистично достовірної різниці по відношенню до контрольного сорту Червнева рання - 4,4 бали (НІР₀₅ 0,13 балів). Максимальна дегустаційна оцінка на другому етапі зберігання відмічена у плодів сорту Електра 4,5 балів.

Після 6-ти місяців зберігання плоди сортів Дебют, Електра отримали 4,2 бали, що статистично більше ніж у контрольного сорту - 4,0 бали (НІР₀₅ 0,17 балів). Низькою дегустаційною оцінкою відмічено плоди сорту Любимиця Туровцева – 3,6 бали (на 0,4 бали нижче ніж у контрольного сорту Червнева рання).

Органолептична оцінка свіжих плодів черешні пізніх сортів 4,9-5,0 балів (див табл. 1). Максимальні втрати якості плодів спостерігаються відразу після заморожування, що видно з значень дегустаційних оцінок. На 2-му етапі зберігання зниження дегустаційного балу 6,0%-14,3% по відношенню до оцінок для свіжих плодів. На етапах зберігання 3-и,6-ть місяців статистично достовірне зниження дегустаційної оцінки на 0,1-0,3 бали від значень одразу після заморожування (НІР₀₅ 0,11-0,14 балів).

В сортовому розрізі аналіз дегустаційних значень показав, що свіжі плоди сорту Аншлаг мають високу дегустаційну оцінку на рівні контрольного сорту Мелітопольська чорна – 5,0 балів. Зафіксовано статистично не достовірне зниження дегустаційних оцінок для свіжих плодів сортів Тотем , Простір (4,9 балів) по відношенню до контролю (НІР₀₅ 0,11 бали). Одразу після заморожування сортосразки Аншлаг, Мелітопольська чорна мають найвищі дегустаційні бали 4,7-4,6 балів відповідно (НІР₀₅ 0,11 бали). Сорт Тотем характеризується достовірно статистичним зниженням дегустаційної оцінки на 0,2 бали по відношенню до контролю (НІР₀₅ 0,11 бали). Плоди сорту Аншлаг прирівнюються за значенням дегустаційної оцінки до контрольного сорту Мелітопольська чорна (4,6 бали), різниця в значеннях показників статистично недостовірна (НІР₀₅ 0,11 бали).

На етапі 6-ть місяців зберігання плоди сорту Простір отримали дегустаційну оцінку 4,5 бали, що статистично більше ніж у контрольного сорту Мелітопольська чорна - 4,3 бали (НІР₀₅ 0,14 балів). Низькою дегустаційною оцінкою відмічено плоди сорту Тотем – 4,1 бали (на 0,2 бали нижче ніж у контрольного сорту). У плодів сорту Аншлаг відмічено статистично недостовірне збільшення на 0,1 бали значення дегустаційної оцінки по відношенню до сортосразків Мелітопольська чорна (НІР₀₅ 0,14 балів).

На підставі вище сказаного можливо зробити наступні висновки:

- загальне варіювання дегустаційної оцінки у сортів черешні всіх строків досягання в свіжому вигляді та при заморожуванні та зберіганні відбувається в діапазоні від 5,0 балів до 3,5 балів;

- максимальне зниження значень органолептичної оцінки для трьох досліджуваних груп сортів відбуваються на етапі заморожування і для плодів черешні раннього строку досягання коливається в межах 18,0%-20,8%; середнього – 6,4%-12,2%; пізнього – 6,0-14,3% від значень дегустаційних оцінок в свіжих плодах.

- заморожені зразки черешні після 6- ти місяців зберігання районуваних ранніх, середніх та пізніх сортів, що характеризуються максимальним вмістом сухих розчинних речовин – Віха , Ласуня, Дебют , Електра, Простір.

Список літератури

1. Атлас перспективних сортів плодових і ягідних культур України. - К.: ООО «Одекс», 1999. - 454 с.
2. Алматы Э. Быстрое замораживание пищевых продуктов. / Алматы Э., Эрдели Л., Шарай Т. - М: [б.в.], 1981. - 407 с.
3. Белинська С. Методологія розгортання функції якості швидкозамороженої плодово-вочевої продукції / С.Белинська,- К.: Урожай , 2008. - С. 57-63.
4. Дженеєва С.Ю. Методические рекомендации по хранению плодов, овощей и винограда. Организация и проведение исследований / С.Ю. Дженеєва, В.И. Иванченко. – Ялта: Институт винограда и вина Магарач, 1988. – 152 с.

УДК 631.53:635.21

ВПЛИВ ЯКОСТІ НАСІННЕВОГО МАТЕРІАЛУ НА ВРОЖАЙНІСТЬ КАРТОПЛІ СОРТУ ТИРАС

Скоробагатько А. В., 4 курс,
Мілева Н. В., викладач вищої категорії
ВСП «Ногайський коледж ТДАТУ»

E-mail: Katuniy78@yandex.ua

*В роботі проаналізовані фактори, що впливають на якість насінневого матеріалу
і врожайність картоплі сорту Тирас.*

Постановка проблеми. Картопля (*Solanum tuberosum*) – рослина родини пасльонові, цінний продукт харчування, який на Україні називають «другим хлібом». Середньостатистичний українець споживає за рік до 140 кг картоплі [3, с. 20]. В продовольчому балансі країни продукція картоплярства займає друге місце. Картопля має велику харчову цінність і продуктивність, використовується в якості сировини в харчовій, текстильній, консервній, м'ясомолочній, паперовій, хімічній та інших промисловостях. В агрономічному відношенні картопля належить до культур, які можна вирощувати від тропіків до арктичного поясу [1, с. 206].

Але в зв'язку з використанням неякісного насінневого матеріалу урожайність картоплі в Україні досить низька, і складає в середньому – 135–138 ц/га [4, с. 38]. Для одержання високого врожаю картоплі необхідно використовувати високоякісний насінневий матеріал і дотримуватися вимог технології вирощування, розробленої стосовно до конкретних умов. До недавнього часу на півдні України використовували виключно завезений насінневий матеріал, що призводило до подорожчання насінневого матеріалу і продовольчої продукції.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженнями різних авторів встановлено, що умови зберігання є дуже важливими для одержання високоякісного насінневого матеріалу. Під час зберігання бульби картоплі знаходяться у стані спокою і чим довше, тим меншими є втрати [6, с. 71]. На тривалість стану спокою впливають: довжина вегетаційного періоду, погодні умови, за яких формуються бульби (t^0 і кількість вологи), t^0 зберігання картоплі, вміст кисню у повітрі, і т.д.

Проаналізувавши різні літературні джерела, ми прийшли до висновків, що на якість насінневого матеріалу впливають t^0 зберігання картоплі, передчасне проростання картоплі, маса бульб [6, с. 72–73].

Об'єктом нашого дослідження була насіннева картопля сорту Тирас – ранньостиглий сорт селекції Поліської дослідної станції, який має хорошу адаптацію до жорстких умов вирощування [4, с. 39].

Мета роботи: виявити вплив якості насінневого матеріалу на врожайність картоплі сорту Тирас.

Матеріали дослідження. Досліди проводити у ПСП «Приморський» Приморського району Запорізької області на ґрунтах – чорнозем південний, слабозмитий, пілуватолегкоглинистий на лесі на протязі 2012–2013 років. Попередник – озима пшениця, культура, яка не має спільних шкідників. Забезпеченість ґрунту за вмістом NPK була середньою: N – 2,13–2,15; P₂O₅ – 1,8–1,85; K₂O – 25–26 мг на 100 г ґрунту. Досліди проводили в трьох повторностях, на ділянках, площею 10 м². Вирощували картоплю за загальноприйнятою в зоні Степу технологією.

Ми вирішили з'ясувати, як впливають t^0 зберігання на якість насінневого матеріалу картоплі. Зберігали насінневий матеріал в картоплесховищі господарства при t^0 2–3 °С, тому що при підвищенні t^0 стимулюється проростання бульб. Температуру регулювали за допомогою елементарного провітрювання. Фізіологічні процеси, які відбуваються в бульбах під час зберігання при різних температурах показані в таблиці 1 [6, с. 72].

Але частину насіннєвого матеріалу зберігали при t° 3–5 $^{\circ}$ C, при якій бульби проростають. Ми відмітили зменшення маси бульб. При цьому посівні якості зберігаються добре. При підвищенні t° 9–12 $^{\circ}$ C поряд з швидким ростом ростків на бульбах, значно збільшується кількість бульб, уражених мокрою гниллю, що призводить до різкого зниження якості картоплі. Подальше підвищення температури від 14 $^{\circ}$ C призводить до втрати насіннєвої і продовольчої цінності бульб картоплі. Ростки з деяких бульб ми обривали від 1 до 2 разів. Посадковий матеріал картоплі занесли у тепле приміщення з t° 15–18 $^{\circ}$ C, на 10–12 днів до появи невеликих ростків. Ми звернули увагу на те, що бульби з меншою вагою мають більш довший період спокою. Потім бульби навесні висівали, і одержали такі результати, представлені в таблиці 2.

Таблиця 1 – Фізіологічні процеси в бульбах під час зберігання при різних температурах

t° зберігання	Фізіологічні процеси в бульбах під час зберігання.
До 1–0 $^{\circ}$ C	Дихання та життєдіяльність бульб мінімальні, порушується обмін вуглеводів.
2–3 $^{\circ}$ C	Дихання на низькому рівні.
3–5 $^{\circ}$ C	Проростання бульб, дихання більш інтенсивне, зменшення маси .
5–8 $^{\circ}$ C	Збільшення інтенсивності дихання і втрат маси.
9–12 $^{\circ}$ C	Швидкий ріст ростків на бульбах.
14 $^{\circ}$ C	Інтенсивний ріст ростків, процесів дихання, втрата посівної цінності бульб.

Таблиця 2 – Вплив кількості обривання ростків під час зберігання. на появу сходів і урожайність картоплі

№ п/п	Кількість обривання ростків.	Поява сходів.	Урожайність з 10 м ² , кг
1.	Бульби не проросли в схо-вищі.	Через 20 днів після посадки.	9
2.	Одноразове обривання ростків.	Через 23 дня	7,3
3.	Дворазове обривання ростків.	Через 25 днів	6

Навіть одноразове обривання ростків у насіннєвої картоплі призвело до зниження врожаю на 15–40 %. Сходи від таких бульб запізнилися на 2–3 дня, а цвітіння на 10–14 днів. Рослини картоплі, які вирости із бульб, на яких одно- або дворазово обривали ростки, були більш слабкими. Внаслідок порушень біохімічної рівноваги, вони частіше уражувалися хворобами та шкідниками.

Ми вирішили також в'ясувати, як впливають поділ бульб великих фракцій на врожайність картоплі. Бульби масою 80 г ділили на дві частини, масою 160 г – на 4 частини, щоб було не менше одного вічка. Щоб запобігти загниванню, бульби обробляли розчином калій перманганату (1 г на 10 л води) і наступні 2–3 дні підсушували зріз у картоплі на повітрі. Вплив поділу бульб на врожайність картоплі сорту Тирас показаний в таблиці 3.

Таблиця 3 – Вплив поділу бульб на врожайність картоплі.

№ п/п	Фракції, г	Урожайність з 10 м ² , кг
1.	Бульби масою 70г	8,9
2.	Поділ бульб масою 80 г на 2 долі.	9,2
3.	Поділ бульб масою 160 г на 4 частини	9,1

Ми вирішили також з'ясувати, як впливає стимуляція на врожайність бульб картоплі (табл. 4). Частину бульб обробляли гібереліном на початку появи ростків, інші бульби були без ростків, частину традиційно пророщували на світлі та озеленювали.

Таблиця 4 – Вплив стимуляторів росту на урожайність картоплі.

№ п/п	Стимулятори	Урожайність з 10 м ² , кг
1.	Стимуляція гібереліном бульб на початку появи ростків.	6,8
2.	Стимуляція гібереліном бульб без ростків.	7,3
3.	Традиційне пророщування бульб на світлі.	10
4.	Обробка рослин у фазі бутонізації і цвітіння.	12

Проаналізувати дані дослідів, представлених в таблиці 4 ми можемо зробити висновок, що до хімічної стимуляції потрібно підходити обережно, тому що вона може дати негативний ефект, результат стимуляції залежить від погодних умов у довсходовий період – при холодній затяжній весні, як було у 2012, 2013 роках не завжди можна отримати запланований ефект.

Висновки:

1. Оптимальні умови зберігання насінневої картоплі 2–3 °С.
2. Основна причина передчасного проростання бульб – недотримання температурного режиму і вентиляції в сховищі.
3. Обривання ростків на насінневі картоплі призводить до зниження врожаю від 15 до 40 %, сходи з'являються пізніше на декілька днів.
4. Використання великих фракцій високоякісного насінневого матеріалу суттєво не впливає на урожайність картоплі.
5. Найбільш ефективним в використанні регуляторів росту в період вегетації, під час обробки рослин у фазі цвітіння і бутонізації.

Список використаних джерел.

1. Алімов Д. М. Технологія виробництва продукції рослинництва / Д. М. Алімов, Ю. В. Шелестов. – К.: Вища школа, 1995. – С. 206–213.
2. Зеленський М. О. Селекція і насінництво сільськогосподарських культур / Зеленський М. О. – К.: Вища школа, 1995. – С. 173–177.
3. Кучеренко Т. Производство и потребление картофеля и овощебахчевой продукции на душу населения / Т. Кучеренко // Овощеводство. – 2013. – № 2, 3. – С. 20–26.
4. Вожегова Р. Высокое качество семян – залог успеха культуры картофеля в Степи Украины / Р. Вожегова // Овощеводство. – 2013. – № 3. – С. 38–41.
5. Вожегова Р. Состояние и перспективы развития картофелеводства в Степи Украины / Р. Вожегова // Овощеводство. – 2013. – № 2. – С. 62–65.
6. Непорожная Е. Оберегайте сон картофеля / Е. Непорожная // Овощеводство. – 2011. – № 9. – С. 70–73.

УДК664.858:532.135

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЯБЛУЧНОГО ПЮРЕ ЗА ДОПОМОГОЮ НВЧ-ОБРОБКИ

Скрипка К., 3 курс,

Григоренко О.В., к.т.н., доцент

E-mail: grigalena@bk.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті досліджено вплив НВЧ-обробки яблучного пюре, виготовленого з п'яти районських і перспективних в нашій зоні сортів, на його органолептичні властивості та реологічні характеристики з метою покращення якості та підвищення екологічної безпеки

Постановка проблеми. Яблука широко використовуються для промислової переробки на території України. Зокрема, з них виготовляють соки з м'якоттю, нектари, соуси, пасти, повидла та джеми, пюре-напівфабрикати, продукти для дитячого та лікувально-профілактичного харчування.

Пюре – це протерта маса плодів або ягід, звільнена від кісточок, плодоніжок, гілочок та інших неїстівних частин плодів. Для переробки вирощують ті сорти й гібриди, які дають консервовану продукцію високої якості. При цьому враховують ступінь зрілості, форму, розмір, органолептичні показники і їх хімічний склад: визначають масову частку розчинних сухих речовин, цукрів, кислот, пектинових речовин тощо.

До сировини при виробництві пюре пред'являють менш строгі вимоги, ніж при виробництві компотів, що дає змогу використовувати некондиційні плоди. Зовнішній вигляд, форма й розміри плодів не мають особливого значення, бажане тільки, щоб смак і аромат їх були добрими, вміст сухих речовин – високим [1, 3, 4].

Технології, які на сьогодні застосовуються для виробництва плодового пюре, не задовольняють попит на цей вид продукції. Відсутність якісних напівфабрикатів для виробництва пюре, соків з м'якоттю, нектарів, паст, соусів, наповнювачів для харчових продуктів та зростаючий попит споживачів на ці продукти, змушує вітчизняні консервні підприємства використовувати концентровані плодово пюре виробництва Китаю, Чилі, Ірану, ПАР, Росії та Греції [4].

Традиційно технологічний процес виробництва пюре включає миття, інспекцію, розварювання, протирання і консервування. Основне призначення теплової обробки – розм'якшення плодової тканини, з метою полегшення наступної операції протирання, інактивації ферментів рослинної сировини. Тканини плодів розм'якшуються, оскільки під впливом нагрівання і кислот, які є у плодах, відбувається гідроліз протопектину, що знаходиться в серединних пластинах і клітинних стінках. Міцний зв'язок між клітинами порушується, частина клітинних стінок руйнується, тканина розм'якшується [1–4].

Протопектин у рослинній тканині зв'язаний різними типами зв'язку (водневими, іонними, ковалентними, складно ефірними, цукровими при утворенні ланцюгів полігідроксигруп тощо), які руйнуються при нагріванні і пектин переходить у розчинний стан. Розрив цих зв'язків у протопектині залежить від температури, тривалості теплової обробки сировини чи напівфабрикату, рН середовища [1–4]. Реологічні показники плодової маси обумовлюють не тільки якість продукту, а й зміну його властивостей при подальшому зберіганні та використанні.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження [1, 3, 4] показали, що тепла обробка сприяє деполімеризації, порушує водневі зв'язки у пектинових речовинах з подальшим їх набуханням і розчиненням. Внаслідок втрати цілісності серединного шару, зниження міцності тканини та збільшення масової частки розчинного пектину відбувається розм'якшення паренхимної тканини сировини, збільшення в'язкості пюре подібної плодової маси. Теплова обробка при 95 °С інактивує ферментативну систему яблук. Переходу протопектину у водороз-

чинний стан сприяють висока температура та рН сировини, що призводить до руйнування водневих та іонних зв'язків у протопектині.

Таким чином, температура, тривалість обробки та рН середовища активно впливають на швидкість перетворення протопектину у розчинну його форму, змінюючи ступінь полімеризації пектину. Кисле та лужне середовище сприяють зменшенню молекулярної маси пектину і зменшенню кількості метоксильних груп. Для зниження в'язкості та збільшення плинності пюреподібної маси пропонується проводити обробку пектолітичними ферментними препаратами. Однак така обробка сприяє глибокому руйнуванню пектинових речовин і втраті продуктом гомогенної структури [4]. Отримані результати визначення ефективної в'язкості [1] показують, що плодове пюре за текстурними ознаками і реологічними властивостями (за Мачихінім) можна характеризувати як не ньютонівські (структуровані) рідини. Тобто в'язкість їх за заданої температури і тиску не залишається незмінною, а залежить від швидкості деформації й інших факторів.

Мета статті. Визначити вплив НВЧ-обробки яблучного пюре, виготовленого з п'яти районованих і перспективних в нашій зоні сортів, вирощених у ТОВ «Блексіфруккомпані» с. Костянтинівка Мелітопольського району Запорізької області, на його органолептичні властивості та реологічні характеристики з метою покращення якості та підвищення екологічної безпеки продукту.

Основні матеріали дослідження. Дослідження проводилися у лабораторіях кафедр ТПЗПСГ та «Технічна механіка» ТДАТУ. Технологія приготування плодів пюре включала в себе наступні операції: інспектування, сортування, миття, бланшування, видалення насіннячкових камер, протирання яблук, теплова або НВЧ-обробка, після чого визначали органолептичні властивості за загальноприйнятою методикою [2] та реологічні характеристики отриманих пюре за допомогою ротаційного віскозиметра сталого напруження ВПН-0,2М(рис. 1).

Для кількісного відображення стану системи яблучного пюре визначали ефективну в'язкість, яка відображає складність процесу протікання стану системи під дією зовнішніх сил. Ефективна в'язкість є кінцевим показником, що характеризує рівноважний стан між процесами відновлення і розпаду структури у встановленому потоці.

Ефективну в'язкість визначали за формулою

$$\eta = \kappa \cdot U \cdot T \cdot A, \quad (1)$$

де η – ефективна в'язкість, Па·с;
 κ – константа вимірювального вузла, Па/В;
 U – напруга, В;
 T – період обертання, с;
 A – коефіцієнт форми вимірювального вузла.

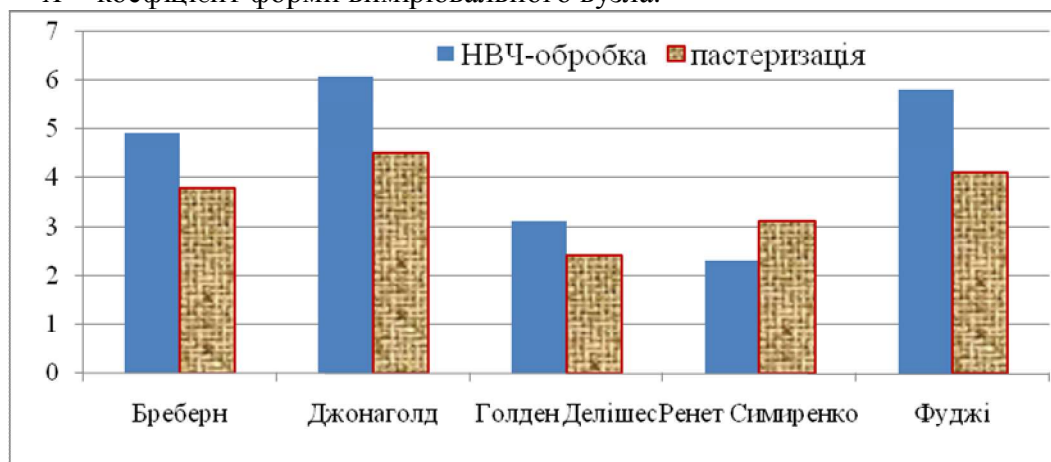

Рис.1. В'язкість яблучного пюре залежно від сорту та способу обробки, Па·с

Результати досліджень показали, що НВЧ-обробка, в основному, збільшує ефективну в'язкість порівняно з традиційною тепловою обробкою, у середньому на 20–30 %, тим самим покращуються фізичні показники якості яблучного пюре. Зазначені зміни в'язкісних характеристик зразків можна пояснити наявністю у складі яблучного пектину високомолекулярних полісахаридів, які входять до складу клітинних стінок і міжклітинних утворень разом із целюлозою, геміцелюлозою і лігніном. Найбільшою ефективною в'язкістю відзначалися пюре, виготовлені з сортів яблук Бреберн, Джонаголд та Фуджі, плоди яких володіли високим вмістом сухих речовин (12,49–13,23 %). Для пюре із сорту яблук Ренет Симиренко НВЧ-обробка виявилася неефективною, в результаті продукт набував непривабливого темного кольору, а ефективна в'язкість зменшувалася.

Висновок. Стадія консервування при виробництві яблучного пюре може бути виключена за рахунок використання НВЧ-обробки, що дозволяє покращити якість продукту, а також зменшити тривалість і собівартість його виготовлення та екологічну небезпеку. Найбільшою ефективною в'язкістю відзначалися пюре, виготовлені з сортів яблук з високим вмістом сухих речовин – Бреберн, Джонаголд та Фуджі.

Список використаних джерел.

1. Одарченко Д.М. Дослідження реологічних властивостей плодових начинок / Д.М. Одарченко, А.М. Одарченко, А.В. Євтушенко. – Харків, ХДУХТ. – 2012.
2. Скалецька Л.Ф. Основи наукових досліджень зі зберігання та переробки продукції рослинництва / Л.Ф. Скалецька, Г.І. Подпрятков, О.В. Завадська. – К.: НАУ, 2006. – 204 с.
3. Типсина Н.Н. Технология получения и применения функциональных продуктов из мелкоплодных яблок Восточной Сибири/ Нэлли Николаевна Типсина. Автореф. дис....д.техн. наук. Специальность 05.18.01 – Технология обработки, хранения и переработки злаковых, бобовых культур, крупяных продуктов, плодоовощной продукции и виноградарства. – Красноярск, 2010. – 31 с.
4. Сапожнікова Н. Ю. Аналіз технології виробництва концентрованого плодового пюре/ Сільськогосподарські науки: Технологія зберігання та переробки сільськогосподарської продукції. – № 4.– 2011. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2011/Agricole/4_79230.doc.htm.

УДК 664.292 : 664.68 : 616-08-039.71

РАДІОПРОТЕКТОРНІ ВЛАСТИВОСТІ ЯБЛУЧНОГО ПЕКТИНУ ТА ВИБІР КРАЩИХ СОРТІВ ЯБЛУК ДЛЯ ПЕРЕРОБКИ

Суркова Г., 3 курс,

Рубанська О., 3 курс,

Григоренко О.В., к.т.н., доцент

E-mail: grigalena@bk.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті обґрунтована необхідність використання плодів яблуні для переробки завдяки високому вмісту пектинових речовин, що володіють радіопротекторними властивостями. Досліджено фізико-хімічні показники п'яти районованих та перспективних сортів яблук та визначені найкращі для виробництва яблучного пюре.

Постановка проблеми. Для підтримки нормальної життєдіяльності людського організму необхідне постачання ззовні різних поживних речовин, які йдуть на побудову нових кліток, тканин, а також на забезпечення організму необхідною енергією, тоді як нестача цих речовин в організмі приводить до ряду захворювань [1–3]. У останні десятиліття спостерігається різке зростання захворювання цукровим діабетом. Розвитку цього захворювання сприяє підвищення середньої маси тіла всіх вікових груп населення, що пов'язане з неправильним живленням, переїданням, вживанням значної кількості рафінованих продуктів, дефіцитом харчових волокон. Зниження споживання населенням харчових волокон – одна з причин зростання захворюваності цукровим діабетом зокрема і порушення вуглеводного обміну в цілому [2]. В той же час хворі на цукровий діабет повинні задовольняти потребу організму в солодкому. Але солодкі речовини, вживані для виготовлення кондитерських виробів для діабетиків, повинні не лише давати відчуття солодкого, але і включатися в обмінні процеси організму, не підвищуючи кількість цукру в крові. Споживання продуктів з пектиновими речовинами відповідає головній вимозі, що пред'являється до таких виробів, – пектини включаються в обмінні процеси.

Інша проблема багатьох регіонів України – це забруднення довкілля і продуктів харчування токсичними речовинами, у зв'язку з чим виникає необхідність збільшення обсягів виробництва пектинопродуктів як природних детоксикантів, які зв'язують і виводять з організму чужорідні речовини, у тому числі радіотоксини, і підвищують неспецифічну резистентність організму [2, 3].

Пектини є полімерами, до складу яких входять залишки галактуронової кислоти. Пектин має кровоспинну дію, знижує вміст холестерину в крові, впливає на обмін жовчних кислот, знижує токсичність антибіотиків і пролонгує їх дію. Пектини як складова частина ліків та їжі здатні зв'язувати радіонукліди, отруйні хімічні речовини, солі важких та лужноземельних металів і перетворювати їх на водорозчинні сполуки. При вживанні пектину пригнічується апетит і підвищується почуття насиченості, знижується потреба в енергії, нормалізується моторна функція кишечника, уповільнюється розмноження гнилісних мікробів і нормалізується кишкова мікрофлора, знижується ступінь всмоктування жиру в тонкому кишечнику, зменшується алергізація організму людини [1–3].

Яблучний пектиновий концентрат широко застосовується в харчовій промисловості як гелеутворювач при виробництві кондитерських виробів пастило-мармеладної групи, як структуроутворювач при виробництві консервних виробів (желе, конфітур, джем, наповнювач для йогуртів і десертів тощо); як стабілізатор емульсій (майонез, кетчуп, молочні десерти) і соків, напоїв; у хлібопекарських виробках для запобігання черствіння хліба, булок, тощо; у виробництві продуктів лікувально-профілактичного призначення і харчових біологічно-активних добавок.

Вище наведене свідчить, що пектин відіграє важливу роль у життєдіяльності організму людини. Потреба харчової та фармацевтичної промисловості у пектині зростає. На сьогодні найбільшим попитом користуються яблучний та цитрусовий пектин. Цитрусовий пектин – дорожчий за яблучний і є імпортною сировиною. Для промисловості важливо мати вітчизняну дешеву сировину.

У кондитерському виробництві надають перевагу яблучному пюре з добрими технологічними властивостями. Таке пюре здатне утворювати драгли і його отримують із зимових сортів яблук з щільною м'якоттю, добре вираженими смаком і ароматом, з вмістом пектинових речовин близько 1 %, органічних кислот – 0,5 і цукрів – 6–10 % [3]. Отже, перспективним та економічно доцільним є переробканекондиційних плодів яблуні. Таким чином, підбір сортів яблук – найкращих джерел отримання пектину – для виробництва пюре є актуальною проблемою харчової промисловості.

Мета статті. Дослідити фізико-хімічні показники плодів яблуні різних сортів для визначення найкращих для виробництва яблучного пюре.

Основні матеріали дослідження. Дослідження проводилися у лабораторії кафедри технології переробки та зберігання продукції сільського господарства Таврійського державного агротехнологічного університету. Використовували плоди яблуні районуваних і перспективних в нашій зоні сортів, вирощених у ТОВ «Блексіфруккомпані» с. Костянтинівка Мелітопольського району Запорізької області.

Сорт Бреберн. Це солодке, пряне яблуко. Гамма кольорів – від жовто-гарячого до червоного на жовтому тлі. Міцне, соковите, хрустке щільне яблуко з ніжним поєднанням квіткового і фруктового ароматів. Плоди мають високу щільність. Смак гармонійний, освіжаючий, оригінальний.

Джонаголд. Отриманий від схрещування Голденделішес з Джонатаном. Плоди середнього розміру подовжено-конічної форми, з довгими плодоніжками, мають гарне розмите покривне забарвлення, смачні, зберігаються до травня. Стійкість до грибних захворювань відносно висока. Перспективний для Степу України.

Голденделішес Цими солодкими, соковитими і хрусткими яблуками можна ласувати просто так, використовувати у випічці і для салатів. Аромат у цього сорту яблук густий, схожий на грушевий. Їх м'якоть залишається білосніжною довше за будь-які інші яблука.

Ренет Симиренко. Районований сорт пізньозимового терміну, широко поширений. Відрізняється скороплідністю, високою врожайністю, хорошим смаком і лежкістю плодів. Найголовніший недолік сорту – низька стійкість до хвороб, особливо до парші.

Сорт Фуджі. Перспективний сорт родом з Японії, з високим вмістом цукру. Фуджі також відмінно підходить для використання у випічці і салатах. Яблука округлі, червоно-малинового кольору з хрусткою соковитою м'якоттю і прекрасним солодким смаком. Цей зимовий сорт яблук в звичайних умовах відмінно зберігається.

Визначення фізико-хімічних показників яблук проводили в п'ятикратній повторності за стандартними методиками [1]. Вміст цукрів – ферицианідним методом; титровану кислотність – титруванням децинормальним розчином гідроксиду натрію у присутності індикатора фенолфталеїну; масову частку сухих речовин – термогравіметричним методом; масову частку пектинових речовин – тітриметричним методом за ДСТУ 29059-91. Результати досліджень наведені у табл. 1.

Як видно з таблиці, усі досліджувані сорти яблук за вмістом цукрів та пектинових речовин задовольняють вимогам до сировини при виробництві яблучного пюре. Що стосується вмісту органічних кислот, сорти Джонаголд та ГолденДелішес мають недостатню їх кількість (менше 0,5 %), отже пюре з таких яблук буде мати недосить гармонійний смак та слабку здатність до драглеутворення.

Таблиця 1 – Фізико-хімічні показники яблук залежно від сорту

Сорт	Масова частка сухих речовин, %	Масова частка цукрів, %	Титрована кислотність (у перерахунку на яблучну), %	Пектинові речовини, %
Бреберн	12,49±0,05	9,990±0,112	0,502±0,024	1,36±0,18
Джонаголд	13,23±0,08	10,585±0,385	0,234±0,009	1,45±0,12
ГолденДелішес	10,66±0,09	8,527±0,344	0,427±0,012	1,28±0,09
Ренет Семиренко	11,51±0,05	9,208±0,255	0,570±0,001	1,42±0,11
Фуджи	13,18±0,08	10,541±0,241	0,552±0,024	1,51±0,06

Висновок. Перспективним та економічно доцільним є переробка некондиційних плодів яблуні з високим вмістом пектинових речовин, які мають радіопротекторні властивості. Усі плоди яблук з досліджуваного сортименту за вмістом цукрів та пектинових речовин задовольняють вимогам до сировини при виробництві яблучного пюре, але деякі мають низьку титровану кислотність. Найкращими фізико-хімічними показниками та органолептичними властивостями (привабливим кольором, високою ароматичністю, гармонійним солодко-кислим смаком) володіють яблука сортів Ренет Семиренко, Бреберн та Фуджі.

Список використаних джерел.

1. Скалецька Л.Ф. Основи наукових досліджень зі зберігання та переробки продукції рослинництва / Л.Ф. Скалецька, Г.І. Подпрятков, О.В. Завадська. – К.: НАУ, 2006. – 204 с.
2. Типсина Н.Н. Технология получения и применения функциональных продуктов из мелкоплодных яблок Восточной Сибири/ Нэлли Николаевна Типсина. Автореф. дис....д. техн. наук. Специальность 05.18.01 – Технология обработки, хранения и переработки злаковых, бобовых культур, крупяных продуктов, плодоовощной продукции и виноградарства. – Красноярск, 2010. – 31 с.
3. Назаренко В.О. Формування якості товарів. – 2012. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/10450117/tovarovnavstvo/formuvannya_yakosti_tovariv_-_nazarenko_vo.

УДК 634.13:631.563

ВПЛИВ АНТИОКСИДАНТНОЇ КОМПОЗИЦІЇ ДЕПАА НА ПРИРОДНУ ВТРАТУ МАСИ ПЛОДІВ ЯБЛУНІ ПІД ЧАС ТРИВАЛОГО ЗБЕРІГАННЯ

Казак М.В., 4 курс,

Байбєрова С.С., к.с.-г.н, асистент

E-mail: bajberovas@gmail.com

Таврійський державний агротехнологічний університет

Досліджено вплив передзбиральної обробки плодів яблуні сортів Гренні Сміт та Корей антиоксидантною композицією ДЕПАА на природну втрату маси під час зберігання. Встановлено, що обробка композицією ДЕПАА дозволяє знизити природну втрату маси плодів порівняно з необробленими плодами.

Постановка проблеми. Однією з причин зниження стійкості плодів до дії різних стресорів при зберіганні є природна втрата маси. Як відомо, природна втрата маси плодів при зберіганні на 2/3 складається з втрати вологи і на 1/3 з витрати органічних речовин на дихання. Втрата вологи призводить до послаблення тургору клітин і в'янення тканин. Унаслідок стійкість плодів до ураження їх мікроорганізмами знижується. Погіршується смак яблук, вони втрачають соковитість, свіжість [1].

Аналіз останніх досліджень. За результатами досліджень М. Є. Ковтун [2], О. П. Прісс [3] застосування антиоксидантних препаратів при тривалому зберіганні плодів значно зменшує природну втрату маси в порівнянні зі звичайним холодильним зберіганням.

Метою наших досліджень було вивчення впливу передзбиральної обробки плодів яблуні сортів Гренні Сміт та Корей антиоксидантною композицією ДЕПАА на природну втрату маси під час зберігання.

Методика досліджень. Дослідження проводилися в 2011–2013 рр. на базі лабораторії «Технологія первинної переробки і зберігання продуктів рослинництва» НДІ «Агротехнологій та екології» Таврійського державного агротехнологічного університету.

Для досліджень було обрано перспективні для Південного степу України сорти плодів яблунь пізнього терміну досягання Гренні Сміт та Корей, які відбирали з насаджень ДП ДГ «Мелітопольське» с. Фруктове Мелітопольського району Запорізької області.

Обробку плодів проводили безпосередньо на деревах в саду шляхом обприскування їх заздалегідь приготовленими робочими розчинами із розрахунку 1,5–2,0 л на одне дерево. Для обробки застосовували ранцевий обприскувач. Кожному варіанту обробки відповідало 5 типових дерев, які вступили в період товарного плодоношення. Обприскування виконували комплексною антиоксидантною композицією ДЕПАА в концентрації 0,036% (за дистинолом). За контроль приймали плоди оброблені водою.

Збирали плоди не раніше, як через 24 години після обробки згідно з ГСТУ 01.1.-37-160:2004, пакували в ящики №75 згідно з ГОСТ 10131-93. На зберігання закладали яблука першого товарного сорту згідно з ГСТУ 01.1.-37-160:2004. У камері попереднього охолодження плоди витримували протягом доби за температури 0...2°C, після чого розміщували в холодильній камері. Температура зберігання 0±1°C, ВВП 90–95 %. Досліди виконували у п'ятикратній повторності. Закінчення терміну зберігання визначали за сумарними втратами плодів, не більше 10 % [4]. Визначення втрати маси проводили за методом фіксованих проб, математичну обробку результатів за Б. О. Доспеховим [5] та комп'ютерною програмою «Excel».

Результати досліджень. Проведенні нами досліди показали, що природні втрати маси необроблених плодів яблуні сортів Гренні Сміт та Корей на кінець зберігання склали 4,4–4,7%.

Застосування антиоксидантної композиції ДЕПАА дозволило зменшити природну втрату маси плодів. На кінець зберігання величина природної втрати маси оброблених плодів

була меншою в 1,3 раза для яблук сорту Корей та в 1,6 раза для яблук сорту Гренні Сміт порівняно з контрольним варіантом (рис. 1).

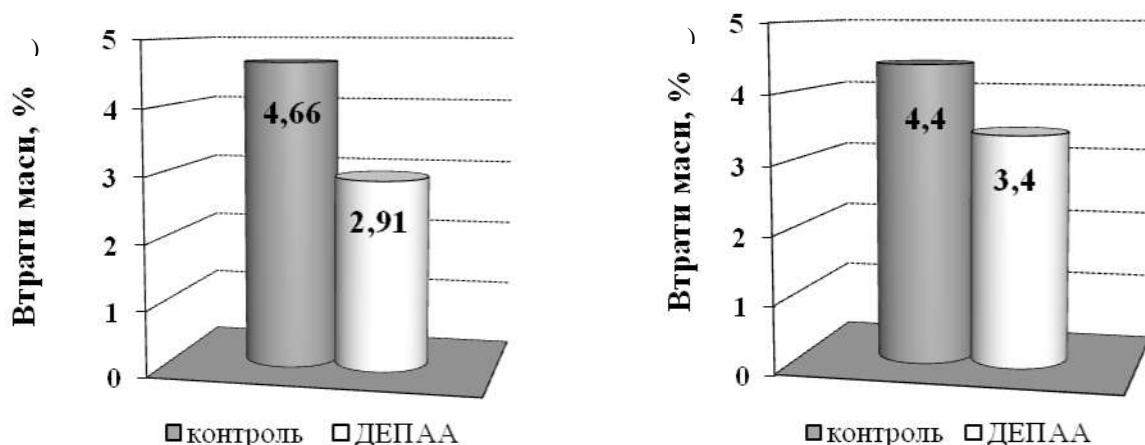

Рис. 1. Природні втрати маси яблук сортів Гренні Сміт (а) та Корей (б) на кінець зберігання (2011–2013 рр.), %

Порівнюючи сортові особливості було встановлено, що в середньому за роки досліджень у контрольних варіантах середньодобові втрати маси плодів яблуні сорту Гренні Сміт склали 0,033 %, тоді як для плодів сорту Корей – 0,023 %. При цьому термін зберігання плодів яблуні сорту Корей був довшим на 50 днів порівняно з плодами сорту Гренні Сміт (табл. 1).

Застосування антиоксидантної композиції ДЕПАА дозволило зменшити середньодобові втрати маси яблук порівняно з контрольним варіантом в середньому в 1,4 раза для плодів сорту Корей та в 2,2 раза для плодів сорту Гренні Сміт (табл. 1).

Таблиця 1 – Втрати маси плодів яблунь (загальні та середньодобові) (2011–2013 рр.), %

Сорт	Варіант обробки	Термін зберігання, днів	Загальні втрати маси, %	Середньодобові втрати маси, %
Гренні Сміт	контроль	140	4,66	0,033
	ДЕПАА	200	2,91	0,015
Корей	контроль	190	4,40	0,023
	ДЕПАА	210	3,40	0,016
НІР ₀₅			0,40	0,01

Це обумовлено здатністю комплексної антиоксидантної композиції інгібувати окисно-відновні процеси, та й утримувати абсорбованими поверхневими шарами тканин рослини антиоксидантом незв'язної води, що, у свою чергу, перешкоджає її випаровуванню.

Екзогенна обробка антиоксидантною композицією ДЕПАА індукує внутрішні механізми захисту яблук у післязбиральний період. У результаті термін зберігання плодів яблунь, у середньому за роки досліджень, зростає на 20 днів (Корей) та 60 днів (Гренні Сміт) порівняно з плодами контрольного варіанту (рис. 2).

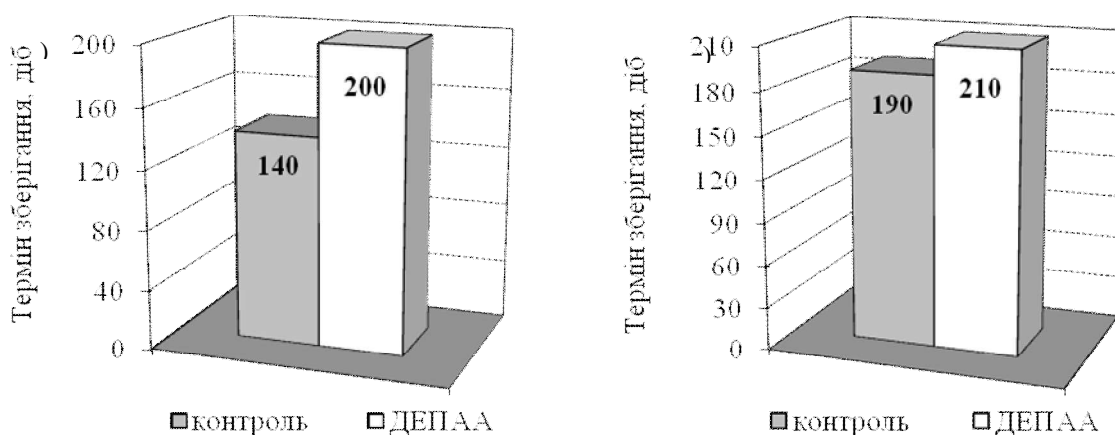

Рис. 2. Термін зберігання плодів яблунь сортів Гренні Сміт (а) та Корей (б) (2011–2013 рр.), діб

Висновок. Обробка антиоксидантною композицією ДЕПАА дозволяє подовжити термін зберігання плодів яблунь на 20–60 діб залежно від помологічного сорту та зменшити природні втрати маси в 1,3–1,6 рази порівняно з контрольним варіантом.

Список використаних джерел.

1. Вплив післязбиральної обробки антиоксидантами на величину природної втрати ваги яблук Ренет Симиренка при тривалому зберіганні / Іванченко В.Й., Мироничева О.С., Сердюк М.Є. // Праці. Таврійська державна агротехнічна академія. Мелітополь, ТДАТА. – 2001. – Вип. 2. – Т. 18. – С. 45–51.
2. Ковтун М.Е. Разработка новых элементов технологии длительного хранения плодов груши с применением антиоксидантов: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. с. х. наук: спец. 06.00.29. «Первичная обработка, хранение зерна и другой продукции растениеводства» / М.Е. Ковтун. – Ялта, 1997. – 20 с.
3. Присс Л.П. Обоснование использования новых антиоксидантных препаратов для длительного хранения плодов яблони: дис. ... канд. с.-х. н.: 15.18.03 / Присс Леся Петровна–Ялта, 2000. – 135 с.
4. Скалецька Л. Ф. Основи наукових досліджень зі зберігання та переробки продукції рослинництва / Л. Ф. Скалецька, Подпрядов Г. І., Завадська О. В. – К.: НАУ, 2006. – 204 с.
5. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований): [учебники и учеб. пособия для высш. учеб. заведений] / Доспехов Б. А. – [5-е изд., доп. и перераб.] – М.: Агропромиздат, 1985. – 351 с.

УДК 641.1

ВИЗНАЧЕННЯ ВМІСТУ ПОЖИВНИХ ТА ШКІДЛИВИХ РЕЧОВИН В ПРОДУКТАХ ХАРЧУВАННЯ

Клик А.В., 10 клас,

Донець І.М., спеціаліст вищої категорії

Костянтинівський ліцей «Ерудит», Мелітопольський район

E-mail: artemklyk@mail.ru

E-mail: kooohs2@mail.ru

Наведені результати дослідження вмісту поживних та шкідливих речовин у снековій продукції ТМ «Флінт» дослідження проводились порівняльними, статистичними та лабораторними методами.

Постановка проблеми. Стан здоров'я сучасних школярів, як і всіх жителів України, є дуже актуальною проблемою, оскільки, за свідченням медиків, він погіршується з кожним роком. За даними медичного обстеження у жовтні 2013р. учні ліцею «Ерудит» мають такі фізкультурні групи: основна – 25%, підготовча – 52,4%, спеціальна – 21,8%, звільнені від фізкультури – 0,8%. Тоді як в 2010 р. відповідно: основна – 76,9%, підготовча – 20,3% спеціальна – 1,9% та звільнені – 0,8%. Цьому є декілька причин. Одна з них - це фактор харчування.

Актуальність теми дослідження у зв'язку з вищевказаним, очевидна: сухарики - найпоширеніші і найпопулярніші продукти харчування в Україні. Їх виробництво мало витратне і вигідне, а значить, ринок сухариків може бути заповнений як продукцією високої якості, так і низькосортною продукцією. Щоб розбиратися в продукції цього виду потрібні знання про сировину, технології виготовлення, методи ідентифікації продукту, важливо володіти інформацією про склад даних продуктів харчування, вплив їх компонентів на функції органів людини.

Мета роботи полягає у проведенні якісного хімічного аналізу складу сухариків; визначенні калорійності даних продуктів харчування; вивченні впливу шкідливих компонентів на функції органів людини та виявленні фальсифікації складу досліджуваних продуктів.

У зв'язку з виконанням поставленої мети перед нами постали такі **завдання**:

1. Здійснити літературний пошук, залучитися до методології наукового пізнання, до самостійного пошуку і роботи з інформацією, систематизувати та узагальнити зібраний матеріал.
2. Вивчити склад сухариків марки «Флінт» та їх харчову цінність.
3. З'ясувати вплив різних компонентів сухариків на функції органів людини.
4. Дослідити якісний склад сухариків, їх калорійність.
5. Розкрити можливість заміни сухариків натуральними продуктами.
6. Дати характеристику об'єкту і методам дослідження.

Предметом дослідження є використання штучно синтезованих шкідливих добавок в продуктах харчування та масова фальсифікація складу сухариків.

Теоретичне значення роботи полягає у дослідженні якості харчових продуктів, зокрема сухариків, а також у створенні умов для поглиблення знань щодо якісних реакцій на органічні і неорганічні речовини, у створенні додаткових умов для формування навички проведення хімічного експерименту.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження на уроках хімії в ліцеї при вивченні органічної хімії по темам «Хімія у повсякденному житті», «Органічні речовини та здоров'я людини», при проведенні позакласних заходів з хімії, класних годин.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати роботи обговорювалися на конференції наукового товариства ліцею в жовтні 2013 року, а також на засіданні шкільного хімічного гуртка «Юний хімік». За темою роботи написана стаття до шкіль-

ної газети, виготовлено буклет «Сухарики... Шкідливо чи корисно?», проведено дебати «Скажи консервантам та синтетичним барвникам «Ні»!»

Об'єктом нашого дослідження стали сухарики марки «Флінт» виробника ООО «Фактор» м. Дніпропетровська та солодкі сухарі місцевого виробника «Мелітопольський хлібокомбінат», які є в асортименті місцевого магазину «Ветеран», розташованого в селі Костянтинівка Мелітопольського району Запорізької області. Для дослідження було вибрано 7 зразків сухариків: «Флінт. Краб», «Флінт. Лососева ікра», «Флінт. Бекон», «Флінт. Холодець з хріном», «Флінт. Сметана із зеленню», «Флінт. Шашлик», «Флінт. Морський коктейль» і 1 зразок солодких сухарів.

Проводили експертизу сухарів та сухариків органолептичним, лабораторним, статистичним, порівняльним методами.

Провели літературний аналіз теоретичних питань з теми дослідження, ознайомилися з поживними властивостями сухариків та сухарів.

Виявили популярність сухариків серед учнів ліцею на основі соціологічного опитування. Результати опитування показали, що часто вживають сухарики 72% опитуваних учнів, при чому найчастіше вживають учні молодших та середніх класів.

Вивчення складу етикеток

Перед дегустацією сухариків ми проаналізували зміст етикеток і зробили висновки:

- етикетки кожного з сухариків кольорові, барвисті, яскраві, привабливі, але шриффт на етикетках дуже мілкий і не кожен споживач зможе його прочитати,
- виробники не завжди вказують всі інгредієнти, посилаючись на таємницю рецепту, не вказані точно, які смако-ароматичні добавки, наприклад, назви ароматизаторів завуальовані назвами «Краб», «Червона ікра», «Креветка», «Червона риба», «Морський коктейль», до складу якого входить 1% порошку крабу, 0,7% порошку креветки, 0,5% порошку червоної риби, 0,3% червоної ікри,
- не вказана концентрація консервантів, тому ми не змогли порівняти її із Держстандартом,
- не вказане, яке рослинне масло входить до складу продукту,
- на етикетці вказане застереження оберегати від впливу прямих сонячних променів, так як містить джерело фенілаланіну, при чому це зроблено чорним кольором на синьому полі, тому не кожен споживач зможе прочитати, фенілаланін при нагріванні в поєднанні з іншими речовинами стає токсичним, тривале прийняття в організм фенілаланіну призводить до розвитку депресії, злості, насильства.

Висновки.

1) Сухарики – це суміш поживних речовин в оболонці синтетичних барвників, консервантів, підсолоджувачів, ароматизаторів.

2) Сухарики – продукт смачний, але не зовсім корисний, а в деяких випадках може бути і небезпечним для здоров'я, тому що внаслідок доступності технології виготовлення, швидкій окупності виробництва сухариків, частенько на ринок потрапляють неякісні та небезпечні сухарики, які містять безліч шкідливих чинників, через що наше харчування перетворюється з несучого здоров'я та життя в псевдохарчування та несе хвороби і смерть.

3) Лабораторний метод дозволив зробити якісний аналіз сухариків та визначити ряд поживних речовин (вуглеводи, білки, жири) та консервантів.

4) Прискорений метод для визначення консервантів (сорбінової кислоти) дозволяє в короткі строки проводити екологічну та санітарно-гігієнічну оцінку продуктів харчування.

5) Визначена лабораторним методом калорійність сухариків вища, ніж вказано на упаковках виробником.

6) Більш корисними є солодкі сухарі, ніж підсолені сухарики, тому що сухарі не містять консервантів, не затримують воду в організмі і є менш калорійними.

7) Виробники використовують штучні барвники, тому що при проведенні адсорбції барвники добре адсорбуються активованим вугіллям.

8) На упаковці виробниками не вказується ряд шкідливих речовин, що використовуються для приготування сухариків, які негативно впливають на здоров'я людини.

9) Основними чинниками, що формують якість сухариків, являються сировина і технологія виробництва.

10) Рекомендуємо менше вживати сухарики, які продають в магазинах, а виготовляти їх власноруч без консервантів, штучних ароматизаторів та масел (Додаток Ш).

11) При вживанні сухариків треба уважно ознайомлюватися з етикеткою, звертати увагу на термін зберігання та склад продукту, на торгіву марку виробника.

Список використаних джерел

1. Болотов В. М., Ничаев А.П. Пищевые красители // Пищевые добавки: сырье и красители. – 2001. - №1. – с.45 – 48.
2. Глик Б., Дж.Пастернак. Молекулярная биотехнология — М.: Мир, 2002. — С. 517. — 589 с
3. Доманская Ю. Ж. Синтетические пищевые добавки нового тысячелетия. – 2002. - №2.
4. Дружинина А. Справочник покупателя, или как не растеряться в магазине. – М.: АСТ – ПРЕСС КНИГА, 2005. – 368с.: ил.
1. Сухари [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D1%F3%F5%E0%F0%E8>
2. Самая вредная еда в мире: что следует знать [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.u-lekar.ru/content/view/1670/24/>
3. Сухари и сухарики [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.formula-holding.com/o_kuhne/suhari_i_suhariki
4. Чи справді шкідливий? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://infoods.ru/page/chi-spravdi-shkidlivij>
5. Чи шкідливі сухарики в пачках? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://avtonews.rv.ua/jizha-kulinariya/chy-shkidlyvi-suharyky-v-pachkah/>
6. Виробництво сухариків [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bizpro.org.ua/uk/proizvodstvo-suharikov/>

УДК 664.8.037.1:634.23

ЗМІНА ВЕЛИЧИНИ ВТРАТИ СОКУ В ПЛОДАХ ЧЕРЕШНІ РАНЬОГО, СЕРЕДЬОГО ТА ПІЗЬОГО СТРОКІВ ДОСТИГАННЯ ЗА ДІЇ ЗАМОРОЖУВАННЯ

*Калінін А., магістрант,

e-mail: artem.born@mail.ru

*Іванова І.Є., к.с.-г.н., доцент,

**Долгова С.В., мол. наук. співробітник

*Таврійський державний агротехнологічний університет

**Станція зрошувального садівництва ім. М.Ф. Сидоренка НУААН

*Досліджено вплив заморожування на зміну показника величина втрати соку в плодах
черешні трьох строків досягання різних сортів.*

Постановка проблеми. Однією з найбільш важливих ознак, які обумовлюють придатність сортів плодових культур до низькотемпературного зберігання, є мінімальна зміна після заморожування вологоутримуючої здатності рослинної тканини [2].

У більшості плодових культур в межах виду спостерігається явно виражений вплив сорту на зміну якості при заморожуванні, науковці відносять до таких культур зелений горошок, томати, дині, ягоди та плоди кісточкових порід [3, 6].

Останніми роками увагу вітчизняних вчених привертає оцінка придатності до заморожування черешні, перш за все за високу гармонійність смаку плодів [1]. В результаті проведених досліджень встановлено, що кращими для заморожування є сорти черешні з інтенсивно темним забарвленням клітинного соку, щільною м'якоттю, маленькою кісточкою, тонкою шкіркою. До них можна віднести сорти селекції станції зрошувального садівництва ім. М. Ф. Сидоренка НУААН – Натхнення, Зустріч, Солідарність, Амулет, Прикметну.

Селекціонерами станції садівництва ім. М.Ф. Сидоренка НУААН передане в Державне випробування більше 90 перспективних сортів черешні [1, 9, 10]. Аналізуючи вищевикладене і приймаючи до уваги, що 50 % насаджень досліджуваної культури в країнах СНД розміщені на Україні, є актуальним продовжувати проведення науково-дослідної роботи по визначенню придатності плодів черешні нових районуваних сортів різних термінів дозрівання, вирощених в умовах півдня України, до заморожування і тривалого зберігання.

Мета досліджень полягала в оцінці впливу заморожування розсіпом, тривалого зберігання на якість плодів черешні раннього, середнього та пізнього строків досягання. Дослідження проводилися протягом 2013 р. Для дослідження взято свіжозаморожені зразки, а також зразки черешні, які зберігалися протягом трьох, шести місяців нових районуваних сортів раннього строку досягання Валерій Чкалов (контроль), Віха, Ера, Ласуня; середнього строку досягання Червнева рання (контроль), Електра, Дебют, Любимиця Туровцева; пізнього строку досягання Мелітопольська чорна (контроль), Тотем, Аншлаг, Простір.

Заморожування здійснювалось розсіпом в поліетиленових пакетах місткістю 0,5 кг при температурі мінус 30⁰С, подальше зберігання при температурі мінус 18⁰С.

Величина втрати соку замороженої продукції здійснювалася згідно з «Методическими рекомендаціями по хранению плодов, овощей и винограда» [5].

Програмна реалізація статистичної обробки експериментальних даних за Б. О. Доспеховим (1985), Т. Літл, Ф. Хілз (1981), здійснювалася в офісному додатку Microsoft Excel, де результати розрахунків цілком автоматизовані на робочому листі.

Матеріали дослідження. Проведені дослідження показали, що діапазон значень експериментальних даних за величиною втрати соку дефростованими плодами черешні на всіх етапах низькотемпературного зберігання відбувається в широких межах 10,9–22,4 %, табл. 1. За думкою багатьох авторів [4, 7] сортові відмінності та дія низьких температур впливають на динаміку цього показника, тому викликає необхідність проаналізувати зміни досліджуваного параметра в розрізі плодів трьох строків досягання окремо.

Таблиця 1 – Динаміка величини втрати соку дефростованими плодами черешні на різних строках зберігання (за результатами 2013 р.)

№	Сорт (фактор А)	Заморожування та термін зберігання (фактор В)			НІР ₀₅
		1	2	3	
Ранній строк досягання					
1	Валерій Чкалов-контроль	18,6	19,1	19,9	0,44
2	Віха	21,2	22,0	22,4	0,73
3	Ера	16,4	17,8	18,5	1,36
4	Ласуня	16,9	18,1	18,4	1,14
	НІР ₀₅	2,10	1,90	1,40	-
Середній строк досягання					
1	Червнева рання –контроль	16,9	18,0	18,4	1,01
2	Електра	16,1	17,2	17,2	1,04
3	Дебют	14,5	16,3	17,1	1,70
4	Улюблениця Туровцева	19,1	20,3	20,4	1,10
	НІР ₀₅	1,81	2,00	1,12	-
Пізній строк досягання					
1	Мелітопольська чорна-контроль	12,7	13,8	14,6	2,5
2	Тотем	15,0	15,9	16,8	2,3
3	Аншлаг	11,4	13,2	13,9	3,3
4	Простір	10,9	12,7	13,5	1,2
	НІР ₀₅	2,4	1,8	1,5	-

Примітка: 1 – відразу після заморожування; 2 – через три місяці зберігання; 3 – через шість місяців зберігання.

Збільшення величини втрати соку в плодах черешні раннього строку досягання на всіх етапах зберігання є статистично достовірним НІР₀₅ 0,44–1,36 % (виключенням є сорт Віха) та відбувається в діапазоні 16,4–21,2 %.

За експериментальними даними максимальна величина втрати клітинного соку спостерігається при дефростації плодів черешні досліджуваних сортів відразу після заморожування 16,4–21,2 %. Через три, шість місяців зберігання втрата клітинного соку менша і складає від значень початкової концентрації в розрізі ранніх сортів від 2,7 % до 8,5 % та від 5,7 % до 12,8 % – відповідно.

Після 6-ти місяців зберігання вміст величини втрати соку у сортів Ласуня (18,4 %) та Ера (18,5 %) менший ніж у контрольного сорту Валерій Чкалов (19,9 %), а плоди сорту Віха мають найбільшу соковіддачу (22,4 %), по відношенню до контролю, що статистично достовірно (НІР₀₅ 1,4 %).

Коливання досліджуваного показника в свіжоморожених сортозразках середнього строку досягання відбувається в межах 14,5–19,1 %.

Відсоток росту соковіддачі через три місяці зберігання від значень початкової концентрації складає 6,3–12,4 %. Динаміка зміни величини втрати соку на 2-етапі зберігання є статистично достовірною НІР₀₅ 1,01–1,70 %, після 6-ти місяців зберігання зміни відбуваються в межах статистично допустимих значень (виключенням є сортозразки Улюблениця Туровцева).

Через шість місяців зберігання за вмістом досліджуваного показника слід відмітити сорти Дебют, Електра. У останніх соковіддача складає 17,1–17,2 %, що значно менше ніж у контрольного сорту Червнева рання 18,4 % (НІР₀₅ 1,12 %).

Варіювання середніх значень експериментальних даних в розрізі пізніх сортів за величиною втрати соку одразу після дефростації плодів та на всіх етапах зберігання відбувається в діапазоні 10,9–16,8 %, див табл. 1.

За експериментальними даними максимальна величина втрати клітинного соку спостерігається при дефростації плодів черешні досліджуваних пізніх сортів відразу після заморо-

жування (10,9–15,0 %). Відсоток втрат соку замороженими плодами після 3-х місяців зберігання на 6,0–17,4 % вище ніж в свіжозаморожених сортозразках. Взагалі така тенденція характерна для трьох груп досліджуваних сортів.

Це явище, за думкою багатьох авторів, можна пояснити тим, що у процесі заморожування концентрація розчину та вмісту вільної води набуває зворотної залежності: по мірі зниження температури заморожування знижується кількість вільної води та зростає концентрація розчину. Інтенсивність реакцій, яка є функцією обох факторів (вміст вільної води та концентрація розчину) досягає свого максимуму при температурному режимі від мінус 2⁰С до мінус 5⁰С [1].

Заморожені сортозразки Аншлаг та Простір характеризуються максимальною збереженістю клітинного соку та мають значення величини втрати соку 13,5 % та 13,9 %, що значно менше ніж у контрольного сорту Мелітопольська чорна 14,6 %, але після шести місяців зберігання різниця в розрізі сортів не є статистично достовірною (НІР₀₅ 1,5 %). Значення досліджуваного показника у плодів сорту Тотем максимальне і складає 16,8 %.

Висновок. На підставі проведеного аналізу експериментального матеріалу, слід виділити основні особливості соковіддачі при дефростації заморожених плодів черешні ранніх, середніх та пізніх сортів:

- варіювання соковиділення після заморожування та тривалого зберігання у плодів черешні відбувається в діапазоні від 10,9 до 22,4 %;

- втрати клітинного соку виявлено при дефростації плодів відразу після заморожування найбільші (2,7,5–17,4 %).

- найменші втрати клітинного соку при дефростації плодів черешні досліджуваних груп сортів після шести місяців зберігання відмічено у нових районованих сортів раннього строку досягання Ера, Ласуня; середніх – Електора, Дебют; заморожені сортозразки Аншлаг та Простір характеризуються максимальною збереженістю клітинного соку та мають значення величини втрати соку 13,5 % та 13,9 %, що значно менше ніж у контрольного сорту Мелітопольська чорна 14,6 %, але після шести місяців зберігання різниця в розрізі сортів не є статистично достовірною .

Список використаних джерел.

1. Атлас перспективних сортів плодових і ягідних культур України. – К.: ООО «Одекс», 1999. – 454 с.

2. Алматы Э. Быстрое замораживание пищевых продуктов. / Алматы Э., Эрдели Л., Шарай Т. – М: [б.в.], 1981. – 407 с.

3. Белинська С. Методологія розгортання функції якості швидкозамороженої плодово-овочевої продукції / С.Белинська. – К.: Урожай, 2008. – С. 57–63.

4. Белинська С. Контроль якості швидкозамороженої плодово-овочевої продукції / С. Белинська, Н. Орлова, О. Сухина, О. Кулаченко.-К. : Урожай, 2007. – 26–27 с.

5. Дженеєва С. Ю. Методические рекомендации по хранению плодов, овощей и винограда. Организация и проведение исследований / С. Ю. Дженеєва, В. И. Иванченко. – Ялта: Институт винограда и вина Магарач, 1988. – 152 с.

6. Завадская О. Замораживание плодовоовощной продукции. Харчова і переробна промисловість / О. Завадська - К. : Урожай, 2009. – 52–59 с.

7. Иванченко В. Оценка сортов черешни юга Украины для низкотемпературного замораживания. Виноградарство и виноделие / В. Иванченко, И. Иванова. 2001. – С. 36–39.

8. Иванова Т. Г. Зберігання та переробка плодів. Технологія вирощування зерняткових та кісточкових культур на півдні України в умовах зрошення / Т. Г. Иванова. – Мелітополь:[б.в.], 2001. – С. 57.

9. Орлова Н. Я. Заморожені плодовоовочеві продукти: проблеми формування асортименту та якості./ Н. Я.Орлова, С. О. Белинська - К.: Київ. Нац.торг.-екон. Унів.-т., 2005. –336с.

10. Рульєв В. А. Конкурентоспроможність плодів і ягід / В. А. Рульєв - Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2007. – 315 с.

УДК 637.524.2

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЯКОСТІ КОВБАСНИХ ВИРОБІВ

Карпіна М.О., 3 курс,

Вієнко О.Ю., викладач

E-mail: vasdat@ukr.net

ВСП «Василівський коледж

Таврійського державного агротехнологічного університету»

Аналіз літературних джерел показав, що дослідження якісних показників ковбасних виробів проводиться за методиками, регламентованими визначеною нормативною документацією, а показники якості відповідають вимогам стандартів. Для оцінки комплексного рівня якості за сукупністю показників використовують відносно новий метод визначення - кваліметричний. На практичному етапі було досліджено якісні показники та визначено їх відповідність вимогам нормативної документації, а також проведено комплексну оцінку якості варених ковбас.

Постановка проблеми.

За сучасних умов у всьому світі вимоги до якості харчових продуктів стали жорсткішими. Особлива увага акцентується на ідентичності якості харчових продуктів вимогам державних стандартів і технічних умов, згідно яких здійснюється виробництво. Ідентифікація харчових продуктів — це встановлення відповідності певних характеристик, вказаних при маркуванні, у супровідних документах чи в інших засобах інформації. Як засоби ідентифікації харчових продуктів використовують нормативні, технічні та товарносупровідні документи, а також маркування[1,2].

Особливе значення в процесі експертизи має якісна (кваліметрична) ідентифікація, тобто встановлення відповідності харчового продукту вимогам якості, передбачених нормативною документацією, вона дозволяє виявити наявність допустимих і недопустимих дефектів, а також відповідність досліджуваної проби харчових продуктів товарному сорту та іншим градаціям якості, вказаним на маркуванні та (або) в супровідних документах.

Перспективи розвитку контролю якості тісно пов'язані з подальшим удосконаленням системи його методології, яка включає вирішення триєдиної задачі: розробка нових та удосконалення існуючих методів сенсорного, фізико-хімічного та мікробіологічного аналізу, розробка сучасної нормативно-технічної бази документів та удосконалення самого процесу проведення досліджень харчових продуктів[3].

Найбільш відстала ланка під час досліджень якості продукції — це надто великий обсяг суб'єктивних методів органолептичної оцінки якості харчових продуктів та використання надто тривалих і трудомістких методів мікробіологічних досліджень харчових продуктів [6]. Отже, постає питання у впровадженні та використанні комплексних методів оцінки якості.

Аналіз останніх досліджень.

Традиційні методи дослідження усіх видів харчових продуктів у тому числі ковбасних виробів передбачають визначення якості за органолептичними, фізико-хімічними, мікробіологічними, токсикологічними показниками передбачають відповідність нормативній документації. Однак ці методи не дозволяють оцінити якість продукції в цілому, як при виготовленні, так і після зберігання.

Мета статті.

На сьогодні в Україні одним з основних продуктів харчування населення є варені ковбаси. Тому перед виробником стоїть важлива задача – задоволення бажань споживача якісним товаром, що примушує спрямовувати всі свої зусилля одночасно, як на стабілізацію якісних показників готової продукції, так і їхнє постійне підвищення. [7]

У зв'язку з цим метою нашої роботи було дослідження відповідності якості готових виробів вимогам діючих стандартів та визначення обґрунтування якості готової продукції та цінової політики.

Основні матеріали дослідження

На підставі теоретико – методичної бази кваліметрії нами розроблена методика оцінки якості варених ковбас. Виражені в різних одиницях абсолютні значення показників якості не можна безпосередньо звести у загальний комплексний показник без трансформації їх до загальної шкали вимірювання [6].

Відповідно до принципів кваліметрії, значення одиничного показника якості та якості продукції в цілому має бути оцінене шляхом порівняння з базовим еталонним значенням [8]. Ця оцінка є безрозмірною величиною.

Існують різні способи отримання оцінок. Найбільш перспективним вважається спосіб, заснований на застосуванні безрозмірної шкали Харрінгтона[8], яка має такі корисні і важливі властивості, як монотонність, безперервність, гладкість, ефективність і статистична чутливість.

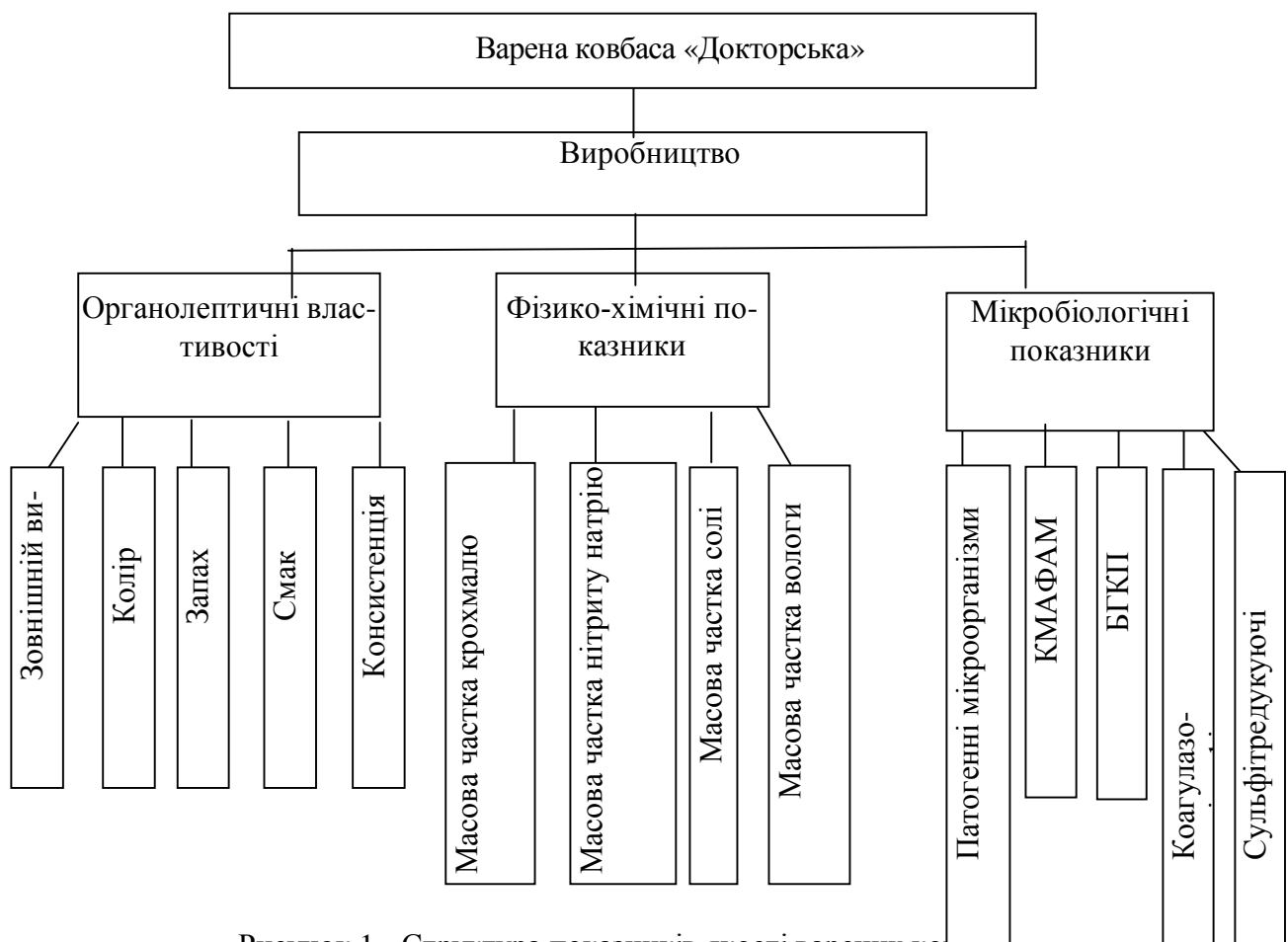

Рисунок 1 - Структура показників якості варених ковбас

Висновок

В результаті проведеної комплексної оцінки варених ковбас встановлено, що:

- в групі властивостей А органолептична оцінка зразка, виготовленого за ДСТУ на 68,1 % вища у порівнянні зі зразком, виготовленим за ТУ;
- за фізико-хімічними показниками властивості зразка, виготовленого за ДСТУ перевищують показники якості зразка, виготовленого за ТУ на 7,8%.

Таким чином, загальний показник комплексної оцінки варених ковбас, виготовлених за ДСТУ, порівняно з виробами, виготовленими за ТУ вищий в 1,3 рази.

Отже, проведена комплексна оцінка якості підтверджує доцільність виготовлення варених ковбас за ДСТУ, при цьому готова продукція має не лише високі органолептичні показники, а і фізико-хімічні властивості.

Список використаних джерел

1. Свєршков І.В. Питання санітарної експертизи нестандартних харчових продуктів / І.В. Свєршков. — К.: Укрмедвидав, 1967. — 43 с.
2. Штабский Б.М. и др.. Гигиеническая экспертиза пищевых продуктов. — К.: Здоров'я, 1989. — 152 с.
3. Смоляр В.І. Харчова експертиза. — К.: Здоров'я, 2005. — 460 с.
4. ДСТУ 4823:2007. Продукти м'ясні. Органолептичне оцінювання показників якості. Частина 1.2. Загальні вимоги.
5. Матрозова С.И. Технохимический контроль в мясной и птице-перерабатывающей промышленности: Учебное пособие / С. И. Матрозова, А. А. Соколов. - М.: Пищепромиздат, 1958. - 187 с.
6. Азгальдов Г.Г. Теория и практика оценки качества товаров (основы квалиметрии) / Г.Г. Азгальдов .- М.: Экономика , 1982, 256с.
7. Мясной бизнес №11 грудень 2013р. Автор – Топольник В.Г. д.т.н. професор
8. Топольник В.Г. Квалиметрия в ресторанном хозяйстве : монография / В.Г. Топольник , А.С.Ратушний . – Донецк : ДонНУЕТ, 2008.-243с.
9. ДСТУ 4436:2005 «Ковбаси варені, сосиски, сардельки, хліби м'ясні. Методи відбору та підготовки проб».

УДК 638.1

ЦУКРОВИЙ СИРОП В ГОДІВЛІ БДЖІЛ

Іванков Б.В., 3 курс,

Андрущенко М.В., к.с.-г.н., доцент,

Сухаренко О.І., к.с.-г.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

Дослідження впливу цукрового сиропу на зимівлю бджолосімей.

Постановка проблеми. Бджоли, як і всі інші живі істоти, відчувають постійну потребу в їжі. Якщо корма не вистачає, розвиток бджолиної сім'ї зупиняється або відбувається дуже поволі. А здорова бджолина сім'я більш продуктивна, вирощує хороше потомство, благополучно переносить зими. Тому кілька разів в році проводять підгодівлю бджолиних сімей.

Підгодівлю бджолиних сімей за порами року підрозділяють на:

- весняну;
- літню;
- осінню;
- зимову.

По призначенню підгодівлю бджолиних сімей підрозділяють на:

- стимулюючу;
- лікувальну;
- дресерувальну;
- підгодівля для поповнення кормових запасів.

Аналіз останніх досліджень. Відомо, що нектар є цукристою рідиною, яка виділяється нектарниками квітки. Загальна концентрація цукрів в нектарі коливається від 5 до 70%, при цьому відсоткове співвідношення цукрів в нектарі змінюється в дуже широких межах залежно від виду рослини. Окрім цукрів, нектар містить в середньому від 20 до 70% води і в невеликих кількостях супутні речовини – *декстрин, органічні кислоти, ефірні масла, мінеральні сполучення і ін.* (Бджільництво: Маленька енциклопедія, 2000).

Нектар складається в основному з водного розчину різних цукрів:

- сахарози (складний цукор);
- глюкози і фруктози (прості або інвертовані цукри).

Слід відмітити, що в нектарі квіток, як правило, переважає тростинний цукор (сахароза). У нектарі квіток яблуні, сливи, буркуну, конюшини, еспарцету, липи, гльоту, соняшнику, і деяких інших рослин цукри представлені тільки сахарозою, а глюкози і фруктози в цих нектарах немає зовсім (табл. 1). У нектарі рапсу, навпаки, зовсім немає сахарози, а є тільки глюкоза і фруктоза (Віноградова Т.В., 1964).

Таранов Г.Ф. писав: «У нектарі більшості рослин міститься переважно сахароза, хоча майже завжди буває в невеликій кількості і інвертований цукор». А. Малаю (1979) повідомляє, що в нектарі 70% цукрів представлені сахарозою (по Віноградової Т.В., 1964).

Для приготування цукрового сиропу використовується вода і харчовий (буряковий) цукор, тобто сахароза. У харчовому цукрі міститься зазвичай не менше 99,5 – 99,7% чистої сахарози. Отже, цукровий сироп буде водним розчином сахарози в концентрації, залежній від співвідношення цукру і води. Так, при співвідношенні цих компонентів 1,5:1 матимемо сироп з 60% концентрацією сахарози, при співвідношенні 1:1 – 50% і при співвідношенні 1:1,5 – 40% (Таранов Г.Ф.). Тоді виходить, що цукровий сироп за змістом цукрів практично нічим не відрізняється від нектару багатьох медоносних культур (табл. 2).

Починається процес переробки з того, що бджола всмоктує нектар (сироп) в зоб, в процесі чого до нього підмішується секрет глоткових залоз у складі основних ферментів інвертази, амілази і глікогенази. З цих ферментів найбільш активною є інвертаза, під дією якої саха-

роза розщеплюється (інвертується) на простіші, легко засвоювані живими організмами речовини – глюкозу і фруктозу.

Таблиця 1 – Співвідношення цукрів в нектарах

Культура	Вміст цукрів, %		
	Всього	З них:	
		глюкоза та фруктоза	сахароза
Акація біла	40	9,7	29
Бодяк	62,5	18,5	44
Буркун	32	--	32
Кіпрей	60	--	60
Конюшина	14	--	14
Липа	44	--	44
Мордовік	59	--	59
Соняшник	65	--	65
Ріпак	54	54	--
Синяк	49,3	17,6	30,5
Суріпка	36	35,2	0,8
Татарник	40	--	40
Еспарцет	45	--	45
Яблуня	25	--	25

Далі бджола прилітає у вулик і передає задалегідь перероблений (ферментизований) нектар. Такий же процес відбуватиметься і при переробці цукрового сиропу. Бджола-приймальниця забирає нектар (сироп) в зоб, а потім багато разів випускає крапельку нектару (сиропу) на витягнутий хоботок. В ході кожного такого циклу бджола підмішує до нього секрет своєї глоткової залози; нектар (сироп) збагачується ферментами, прискорюючими інверсію сахарози. Закінчивши цю роботу, бджола складає насичений ферментами нектар (сироп) в комірку для подальшої інверсії і випаровування зайвої води.

Таблиця 2 – Вміст основних речовин в квітковому і цукровому меді

Назва меду	Основні речовини %					
	Глюкоза і фруктоза	Сахароза	Азотисті речовини	Мінеральні речовини	Декстрин	Вода
Квітковий мед	73,3	1,2	0,42	0,22	3,6	18-21
Цукровий мед	65,7	4,9	-	-	8,2	18-21

Важливим моментом в процесі переробки нектару (сиропу) є надання кінцевому продукту кислої реакції. Кисле середовище перешкоджає розвитку гнильних бактерій і, отже, також сприяє збереженню меду. Якщо оцінювати в цьому аспекті початкові продукти, то нектар, як правило, має слабо кислу реакцію (рН 6,5), а цукровий сироп – нейтральну або слабо лужну (рН 7,5).

Дослідами (Таранов Г.Ф., 1968) встановлено, що процес переробки нектару або цукрового сиропу з метою надання кислій реакції кінцевому продукту відбувається однаково. Бджола в процесі засмоктування нектару (сиропу) додає до нього окислюючий фермент. Надалі реакція окислення розчину відбувається мимоволі і припиняється сама собою, як тільки мед досягне певного ступеня кислотності.

З таблиці видно, що принциповою відмінністю квітового меду від цукрового є відсутність в останньому азотистих і мінеральних речовин, складових не більше 1% від загальної маси продукту.

Мета статті. Дослідження вплив різних концентрацій цукрового сиропу на зимівлю бджолосімей, зробити аналіз одержаних результатів та надати пропозиції.

Основні матеріали досліджень. Нами для дослідження було відібрано 15 бджолосімей української степової породи за методом аналогів. Тобто вони мали однакові:

- силу сім'ї;
- кількість розплоду;
- кількість корму;
- умови утримання (16-рамковий вулик-лежак).

Їх розділили на 3 групи по п'ять бджолосімей:

- контрольна – зимівля без добавки цукрового сиропу;
- 1 дослідна група – зимівля з підгодівлею восени цукровим сиропом (1,5:1);
- 2 дослідна група – зимівля з підгодівлею восени цукровим сиропом (2:1).

Для отримання цукрового меду дослідні групи з 20.08 отримували водний розчин сахарози за відповідної концентрації:

- 1 дослідна група – співвідношення цукру і води 1,5:1;
- 2 дослідна група – співвідношення цукру і води 2:1.

Цукор розчиняли в кип'яченій воді не доводячи сироп до кипіння.

Сироп роздавали сім'ям на ніч у верхні годівниці у кількості 1 л.

Тривалість підгодівлі – 10 діб.

Гнізда на зимівлю були сформовані на 7 добре обсиджених рамках при наявності меду 17 – 19 кг.

Зимовка бджолиних сімей проводилася на волі, утеплені вулики залишилися на літніх місцях.

При огляді бджолиних сімей на весні було встановлено, що всі сім'ї перезимували добре. Підмора було мало, до ½ стакана, та він був сухий.

Наступні спостереження впродовж весняного розвитку бджолосімей показали відставання в нарощуванні бджолосімей на 1/3 частину у дослідних групах від контрольної. При цьому суттєвої різниці між двома дослідними групами не спостерігалось.

При проведенні першої відкачки меду (6 червня) з акації було встановлено, що в середньому на один вулик приходить:

- контроль – 28 кг;
- 1 дослідна група – 12 кг;
- 2 дослідна група – 14 кг.

Таки чином, в результаті досліджень можна зробити висновки:

1. Зимівля бджолосімей на цукровому меду заготовленому при осінньому згодовуванні цукрового сиропу проходить добре.
2. Цукровий мед негативно впливає на весняне нарощування бджолосімей.
3. Знижена сила сім'ї негативно відображається на весняному товарному медозборі знижуючи його.

Висновок. Враховуючи все вище сказане можна рекомендувати:

1. Зимівлю бджолосімей доцільно проводити використовуючи квітковий мед.
2. Використання цукрового сиропу доцільно у випадках коли є необхідність заміни неякісних кормозапасів або їх нестачі.

Список використаних джерел.

1. Виноградова Т. В. Пчела и здоровье человека / Т. В. Виноградова, Г. П. Зайцев. Москва, 1964 г. – 288 с.
2. Таранов Г. Ф. Промышленная технология получения и переработки продуктов пчеловодства / Г. Ф. Таранов М.: Агропромиздат, 1987.
3. Пономарева Е. Г. Медоносные ресурсы и опыление сельскохозяйственных растений / Е. Г. Пономарева, Н. Б. Детерлеева. – М.: Агропромиздат, 1986. – 224 с.

УДК [58.056:635.62]

ВПЛИВ АБІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА УРОЖАЙНІСТЬ ОГІРКА

Моряковська Л.Л., 5 курс

e-mail: ludmilka_mor@mail.ru

Прісс О.П., к.с.-г.н, доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

Розглянуто вплив абіотичних факторів на урожайність огірків. Проведено парний кореляційний аналіз для виявлення факторів суттєвого впливу на врожайність. За спостереженнями Мелітопольської метеостанції зроблений аналіз зміни суми активних температур за літні місяці за кожні сім останніх років на території міста Мелітополь.

Для виявлення сумісного впливу досліджуваних факторів на урожайність огірків розраховано множинну регресію.

Постановка проблеми. Глобальні зміни клімату і його вплив на довкілля – одна з найважливіших проблем ХХІ сторіччя. Проаналізувавши дані 26 метеостанцій України фактично за ціле минуле століття, науковці дійшли висновку про загальну тенденцію до підвищення середньорічної температури повітря та збільшення кількості атмосферних опадів, відповідно, на 0,3–0,7°C і на 50–100 мм. Це передбачає завчасну оцінку впливу кліматичних умов на продуктивність і якість овочевих культур[1].

Метою роботи є виявлення впливу абіотичних факторів на урожайність огірків.

Основні матеріали дослідження. На Півдні України в зоні Степу на поля і посіви в минулому році фактично не випадали опади протягом 4–5 місяців. Відповідно, на дуже малих запасах вологи, що знаходиться в ґрунті після посушливої осені та безсніжної зими, формувати урожай сільськогосподарських культур було дуже складно. За спостереженнями Мелітопольської метеостанції зроблений аналіз зміни суми активних температур за літні місяці за кожні сім останніх років на території міста Мелітополь, згідно з цими даними температура зростає (рис.1).

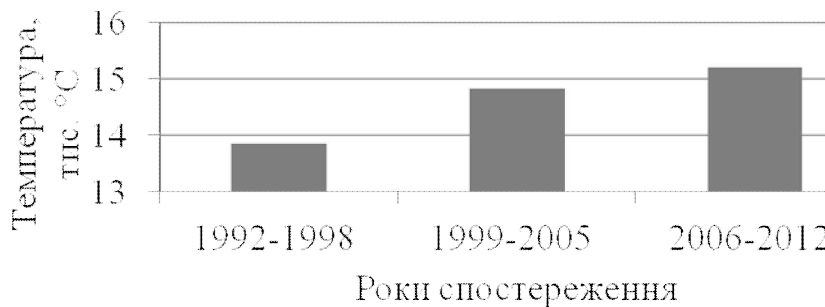

Рис. 1. Зміна суми активних температур за літні місяці за кожні 7 років з 1992 до 2012 року, тис. °C

За даними наведеними на рис. 1 видно, що сума активних температур (САТ) за літні місяці за наведені періоди підвищувалася. Згідно з рисунком 1, сума активних температур за літні місяці з періоду 1992– 998 рр. до періоду 1999–2005 рр. збільшилась на 966,68°C, а за період з 1999–2005 рр. до періоду 2006–2012 рр. – на 399,3°C. Значні коливання добових температур відображаються на рості і розвитку рослин. Так, при температурах нижче 12 °C гарбузові овочі перестають розвиватися, знижується їх продуктивність. При температурах вище 30 °C пригнічується цвітіння і формування зав'язей. Для огірків для формування врожаю біологічним мінімумом є 15–16 °C, а господарським оптимумом 25–30 °C. Оптимальними температурами для росту та розвитку кабачків є 16–30 °C.

Кількість опадів за розглянутий період визначається значною нестабільністю і коливається в широких межах (рис. 2).

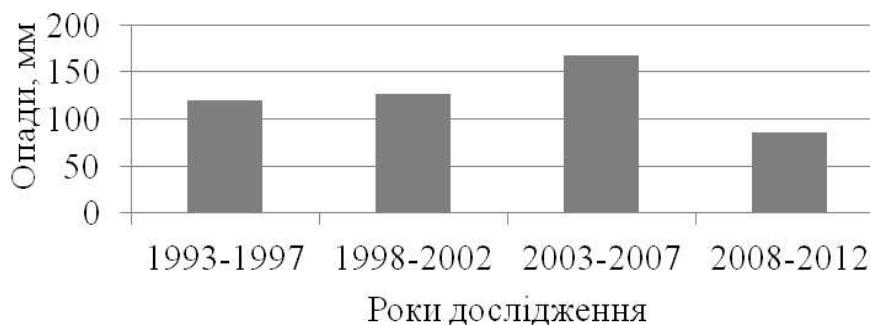

Рис. 2. Зміна суми опадів за літні місяці, мм.

За даними FAOSTAT [2] за виробництвом огірків Україна посідає шосте місце в світі, випереджаючи США та Іспанію, та входить у двадцятку країн-експортерів. У 2011 році валове виробництво огірків склало 966 000 т. Середня врожайність огірків в Україні складає близько 17 т/га. Загалом у світі середня врожайність становить 31,2 т/га, а в країнах з високим рівнем агротехніки (Іспанія) отримують 86,8 т/га [3].

У господарстві середня врожайність огірків за роки досліджень становила 38,4 т/га та коливається у межах 12 %, залежно від року та гібриду (таблиця 1). Вихід стандартної продукції огірків варіює у межах 86,8...92,3%, і в середньому складає 90,4%.

Таблиця 1 – Урожайність огірків, т/га

Гібрид	Рік досліджень							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Афіна	38,6	39,1	38,4	37,6	39,3	39,0	36,8	42,3
Маша	38,6	38,3	39,6	34,1	37,4	36,9	36,1	41,2

Для виявлення факторів суттєвого впливу на врожайність проведено парний кореляційний аналіз (табл. 2).

Таблиця 2 – Коефіцієнти кореляції парних зв'язків та рівень значущості для плодів огірка, N=16

Показники	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7
X1	1	0,47 p=0,07	-0,38 p=0,15	-0,54 p=0,03	-0,44 p=0,09	0,66 p=0,01	0,69 p=0,00
X2	0,47 p=0,07	1	-0,62 p=0,01	-0,64 p=0,01	-0,08 p=0,77	0,08 p=0,76	0,77 p=0,00
X3	-0,38 p=0,15	-0,62 p=0,01	1	0,97 p=0,00	0,23 p=0,40	-0,03 p=0,93	-0,57 p=0,02
X4	-0,54 p=0,03	-0,64 p=0,01	0,97 p=0,00	1	0,25 p=0,35	-0,14 p=0,61	-0,63 p=0,01
X5	-0,44 p=0,09	-0,08 p=0,77	0,23 p=0,40	0,25 p=0,35	1	-0,86 p=0,00	-0,42 p=0,11
X6	0,66 p=0,01	0,08 p=0,76	-0,03 p=0,93	-0,14 p=0,61	-0,86 p=0,00	1	0,48 p=0,06
X7	0,69 p=0,00	0,77 p=0,00	-0,57 p=0,02	-0,63 p=0,01	-0,42 p=0,11	0,48 p=0,06	1

Примітка. X1 – САТ періоду вегетації, X2 – САТ за 10 днів до збору, X3 – опади за вегетаційний період, X4 – ГТК, X5 – кількість днів з мінімальними температурами нижче біологічного мінімуму, X6 – кількість днів з максимальними температурами, що перевищують біологічний максимум, X7 – урожайність.

Для огірків обох досліджуваних гібридів, найбільш тісні зв'язки прямої направленості існують між урожайністю та САТ періоду формування і дозрівання плодів ($r=0,77$). Урожай-

ність огірків також знаходиться у сильній залежності від САТ всього періоду вегетації ($r=0,69$). Зв'язок оберненої направленості з коефіцієнтом $-0,57\dots-0,63$ встановлено також для опадів і ГТК та урожайності.

Середня сила зв'язку характерна для впливу кількості днів з температурами вище біологічного максимуму та врожайності. Обернений зв'язок такої ж сили спостерігається при аналізі впливу на врожайність кількості днів з температурами нижче біологічного мінімуму. Загалом, з проаналізованих 6 абіотичних факторів не суттєвого впливу на врожайність не має жоден.

Для виявлення сумісного впливу досліджуваних факторів на урожайність огірків розраховано множинну регресію. Як видно з кореляційної матриці (див. табл. 2), рівень значущості впливу кількості днів з температурами що не відповідають біологічному оптимуму на врожайність невисокий ($p=0,06\dots0,11$), отже включати ці фактори в регресійну модель необхідності не має. При подальшому аналізі матриці виявляємо мультиколінеарні фактори: кількість опадів і ГТК ($r=0,97$). Включення до моделі обох факторів призведе до нестійкості оцінки. Дані фактори опосередковують вплив один на одного і в моделі достатньо залишити тільки один. До рівняння включаємо той фактор у якого коефіцієнт кореляції з результатом вище (ГТК).

Основні показники множинної регресії з відібраними факторами наступні: коефіцієнт множинної кореляції $R=0,85$; коефіцієнт детермінації $R^2=0,74$; скоригований коефіцієнт детермінації $R^{2*}=0,67$; стандартна похибка оцінки $S=1,11$; значення критерію Фішера $F(3,12)=11,14$ при $F_1=3,49$; рівень значущості $p<0,0009$. Такі результати свідчать про достатню адекватність отриманої моделі прогнозування урожайності огірків:

$$y=0,006x_1+0,047x_2-0,40x_3+23,85, \quad (1)$$

де y – урожайність огірків, т/га;

x_1 – САТ періоду вегетації, °С;

x_2 – САТ періоду формування і дозрівання плодів, °С;

x_3 – ГТК періоду вегетації;

Не дивлячись на проведений відбір, в моделі статистично незначимий параметр при факторі x_3 . При виключенні цього фактора з рівняння, характеристики множинної регресії такі: $R=0,86$; $R^2=0,73$; $R^{2*}=0,69$; $S=1,08$; $F(2,13)=17,89$ при $F_t=3,80$; $p<0,0002$. Коефіцієнти множинної кореляції та детермінації дещо підвищились, а стандартна похибка оцінки знизилась. Таким чином, для прогнозування врожайності огірків отримуємо двофакторну модель з відсутністю незначимих параметрів:

$$y=0,006x_1+0,05x_2+22,85, \quad (2)$$

де y – урожайність огірків, т/га;

x_1 – САТ періоду вегетації, °С;

x_2 – САТ періоду формування і дозрівання плодів, °С;

Висновок: при вирощуванні огірків у нестабільних кліматичних умовах зони Сухого Степу основним фактором, що визначає їх урожайність є сума активних температур періоду формування і дозрівання плодів ($r=0,77$). При вирощуванні огірків період вегетації лише 35...45 діб, тому значний вплив на формування врожайності мають також суми активних температур всього періоду вегетації ($r=0,69$).

Список використаних джерел:

1. Технологія виробництва овочів і плодів: підручник / [О. Ю. Барабаш, А. П. Учакін, О. Н. Цизь та ін]; за ред. О.Ю. Барабаша. – К.: Вища шк., 2004. – 431 с.
2. FoodandAgriculturalcommoditiesproduction. Commoditiesbycountry. [Електронний ресурс] / FAOSTAT. FoodandAgricultureOrganizationoftheUnitedNations. Rome, 2013. – Режим доступу : <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx>. 3.
3. FAOSTAT. [Електронний ресурс] / FoodandAgricultureOrganizationoftheUnitedNations. Rome, 2013. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/567/DesktopDefault.aspx?PageID=567#ancor>.

СЕКЦІЯ 3

**СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОСИСТЕМ
ТА БІОРІЗНОМАНІТТЯ**

УДК 628.477(477.64)

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОВОДЖЕННЯ З ПРОМИСЛОВИМИ ТА ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ ПІДПРИЄМСТВ МІСТА МЕЛІТОПОЛЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Євтушенко Х., 5 курс,
Кюрчева Л. М., к.с.-г.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: Milan--005@mail.ru
E-mail: lyidmila2007@mail.ru

В статті проаналізовані особливості утилізації промислових та побутових відходів підприємствами міста Мелітополя, запропоновані заходи щодо вдосконалення діючої системи поводження з відходами.

Постановка проблеми. Проблема поводження з побутовими та промисловими відходами в Україні за своїми масштабами та динамікою розвитку стає великомасштабним просторово-часовим фактором щодо шкідливого впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людини, погіршення санітарного стану населених пунктів, ускладнення умов життєдіяльності, чинником виникнення надзвичайних екологічних ситуацій. За статистикою, до 90 % газоподібних, рідких і твердих відходів утворюється в містах і близько 10 % – у сільській місцевості. У зв'язку з чим сьогодні гостро стоїть питання їх захоронення.

Практично всі антропогенні навантаження на природу можна віднести до проблеми відходів. Вони завжди будуть – абсолютно безвідходне виробництво неможливе.

Аналіз останніх досліджень. Під час аналізу особливостей утилізації промислових та побутових відходів м. Мелітополя був підрахований об'єм утворення небезпечних відходів (1–3 клас) підприємствами міста за 2010, 2011 та 2012 роки. Для проведення підрахунку об'ємів утворення відходів були взяті 10 підприємств та 11 видів відходів. Отримані результати наведені в **таблиці 1**.

Отже, за 2010 рік підприємствами м. Мелітополя було утворено 228,06 т відходів, 2011 – 555,78 т відходів, 2012 – 575,69 т відходів. Серед десяти підприємств найбільшу кількість небезпечних відходів має ОАО «Гідросила МЗТГ» у кількостях за 2010 рік – 173,2 т відходів, 2011 рік – 430 т відходів, 2012 рік – 450 т відходів. Представлені дані підраховані на основі офіційної документації наданої підприємствами міста Мелітополя у Виконавчий комітет Мелітопольської міської ради відділ з розвитку промисловості та екології.

Мета моєї статті – проаналізувати особливості утилізації промислових та побутових відходів підприємствами міста Мелітополя та запропонувати заходи щодо удосконалення системи поводження з відходами.

Основні матеріали досліджень. Місто Мелітополь є важливим промислово-економічним центром півдня України. Економічний потенціал Мелітополя представлений трьома галузями промисловості: машинобудування, харчова та легка. Вплив на навколишнє природне середовище в місті чинять міські і районні суб'єкти підприємницької діяльності, які мають стаціонарні і пересувні джерела забруднюючих речовин [1, 2].

Основні місця розміщення відходів підприємствами міста Мелітополя є: ТОВ «НВП» Екотехпром, ПТПВ м. Мелітополя КП «Мелітополькомунтранс», ПП «Екосервіс-Т», ЗАТ «Запоріжввторресурси» ППНВК «Екодар» м. Харків, ПП «Агрофірма» Семенівка, ЧП «Європейський авторитет» м. Запоріжжя, ПП Дузь А. В. Відходи, які не утилізуються на ці місця, розміщуються та використовуються на власній території підприємств або передаються у користування приватним особам.

Діюча модель поводження з побутовим відходами доволі проста – зібрані побутові відходи захороняються на сміттєзвалищах і полігонах. Такий підхід до поводження з побутовими відходами є неможливим у цивілізованій економічно розвинутій державі, оскільки приз-

водить до небезпечного стану навколишнього середовища, що впливає на якість повітря, ґрунту, води, зменшення тривалості життя та зростання рівня захворюваності населення.

Перед Мелітополем та Україною в цілому постає виклик розвитку нової моделі поводження з побутовими відходами, яка має передбачити: утилізацію відходів шляхом регенерації, повторної переробки, одержання композиційних матеріалів та піролізу, застосування ринкових підходів та впровадження сучасних методів і технологій поводження з побутовими відходами на основі системи роздільного збирання побутових відходів, їх сортування, спалювання та захоронення [3].

З метою попередження забруднення навколишнього середовища та, як наслідок цього, негативного впливу на здоров'я населення для удосконалення системи поводження з відходами рекомендуються наступні заходи:

1. Доопрацювати нормативну документацію. Створити такі економічні важелі стимулювання або оподаткування, щоб вигідніше було очистити, ніж забруднити (штрафи, платежі);

2. Фінансувати проекти по утилізації або знищенню токсичних відходів після науково-обґрунтованої позитивної експертизи (економічної та санітарно-токсикологічної);

3. Надати повноваження щодо поводження з відходами (особливо токсичними) комерційним структурам тільки після одержання сертифікату цими підприємствами на проведення цих робіт;

4. Вдосконалити систему відшкодування збитків від забруднення, виконавчим органам рекомендується негайна розробка та узгодження системи оцінки збитків при забрудненні доквілля.

5. Створити незалежний міжвідомчий експертний орган до складу якого повинні ввійти фахівці (токсикологи, хіміки, технологи, економісти, екологи), надати йому певні повноваження: участь в експертизі проектів, ліцензуванні підприємств, які виконують роботи по знешкодженню чи утилізації відходів, розробки необхідної наукової документації.

6. Побудувати сміттепереробний завод на території Мелітопольського району. За оцінками зарубіжних операторів переробного ринку, рентабельність у сміттепереробного заводу може досягати 50 %.

7. Дотримання суб'єктами підприємницької діяльності алгоритму системи поводження з промисловими та побутовими відходами, а саме: пропонується СПД перед тим, як відкрити підприємство, ознайомитися з видами та класами небезпеки відходів, які можуть утворюватися в галузі їх промисловості, та дізнатися загальний аналіз впливу на навколишнє природне середовище, розглянути поточний стан справ з даними відходами та запропонувати пропозиції по їх утилізації, переробці чи повторному використанню. Таким чином головна суть цієї системи заздалегідь надавати пропозиції щодо поводження з відходами, адже краще запобігти забрудненню навколишнього природного середовища ніж боротися з наслідками.

Висновок. Місто Мелітополь є важливим промислово-економічним центром півдня України. Економічний потенціал Вплив на навколишнє природне середовище в місті Мелітополі чинять міські і районні суб'єкти підприємницької діяльності, які мають стаціонарні і пересувні джерела забруднюючих речовин.

Майже всі побутові відходи захороняються на полігонах. Розвиток нової моделі поводження з побутовими відходами – утилізації їх шляхом регенерації, повторної переробки, одержання композиційних матеріалів та піролізу, передбачає застосування ринкових підходів та впровадження сучасних методів і технологій поводження з побутовими відходами на основі системи роздільного збирання побутових відходів, їх сортування, спалювання та захоронення. Серед десяти підприємств найбільшу кількість небезпечних відходів має ОАО «Гідросила МЗТГ».

Галузь по переробці відходів в утилізовані продукти – це принципово вірне рішення, ідеальна альтернатива усім іншим процесам і методам переробки відходів в умовах кризи сміттепереробної індустрії міста Мелітополя.

Таблиця 1 – Кількість небезпечних відходів утворених підприємствами
м. Мелітополя

Назва відходів	Клас небезпеки	Кількість відходів утворених підприємствами м. Мелітополя (т)		
		2010	2011	2012
Лампи люмінесцентні відпрацьовані	1	1,8	2,64	2,35
Відпрацьовані акумулятори	2	1,26	4,66	4,66
Відпрацьовані МОП	3	166	390	410
Мул технологічний	3	42	100	100
інші		17	58,48	58,68
всього		228,06	555,78	575,69

Список використаних джерел:

1. Мелітополь – місто в Україні, адміністративний центр Мелітопольського району Запорізької області. [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Мелітополь>.
2. Інвестиційний паспорт Мелітопольського району Запорізької області. [Електронний ресурс].– 2011. – Режим доступу: <http://ua.convdocs.org/docs/index-60505.html>.
3. Савуляк В. І. Технічне забезпечення збирання перевезення та підготовки твердих побутових відходів / В. І. Савуляк, О. В. Березюк – В., 2006 – 111 с.

УДК 581.526.65

БУР'ЯНОВА ФЛОРА ПРОМИСЛОВИХ ПЛАНТАЦІЙ ЧЕРЕШНІ В М. МЕЛІТОПОЛІ

*Колеснікова А.М., 10 клас,

e-mail: anirouz@mail.ru

**Подорожний С.М., к.б.н., доцент,

e-mail: sergey_plantago@meta.ua

***Колесніков М.О., к.с.-г.н., доцент,

e-mail: chembiotech_dep@mail.ru

*Мелітопольська гімназія № 19, Мелітопольське відділення МАН

**Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького

***Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті наведено аналіз систематичної, ареалогічної та біо- та екоморфологічної структури бур'янової флори промислових черешневих садів в м. Мелітополі.

Промислове вирощування черешні в м. Мелітополі та його околицях має давні корені і є його візитною карткою. Історично склалося так, що частина черешневих садів розміщується майже в центрі міста. Піщані ґрунти, на яких вирощують черешню, є ідеальним місцем для зберігання та розповсюдження різноманітних рослинних видів. Серед останніх можуть бути небезпечні карантинні бур'яни, такі як ценхрусмалоквітковий (*Cenchrus pauciflorus Benth.*) та інші [1,2]. Крім цього, треба відмітити, що Мелітополь є потужним транспортним вузлом де перетинаються транзитні потоки, які є джерелом насінного матеріалу. Слід зазначити, що дослідження еколого-біологічної структура флори бур'янів в багаторічних насадженнях майже відсутні. Таким чином, вивчення та моніторинг видового складу вищих рослин черешневих садів є дуже актуальним та має практичне значення.

Метою роботи було з'ясування ареалогічної, еколого-біологічної структури флори вищих рослин черешневих садів та розробка низки заходів, щодо обмеження чисельності бур'янових та адвентивних видів.

Дослідження флори і рослинності черешневих садів проводилися на території 1-го відділення ДВГ «Мелітопольське» НААНУ, яке розташоване в північній частині міста Мелітополь у 2012-2013 рр. Загальна площа досліджуваної ділянки складала 20 га. Флора і рослинність черешневих садів вивчалась маршрутним методом, а також на пробних площах розмірами 10-25 м². Облік рослин проводили окремо в рядах та міжряддях. Описи площ проводилися за стандартно прийнятим геоботанічними методиками [3]. Місця зростання небезпечних карантинних бур'янів фіксувалися за допомогою GPS-навігатора «Oregon 450». Видовий склад бур'яної рослинності аналізували за ареалогічною належністю, біоморфологічною та екоморфологічною структурою [4].

Результати дослідження та їх обговорення. Найважливіші сторони організації флори розкриває її систематична структура, тобто співвідношення чисельності видів різних таксонів (рис. 1).

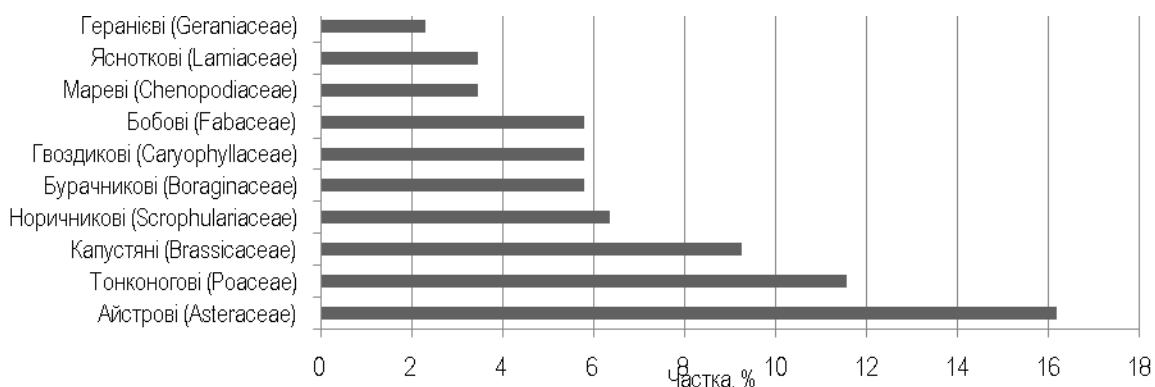

Рисунок 1 - Систематичний спектр флори черешневих садів м. Мелітополя

Всього за час досліджень нами зареєстровано 173 види вищих судинних рослин, що відносяться до 114 родів і 37 родин. В систематичному спектрі досліджуваної флори провідне місце належить родині *Asteraceae* (16,2%). Другу сходинку спектру займає родина *Poaceae* (11,6%). Цей факт яскраво свідчить про зональний характер формування бур'янової флори черешневих садів. Далі слідують родини *Brassicaceae* (9,2%) і *Scrophulariaceae* (6,4%), *Boraginaceae*, *Caryophyllaceae* і *Fabaceae* з однаковим показником (5,8%). Замикають першу десятку систематичного спектру родини *Chenopodiaceae* і *Lamiaceae* (3,5%) *Geraniaceae* (2,4%). Частка інших 27 родин флористичного спектру не перевищувала 1,7%. Високе положення в спектрі таких родин як *Brassicaceae*, *Scrophulariaceae*, *Boraginaceae*, *Fabaceae* і *Lamiaceae* свідчить про те що майже третина видів (29,5%), досліджуваної флори, пов'язана з Давнім Середземномор'ям.

Одним із шляхів пізнання процесів флорогенезу є порівняльне вивчення ареалів видів конкретних флор. Проведений аналіз географічної структури флори черешневих садів показує її значну гетерогенність. В її утворенні беруть участь види, які відносяться до 16 географічних елементів. Формування флори черешневих садів відбувається при значній участі бореальних елементів, які складають тут 42,7%. Більше третини ареалогічного спектру складають види, ареали яких пов'язані зі Середземномор'ям (31,9%). Присутність у флорі черешневих садів степової рослинності обмежувалась 13,9%. На адвентивні види припадає 11,5%, що є досить високим показником і пов'язане зі зменшенням конкуренції та створення більш «комфортних» умови для адвентів. Серед них, відмічаємо небезпечний північноамериканський карантинний бур'ян *Cenchrus pauciflorus*, осередки якого вперше знайдені і приведені нами для м. Мелітополя. Встановлено координати і розміщення осередків *Cenchrus pauciflorus*. Данні про зростання цього виду в садах на півдні України відсутні.

Життєві форм рослин є специфічними адаптаціями або певними формами взаємовідносин з середовищем. Біоморфологічну структуру флори черешневих садів м. Мелітополя складають види, які представлені сьома біоморфами. Домінують однорічні види, частка яких становить 52% (рис. 2).

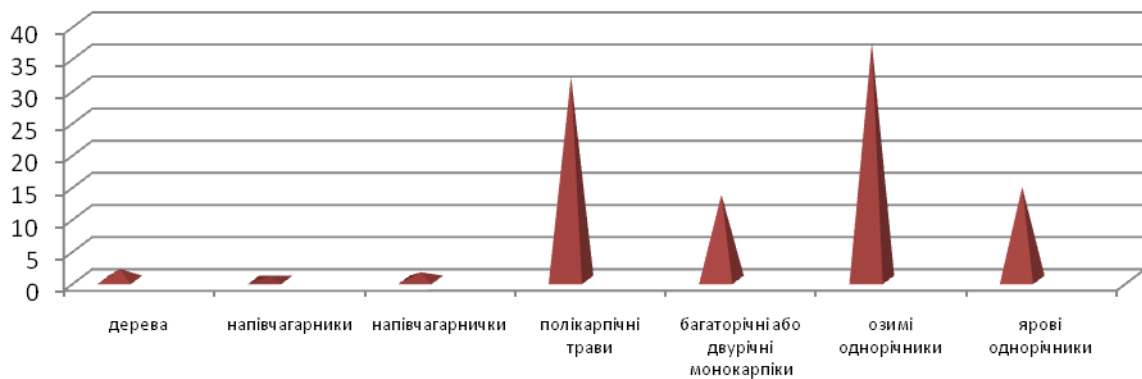

Рисунок 2 - Біоморфологічний спектр флори черешневих садів м. Мелітополя, %

Багаторічники та дворічники представлені в спектрі 45%. Лігніфіковані біоморфи (дерева, напівчагарники і напівчагарнички) представлені в спектрі всього 3,5%. Найчастіше вони зустрічаються в пристовбурових колах, де не проводиться культивация.

З одного боку, висока частка озимих однорічників свідчить про теплий зимовий період регіону, внаслідок чого більшість однорічників майже не припиняють вегетацію, а на весні дають потужний «спалах» чисельності і насінної продуктивності. В цьому випадку, озимі однорічні види можуть стати надійним індикатором процесів потепління клімату – на тренді потепління клімату повинна збільшуватися частка озимих однорічників, і навпаки. З іншого боку, високий рівень озимих однорічників в черешневих садах, дає підставу рекомендувати перенесення частки агротехнологічних заходів, пов'язаних з боротьбою з бур'янами (культивация) на осінній період.

За типом кореневих систем у флорі черешневих садів зустрічаються види з поверхневою, кистекореневою і стрижневою системами. Формування флори черешневих садів відбувається в умовах досить жорсткого дефіциту вологи в ґрунті, тому найбільшу частку (83%) складають види з стрижневою кореневою системою. Причому, 68,4% видів мають стрижневу середню і глибоку кореневі системи. Представництво видів з кистекореневою та поверхневою кореневими системами складало 17,1%. Відносно невисокий рівень участі цих видів пов'язаний з тим, що вони зустрічаються в більш вологих природних ектопах(рис. 3.А). Досліджені рослини мають різноманітну структуру надземних пагонів серед яких домінують рослини з напіврозетковими пагонами (58%) та безрозетковими (36%)(рис. 3.Б).

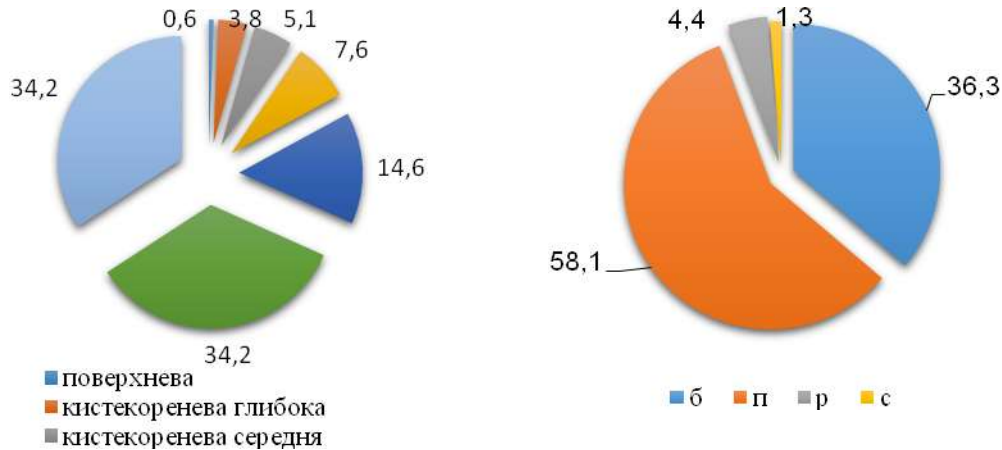

Рисунок 3 - Структура флори черешневих садів м. Мелітополя за типом кореневих систем (А) та типом надземних пагонів (Б), %.

За особливостями вегетації досліджену флору вищих рослин черешневих садів можна віднести до ефемерів та ефемероїдів (34,6%), літньозелених (32,7%), літньо-зимнєзелених (30,8%). По відношенню до едафічних умов на досліджуваних ділянках було визначено понад 20 типів рослин: аеропедофіти, літофіти, псамофіти, гіпсофіти, галофіти т.д. Проте, більшість рослин за середовищем мешкання відносяться до аеропедофітів (64%), які здатні проростати і мешкати в самих різноманітних умовах.

Висновки. Систематична структура флори черешневих садів м. Мелітополя представлена 37 родинами з переважанням *Asteraceae* і *Poaceae*. У формуванні, досліджуваної флори чітко виділяються бо реальний, середземноморський і зональний ареали. Біоморфологічну структуру флори черешневих садів складають види, представлені сьома біоморфами. Вперше для м. Мелітополя знайдені осередки зростання карантинного бур'яну *Cenchrus pauciflorus*. Домінування у флорі озимих однорічників свідчить про теплий зимовий період регіону, внаслідок чого вони не припиняють вегетацію, а на весні дають потужний «спалах» чисельності і насінної продуктивності. Високий рівень озимих однорічників в черешневих садах, дає підставу рекомендувати перенесення частки агротехнологічних заходів, пов'язаних боротьбою з бур'янами (культивації) на осінній період.

Список використаних джерел

1. Іващенко О.О. Проблеми гербології сьогодні / О.О.Іващенко // Вісник аграрної науки. –2001. –№4. – С.35-39.
2. Протопопова В.В. Фітоінвазії в Україні як загроза біорізноманіттю: сучасний стан і завдання на майбутнє / В.В. Протопова, С.Л.Мосякін, М.В.Шевера. –К.: Іт-т ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 2002. –28с.
3. Вальтер Г. Общая геоботаника. - М.: Мир, 1982. - 264 с.;
4. Голубев В.Н. Биологическая флора Крыма. – Ялта: ГНБС, 1995. – 85 с.

УДК 631.95

ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Супрун М.Ю., 5 курс,

Прісс О.П., к.с.-г.н, доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: Kysyangel@mail.ru

Розглянуто можливі ризики використання зернових культур в Україні. Досліджено харчові ризики продовольчої пшениці, що приймається на доробку і зберігання Мелітопольським елеватором. Встановлено, що зерно, відповідає вимогам, що висуваються до продовольчого зерна в Україні. Однак встановлена відповідність вимогам ЄС, оскільки не проводились дослідження на радіонукліди та вміст мікотоксинів.

Постановка проблеми. Ризики поділяють на три групи: харчові, агротехнічні та біологічні. Харчові – коли внаслідок цілеспрямованих заходів чи ненавмисних процесів у продуктах концентруються речовини токсичної природи. Це можуть бути речовини природного походження, наприклад глікозиди, алкалоїди, біогенні аміни, алергени, мікотоксини, а також речовини антропогенного походження: нітрати, нітросоаміни, пестициди, важкі метали, радіонукліди та інші [1].

Агротехнічні ризики виявляються у безпосередній шкоді навколишньому середовищу: ерозії ґрунтів, засолення, зниження біорізноманіття.

Біологічні ризики можуть виникати при використанні трансгенних культур через взаємодію між генами. Адже після штучно вживленого гену можливі мутації і дестабілізація геному.

Велику шкоду здоров'ю споживачів можуть чинити саме харчові ризики [2].

Пшениця – провідна зернова культура України і світу та один з основних продуктів харчування. До складу зерна входять усі необхідні для життєдіяльності людини елементи: білки, вуглеводи, мінеральні речовини, вітаміни [3]. Однак цей продукт харчування містить також величезну кількість токсичних речовин, що може мати негативні наслідки для здоров'я людини. Це токсичні елементи, різноманітні мікотоксини, радіонукліди, залишки пестицидів.

Серед токсичних елементів особливе значення мають свинець та кадмій, що володіють здатністю накопичуватися в організмі при довготривалому потраплянні з харчовими продуктами. Основними джерелами забруднення є двигуни внутрішнього згорання, в яких використовується паливо з присадкою тетраетилсвинцю як антидетонуючого засобу [4]. Мікотоксини – вторинні метаболіти мікроскопічних грибів, які відрізняються високою токсичністю, мають мутагенні, тератогенні та канцерогенні властивості. В наш час відомо більше 250 видів різних мікроскопічних грибів, які продукують біля 100 токсичних сполук, здатних викликати аліментарні мікотоксикози. Щодо вмісту радіонуклідів, то в Україні регламентується вміст цезію 137 МДР якого 50,0 Бк/кг, він значно відрізняється від вимог законодавства ЄС, де максимально допустимий рівень – 600 Бк/кг, тобто максимально допустимий рівень цезію 137 в 11 разів менший ніж в Євросоюзі. До переліку пестицидів дозволених до використання в Україні внесено 253 препарати. Пестицидів, що контролюються в пшениці в Україні всього 98, в країнах ЄС – 82. Пестициди, які враховуються в Україні та Євросоюзі, різняться між собою, що можна пояснити різним складом дозволених до використання препаратів [5].

Мета статі. Метою роботи було виявлення потенційних харчових ризиків використання зерна пшениці.

Матеріали досліджень. На підприємстві Мелітопольський елеватор контролюють рівень ДДТ, Г-ГХЦГ, гептахлору. В Україні регламентується максимально допустимий рівень ДДТ – 0,02 мг/кг, що майже вдвоє менше ніж в ЄС – 0,05 мг/кг. Також в Україні регламентується Г-ГХЦГ – 0,5 мг/кг, що в 5 разів більше ніж в країнах ЄС – 0,1 мг/кг. Гептахлор в Україні не допускається, а в країнах ЄС взагалі не регламентується.

Мелітопольським елеватором контролюють зерно на вміст токсичних елементів (ртуті, миш'яку, свинцю, кадмію, міді, цинку) та мікотоксинів (афлотоксину, зеараленону, вомітоксину, Т-2 токсину).

Усі перевірені показники не перевищують вимоги державного стандарту «Пшениця. Технічні умови: ДСТУ 3768:2010» Тому згідно з Протоколом №1379 досліджень проб харчових продуктів: проба зерна – пшениця 2 класу, по досліджуваним показникам відповідає вимогам державного стандарту «Пшениця. Технічні умови: ДСТУ 3768: 2010».

Пшеницю ВАТ «Мелітопольський елеватор» на вміст стронцію-90, цезію-137, цезію (134-137Cs), охратоксину взагалі не перевіряють. Загалом в Україні, перелік та норми деяких мікотоксинів поступаються європейським вимогам у декілька разів. Тому оптимізація вітчизняних показників можлива через розширення переліку мікотоксинів та приведення їх норм у відповідність до європейських вимог. Перелік пестицидів за вітчизняними та європейськими документами співпадають лише частково. Деякі види пестицидів використовуються лише для певного виду зернових та є специфічні проти конкретного виду шкідників та хвороб, тому залишковий рівень визначають лише для того виду зерна, при вирощуванні якого він застосовується. Однак імпортована сировина може містити залишки тих препаратів, які не включені до вітчизняного переліку. Тому необхідно розширити існуючий перелік пестицидів з метою найповнішого контролювання їх залишків у імпортованій сировині.

Висновок. Отже зерно, що приймається на доробку та зберігання Мелітопольським елеватором відповідає вимогам, що висуваються до продовольчого зерна в Україні. Однак цього не можна сказати про відповідність вимогам ЄС, оскільки не проводились дослідження на радіонукліди та вміст мікотоксинів.

Список використаних джерел:

- 1.ПріссО.П. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт із дисципліни «Первинна обробка та зберігання продукції рослинництва» / О.П. Прісс, В.Ф. Жукова. – Мелітополь: ТДАТУ, 2012. – 91 с.
2. Плахотін В.Я. Теоретичні основи харчових виробництв / Плахотін В.Я., Тюрікова І.С., Хомич Г.П. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.– 640 с.
- 3.Гулянов Ю.А. Урожай озимої пшениці і його структура / Гулянов Ю.А. // Земледелие. – 2003. – №5. – С.10.
4. Новожилова Є.В. Порівняння допустимих рівнів токсичних елементів, радіонуклідів, пестицидів, мікотоксинів [Електронний ресурс] / Новожилова Є.В. // Регламентация безопасности пшеницы в Украине та ЄС і пропозиції щодо адаптації до міжнародних вимог. – Режим доступу: <http://www.tuv-sud.com.ua>.
5. Пономарьов П.Х. Безпека харчових продуктів та продовольчої сировини / П.Х. Пономарьов, І.В. Сирохман. – К.: Лібра, 1999. – 272 с.

УДК 504.05

ВПЛИВ ВІДКРИТОГО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА «БІОЛ» НА ДОВКІЛЛЯ

Фролова А. І., 5 курс,

E-mail: angellove15@ukr.net

Малько С. В., к.б.н, доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

Стаття присвячена дослідженню санітарно-захисної зони ТОВ «Біол», висвітлено основні проблеми, які виникають у СЗЗ та методи їх вирішення.

Постановка проблеми. ТОВ «Біол» розташоване в західній частині на земельній ділянці за адресою Запорізька обл. м. Мелітополь, вул. Мічуріна, 21. На підприємстві є санітарно – захисна зона розміром 300 м.

Аналіз останніх досліджень. Озеленення території СЗЗ виконується комплексно, з обліком санітарних, технічних, містобудівних, архітектурних особливостей за будови промислового й житлового районів, а також місцевих географічних і кліматичних умов на основі планувальних схем і детальних проектних рішень окремих вузлів.

Мета статті. Дослідити СЗЗ виробництва, які забруднюючі речовини виділяються, визначити на якій відстані розташовані житлові забудови та надати рекомендації, щодо СЗЗ.

Останні матеріали дослідження. Організацій озеленення залежить також від промислово-виробничих факторів, до яких ставляться: технологія виробництва, потужність підприємства, планувальні рішення будинків і споруджень на території підприємства, розміщення транспортних шляхів, пожежна й підривна небезпека. Асортименти зелених насаджень для посадки на території санітарно-захисної зони встановлюється залежно від характеру й кількості виробничих викидів, виділюваних підприємствами, кліматичних, ґрунтових, декоративних, пожежних і інших місцевих умов, а також відповідно до екологічних властивостей деревинно-чагарникових порід.

Забруднюючі речовини (гази) поширюються в атмосфері зі швидкістю, що залежить від їхньої природи та питомої ваги.

Слід зауважити, що проектування зелених насаджень у санітарно-захисних зонах необхідно виконувати докладно. Недостатньо продумана система зелених насаджень може призвести до негативного ефекту. Наприклад, створення суцільного лісового масиву в санітарно-захисній зоні при низьких джерелах викиду шкідливих речовин, з одного боку, зводить до мінімуму небезпечний вплив підприємства на населений пункт, а з іншого боку у деяких випадках може спричинити виникнення застою та збільшення концентрації шкідливих речовин на самому підприємстві внаслідок недостатнього провітрювання його території.

Згідно п. 5.13 ГСП №173 від 19 червня 1996р. мінімальна площа озеленення санітарно-захисної зони шириною від 300м до 1000м, повинна становити 50%.

При розробці нами рекомендацій і пропозицій по озелененню території СЗЗ враховувалися наступні фактори:

- Умови розташування промайданчика підприємства;
- Сформована за попередні роки інфраструктура за будови території СЗЗ, склад і розташування забудови;
- Умови розташування зони житлової забудови;
- Нові законодавчі правила в області землекористування;
- Вимоги існуючих на даний період нормативних правил, досліджень і рекомендацій з озеленення територій СЗЗ промислових підприємств;

- Якісних і кількісний склад викидів забруднюючих речовин и розрахункові зони забруднення;

- Установлені межі територій СЗЗ.

Територія виробничого майданчика ТОВ «Біол» огорожена зі всіх сторін залізобетонної огорожею, значно упоряджена. Проїзди і площадки в місцях можливого забруднення нафтопродуктами мають тверде покриття, що запобігає забрудненню ґрунту пально-мастильними та ін. матеріалами.

Озеленення виробничого майданчика ТОВ «Біол» представлена хвойними деревами та клумбами зі сторони в'їзду на територію підприємства та біля будівлі цеху алюмінієвого лиття.

Найближча одно поверхнева індивідуальна житлова забудова знаходиться по вул. Мічурина, 52 на відстані 244 м від крайнього основного джерела викидів забруднюючих речовин, з Північного боку виробничого майданчика.

Існуючий рівень забруднення атмосферного повітря згідно з контрольним значенням інструментальних досліджень забруднення атмосферного повітря на межі найближчого соціального середовища за критерієм показника «ступінь небезпеки» оцінюється як «безпечний», а по показнику «рівень забруднення» як «допустимий».

Так, для зменшення негативного впливу підприємства необхідно:

- Технологічне обладнання підприємства має бути в належному стані з метою запобігання наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферу;
- Проведення планового огляду паливовикористовуючих приладів і мереж службою експлуатації;
- Проведення еколого-теплотехнічних іспитів паливовикористовуючого обладнання, яке підлягає наладці, не менше як один раз на 3 роки;
- Дотримання чинного екологічного законодавства .

Висновок. Отже, дослідження підприємства та його санітарно-захисної зони показало, що забруднення не виходять за межі припустимих норм. Будучи захисним бар'єром, СЗЗ забезпечує необхідний рівень безпеки і збереження здоров'я населення в районі місцезнаходження підприємства при його штатному режимі роботи.

Список використаних джерел.

1. Вимоги ДСП «Планування й забудова населених пунктів», затверджений наказом МОЗ України №173 від 1.06.1996 р.

УДК 504.03

ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА «ПРИМОРСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО» ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Школик А.Ю., студент,
Федюшко М.П., ст. викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: shkolikanna@gmail.com

e-mail: fedushko26@rambler.ru

У даній статті проаналізовано діяльність Державного підприємства «Приморське лісове господарство». Визначені фактори антропогенного впливу на територію. Надані рекомендації щодо зменшення негативного впливу на територію Державного підприємства «Приморське лісове господарство».

Лісовий фонд України, незважаючи на порівняно невелику площу, має надзвичайно велике народногосподарське та екологічне значення і використовується з високою інтенсивністю.

Відповідно до Лісового кодексу України, ліси нашої держави є її національним багатством і за своїм призначенням та місцем розташування виконують екологічні, водоохоронні, водорегулюючі, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, ґрунтозахисні, кліматоутворюючі, естетичні, виховні та інші функції, мають обмежене експлуатаційне значення і підлягають державному обліку і охороні.

Державні органи та постійні лісокористувачі відповідно до Лісового кодексу України здійснюють планування і ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів з урахуванням їхнього господарського призначення і природокліматичних умов [1].

Державне підприємство «Приморське лісове господарство» розташоване в південній частині Запорізької області на території Приморського, Чернігівського, Токмацького адміністративних районів та міста Токмак [2].

У лісовому фонді Державного підприємства «Приморське лісове господарство», згідно з даними таблиці 1, переважають насадження твердолистяних порід, що становить 90,2 % від покритої лісом площі, хвойні породи складають 9,4 %. Насадження з таких порід, як береза повисла, осика, вільха чорна, займають 0,4 % вкритих лісом земель.

Таблиця 1 – Розподіл площі лісових ділянок за панівними породами

Деревна порода	Площа, га	%
Твердолистяні	2062,0	90,2
Хвойні	214,0	9,4
М'якколистяні	10,0	0,4
Всього	2286,0	100

Ліси території поділяються на ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення, рекреаційно-оздоровчі ліси та захисні ліси [2].

До лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення належать пам'ятки природи та заказники території. Рекреаційно-оздоровчі ліси включають в себе ліси у межах населених пунктів, лісопаркову частину зелених зон, а також рекреаційно-оздоровчі ліси поза межами зелених зон. Захисні ліси – ліси протиерозійні.

Основними напрямками ведення лісового господарства на Державному підприємстві «Приморське лісове господарство» є:

1. лісопаркова частина лісів зеленої зони служить місцями відпочинку місцевих жителів;

2.ліси зелених зон, які виконують важливі санітарно-гігієнічні, оздоровчі, захисні функції та є місцями відпочинку населення і тут передбачено проведення комплексних заходів із оздоровлення насаджень;

3.захисні смуги лісів вздовж залізниць та автомобільних шляхів, по берегах річок і озер та інших водних об'єктів;

4.заповідні лісові ділянки та природні пам'ятники;

5.експлуатаційні лісові ділянки, спецзони і спецсмуги, котрі виділені з метою забезпечення народного господарства деревиною.

На території лісового господарства здійснюються такі види користувань за підставами виникнення – загальне та спеціальне використання лісових ресурсів.

Право загального лісокористування – це право громадян вільно перебувати в лісах, безкоштовно збирати для власного споживання трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби, інші плоди, крім випадків, передбачених законодавчими актами.

Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється в межах земельних ділянок лісового фонду, наданих для цього в користування у порядку, визначеному земельним законодавством [3].

Основним заходом щодо утримання лісового фонду є проведення рубок догляду. Основною задачею рубок догляду є підвищення продуктивності лісів, покращення їх якості і складу, зменшення строків вирощування деревини, покращення санітарного складу.

На території Державного підприємства «Приморське лісове господарство» відновлення лісового фонду відбувається двома способами: природним і штучним. Природний включає в себе залишення на ділянці суцільної рубки молодняка, приростку, насінників, які і стануть основою майбутнього лісу. Штучний спосіб – це посів насіння дерев, посадка саджанців. Загалом на природній спосіб відновлення лісового фонду припадає 10–12 % всієї відновлювальної площі.

Шкода і матеріальні збитки, нанесені лісам комахами і хворобами дуже великі. Тому захист лісу і заготовлених лісових матеріалів від шкідників і хвороб є однією з найголовніших і відповідальніших задач працівників лісового господарства.

Розрізняють такі методи боротьби з лісовими шкідниками: лісогосподарський, фізико-механічний, біологічний і хімічний. Всі вони використовуються Державним підприємством «Приморське лісове господарство». Загалом з величезної маси методів захисту лісів сучасне лісове господарство надає перевагу біологічним методам. Не є винятком і дане господарство. Застосування хімікатів зводиться до мінімуму.

Окремі частини і ділянки лісгоспу зазнають шкідливого впливу розташованих поблизу промислових і сільськогосподарських підприємств, а також надмірних рекреаційних навантажень, внаслідок чого відбувається повне або часткове погіршення загального санітарного стану лісового фонду.

Для зменшення негативного впливу на територію Державного підприємства «Приморське лісове господарство» необхідно:

- у повному обсязі виконувати запроектовані протипожежні заходи і заходи лісозахисту, що буде сприяти збереженню лісових насаджень і запобіганню втрат деревини і захисних властивостей лісу від пожеж, шкідників і хвороб;

- запроектувати заходи з благоустрою рекреаційно-оздоровчих лісів, що забезпечить зниження негативних наслідків рекреаційних навантажень на ліс;

- встановлювати такі обсяги побічного користування, які не перевищуватимуть виявлених експлуатаційних запасів, щоб не спричинити негативного впливу на навколишнє середовище;

- проводити всі можливі в реальних умовах заходи, спрямовані на покращення санітарного стану лісового господарства, а також приділити увагу діяльності, направленої на поліпшення якісних характеристик шляхом запровадження сучасних технологій, дій, інформаційній роботі серед дорослого населення та молоді;

- співпрацювати з працівниками сільського господарства, промислових підприємств, представниками бізнесу та влади.

Висновок. Отже, усі види господарської діяльності Державного підприємства «Приморське лісове господарство» ведуться згідно чинних нормативних актів. Вони направлені на підвищення якісного стану, продуктивності лісів, збереження і підвищення їх захисних властивостей. Відчутної шкоди лісу завдають сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства, які в літньо-осінній період, ігноруючи чинне природоохоронне законодавство без дотримання достатніх заходів безпеки, випалюють пожнивні рештки на полях та сухий травостій на пасовищах і спричиняють цим самим пожежі в лісових масивах.

Список використаних джерел:

1.Лісовий Кодекс України [Електронний ресурс]. Станом на 27 липня 2013 року / Верховна Рада України. – Режим доступу до матеріалу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

2.Пояснювальна записка Державного підприємства «Приморське лісове господарство» за 2013 р. – Приморськ, 2013. – 122 с.

3.Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. М. Шуміло, В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. - К.: Центр навчальної літератури, 2013 – 432 с.

УДК 2788.57

РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМ ПЕРЕРАБОТКИ ЛИСТВЫ

Патлусова К. С., 4 курс,
Вороновский И.Б., к.т.н., доцент
Таврический государственный агротехнологический университет

E-mail: Dina_Te_Quiero@mail.ru
E-mail: voronovsky@list.ru

Рассмотрен зарубежный опыт переработки листвы в твердое топливо

Постановка проблемы. Об опавших листьях в парках, садах и на улицах говорят много. Одни специалисты сетуют на то, что в такой листве зимуют вредители и возбудители болезней, и потому, мол, ее удаление идет деревьям на пользу. Другие настаивают, что опавшие листья представляют собой ценное удобрение и защищают почву от промерзания. Третьи, не вдаваясь в научные подробности, просто сжигают засыпанную их территорию листову. Четвертые бьют в набат, сетуя на то, что занятие третьих весьма небезопасно – при сжигании листьев выделяются очень вредные газы.

Врачи неустанно напоминают, что вред от сжигания листвы «многоликий» и чрезвычайно опасный. Во время горения выделяются вещества, которые обостряют или вызывают серьезные заболевания, преимущественно — сердечнососудистой и дыхательной системы. В результате — значительно снижается продолжительность жизни людей. При сжигании любого органического мусора (растения, кости и др.) при достаточно высокой температуре и достаточном количестве кислорода должны образовываться водяной пар, углекислый газ, окислы азота (в небольших количествах, из-за содержания азота в белках и нуклеиновых кислотах). Однако даже при небольшой влажности мусора температура резко понижается. Например, при сжигании кучи прошлогодних листьев и травы горит лишь ее верхняя часть, в то время как нижняя — тлеет при недостаточном количестве кислорода, дымит и выделяет множество опасных для здоровья человека веществ.[1]

Анализ последних исследований. Во время горения листвы выделяется большое количество угарного газа, который легко связывается с гемоглобином крови и блокирует доставку кислорода к тканям, увеличивает нагрузку на сердце и сосуды (рис. 1) Это крайне негативно сказывается, в первую очередь, на гипертониках и людях, имеющих проблемы с сердцем. Отчасти, поэтому осень — пора обострения всех хронических заболеваний.

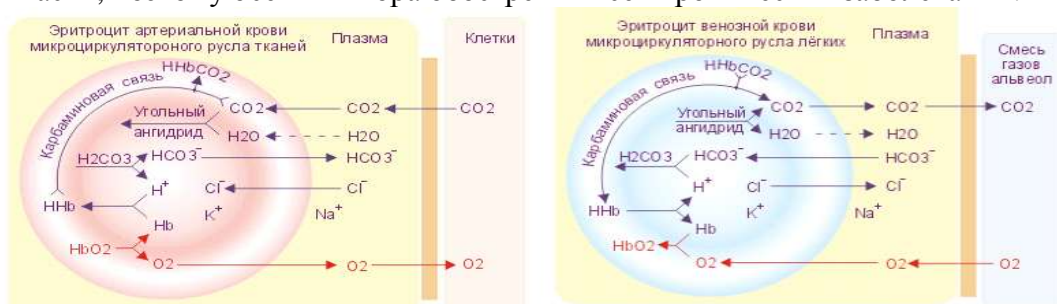

Рисунок 1 – Химические процессы эритроцитов артериальной и венозной крови.

С дымом в воздух выделяются диоксины. Они являются универсальным клеточным ядом и поражают все виды животных и большинство растений. Особая опасность этих ядов заключается в том, что они чрезвычайно устойчивы к химическому и биологическому разложению, сохраняются в окружающей среде в течение десятков лет и беспрепятственно переносятся по пищевым цепям (водоросли, планктон — рыба — человек; почва — растения — травоядные животные — человек). Действуя на человека очень медленно, диоксины вызывают множество тяжелых заболеваний: поражают иммунную систему человека, легкие, печень, мозг и кожу, а также повышают риск заболевания раком.

Диоксины образуются даже при сжигании растительных остатков. Если же в чадающей куче листьев окажется пластиковая бутылка, полиэтиленовый пакет, одноразовый стаканчик или другой мусор (пластик, содержащий хлор, например, изделие из ПВХ — поливинилхлорида), то во дворе заработает «химический диоксиновый реактор».

При этих же условиях может выделяться и фосген (боевое отравляющее вещество Первой мировой войны). Всего же образуется около 75 различных токсичных веществ.

Особое коварство неполного сгорания растительной ткани в том, что ее основа — целлюлоза (природный полимер) — распадается на фрагменты с короткой углеродной цепью или образует полициклические соединения (рис. 2)[2]

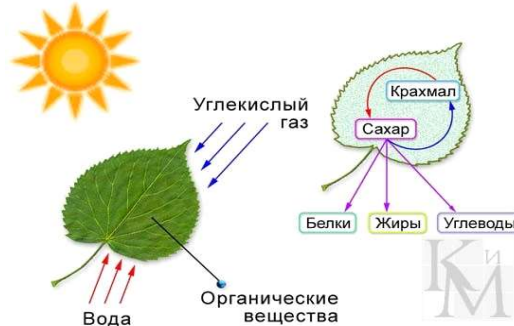

Рисунок 2 – Органические вещества листка.

Цель статьи. Рассмотреть методы и способы переработки листвы в твердое топливо.

Основные материалы исследования. Среди соединений с короткой цепью — уксусная кислота и акролеин. Это мощные раздражители, которые являются основными виновниками красных, слезящихся глаз и приступов кашля, преследующих нас, когда мы оказываемся в дыму костра. На них может не обратить внимания человек с хорошим здоровьем, однако серьезно пострадают люди, больные астмой, хроническим бронхитом или предрасположенные к острым респираторным заболеваниям. Раздражители раздражают чувствительные нервные окончания в бронхах. Это вызывает бронхоспазм — резкое сжатие бронхов, за которым следует удушье. Наиболее опасным действием обладают полициклические ароматические углеводороды (ПАУ), например, бенз(а)пирен, бензантрацен и др., многие из которых являются очень сильными канцерогенами. Бенз(а)пирен выделяется в тлеющих без доступа воздуха листьях. Он опасен даже при малых концентрациях. Из-за химической устойчивости накапливается в организмах и передается по биологической цепи, долго мигрируя из одних объектов в другие. На человека и животных бенз(а)пирен оказывает канцерогенное действие (вызывает злокачественные образования) и мутагенное действие (вызывает изменения в структуре генов, структуре и количестве хромосом).

В сырые, туманные дни микрочастицы, из которых состоит дым, прочно связываются с парами воды, образуя «смог», который особенно вредит органам дыхания. Влияние дымовых частиц на организм зависит, главным образом, от их размера. Крупные частицы, более 10 мкм в диаметре, улавливаются носовой слизью и глубже не проходят. Более мелкие могут достигать легких, и вред, наносимый ими, трудно переоценить.

Сухой лиственный дым также очень плохо рассеивается. Он способен в течение двух суток медленно соседствовать с домом, возле которого образовался. При этом вредные вещества практически не исчезают, а остаются в приземном слое и подрывают здоровье всех, кто этим дышит.

Осень не только время листопада, но и прекрасная возможность заработать, именно так и подумали жители Бирмингема Питер Моррисон (Peter Morrison) и Шэрон Уормингтон (Sharon Warmington) создавая фирму под названием BioFuels International. Данное предприятие специализируется на производстве поленьев из опавшей листвы и приносит неплохой доход своим владельцам. Свой бизнес предприимчивые мужчины озаглавили стягом борьбы за спасение окружающей среды и против всемирного потепления климата, которое не сходит с уст несколько последних десятилетий. Каждое полено марки Leaf Log весит чуть

больше одного килограмма, а длиной не дотягивает пару сантиметров до тридцати. Данный вид топлива становится все популярнее в Англии, где только в этом году с каждого крупного дерева упало 50 тысяч листьев, что в общей сложности составило примерно миллион тонн. Собрать их все не представляется возможным, но даже маленькая часть данного ресурса, который валяется прямо у нас под ногами, способна принести очень неплохие дивиденды. При этом никакого вреда экологии не причиняется: деревья не вырубаются и продолжают поглощать углекислый газ, спасая человечество от удушья. В результате исследований, и оказалось, что оставленные гнить на земле листья, также как и те, что машинами вывозятся на свалку с городских улиц, разлагаясь, выделяют метан, который попадая в атмосферу, в 20 раз превышает негативные показатели углекислого газа. За счет метана и происходит отопление помещения при использовании поленьев компании BioFuels International, однако в данном случае в атмосферу попадает углекислый газ, который ранее дерево получило из воздуха.

«Leaf Log не годятся лишь для барбекю: слишком высокое пламя», - сетует изобретатель уникальных поленьев. При этом современные образцы практически бездымны, не считая начала и конца горения. «Лиственное» топливо идеально подходит для разведения огня на открытых участках и практически не оставляет после следов костра. Шло время и «лиственный» бизнес стал приносить хороший доход, а небольшая фабрика превратилась в крупный завод по выпуску Leaf Log. Теперь находчивые предприниматели подумывают о развитии своего бизнеса в масштабах всей страны, ведь в одном только Бирмингеме работники коммунальных служб ежегодно собирают и отвозят на свалку примерно по 16 тысяч тонн опавших листьев. Уникальная технология производства такого топлива основана на сушке и сильном уплотнении естественной биомассы, так на одно полено уходит большой мусорный мешок собранных листьев. К основному сырью британцы добавляют воск, который служит связующим звеном и дополнительным элементом для горения. Соотношение пропорций строится таким образом: 70% составляют листья и 30% воск, что делает поленья на 70% "углеродно-нейтральным" продуктом. Такой способ производства придает «дровам» повышенную горючесть, ведь для разведения костра не требуется дополнительных средств в виде щепок или специальной жидкости.

Выводы. Дрова Leaf Log прошли многочисленные испытания, которые показали хорошие результаты, так, каждый килограмм такого топлива выделяет 27,84 мегаджоуля энергии, что значительно вы обычных деревянных поленьев. Время горения одного «бревна» британских создателей может непрерывно гореть 2-3 часа подряд, что в три раза дольше привычного аналога. В Великобритании упаковка из 10 поленьев Leaf Log стоит 35 фунтов или \$56, при этом доставка в пределах страны осуществляется бесплатно. Такой подход делает дрова из листьев очень популярными в стране и способствует стремительному развитию данного направления. Очередным шагом данной корпорации стало создание уникального «рецепта» производства экологичного топлива на основе опилок, которое получило название Rustic Log. Такое полено стоит 2,75 фунта или \$4,4, при этом его время горения составляет два часа. Возможно, такое топливо и его производство появится и в России, но пока придется довольствоваться обычными поленьями, природным газом и каменным углем. Вот такая история, кто-то приобретает оборудование для производства пакетов, чтобы создать свой бизнес, а кто-то просто собирает листья и "продает" их.

Список использованных источников.

1. <http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/torg-vlya-tor-shn-m-listyam-abo-ekolog-chnii-b-znes>
2. http://www.polisorb.ru/ru/PotrebiteIjam/Stati_v_Internet/Szhiganie_kostrov__destvitelno__li__v_redno
3. <http://forumz.dp.ua/showthread.php?s=t=6485>
4. <http://www.biobriquette.com/news/brikety-iz-opavshix-listev-25.html>
5. <http://www.leaflog.com/>
6. <http://www.ifpri.org/publication/biofuels-international-food-prices-and-poor>

УДК 628.4

СКОРОЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ ПРИ ПОВОДЖЕННІ З МЕДИЧНИМИ ВІДХОДАМИ У СМТ НИЖНЬОГІРСЬКИЙ НИЖНЬОГІРСЬКОГО РАЙОНУ АР КРИМ

Курята С.П., магістрант,

E-mail: skuryata@rambler.ru

Григоренко О.В., к.т.н., доцент

E-mail: grigalena@bk.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

Проаналізовані напрямки скорочення екологічних ризиків при поводженні з медичними відходами на прикладі Центральної районної лікарні у с.м.т. Нижнісірогози. Розглянуті принципи утилізації медичних відходів.

Постановка проблеми. Використання в Україні традиційних технологій поводження з медичними відходами не забезпечує необхідної безпеки, а діючі на даний час нормативні документи по утилізації, переробки та знищенню не відповідають сучасним вимогам та потребують перегляду[1,2].

Метою роботи є аналіз скорочення екологічних ризиків при поводженні з медичними відходами в смт. Нижньогірський Нижньогірського району АР Крим; визначення шляхів вдосконалення системи поводження з ними.

Основні матеріали дослідження. На сьогодні у Нижньогірському районі працює Центральна районна лікарня на 246 койко-місць, 9 сільських лікарняних амбулаторій, 30 фельдшерсько-акушерських пунктів.

За даними Державного комітету з статистики України [3] з 2006 року в державі зменшується кількість пацієнтів амбулаторного лікування та збільшується кількість хворих на стаціонарному лікуванні. Така тенденція простежується і у смт. Нижньогірський.

Збереження цієї тенденції потребує підготовки лікарні до прийняття більшої кількості пацієнтів та надання спеціалізованих послуг таким пацієнтам, яким легше отримати ці послуги у лікарні, ніж за місцем мешкання. В свою чергу, така ситуація приводить до утворення більшої кількості медичних відходів різних класів небезпеки. Так щоквартально у Центральній районній лікарні виникає лизько 200–300 кг медичних відходів усіх класів небезпеки.

Отже, система обліку, складування та утилізації медичних відходів потребує чіткої структурованості, розробки та впровадження чітких інструкцій по поводженню з ними.

Системи утилізації відходів включають, як правило, набір організаційних та технологічних заходів: збір, первинне сортування та транспортування відходів до місць їх переробки, знешкодження та знищення; підбір методів та приладів для утилізації, знезараження та знищення відходів; вибір способів та приладів для транспортування та захоронення кінцевих продуктів знешкодження та знищення відходів (рис.1) [4].

Визначними принципами при утилізації медичних відходів є:

- прогнозування у потребі переробки медичних відходів;
- визначення сфер ефективного застосування кожного з видів технологій;
- регламентація організації по етапам збору, транспортування, переробки та захоронення відходів;
- розрахунок структури потужностей;
- розміщення потужностей переробки.

Новими елементами в системі утилізації є:

- класифікація медичних відходів;
- оцінка міри дії на оточуюче середовище небезпечних факторів відходів;
- розрахунок елементів експлуатаційних витрат по організаційно-технологічному комплексу;

- вибір переважної технології утилізації в системі «витрати – міра утилізації небезпечних чинників».

З аналізу літератури та діяльності Нижньогірської Центральної районної лікарні слідує те, що в установах охорони здоров'я потенційно інфіковані відходи (виділення хворих, шприці, бинти, хірургічні інструменти та ін.), зазвичай, знешкоджуються за місцем їх утворення, після чого рідка частина скидається у каналізаційні системи, а тверда маса вивозиться на полігони.

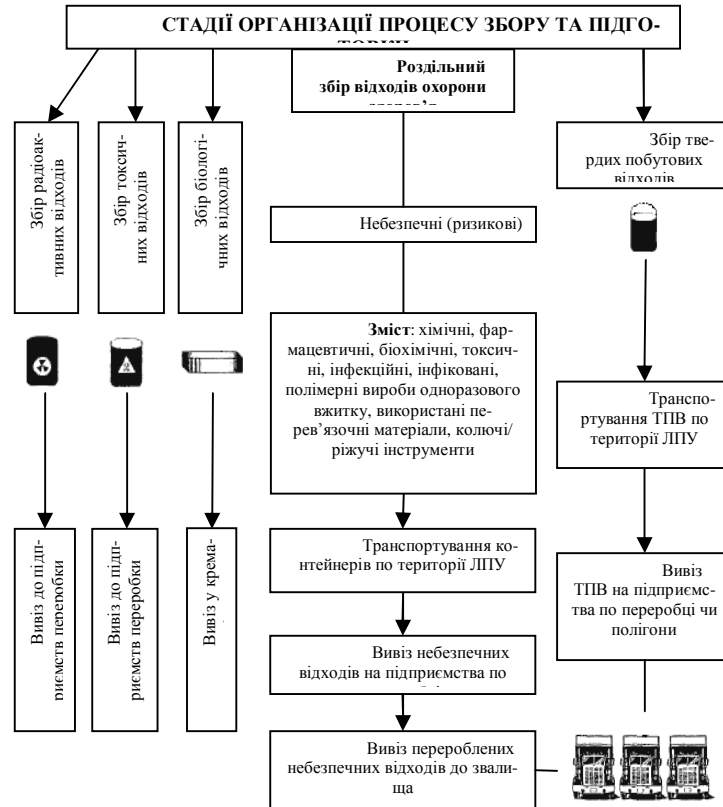

Рисунок 1 - Стадії організації процесу збору та підготовки медичних відходів

Проблему знешкодження та утилізації медичних відходів класів «Б» і «В» можна майже повністю вирішити шляхом установки та використання на території Центральної районної лікарні муфельної печі. Високотемпературний, керований спосіб знешкодження небезпечних відходів лікувально-профілактичних установ (ЛПУ) розглядається як основний метод кінцевої утилізації відходів ЛПУ. Утилізація відходів за допомогою високотемпературної обробки відома досить давно, цей спосіб припускає повну деструкцію твердих відходів, а значить і 100%-ву ефективність. Введення в експлуатацію такого утилізатора медичних відходів дозволить повністю припинити вихід інфікованих медичних відходів за межі установи та зменшити об'єм відходів до мінімуму (маса золи мікроскопічна в порівнянні з масою початкових відходів), що також є значним плюсом для проведення подальших операцій з відходами. Значно скоротити кількість дезінфікуючих засобів для знезараження відходів і, відповідно, подальший вступ їх в зовнішнє середовище. При цьому самі відходи після переробки при певних обставинах (залежно від складу початкових відходів) можуть бути використані для різних потреб (в якості сировини або наповнювача).

Але, як часто буває, з-за відсутності в медичних установах фінансів чи за інших причин усі ці питання вирішуються із значним запізнюванням, що потребує додаткової правової конкретизації, розробки нових методичних підходів та технологій, заснованих на використанні системного аналізу, останніх досягнень гігієни оточуючого середовища, санітарної мікробіології, екотоксикології, кібернетики, соціології, економіки, що дозволять ефективно вирішувати проблеми керування рухом медичних відходів великих ЛПУ.

Система збору відходів повинна забезпечувати санітарно-епідеміологічну й токсикологічну безпеку обслуговуючого персоналу та пацієнтів медичних установ, знижувати екологічну навантаженість на об'єкти навколишнього середовища. Ця система повинна базуватися на роздільному зборі медичних відходів в залежності від класу небезпеки, не змішуваності потоків кожного класу, забезпечуванні належного захисту відходів та несанкціонованого доступу до них.

Висновок. За відсутності в Україні цілісної системи поводження з медичними відходами, вони опиняються на полігонах для побутових відходів, на смітниках або видаляються в комунальний каналізаційний колектор. Таким чином, відбувається свідоме забруднення людиною природного середовища не тільки свого існування, але й усієї біоти.

Існуючий стан поводження з медичними відходами у смт Нижньогірський Нижньогірського району АР Крим має певні проблеми у сфері транспортування, контролю та їх утилізації.

Існуючі законодавчо-правові акти потребують доробки та розробки нової нормативної документації та їх гармонізації з міжнародними вимогами.

Одержані результати можуть бути використані у лікувально-профілактичних установах України.

Список використаних джерел:

1. Абрамов В. Н. Удаление отходов лечебно-профилактических учреждений / Абрамов В. Н. – М.: Материк, 1998. – 49с.
2. Александровская З. И. Организация службы мусороудаления и уборки городов/ З.И. Александровская, А.М. Кузьменкова, Л. Н. Крхамбаров. – М.: Стройиздат, 1976. – 74 с.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Порядок накопления, транспортировки, обезвреживания и захоронения токсичных промышленных отходов. Утв. Минздравом СССР 29.12.1985 г., №3183-84.– С. 22.

УДК 638.1

ВПЛИВ ГОДІВЛІ ЗДОРОВИХ ТА ХВОРИХ НА НОЗЕМАТОЗ БДЖІЛ СИРОПОМ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ІНВЕРТАЦІЇ

Генсицький М.В., 3 курс,
Вороновський І.Б., к.т.н., доцент

E-mail: ambasagor@gmail.com
E-mail: voronovsky@list.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглянуті та опрацьовані методи інвертації цукрового сиропу для підгодівлі бджіл у весняний період, що дозволяє знизити смертність бджіл, і тим самим підвищити рентабельність пасіки.

Постановка проблеми. В наш час підгодівля бджіл цукровим сиропом стала традиційною в галузі бджільництва. Цей прийом використовують для нарощування сили бджолиних сімей до основних взятків у разі обмеженого медозбору, чи керуючись бажанням замінити під час формування зимових кормових запасів частину меду на цукор, щоб збільшити рентабельність пасік, або для того, аби уникнути негативного впливу падевого меду чи меду, що швидко кристалізується [2]. Окрім того, такий прийом виправданий на пасіках, що спеціалізуються на пакетному бджільництві.

Аналіз останніх досліджень. Для нас особливий інтерес становив вплив згодовування цукрового сиропу з попередньою інверсією та без неї на тривалість життя здорових й хворих на нозематоз бджіл. Досліджували три способи інверсії цукрового сиропу: за допомогою меду; за допомогою лимонної кислоти; за допомогою ферментного препарату MaxinvertR L очищеної інвертази, отриманої з відбірних штамів дріжджів *Sacchromyces cerevisiae*, що не утримує консервантів. Останній випускається голландською компанією DSM FoodSpecialties, офіційним дистриб'ютором якої в Україні є науково-виробниче підприємство "Дніпро-К".

Мета статті. Аналіз впливу згодованого цукрового сиропу на життєвий цикл бджоли медоносної.

Основні матеріали дослідження. Ефект від згодовування цукрового сиропу, попередньо інвертованого різними способами, визначали на здорових та хворих на нозематоз бджолах. Дослід проведено в липні - серпні. Досліджено вплив інверсії цукрового сиропу за допомогою: свіжого акацієвого меду; лимонної кислоти, препарату MaxinvertR L. Як контроль використовували цукровий сироп без інвертації. Цукровий сироп інвертували, керуючись загальноприйнятими методиками, що наведені нижче.

Методика приготування інвертованого цукрового сиропу за допомогою меду згідно з рекомендаціями інституту бджільництва у м. Рибне [3].

Для отримання 100 кг інвертубереться: 72,5 кг цукру; 5 кг свіжого меду (квіткового, доброякісного); 20 л питної води; 24 г оцтової кислоти. Для досліду готували сироп за вказаною методикою, зменшуючи масу всіх компонентів удесятеро. Складові перемішували при температурі 34-36°C.

Методика приготування інвертованого цукрового сиропу за допомогою лимонної кислоти згідно з рекомендаціями Інституту бджільництва м. Рибне.

7 кг цукру (розчинити в 6 л гарячої води); 14 г лимонної кислоти (додати до розчиненого цукру). Потім сироп нагрівати протягом 70 - 80 хв. На киплячій водяній бані. Ступінь інверсії досягається за літературними даними, 95%, тобто 95% сахарози розщеплюється на глюкозу та фруктозу.

Методика приготування інвертованого цукрового сиропу за допомогою препарату MaxinvertR L згідно з рекомендацією ТОВ НВП "Дніпро-К" (за їх неопублікованими даними ступінь інверсії досягає 80-99%).

1,5 кг цукру; 1 л питної води; 6 мл препарату MaxinvertRL 10000; 4 мл 9%-ного столового оцту. У кип'яченій воді розчинити цукор. Сироп охолодити до 65 С. Частину сиропу ві-

дібрати і розмішувати в ньому препарат і кислоту, а потім додати до основної частини сиропу, ретельно перемішуючи.

Методика приготування цукрового сиропу без попередньої інверсії (загальноприйнята серед бджолярів при підгодівлі бджіл на зиму).

1,5 кг цукру на 1 л питної води. Воду закип'ятити, розчинити в ній цукор.

Для дослідів ми готували цукровий сироп, згідно з наведеними методиками.

Дослід проведено за такою схемою:

Варіант 1. Безперервне згодовування бджолам (без зараження) 50%-го цукрового сиропу без інверсії (контроль);

Варіант 2. Безперервне згодовування бджолам (без зараження) 50%-го цукрового сиропу з інверсією MaxinvertR LS;

Варіант 3. Безперервне згодовування бджолам (без зараження) 50%-го цукрового сиропу з інверсією медом;

Варіант 4. Безперервне згодовування бджолам (без зараження) 50%-го цукрового сиропу з інверсією лимонної кислоти;

Варіант 5. Безперервне згодовування хворим бджолам (зараженим мікроспоридією *Nosemaapis*) 50%-го сиропу без інверсії (контроль);

Варіант 6. Безперервне згодовування хворим бджолам (зараженим мікроспоридією *Nosemaapis*) 50%-го сиропу з інверсією Maxinvert R L;

Варіант 7. Безперервне згодовування хворим бджолам (зараженим мікроспоридією *Nosemaapis*) 50%-го цукрового сиропу з інверсією медом;

Варіант 8. Безперервне згодовування хворим бджолам (зараженим мікроспоридією *Nosemaapis*) 50%-го цукрового сиропу з інверсією лимонною кислотою.

Для дослідів використовували одновікових бджіл спільного походження. Для цього рамку з розплідом "на виході" ставили в нуклеус, де підтримується оптимальну температуру (34 C) та вологість (70-75%). Брالی здоровий розплід, та заражений нозематозом. Корм (50-60%-ний цукровий сироп згідно зі схемою дослідів) підставляли відразу ж.

Піддослідних комах утримували в нуклеусах по 6 повних рамок у кожному. Обліковували бджіл щодня. Штучно вилучений помор зважувався на електронних вагах, і шляхом обчислення визначалась кількість загинблих особин, виходячи з того, що одна бджола важить приблизно 100мг. Сироп давали в міру його використання. Далі розплід не підставлявся, для того, щоб точно оцінити швидкість відмирання сім'ї.

З кривих динаміки відмирання бджіл (рис.1) можна зробити висновок, що найповільніше гинули бджоли, котрим згодовувався цукровий сироп з попередньою інверсією препаратом MaxinvertRL (варіанти 2 і 6). Значно швидше відмирили бджоли, яким згодовували цукровий сироп без попередньої інверсії жодним з препаратів (варіанти 1 і 5). Згубним було згодовування хворим та здоровим бджолам (бджоли відмирили найшвидше) цукрового сиропу, інвертованого лимонною кислотою (варіанти 8 і 4). Нажаль, досить швидко, навіть порівняно з контролем (бджоли на сиропі без інверсії - варіанти 1 і 5, відмирили також бджоли, котрі утримувалися на цукровому сиропі, інвертованому медом (варіанти 3 та 7).

В даному досліді швидкість відмирання бджіл більшою мірою зумовлювалась якістю корму, а не наявністю зараження, зокрема, у варіанті 2.

Статистична обробка даних проведена за загальноприйнятими методиками та представлена в діаграмі 1. З цієї діаграми видно суттєву різницю між варіантами залежно від тривалості перебування бджіл у досліді. Кращими можна вважати варіанти, де бджолам у нормі та при нозематозі згодовувався цукровий сироп, інвертований MaxinvertR L.

Смертність бджіл, котрим згодовували цукровий сироп, інвертований лимонною кислотою, дослідники пов'язують, як уже згадувалося, з утворенням гідрооксиметилфуролу, токсичного для бджіл. На кількість останнього впливає температура, рН, термін інвертування цукрового сиропу та вміст у цукрі редукованих речовин. Щоб запобігти утворенню гідрооксиметилфуролу, за літературними даними, інвертованість сахарози не повинна перевищувати 55%. Відомо, що у людей надлишок останнього може уразити печінку, особливо її

функцію синтезу білків, центральну нервову систему, позначитися на активності холін естерази [3]. Згаданий фермент, як відомо, відповідає за ліпідний обмін, гормональний баланс, репродукцію, тощо [3, 5].

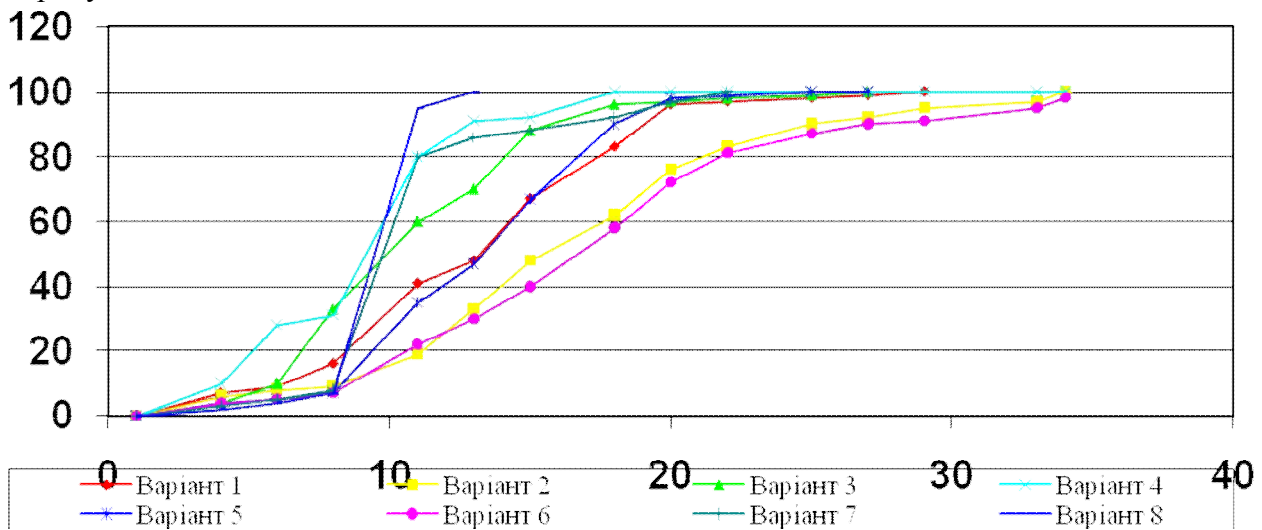

Рисунок 1 - Крива відмирання бджіл при їх годівлі сиропом з різним типом інверсії.

Для нас не зовсім зрозумілою залишається висока смертність бджіл у варіанті, де бджолам згодовували цукровий сироп, інвертований медом. Ми попередньо це пов'язуємо з тим, що концентрація цукру в сиропі була занадто великою для тієї кількості меду, що ми використовували для інверсії цукру.

Враховуючи отримані дані, ми плануємо повторити дослід за аналогічною схемою на льотних бджолах, з корекцією рецептів у бік максимальної вирівняності за концентрацією цукру в сиропі з метою уникнути різко негативної реакції фізіологічно незрілих бджіл, які тільки-но вийшли з комірок, що були задіяні в даному досліді, на переробку цукру, навіть якщо він і був попередньо інвертований.

Висновки: У разі необхідності підгодовілі бджіл цукровим сиропом, попередня його інверсія є прийомом, що здатен попередити негативний вплив переробки цукру на організм бджіл. Але необхідно обережно підходити до вибору способу інверсії цукру. Ми не рекомендуємо інвертувати цукровий сироп лимонною кислотою. В наших дослідях кращі результати показав ферментний препарат Maxinvert. Хоча такий спосіб інверсії цукру - не надто дешевий, часто виникають ситуації, коли такі затрати абсолютно виправдані, бо - в подальшому заощаджують кошти.

Що стосується гідролізу цукрового сиропу за допомогою меду, то, на нашу думку, рецепт, за яким ми готували сироп, повинен бути доопрацьований. Хоча в наших дослідях спосіб інверсії цукрового сиропу не впливає на ступінь зараження бджіл мікросорідією *Nosema apis*, це не виключає того факту, що цей прийом може попереджувати загострення нозематозу у бджіл.

Список використаних джерел

1. Аветисян Г.А. Пчеловодство. - М.: Агропромиздат, 1965. – 320 с.
2. Комаров А.А. Пчеловодство от А до Я: Пособие пчеловода-любителя. - Рипол-Классик, 2005. – 560 с.
3. Валігура Л.А. Практичні поради пасічника. – Сімферополь, 2005. – 344 с.
4. Мадзгарашвілі Г. Пчеловодство. - ВсеросТехнол, 2002. – 238с.
5. Шабаршов І.А. Радіонов В.В. Пасіка біля вашого будинку. - М., 1993. – 330 с.

УДК 504.064.4

ВПЛИВ ХОЛОДИЛЬНОГО ОБЛАДНАННЯ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Борисов В.В., 4 курс,

Григоренко О.В., к.т.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: borisov2012@mail.ru

E-mail: grigalena@bk.ru

У статті висвітлені оптимальні шляхи вирішення проблем, яких завдають навколишньому середовищу озоноруйнуючі речовини з класу хлорфторвуглеводнів і використання нових технологій в холодильній індустрії як можливих шляхів запобігання забруднення довкілля.

Постановка проблеми. В останні роки все більш гостро піднімається проблема захисту навколишнього середовища. Встановлено, що деякі речовини з класу хлорфторвуглеводнів (ХФВ), які використовуються як холодильні агенти, руйнують озоновий шар Землі. До найбільш активних речовин відносяться хладони – 11, 12, 113, 114, 115 і бром хладони – 12В1, 13В1, 114В2. Руйнування озонового шару відбувається під впливом хлору і особливо броду, що містяться в молекулах хладонів. Відповідно до Монреальського протоколу і Віденської конвенції про охорону озонового шару в рамках програми ООН з охорони навколишнього середовища ЮНЕП і скоригованими на Копенгагенському нараді в листопаді 1992р. термінами, було розпочато поетапне скорочення виробництва і споживання зазначених вище ХФВ[2,3].

Основні вимоги, яким повинні задовольняти робочі установки в холодоагентах (холодильного обладнання): озонобезпечні; нормальна температура кипіння, по можливості близька до оптимальної; невисокий тиск конденсації кипіння; хімічна сумісність з основними конструктивними матеріалами, що використовуються в холодильній техніці; стабільність при тривалому зберіганні і використанні; сумісність з використовуваними ущільнюючими матеріалами; можливість застосування з існуючими мінеральними або синтетичними оліями, здатність розчинятися в них; нетоксичність; негорючість і вибухобезпечність; критична температура по відношенню до температури конденсації [1,6].

Наступ ХХ тисячоліття, розвиток науки і техніки та зростання промисловості породили проблему забруднення навколишнього середовища. Холодильна індустрія звинувачується в руйнуванні озонового шару в зв'язку з виділенням штучних хімічних речовин в атмосферу. Почалося все з того, що в 1974 р. Rowland і Molina припустили, що виділення в атмосферу штучно створених сполук хлору може пошкодити стратосферний озоновий шар. У зв'язку із зростанням таких факторів, як руйнування озонового шару, поява "тепличного ефекту" (підвищення температури атмосфери Земної кулі), кислотні дощі, забруднення морських вод, був прийнятий Монреальський протокол від 29 червня 1990 року, який регламентує правила обмеження застосування речовин, які руйнують озонові шари атмосфери. Монреальський протокол вже ратифікований більшістю урядів. В даний час випуск і виробництво галоїдопохідних і фторвуглеводнів вже припинилися в індустріально розвинених.

До 1980 р. холодоагенти (ХФВ) застосовувалися широко в холодильній техніці як безпечні і такі, що мають хороші термодинамічні властивості. Але після проведення досліджень, вчені дійшли висновку, що ці речовини роблять шкідливий вплив на довкілля у зв'язку з підвищенням парникового ефекту і можливим порушенням озонового шару. Парниковий ефект, тобто утримання інфрачервоного випромінювання в природі, відбувається не тільки завдяки парам води, що містяться в повітрі, а й іншим газам, зокрема, діоксиду карбону CO_2 і холодоагентам групи ХФВ. Наявність в атмосфері CO_2 і ХФВ створює штучний парниковий ефект, який додається до природного, зумовленого наявністю парів води. Хоча концентрація всіх ХФВ в атмосфері набагато менше, ніж концентрація CO_2 , їх вплив на парниковий ефект у багато тисяч разів більше внаслідок їх дуже тривалого періоду «життя» в атмосфері. Наприклад, 100 років для R12 і 250 років – для R115, що входить до складу R502. Для порівняння

холодоагентів за ступенем їх впливу на парниковий ефект введений показник – потенціал парникового ефекту за 100 років. Цей показник позначають як потенціал глобального потепління ПГП. Емісія в атмосферу різних газів, що впливають на глобальне потепління, різна, але найбільш істотна частка – CO₂, значна частина його, яка потрапляє в атмосферу, виділяється на теплових електростанціях при спалюванні мазуту, газу і вугілля. За даними вчених [2,3], вклад газів у парниковий ефект різний і становить: CO₂–55; CFC – 17; ГХФВ–7; N₂O–6; CH₄–15% [7,8].

Можливе руйнування озонового шару Землі пов'язане з енергетичним ультрафіолетовим випромінюванням Сонця. Найбільш віддаленим від Землі шаром атмосфери є стратосфера, яка є шаром товщиною приблизно 35 км, що починається на висоті 15 км від поверхні Землі. У цьому шарі знаходиться озон O₃, який поглинає 99 % ультрафіолетового випромінювання Сонця і виконує роль захисного екрана для Землі. Руйнування озонового шару відбувається наступним чином: ХФВ повільно піднімаються вгору і через 1–2 роки доходять до стратосфери, де їх молекули під дією ультрафіолетового випромінювання розпадаються з виділенням атомів хлору, які вступають в реакцію з озоном, утворюючи оксид хлору і молекулярний кисень. Зменшення озонового шару викликає небезпека проникнення біологічно активного ультрафіолетового випромінювання до поверхні Землі, що найбільш небезпечно для ДНК людини. У зв'язку з цими факторами виникла необхідність заміни холодоагентів категорії ХФВ екологічно безпечними холодоагентами категорії НФС. Наприклад заміна R12 на R 409a і, далі, на холодоагент R134a, який в даний час використовується в сучасних холодильних установках рефрижераторного контейнера. Холодоагент R134a – це чиста речовина, виготовлена на базі етану (CH₂F – CF 3). Негорючий холодоагент нетоксичний, але при зіткненні з полум'ям і з гарячими поверхнями розкладається, як і всі похідні вуглеводнів, з утворенням високотоксичних продуктів. Термодинамічні і основні фізико-хімічні властивості R134aаналогічні властивостям R12.

Висновок. Використання холодоагентів нового покоління в холодильних установках рефрижераторних контейнерів робить їх експлуатацію абсолютно безпечною не тільки щодо зберігання вантажу, але і навколишнього середовища. Однак, розуміючи необхідність обмежити вплив холодильної техніки на руйнування озонового шару, дуже важливо розглядати проблему в перспективі глобального потепління. Необхідно розділити відносно невелику частку впливу холодоагентів на руйнування озонового шару в порівнянні з енергоспоживанням зростаючої холодильної індустрії.

Список використаних джерел:

- 1.Израэль Ю.А. Экология и контроль состояния природной среды/ Израэль Ю.А. – Ленинград: Гидрометеиздат, 1979. – 6 с.
- 2.Хуршудян С.А. Инспекционные органы и стандарт ИСО/МЭК 17020 [Електронний ресурс] / С.А.Хуршудян.– Режим доступу: http://www.refdeport.com/pages_30/index.html.
- 3.Московин Л.Н. Какие бывают хладагенты и как они влияют на окружающую среду [Електронний ресурс] / Л.Н.Московин. – Режим доступу:<http://vatan.ru/freon.html>.
- 4.Афанасьев Ю.А. Мониторинг и методы контроля окружающей среды/ Ю.А. Афанасьев, С.А.Фомин. –М.: Изд. МНЭПУ, 1998. – 12 с.
- 5.Панеева В.И. Межлабораторные сравнительные испытания как элемент экспериментальной проверки технической компетентности лабораторий, аккредитованных в системе аккредитации аналитических лабораторий/В.И. Панеева, О.Б.Пономарева // Эколог.химия.– 1995. – Т. 4.– № 2.– С. 89–93.
- 6.Яцула Г.С. Санитарно-гигиенические методы исследования пищевых продуктов и воды / Г.С.Яцула, В.И. Слободкин, В.Я.Береза [и др.]// Киев:Здоровье.– 1991. –С. 283–285.
- 7.Нейман Е.Я. Геоэкологическая оценка кумулятивного эффекта локального загрязнения приземного слоя воздуха / Е.Я.Нейман, И.А.Меркушев, Ю.П.Сотсков//Эколог. хим. – 1993. –Т. 2. – № 4. –С. 351–358.
8. Другов Ю.С. Успехи химии / Ю.С.Другов, В.Г.Березкин.– 1986. –Т.55.– № 4.–1022 с.

УДК2788.57

ЗМЕНШЕННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ВОД АВТОМОБІЛЕБУДІВНОГО ЗАВОДУ

Кубрак А.А., 4 курс,

Вороновський І.Б., к.т.н., доцент

Таврійський державний агротехнічний університет

e-mail: likasuper44@mail.ru

e-mail: voronovsky@list.ru

В статті зосереджено увагу на одну з головних проблем автомобілебудівного заводу, а саме, на дослідження якості підземних вод і зменшення шкідливих речовин в них до початку використання у промисловості.

Постановка проблеми. Під впливом інтенсивного відбору підземних вод для цілей водопостачання і шахтний водовідливу на ПБЗРР відбулися значні зміни в природній гідрогеологічній обстановці регіону. Обумовлене значним водовідбором зниження рівня підземних вод водоносних комплексів у відкладах середнього еоцену і крейди, призвело до утворення глибоких місцевих і регіональних депресій п'єзометричної поверхні і значних градієнтів підземного потоку, а на окремих ділянках – до зміни його напрямку, і як наслідок, - до формування місцевої області живлення у зоні низхідного розвантаження (Азовське море – Сиваш), деякого підсилення стоку з боку Українського кристалічного щита. Це призвело до зміни гідрохімічної обстановки за рахунок зміщення на північ контуру вод підвищеної мінералізації, що у свою чергу, викликало погіршення якості води у відкладах середнього еоцену горизонту на Мелітопольському, а також Веселівському водозаборах. Зміна гідрохімічної обстановки водоносних комплексів верхньо- і нижньокрейдових відкладів за площею і у часі в умовах малої кількості водозабірних і спостережних свердловин залишається досить не вивченою.

Аналіз останніх досліджень. Якість підземних вод в районі Мелітопольського родовища питних підземних вод вивчалась за даними хімічних аналізів проб води, відібраних з різних водоносних горизонтів в процесі гідрогеологічного обстеження розвідувально-експлуатаційних і експлуатаційних свердловин, при бурінні свердловин та при відкачках, а також за матеріалами попередніх робіт та даними Мелітопольської санітарно-епідеміологічної станції.

Підземні води поділяються на солонуваті та солоні, непридатні для водопостачання, і прісні придатні для централізованого господарсько-питного водопостачання. До солоних відносяться води водоносного комплексу у відкладах нижньої крейди безпосередньо в м. Мелітополі (сухий залишок біля 12 г/дм³). Солонуваті води мають підвищену мінералізацію (сухий залишок 1,5-3,5 г/дм³ і більше), загальну жорсткість до 42 ммоль/дм³.

До прісних (сухий залишок 0,5-1,0 г/дм³) відносяться води у відкладах середнього еоцену (на північ від центру м. Мелітополь), верхньої крейди і нижньої крейди (на північ від північно-східній околиці міста).

На більшій частині Мелітопольського водозабору води водоносного горизонту у відкладах середнього еоцену мають сухий залишок і загальну жорсткість, які відповідають ГОСТ 2874-82 «Вода питьевая», і тільки на півдні і південному заході, при зануренні пісків середнього еоцену на глибину якість води значно погіршується. За своїми органолептичними властивостями води даного горизонту характеризується як прозорі, без запаху, на смак прісні та слабо солонуваті. За температурою води горизонту теплі (Т – 23-24 °С). Активна реакція води слабо лужна (водневий показник рН – 6,6-8,3, середній – 7,6).

Метою статті є дослідження якості підземних вод і зменшення шкідливих речовин в них до початку використання для різноманітних потреб.

Основні матеріали досліджень. За відношенням до макрокомпонентів іонно-сольового складу поширені води гідрокарбонатно-хлоридного та хлоридно-гідрокарбонатного натрієвого типу, прісні та слабо мінералізовані.

Вміст основних компонентів вод водоносного комплексу у відкладах середнього еоцену Мелітопольського родовища (Мелітопольська ділянка), які визначають тип води, наведений у табл.1.

Таблиця 1 - Вміст основних компонентів вод водоносного комплексу у відкладах середнього еоцену (Мелітопольська ділянка), які визначають тип води.

Компоненти	Граничний вміст, мг/дм ³		Середній вміст компонентів, мг/дм ³
	від	до	
1	2	3	4
Гідрокарбонат(HCO ₃ ⁻)	218	439	329
Хлор (Cl ⁻)	154	478	632
Сульфати (SO ₄ ²⁻)	132	178	155
Натрій + калій(Na ⁺ +K ⁺)	288	576	432
Кальцій (Ca ²⁺)	12	19	16
Магній (Mg ²⁺)	2,4	5,0	4

Таким чином, з даних наданих вище в підземних водах водоносного комплексу у відкладах середнього еоцену токсичні компоненти не виявлені, або їх вміст знаходиться в межах допустимих нормативів.

У санітарно-мікробіологічному відношенні води водоносного комплексу у відкладах середнього еоцену в межах Мелітопольської ділянки здорові й не потребують попередньої водо підготовки.

В зоні уповільненого водообміну поширені переважно хлоридні натрієві води з мінералізацією від 5-10 до 35-45 г/дм³, сингенетичні води що раніше вмошувались у водоносних горизонтах, в основному, витисненні; формування хімічного складу вод відбувається у результаті промивання гірських порід водами, поступаючи ми з вище залеглих відкладів. У зоні дуже уповільненого водообміну поширені високо мінералізовані (більше 40 г/дм³) хлоридні натрієві води з вміщенням йоду і броду. Можливо припустити, що в цій зоні вміщуються метаморфізовані і високо мінералізовані води древніх морів.

У звіті [1] наведений прогноз зміни мінералізації підземних вод у процесі подальшої експлуатації Мелітопольського водозабору до 2024 року і, зокрема, водозабору ПАТ «ЗАЗ». Для встановлення прогнозних величин мінералізації вод на окремих ділянках водозабору, використовувалася методика В.М. Гольдберга для необмеженого водоносного горизонту в умовах басейну, яка основана на методі поршневого витискання.

Води з свердловин використовують у промисловості, після використання відправляються на очисний комплекс де фільтруються та відстоюються. А згодом скидаються у каналізацію міста Мелітополь. За даними аналізів скинутих вод, з'ясовано що сухий залишок, хлориди, сульфати та азот амоній перевищують нормативи ГДС у 2-3 рази. Тому пропоную обладнати свердловини промисловими установами – зворотній осмос (Рис.1). Ця установка допоможе зменшити природні забруднення води – це вигідно як екологічної так і економічної точки зору.

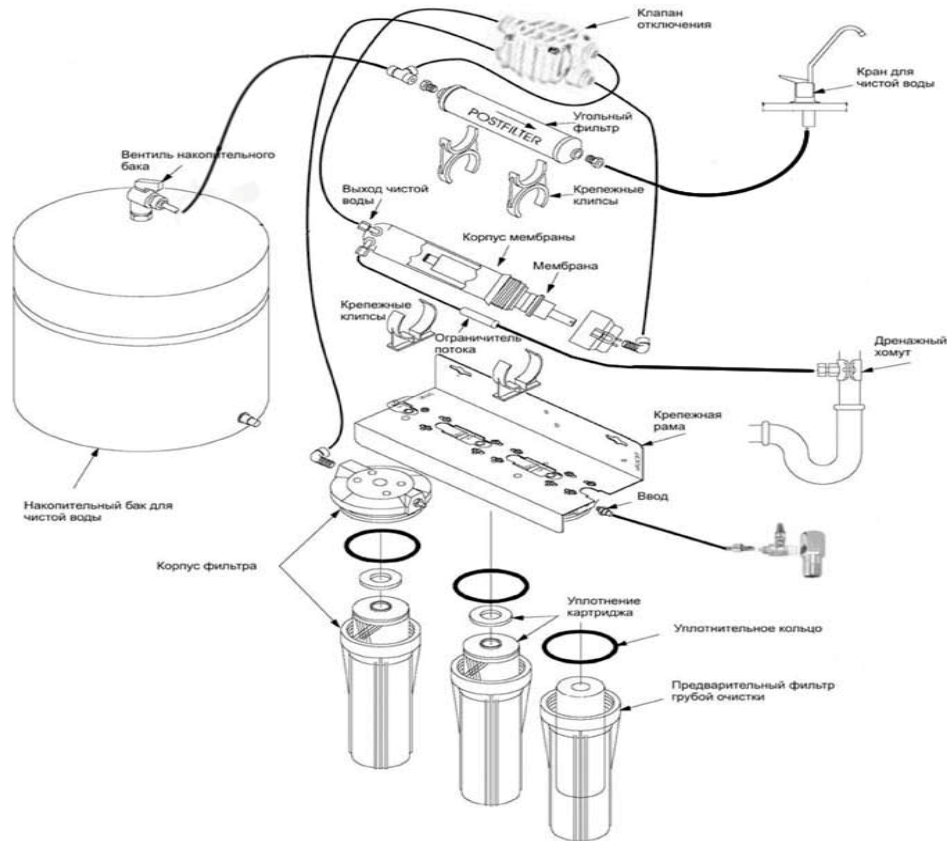

Рисунок 1 - Очистна установка зворотній осмос.

Висновок. Результати виконаних розрахунків свідчать про те, що у 2024 році середня вагова мінералізація вод водоносного комплексу у відкладах середнього еоцену на окремих ділянках Мелітопольського водозабору буде складати від 857 до 1488 мг/дм³, в тому числі на ділянці водозабору ПАТ «ЗАЗ» (майданчик «А») – до 1485 мг/дм³.

З метою охорони підземних вод від бактеріологічного та хімічного забруднення необхідне виконання наступних заходів: Облаштування зон округу санітарної охорони згідно «Проекту зон санітарної охорони водозабору. Обов'язково дотримуватися та виконувати водоохоронні заходи на території зон санітарної охорони водозабору. Обов'язково виконувати санітарно-оздоровчі заходи, які вказані в Проекті зон санітарної охорони. Постійно підтримувати відповідно санітарним вимогам та в технічно справному стані каптажні споруди, устя свердловин, герметичні оголовки, запорну та контрольно-вимірвальну апаратуру. Здійснювати відомчий контроль згідно схеми контролю за санітарним станом та якістю підземних вод, узгоджений з Мелітопольською районною СЕС.

Список використаних джерел

1. Звіт «Гідрогеологічні дослідження з переоцінки запасів питних підземних вод Мелітопольського родовища в границях Мелітопольського та Ново-Пилипівського водозаборів Запорізької області».

УДК 502.55:712.41

ЛАНДШАФТНЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІЇ ЗВАЛКИ М. ЗАПОРІЖЖЯ

Карпенко А. В., магістрант,

Кулик А. С., аспірант

Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: europark@ukr.net

E-mail: alina_potapenko@ukr.net

Встановлено, що перетворення смітника у частині житлового мікрорайону м. Запоріжжя: знизить рівень шуму в цілому мінімум на 5 %, підвищиться вологість повітря у радіусі 600 м від скверу на 8 % порівняно з відкритою площею; знизиться запиленість середовища приблизно на 4500 кг.

Постановка проблеми. Одним з найбільших індустріальних центрів України, який володіє потужним природно-ресурсним, виробничим, виробничо-інфраструктурним, у т.ч. транспортним, науковим потенціалом, є м. Запоріжжя. Разом з тим для нього характерні складна екологічна обстановка, високий рівень забруднення довкілля. Займаючи третє місце в Україні за рівнем розвитку промислового виробництва, концентрацією галузей важкої провислості, це місто посідає третє місце після Кривого Рогу та Маріуполя за загальним рівнем забруднення довкілля, четверте - за обсягами накопичених токсичних відходів, перше - за обсягом водоспоживання (10% водоспоживання р. Дніпра). В кінцевому рахунку, це робить середовище м. Запоріжжя малопривабливим для життєдіяльності населення. У зв'язку з цим вирішення екологічних проблем міста набуває великого теоретичного та практичного значення.

Особливо гостро стоїть питання звалищ, які розташовані в житлових районах міста.

Молодим районом, який інтенсивно забудовується в Запоріжжі є Південний мікрорайон. У зв'язку з цим та зі швидким зростанням чисельності населення міст актуальним є питання звільнення площ, які розташовані в житловому районі від сміттєзвалищ з метою розвитку соціальної інфраструктури міста та покращення в цілому його екологічної ситуації.

Аналіз останніх досліджень. Статистичні дослідження показують, що 99-98 % використуваних природних ресурсів планети йдуть у відходи, які не засвоюються природою, і тільки 1-2 % залишається в кінцевому продукті [1,5]. поява величезної кількості відходів, причому часто у вигляді невластивих природі речовин, призвела до кризи редуцентів, суть якої полягає в нездатності редуцентів очищати біосферу від забруднення, що приводить до порушення кругообігу речовин в біосфері [5] і перевищенню редукуючої діяльності людини над продукуючою активністю біосфери [3].

Тверді побутові відходи нагромаджують на сміттєзвалищах та полігонах. Всього в нашій державі є 4500 сміттєзвалищ та полігонів загальною площею майже 7,8 тис. га, 22 % з яких не відповідають нормам екологічної безпеки. За відсутності системи поводження з твердими побутовими відходами в населених пунктах, зазвичай у приватному секторі, утворилося близько 23,7 тис. несанкціонованих звалищ, що займають площу понад 750 га.

Тільки за 2009 р. утворилося близько 50 млн. м³ твердих побутових відходів, або приблизно 12 млн. т [4].

За даними Міністерства надзвичайних ситуацій України, станом на 1 січня 2011 р. у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств країни нагромадилось 13,3 млрд. т відходів.

На території п'яти областей утримується 96 % відходів країни, зокрема, в Дніпропетровській (69,0 %, або 9160,1 млн. т), Донецькій (19,1 %, або 2537,2 млн. т), Луганській (5,0 %, або 656,9 млн. т), Кіровоградській (1,8 %, або 235,1 млн. т) та Запорізькій (1,1 %, або 148,0 млн. т) областях [4].

Мета досліджень даної роботи полягає в узагальненні теоретичних основ з рекультивациі полігонів ТПВ та смітників, благоустрою та озеленення території сміттєзвалищ, ви-

вчення досвіду закордонних держав в даній сфері; розробка проекту озеленення території смітника у Південному мікрорайоні м. Запоріжжя.

Основні матеріали досліджень. Проаналізовано сміттєзвалище, що розташоване Загальна площа смітника складає 200 м². Основний вид сміття – побутові відходи. Структура відходів сміттєзвалища представлена у таблиці 1.

Таблиця 1 – Морфологічний склад побутових відходів на звалищі Південного мікрорайону м. Запоріжжя

Тип відходів	Харчові відходи	Папір	Дерева	Текстиль	Метал	Скло	Шкіра, гума	Пластик	Відсів	Інше
У відношенні до загальної кількості, %	25	20	3	4	10	12	3	5	12	6
Небезпечна хімічна речовина				барвники, що містять важкі метали, хлорорганічні сполуки	Важкі метали, барвники, солі абразивних покриттів; масла, феноли		Важкі метали	Хлорорганічні сполуки, органічні розчинники в ємностях з ПВХ		

В атмосфері Запоріжжя виявлено понад 150 хімічних сполук. Багато з них є речовинами, що відносяться до 1-2 класів небезпеки (двоокис марганцю, бенз(а)пірен, з'єднання свинцю, хрому та ін.). Інтенсивне забруднення пилом, фенолом і сірководнем, а також оксидами азоту, фтором і хлором визначає фон цього неблагополуччя. У зв'язку з цим було вирішено провести аналіз складу атмосферного повітря.

У Комунальському районі зафіксовані невисокі перевищення ГДК.

Оцінка рівня забруднення атмосфери згідно з ДСП-201-97, шляхом співставлення сумарного показника забруднення (ΣПЗ) сумішшю речовин із показником граничнодопустимого забруднення (ГДЗ), показала, що рівень забрудненості атмосферного повітря за критерієм показника рівня забруднення залишається “неприпустимим”, а за ступенем небезпеки – “слабко небезпечним”, оскільки $\Sigma \text{ГДЗ} / \Sigma \text{ПЗ} = 1,83$.

У результаті проведення розрахунку коефіцієнта забрудненості (КЗ) вод річки Дніпро за значеннями 7 показників (завислі речовини, ХСК, БСК5, азот нітритний та амонійний, залізо та СПАР) – виявили, що фактичні концентрації перевищують нормативні, а за 3 показниками, концентрації задовольняють ГДК – розчинений кисень, рН та фосфати. За результатами розрахунків КЗ води річки Дніпро є помірно забруднені, значення КЗ = 2,84 і знаходиться в межах 2,51-5,0.

Запланована чисельність населення Південного мікрорайону складає 170000 чел. Отже, площа озелених територій повинна бути згідно з нормативами 119 га, що складає майже 20 % площі усього району. На сьогоднішній день на заплановану чисельність населення для озелених територій у цьому мікрорайоні відведено лише 40 га, що є неприпустимим. Тому будівництво тут скверу є першочерговою потребою населення.

Площа ділянки відведеної під озеленення скверу складає 2578 м². Таким чином, згідно з ДБН 360-92*[2] кількість дерев на 1 м² території повинна складати 31...39 шт, кількість чагарників – 206...258 шт, площа квітників повинна складати 20 % площі газона. Тобто, при площі газона 1367 м² площа відведена під квітники має складати не менш, ніж 273,4 м². Однак, згідно з цим документом сквер можна проектувати з розрахунку 1 м² на 1 чагарник, 4 м²

– на 1 дерево, що істотно розширює наше бачення проектування скверу у Південному мікрорайоні.

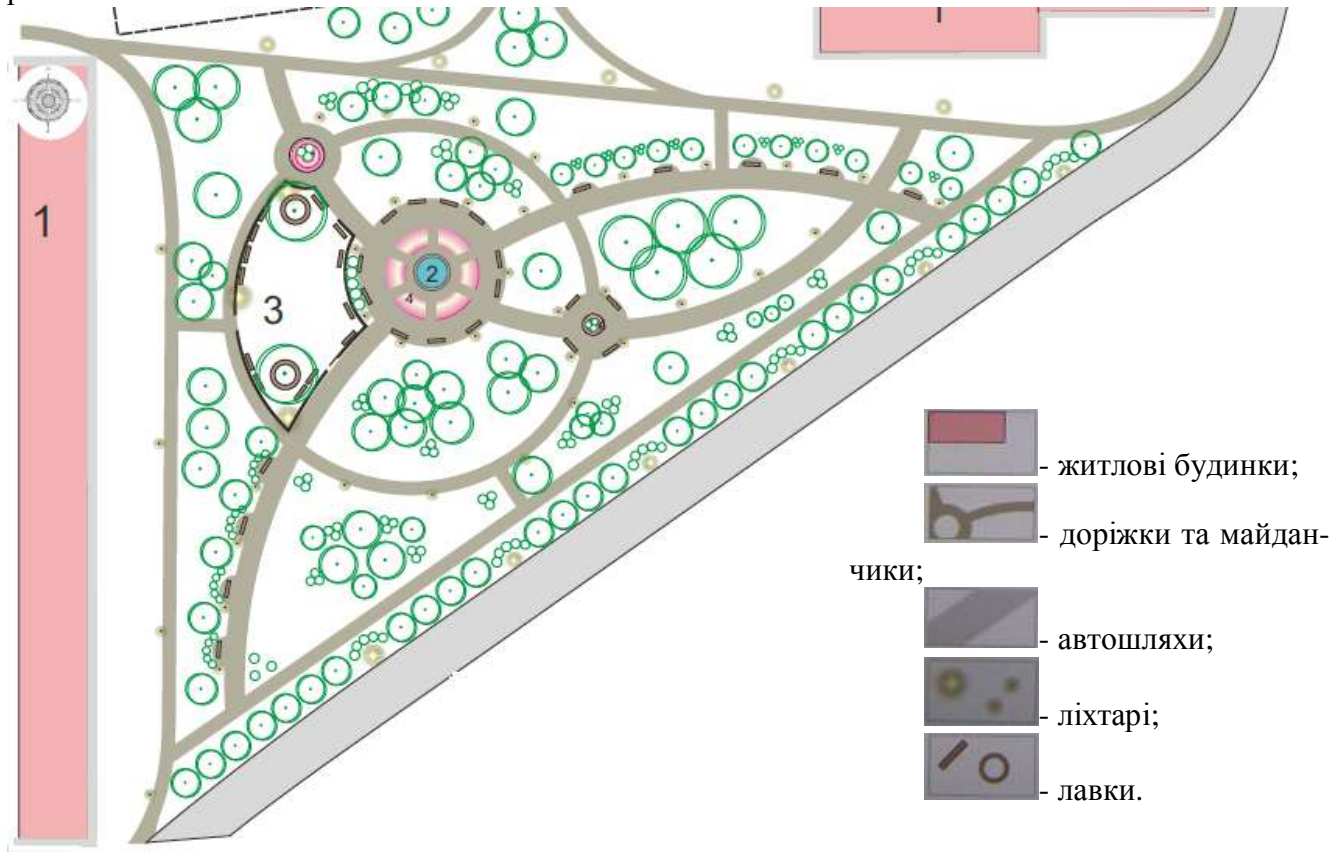

Рисунок 1 – Дендроплан:

1 – житлові будинки; 2 – фонтан; 3 – дитячий майданчик; 4 – квітники

Тому було максимально врахувати екологічну складову та включено до переліку саджанці дерев з високою фітонцидною активністю та іонізаційною здатністю (хвойні, червоний дуб), дерева, які істотно знижують рівень шуму (сосна, ялинка, листові чагарники та дерева.).

Створення скверу в мікрорайоні «Південний» в перспективі здатне закріпити сприятливе культурно-естетичне середовище для відпочинку міських жителів і формування масових екологічних алгоритмів мислення.

В результаті економічного розрахунку встановлено, що вартість озеленення складе 203083 грн.

Висновок. Таким чином, перетворивши смітник у частині житлового мікрорайону на сквер ми досягли наступних результатів: знизили рівень шуму на території мікрорайону в цілому мінімум на 5 %, оскільки крони листяних дерев поглинають 26 % падаючої на них звукової енергії, невеликі сквери; підвищили вологість повітря у радіусі 600 м від скверу на 8 % порівняно з відкритою площею; температура у спроектованому сквері на 2...3 °С нижче, ніж температура на території мікрорайону в цілому; запровадження даного проектного рішення дозволяє знизити запиленість середовища приблизно на 4500 кг.

Список використаних джерел.

1. Горелов А. А. Экология / А. А. Горелов. – М. : Центр, 2000. – 236 с.
2. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень ДБН 360-92**. – Від 17 квітня 1992 р. N 44 .
3. Одум Ю. Экология : в 2-х т. / Ю. Одум ; [пер. с англ.]. – М. : Мир, 1986. – Т. 1. – 256 с.
4. Офіційний сайт Міністерства надзвичайних ситуацій України. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/content/law_acts.html.
5. Щукин И. Экология / И. Щукин. – Ростов-на-Дону : «Феникс», 2005. – 224 с.

УДК 502.55:712.41

РОЗРОБКА ЕКОЛОГІЧНОЇ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ТЕРИКОНІВ ШАХТ М. ДОНЕЦЬКА

Іванова І.Л., магістрант,
Загорко Н.П., к.т.н., доцент,
Кулик А. С., аспірант
Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: europark@ukr.net

E-mail: alina_potapenko@ukr.net

Проаналізовано геоморфологічний склад породи відвалу та розроблено проект екологічної рекультивації терикона ЦЗФ «Чумаковська». В результаті запровадження даного проект-ного рішення знизиться рівень запиленості на території терикону, поліпшиться якість повітряних мас, знизиться рівень шуму.

Постановка проблеми. Щорічно із надр Землі добувають понад 100 мільярдів тонн корисних копалин [2]. На території Донбасу вже більше 200 років видобувають вугілля. Шахтні комплекси змінюють місцевість до невпізнання. На місці природних степових ландшафтів утворюються техногенні, насичені виробничими спорудами, ставками-відстійниками, відвалами порожньої породи – терикони.

Близько 80 % забруднювачів атмосфери – це гази, серед яких переважають хімічні сполуки вуглецю, сірки та азоту. В атмосферу вони потрапляють у вигляді дрібних твердих часток й аерозольного пилу, що утворюються в процесі видобутку вугілля.

При вигоранні горючих речовин порушується стійкість відвалів, відбуваються викиди розігрітої породи на відстань до 200 м і більше [6]. У зв'язку з цим, навколо відвалів створюються додаткові забруднені зони, розміри яких іноді перевищують площу самих відвалів. Польські вчені вважають, що шкідливий вплив відвалів породи позначається на прилеглий території в 10–12 разів більше, ніж займає сам відвал. Навколо порідних відвалів утворюється зона з підвищеною концентрацією забруднюючих інгредієнтів в ґрунті, що обумовлює токсичність останньої [5,6].

Накопичений значний досвід рекультивації териконів поки що не дозволив розробити найбільш ефективний спосіб, за допомогою якого ця проблема була б вирішена. Це зумовило необхідність теоретичного дослідження в даній сфері, що мало б на меті обґрунтування напрямів рекультивації порушених територій у межах населених пунктів.

Аналіз останніх досліджень. На долю Донецької області припадає 34 % загальної кількості атмосферних викидів від стаціонарних джерел України. У 2005 р. щільність викидів від стаціонарних джерел складала 61,8 т на квадратний кілометр, або 352,7 кг забруднювачів на душу населення, що відповідно у 8,4 та 3,7 рази перевищує середній рівень по країні. Щільність населення області є найвищою в Європі і дорівнює 175,3 чол. на км². [3]. Найбільш розповсюдженим способом припинення негативного впливу териконів є озеленення та лісова рекультивація, яка складається з гірничотехнічного та біологічного етапів. Перший включає раціональну підготовку поверхні відвалу, другий – посадку дерев та чагарнику [8].

У світовій практиці відомо декілька напрямів рекультивації порушених територій:

1. Відновлення териконових ландшафтів шляхом утилізації відвальної породи й рекультивації території, що звільнилася. Так, відвальна порода використовується при виробництві будівельного матеріалу [9], як матеріал для покриття доріг.

2. Використання породи як нетрадиційного виду мінеральних добрив. Це зумовлено досить високим вмістом у відходах вуглевидобутку органічної речовини (20-25 % і вище), наявністю в них необхідних для рослин мікроелементів (бор, цинк, нікель, молібден, марганець, мідь, кобальт) і сірки [1].

3. Лісова рекультивація поверхні териконів [7].

4. Використання принципово нових підходів, що передбачають використання тепла від горіння відходів вуглевидобутку. Відомий запатентований гірничо-прохідний спосіб відбору

тепла, відповідно до якого на безпечній відстані під вогнищем тепловиділення проводять гірські виробітки, закріплені спеціальними закріпленнями з отворами, через які можна впровадити в масив спеціальні теплоуловлювачі в напрямі вогнища тепловиділення.

Враховуючи, що однією з найголовніших екологічних проблем сучасності є виснаження киснепостачальників, що пов'язано з надмірним вирубуванням лісів (щорічно площа лісів планети зменшується на 15 млн. га), лісогосподарський напрям рекультивації набув широкого застосування в усіх індустріально-розвинених країнах зі створенням лісових насаджень найрізноманітнішого цільового призначення. Залежно від властивостей сформованих природно-територіальних комплексів це можуть бути лісові насадження меліоративного, протиерозійного, полезахисного, ландшафтно-озеленювального, санітарно-гігієнічного та експлуатаційного призначення [4].

Мета досліджень полягає в обґрунтуванні напрямів рекультивації териконів у населених пунктах та розробці моделі біологічної рекультивації на прикладі терикону Центральної збагачувальної фабрики «Чумаковська».

Основні матеріали досліджень. Загальна площа терикону складає 50000м². Проаналізовано геоморфологічний склад породи відвалу: аргіліти (60–80%), алевроліти (10–30%), пісковики (4–10%), вапняки (рідко до 6%, звичайно менш), а також значні домішки вугілля (6–20%). Крім того, відвал містить значну частку техногенних матеріалів – дерев'яного кріплення, металевих виробів, дротів та ін.

Визначені наступні фізико-хімічні властивості цієї породи: вологість – 6,1 % , насипна щільність – 1,25 г/см³; зольність – 76,7%.

Досвід проведення періодичного екологічного моніторингу ґрунтів у межах м. Донецька показує, що ґрунти міста мають підвищений загальноміський фон, часто він перевищує ГДК для кадмію, миш'яку, ртуті, свинцю, і сульфат-іона. Джерелами забруднення ґрунтів даними компонентами є також і викиди збоку відвалів.

За вимогами фізико - хімічних показників складу породи терикон ЦЗФ «Чумаковська» відноситься до малопродатних порід для умов росту і розвитку рослин і потребує біологічної рекультивації з попереднім виконанням меліоративних робіт.

Терикон ЦЗФ «Чумаковська» знаходиться в населеному пункті і є складовою частиною ландшафту, тому рекультивація повинна проходити в рекреаційному та санітарно – гігієнічному напрямку.

Проект озеленення терикону наведено на рисунку 1. У випадку проведення біологічної рекультивації треба передбачити її екологічну роль. Адже дерева мають здатність протистояти отруйним забрудненням атмосфери і збільшувати її киснем. Так підраховано, що щорічні лісові насадження планети поглинають понад 850 млн. т вуглецю, понад 100 млн. т водню і майже 3 млн. т азоту. При цьому в повітря надходить близько 2,5 млрд. т кисню. Доведено, що чотири дорослих дерева поглинають за вегетаційний період 1,5 кг вуглекислого газу і віддають атмосфері 1,1кг кисню.

Так, на териконі ЦЗФ «Чумаковська» за один вегетаційний період в'яз дрібнолистий поглине 32,1 т пилу, гледичія триколючкова – 25,9 т, берест – 34т.

Таким чином, перетворивши терикон на елемент екомережі, ми не тільки забезпечимо повноцінність її структури, але і вирішимо одну з основних проблем м. Донецька: проблему породних відвалів шахт, які займають величезні площі земельних ресурсів і завдають шкоди навколишньому середовищу і здоров'ю населення.

Висновок. Породні відвали шахт порушують ландшафт земної поверхні і рівноважний інженерно-геологічний стан гірських порід; змінюють гідрогеологічний режим прилеглих територій; здійснюють пилогазове забруднення атмосфери. В ході виконання досліджень проаналізовано геоморфологічний склад породи відвалу, визначено фізико-хімічні властивості породи, з урахуванням аналізу літературних джерел та результатів наших досліджень зроблено проект екологічної рекультивації терикона ЦЗФ «Чумаковська».

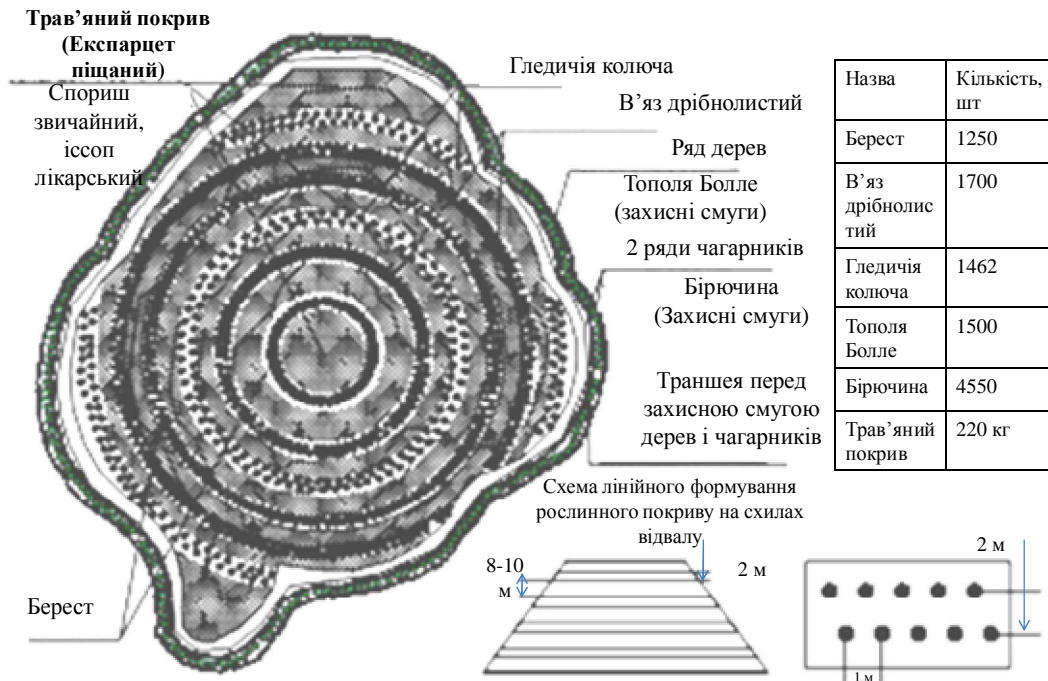

Рисунок 1 – Дендроплан терикону ЦЗФ “Чумаковська”

Список використаних джерел.

1. Спосіб утилізації відвальної породи териконів: Пат. 44988 Україна, МКИ В 03 В 5/28, Е 21 С 41/22 Б.Т. Харківський, Л.Г. Зубова, В.В. Савченко; Східноукраїнський національний університет. – №2000105855; Заявл. 17.10.2000; Опубл. 15.03.2002, Бюл. №3. – 2 с.
2. Екомережі – Інформаційний екологічний портал ECOLOG [Електронийресурс]. – Режим доступу: <http://ecolog.at.ua/index/0-2178>
3. Земля тривоги нашої. За матеріалами доповіді про стан навколишнього природного середовища в Донецькій області у 2006 році / [Під ред. С. Третьякова, Г. Аверина]. – Донецьк, 2007. – 116 с.
4. Киричок Л.С. Шляхи оптимізації лісової рекультиваци териконів / Л. С. Киричок // Уголь України. – 2005. – № 8.
5. Кузык И.Н. Оценка влияния породных отвалов шахт центрального Донбасса на окружающую среду/ И. Н. Кузык, В. Н. Артамонов// Збірка доповідей Мжнародної науково-технічної конференції «Сталый розвиток гірничо-металургійної промисловості», м. Кривий Ріг, 18–23 травня 2004. – Кривий Ріг, 2004. – Том 1. – С. 351–354.
6. Левкин Н.Д. Породные отвалы угольных шахт как фактор загрязнения окружающей среды тяжелыми металлами / Н.Д. Левкин, Т.С. Манакова // Известия Тульского государственного университета. Серия «Экология и рациональное природопользование», выпуск 1. – Тула, 2004. – С.291–302.
7. Рубан В. С. Экологический мониторинг в системе лесной рекультивации нарушенных земель Западного Донбасса / В. С. Рубан, В. Н. Зверковский, Н. П. Тупика // Биомониторинг лесных экосистем степной зоны. – Днепропетровск: ДДУ, 1992. – С. 66–70.
8. Сургай Н.С. Рекультивация породных отвалов закрываемых шахт Львовско-Волинского бассейна / Н.С. Сургай, В.Н. Бруслик// Уголь Украины. – 2000. – №7. – С. 24–26.
9. Торохова О. Н. Оценка пригодности пород промышленных отвалов Донбасса для произрастания растений / О. Н. Торохова, И. В. Агурова // Промышленная ботаника. – 2008. – Вып. 8. – С. 12–16.

УДК 712.4

ЛАНДШАФТНИЙ ДИЗАЙН СУЧАСНОГО СЕЛА

Грицько Н., 8 клас,

Тарарухіна А.Є., спеціаліст вищої категорії

E-mail: koosh2@mail.ru

Костянтинівський ліцей «Ерудит», Мелітопольський район

*Наведено стилі та прийоми, які поширені у ландшафтному дизайні,
для дизайну українського сільського подвір'я*

Постановка проблеми. Село Костянтинівка найбільше село у Європі, проходячи вулицями Костянтинівки можна помітити, що в останній час дуже багато садиб, дитячих садків, шкіл оформлено цікавими, незвичними, етнічними елементами дизайну.

Ландшафтний дизайн є мистецтвом створення простору за допомогою природних та штучних матеріалів. Ландшафтний дизайн, на відміну від архітектурного проектування та дизайну інтер'єру, вирішує проблеми створення комфортного простору за межами житла, він повинен гармонійно вписуватися в архітектурний ансамбль житлових будинків та навколишнє середовище. Територія повинна бути унікальною, оригінальною і доставляти радість. Стилі ландшафтного дизайну так само різноманітні, як стилі архітектури або стилі іншого виду мистецтва.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні в ландшафтному дизайні розглядають близько 10 різних стилів. Всі вони мають індивідуальні особливості й характеристики, та й проектування багато в чому відрізняється. Справа залишається тільки за смаком кожного.

В нашій місцевості основними і часто використовуваними є такі стилі ландшафтного дизайну: пейзажний та кантрі стиль.

Пейзажний (англійський) стиль

Даний стиль передбачає вільне, природне розташування елементів ландшафту, прямолінійність, правильність форм і симетричність повністю виключається. Основною ознакою англійського ландшафтного стилю є відсутність штучності пейзажу і натяку на його рукотворне походження. Часто використовується «хаотичне», і той же час, ретельно продумане розташування деталей і елементів. обов'язковою рисою даного стилю є нерівний рельєф місцевості з ярами, штучними і природними висотами, водоймищами неправильних контурів. Композиції створюються так, щоб при русі по доріжках або стежинах у полі зору постійно потрапляли приховані ще секунду тому композиції - за кожним вигином доріжки - нові враження і несподівані рішення в мистецтві створення ландшафту. Гармонійність в поєднанні елементів є головним мірилом закінченості пейзажу. Доріжки, розташовані на ділянці, повинні мати звивисту структуру, але повороти, при цьому, не мають бути надуманими і різкими, матеріал доріжок - обов'язково природного походження або що імітує його. Плавність і звивистість ліній мають бути присутніми у всіх елементах ландшафту - в плакучій формі дерев, в природному камені і навіть дахи будинків не повинні залишатися збоку.

Важливу роль в ландшафтних композиціях пейзажного стилю грають водні об'єкти, будь то ставок, струмок, невеликий водопад або каскад і навіть декоративне болото ще; головне, аби вони, так само як і все інше виглядали максимально природно.

Сільський (кантрі) стиль

Сільський стиль бере свій початок зі звичайних сільських ділянок, господарі яких намагалися прикрасити ділянки навколо будинку.

Особливість цього стилю є його простота і природність планування. Рослини в таких садах висаджуються вільно, без будь-якої екзотики, це мають бути скромні, найбільш популярні рослини в нашій зоні. Найчастіше створюються великі плодові сади. Влаштовуються не великі городи з різними овочами. Також висаджуються міксбордери з різноманітних квітів. В Українських сільських садах часто висаджуються соняшники, калина, безліч квітників у різ-

них кошиках. Газон не повинен виглядати доглянутим на ньому можуть зростати різні квітучі бур'яни. Основною частиною таких садів є використання різних возів, тинів з перевернутими горщиками, колодязі, дерев'яні бочки та інші елементи які додадуть такому саду старовини і древності.

У наші дні цей стиль найбільш поширений на невеликих ділянках, десь за містом в невеликих містах і селах.

Мета статті. Розглянути стилі, які поширені у ландшафтному дизайні та надання пропозицій для дизайну українського сільського подвір'я.

Основні матеріали дослідження. Присадибна ділянка – це візитна картка будь-якого будинку. Всім нам хочеться жити красиво та радісно в своєму неповторному світі, який відображає наш настрій та душевні якості. На сьогоднішній день ландшафтний дизайн, озеленення і благоустрій земельних ділянок є неймовірно популярними.

Предметом дослідження у статті став дизайн сільського подвір'я та його вплив на загальний вигляд та благоустрій села.

Звичайно, будь-який дизайн саду дозволяє експериментувати, шукати та знаходити чудові рішення. Думаючи над дизайном ділянки, ви зможете використовувати:

- старі пні або коріння дерев - це незвичайно і не потрібно буде використовувати велику техніку, щоб позбутися них;
- дитячі іграшки;
- старі і непридатні для потреб меблі (стілці, комоди, ліжка та ін.);
- предмети побутової техніки (телефон, магнітофон, ємність пральна машина, клітці та ін.);
- елементи транспортного засобу (велосипед, кошик коліс від автомобілів)
- скляні та порцелянові фігурки;
- камені, галька ,ракушка та ін.;
- залишки будівельної фурнітури.

Всі окремі елементи сюжету обов'язково повинні бути в гармонії між собою і вписуються в загальну картину. Без цього не вдасться виконати дизайн саду власними руками. Ми повинні прагнути до цілісності стилю. Ділянка повинна виглядати природно, тому його оформлення повинно відповідати, наскільки це можливо даному ландшафту місцевості.

Досліджуючи озеленення та структурні композиції присадибних ділянок, що відповідають сучасним тенденціям ландшафтної архітектури та дизайну, потрібно звернути увагу на те, що ця тема досить цікава багатьом людям - майже всі висловлювали свої думки з приводу тієї чи іншої композиції, фото; мріяли та ділилися своїми наробками – це спонукає розробити **дизайн-проект « Двір моєї мрії».**

Всього чотири пункти дозволять досягти бажаної мети , але не без труднощів!

1. На першому етапі реалізації дизайну присадибної ділянки необхідно, перш за все, бажання.

2. Визначення участків садових ділянок, які потребують додаткової обробки.

3. Дуже важливо визначити сюжетну лінію та стиль дизайну. Вибір стилю дизайну ділянки обумовлювався смаком господарів і рельєфом місцевості.

4. В процесі підготовки плану реалізація проекту необхідно буде уточнення ідей, технологій і матеріалів, з яких будуть виготовлятися всі елементи.

Проект розрахований на 8 місяців.

Основні етапи реалізації проекту

1. Визначення зон, які потребують вдосконалення.

2. Оформлення існуючого квітника.

3. Розробка та закладка нової клумби.

4. Оформлення українського куточку.

У наш час, мабуть кожен із нас мріє про велику й красиву присадибну ділянку. Кожна людина хотіла б облаштувати її для себе як найкраще. Ідей безліч, всі вони гарні й чудові, але для кожного різний ідеал.

Мабуть на кожній садибній ділянці вже існує клумба засаджена багаторічними рослинами (тюльпани, нарциси, лілії, рози, гіацинти, дубки), тому існуючу клумбу можна прикрасити та оформити в **українському стилі**.

Для цього потрібно зробити: тин, оформити штучні гнізда, досадити квіти різних розмірів. Буде доречним оформлення нової клумби.

Якщо на вашій присадибній ділянці є вільне місце, там можна посадити квіти білого кольору, біля квітів покласти горщик.

«Клумба-струмок» Дивлячись на цю клумбу здається, що тут тече струмок, не справжній звичайно ж, а квітковий!

«Клумба з використанням природного каменю».

Клумби з використання природного каменю прості, трохи сільські і добре прикрашають двір. Однак саме ці клумби дають величезну можливість використовувати нам свою фантазію для її оформлення. Звичайно - це більш трудомісткий варіант дорожчий, але ви будете милуватися ним довгі роки. Для цієї клумби знадобиться: каміння, багаторічні квіти, глиняні горщики, насіння однорічних і дворічних квітів.

Розставте рослини по поверхні квітника і при необхідності коректуйте місце розташування деяких екземплярів, міняючи їх місцями.

І нарешті черга підійшла до **доріжок**, адже це є невід'ємною частиною ландшафтного дизайну будь-якого саду. Вони поєднують всі композиції в одне ціле.

І щоб придати колориту, незвичного та оригінального стилю вашій ділянці радимо зробити **український куточок**.

Прикрасити український куточок лавочкою, на якій будуть відпочивати Одарка з Опанасом та насолоджуватись квітучим різноманіттям нашого саду.

Запропонований проект перетворення садиби в зручну і красиву екосистему є досить реалістичним, так як :

- не вимагає зміни площі ділянки та рельєфу;
- структурні компоненти нового ландшафту можна надалі прив'язати і до старого місця на ділянці;
- пейзажний та сільський стилі вигідно підкреслює особливості території;
- збалансованість і гармонію між частинами ділянки можуть надати дизайнерські знахідки, а також природні матеріали.

Висновок. Підсумовуючи, можна сказати, що ландшафтний дизайн – важливий елемент благоустрою та землекористування. Він дає невизначеній території мистецький сенс і оригінальність, функціональний та екологічний зміст. Який би стиль не був обраним, дуже важливо продумати всі зміни, не порушуючи природного балансу.

На наш погляд, основним завданням ландшафтного дизайну є створення краси, яка буде вміло поєднуватися зі зручністю та виглядом нашого будинку, села.

Змінюючи зовнішній вигляд села – своєї малої Батьківщини – проявляється справжній патріотизм та відповідальність за благополуччя країни.

Список використаних джерел.

1. Кочережко О.И., Кочережко Н.В. Ландшафтный дизайн вашего приусадебного участка. Советы дизайнера - Феникс, Ростов-на-Дону.2004 - 304с.
2. Тадеуш Юлия. Ландшафтный дизайн на небольшом участке - Издательство: Питер, 2012
3. Садовый дизайн: оформление приусадебного участка своими руками[Электронный ресурс]: Интернет источник- Режим доступа<http://www.wood-fantasy.ru/garden-design.htm>
4. Декоративные элементы в саду. [Электронный ресурс]: Интернет источник- Режим доступаhttp://www.diy.ru/dom_i_uchastok/67_landshaftnyj_dizajn/maf-i-sadovaya-mebel/sadovaya-skulptura/dekorativnyie-elementyi-v-sadu

УДК 637.05

ВПЛИВ ВІТАМІННО-МІНЕРАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ НА РІСТ, РОЗВИТОК КУРЕЙ ТА ЯКІСТЬ ЇХ М'ЯСА

Баришнікова Т.М., 10 клас,
Донець І.М., спеціаліст вищої категорії,
Петряник Т.В., спеціаліст II категорії
Костянтинівський ліцей «Ерудит», Мелітопольський район

E-mail: evgenia_vlasova98@mail.ru

E-mail: petryanik.82@mail.ru

Розглянуто вплив на екологічність м'яса включення до раціону харчування курей-бройлерів «Росс-708» комплексно-вітамінних препаратів в умовах фермерського господарства села Костянтинівки Мелітопольського району Запорізької області.

Постановка проблеми. Значення харчування в життєдіяльності людини відображає вислів Г.Гейне «Людина є те, що вона їсть». Характер харчування впливає на ріст, фізичний і нервово-психічний розвиток людини, особливо в дитячому та підлітковому віці. Правильне харчування є абсолютно необхідним чинником для забезпечення нормального кровотворення, зору, підтримання нормального стану шкірних покривів, визначає ступінь захисної функції організму.

М'ясо - один з найдавніших продуктів харчування людини. Завдяки наявності в м'ясі значної кількості повноцінних білків, жирів, вітамінів, мінеральних речовин, страви з м'яса в поєднанні з гарнірами з овочів, круп і макаронних виробів займають важливе місце в раціоні харчування населення. Дуже поширені страви з курятини. На вигляд м'ясо курки має блідо-рожеве забарвлення.

Органолептичні показники та смакові якості м'яса залежать від багатьох чинників, одним з яких є повноцінні корми. Загальновідомо, що здорове харчування тварин – запорука здоров'я людей.

Актуальність питання полягає в тому, що здоров'я людини та її розвиток – одна із головних проблем сьогодення. Поряд із забрудненням навколишнього середовища слід виділити один з найбільш важливих факторів, який впливає на стан здоров'я людини – це фактор харчування. Їжа є для людини джерелом енергії. Дуже важливо, щоб до повсякденного раціону людини входило м'ясо, яке містить білки, жири, вітаміни, мінеральні речовини. Харчова і біологічна цінність м'яса в основному обумовлена високим вмістом у ньому повноцінних білків, які значною мірою забезпечують потребу людини в незамінних амінокислотах. Сучасна людина використовує в їжу в основному м'ясо домашніх тварин, які харчуються спеціальними кормами, до складу яких входять різні харчові добавки: антибіотики, ферменти, гормони, специфічні сироватки, тканинні препарати, премікси, комплексно-вітамінні препарати тощо. Тому кожній людині необхідно для збереження здоров'я знати наслідки вживання м'яса, виробництво якого побудовано на регулярному використанні харчових добавок, багато з яких є шкідливими для організму, а деякі з них навіть заборонені.

Метою роботи є визначення впливу вітамінно-мінеральних добавок на ріст та розвиток курей-бройлерів, проведення експертизи якості м'яса тварин, визначення впливу комбікормів на органолептичні показники та смакові якості м'яса.

Основні матеріали дослідження. Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити наступні задачі:

1. з'ясувати вплив різних видів збалансованих повнораціонних комбікормів на зоотехнічні показники росту і розвитку курей-бройлерів;
2. визначити вплив збалансованих повнораціонних комбікормів на органолептичні показники та смакові якості м'яса;
3. провести експертизу якості м'яса за допомогою якісних реакцій.

Значущість роботи полягає у спробі прослідкувати за зоотехнічними показниками росту і розвитку курей-бройлерів в умовах місцевого фермерського господарства, проаналізувати якісний склад м'яса та обґрунтовано зробити співставлення корисного та негативного впливу вітамінно-мінеральних препаратів на якість м'яса.

Теоретичне значення роботи полягає у дослідженні складу комбікормів, їх впливу на зоотехнічні показники росту та розвитку курей, а також у створенні умов для поглиблення знань щодо якісних реакцій на органічні та неорганічні речовини, у створенні додаткових умов для формування навички проведення хімічного експерименту.

Основні положення і результати роботи обговорювалися на конференції наукового товариства ліцею (в жовтні 2013 року), а також на засіданні шкільного хімічного гуртка «Юний хімік». За темою роботи написана стаття до шкільної газети, виготовлено бюлетень «Склад та харчова цінність м'яса», підготовлені презентації «Премікси у тваринництві», розроблено пам'ятку споживачеві «Яке м'ясо купувати?».

Об'єктом нашого дослідження стали курчата-бройлери «Росс-708», «Росс-508» та «Кобб-500» з фермерського господарства «Яценко» села Костянтинівки Мелітопольського району Запорізької області. Власником ФГ «Яценко» є Яценко В.В. ФГ було засновано у 2003 році. Початкова кількість курей становила 100 голів, а вже за 2 роки кількість зросла до 500 голів.

На першому етапі дослідження ми провели літературний аналіз по темі, і вияснили, що продуктивність вирощування курей на 15-25% залежить від породи тварин та рівня селекційно-племінної роботи в стаді, на 10-15% - від умов утримання і на 65-70% від наявності кормів, їх якості та технології згодовування. Проблема раціональної, збалансованої годівлі тварин залишається актуальною і на перспективу, особливо це стосується протеїнового живлення.

Для дослідження за показниками росту курей використовували порівняльний, статистичний методи, зоотехнічні методи (показники інтенсивності росту молодняка).

Якість м'яса визначали за допомогою органолептичного методу ветеринарно-санітарної експертизи та методами фізико-хімічних досліджень.

Висновки:

1. Різниця в доброякісності м'яса дослідницьких та контрольної груп не виявлено.
2. У всіх зразках м'яса виявлено білки, про це свідчить Біуретова реакція – якісна реакція на пептидні зв'язки.
3. Амоніаку в досліджуваних зразках не виявлено.
4. рН у водних екстрактах не перевищує 6,2 – показник свіжого та якісного м'яса.
5. М'ясо усіх зразків є придатним для споживання.

Список використаних джерел

1. Гудзь О.Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами в період змін та стабілізації. – К., 2007. – № 3. – С. 46-53.
2. Даций О.І., Кузнецов О.О. Розвиток інновацій у птахівництві // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. – 89-93.
3. Івко І.І. Перспективи ресурсозбереження у птахівництві України // Птахівництво: між.від. Темат. Наук. з.б. / ІП УААН. - Харків, 2003.-С.407-412.
4. Колесова Л. В птичьем царстве-государстве // Мясной бизнес.-2008.-№ 4.-С. 26-28
5. <http://avianua.com>
6. <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/18.pdf>
7. http://refs.co.ua/60743-Pticevodstvo_Zadachi_i_problemy_otrasli.html

СЕКЦІЯ 4

**ОХОРОНА ПРАЦІ
ТА БЕЗПЕКА ВИРОБНИЦТВА**

УДК 65.015.25

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСНУЮЧИХ ФОРМ НОРМУВАННЯ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Піхтарь О.В., 4 курс,

E-mail: olenkapihtar17@yandex.ua

Лисенко Ю.А., ст. викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

*Робота присвячена розгляду завдань, функцій та принципів нормування праці
та вдосконаленню в процесі організації праці.*

Постановка проблеми: В останній час велика увага приділяється такій темі, як нормування праці. Тому необхідно не забувати про основи нормування праці, але при цьому покращувати їх згідно з прогресивними змінами, які відбуваються на підприємствах і в економіці в цілому [1].

Аналіз останніх досліджень: Принцип роботи полягає в узагальненні і удосконаленні процесів, пов'язаних з підвищенням ефективності нормування праці на підприємстві, а також в обґрунтуванні рекомендацій по вдосконаленню та підвищенню ефективності дії механізму нормування праці.

Мета статті: Розглянути завдання, функції та принципи, методи та вдосконалення нормування праці.

Норми праці складають основу системи планування роботи підприємства та його підрозділів, організації оплати праці персоналу, обліку витрат на продукцію, встановлення завдань по підвищенню продуктивності праці, визначенні потреби в кадрах, управління трудовими стосунками на підприємстві.

Країни, такі як США, Великобританія, Швеція, Японія, Італія та ін., знижують вимоги до нормування праці й розширюють сферу його застосування, тому мають високий рівень організації нормування праці.

Досвід підприємств різних галузей промисловості США, а також країн Західної Європи свідчить про широке застосування хронометражу в нормативно-дослідній роботі з праці. Техніка проведення хронометражних спостережень мало чим відрізняється від вітчизняної практики. Головна особливість полягає в тому, що метою хронометражу є не стільки вивчення витрат робочого часу, скільки проектування їх мінімальних величин з урахуванням оцінки темпу роботи. Згідно з наявними даними, за допомогою хронометражу встановлено більшість діючих норм і нормативів на підприємствах (фірмах) країн з ринковою економікою.

Базовим методом нормування праці в зарубіжних країнах є метод встановлення норм трудових витрат, заснований на використанні нормативів часу на елементарні трудові рухи - мікроелементи.

На сьогодні в США, Англії, Канаді, Швеції, Німеччині інших країнах застосовується велика кількість різних систем мікроелементних нормативів часу та їх модифікацій, які різняться складом мікроелементів, порядком обліку факторів, що впливають на їх тривалість, рівнем укрупнення і рядом інших показників.

Система МТМ-1 містить 460 значень нормативів часу, що охоплюють 19 основних рухів рук, ніг, корпусу та очей. Тривалість кожного руху встановлена з урахуванням факторів, які мають вплив на нормування праці: відстані, ступеня точності, необхідного зусилля руху, а також ваги переміщуваних предметів та інших факторів.

Завданнями нормування праці є:

- встановлення нормативу часу на одиницю продукції;
- розробка найбільш раціональної структури виробничого процесу;
- проведення аналізу виконання норм праці для розкриття резервів виробництва і продуктивності праці;

- впровадження найбільш раціонального режиму використання устаткування, машин і механізмів;
  - перегляд норм праці у зв'язку зі зміною умов праці і проведення організаційно-технічних заходів;
  - впровадження ефективної організації праці робітника на робочому місці.
- Функції нормування можна розділити на дві групи [2]:
- загальні функції норм праці, які характеризують роль норм праці в організації та оплаті праці;
  - спеціальні функції норм, що розкривають їх конкретний зміст за видами і призначенням.

Принципи нормування праці:

1. *принцип ефективності* - полягає в необхідності встановлення норм праці, при яких виробничі результати досягаються з мінімальними сумарними витратами трудових, матеріальних, енергетичних та інформаційних ресурсів;
2. *принцип комплексності* - виражає необхідність обліку взаємозв'язку технічних, економічних, психологічних, соціальних і правових чинників, що впливають на норми праці;
3. *принцип системності* - означає, що норми праці повинні відповідати кінцевим результатам виробництва і враховувати залежності між витратами ресурсів на усіх етапах виробничого процесу;
4. *принцип об'єктивності* - припускає створення для всіх співробітників підприємства рівних можливостей для виконання норм, зокрема, це означає необхідність нормування праці з урахуванням групової диференціації співробітників за статтю й віком;
5. *принцип конкретності* - полягає в тому, що норми праці повинні відповідати параметрам продукції, що виготовляється, предметів і засобів праці, його умовам, типу виробництва та іншим об'єктивним характеристикам, що впливають при цій точності розрахунків на величину необхідних витрат праці та інших ресурсів;
6. *принцип динамічності* - виходить з принципу конкретності і виражає об'єктивну необхідність зміни норм праці при істотному, для цієї точності, розрахунків зміні виробничих умов;
7. *принцип легітимності* - виражає необхідність суворого дотримання законів та інших правових актів при нормуванні праці;
8. *принцип позитивного відношення працівників до підприємства* - цей принцип можна назвати також принципом задоволеності працею.

Нормування праці забезпечує також підвищення ефективності виробничих і трудових процесів. Робочий час - цей час, впродовж якого здійснюється процес праці.

За принциповою схемою встановлення норм праці методи нормування праці підрозділяються на аналітичні і сумарні.

Аналітичний метод має два різновиди: аналітично-розрахунковий метод і аналітично-дослідницький метод.

При аналітично-розрахунковому методі норми розраховуються на основі готових довідкових даних за нормативами часу.

Фотографія робочого часу - вид спостереження, при якому вимірюють усі без виключення витрати часу, здійснювані виконавцем (виконавцями) за певний період роботи. Вона проводиться головним чином для виявлення втрат робочого часу, встановлення причин, що викликають ці втрати, і розробки необхідних організаційно-технічних заходів за їх усуненням.

Залежно від числа об'єктів спостереження застосовують:

1. метод безпосередніх спостережень;
2. маршрутну фотографію;
3. метод моментних спостережень.

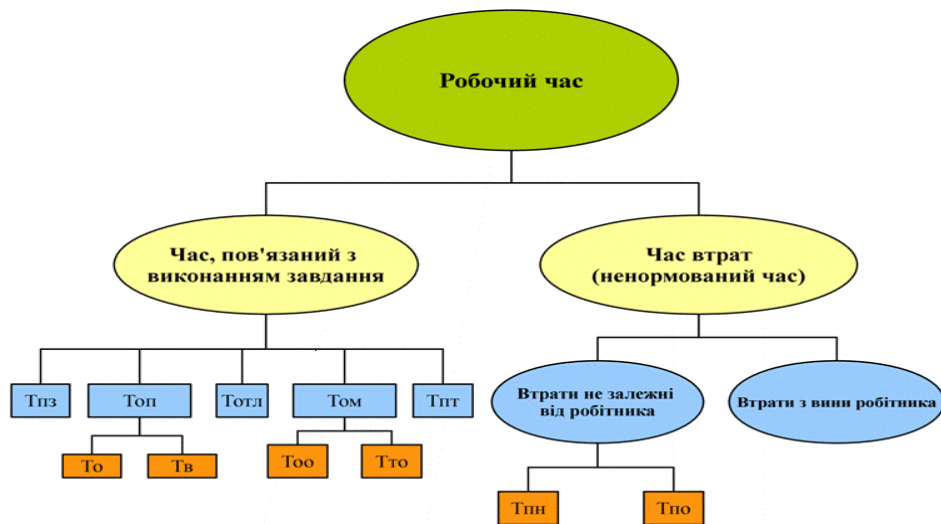

Рисунок 1 – Класифікація витрат робочого часу

($T_{пз}$ – підготовчо-завершальний час, $T_{оп}$ – оперативний час, $T_{ом}$ - час обслуговування робочого місця, $T_{отл}$ - час перерв на відпочинок і особисті потреби, $T_{пт}$ - час перерв з організаційно-технічних причин, T_o – основний (технологічний) час, T_v – допоміжний час, $T_{оо}$ – час організаційного обслуговування робочого місця, $T_{то}$ – час технічного обслуговування робочого місця, $T_{пн}$ – час невиробничої роботи, $T_{по}$ – втрати часу з організаційно-технічних причин)

Метод безпосередніх спостережень застосовується при обстеженні невеликої групи робітників чисельністю 2-3 людини, що знаходяться у полі зору спостерігача.

Метод маршрутної фотографії застосовується при великій кількості об'єктів спостереження (4-15 робітників). Виміри проводяться шляхом фіксації витрат і втрат часу в процесі обходу маршруту, через заздалегідь встановлений невеликий проміжок часу, величина якого залежить від числа спостережуваних об'єктів.

Метод моментних спостережень є дослідженням витрат робочого часу, завантаженості робітників і використання устаткування на основі вибіркового спостереження, що проводиться у випадково відібрані моменти часу по великій групі робітників.

Таким чином, усі заходи по вдосконаленню нормування праці можуть бути згруповані по наступних напрямках [3]:

- скорочення чисельності робітників, що не виконують норми вироблення;
- забезпечення оптимальної і рівномірної напруженості норм праці;
- збільшення та охоплення нормуванням праці усіх працівників підприємства;
- перегляд норм при здійсненні організаційно-технічних заходів на робочих місцях.

Висновок. Отже, найважливіші завдання нормування праці - послідовне поліпшення організації праці та виробництва, зниження трудомісткості продукції, посилення матеріальної зацікавленості працівників у підвищенні ефективності виробництва, підтримка економічно обґрунтованих співвідношень між зростанням продуктивності праці і заробітної плати.

Список використаних джерел

1. Абрамов В. М., Данюк В. М., Гриненко А.М, Колот А. М., Чернов В.І. Нормування праці.-К.: ВІПОЛ, 1995, - 19 - 65 с.
2. Бухалков М. И. Организация и нормирование труда [Текст]: учеб. для вузов /М. И. Бухалков. – М., 2007. – С. 164–170.
3. Горбатюк К.В. Шляхи удосконалення нормування праці в Україні [Електронний ресурс] / Горбатюк К.В. / - Режим доступа к статье: <http://www.confcontact.com/2007nov/gorbatyuk.htm>.

УДК 331.45

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ АПК В УКРАЇНІ

Колесник І.А., 5 курс,
Антошкін В.К., к.е.н.

E-mail: natalykolesnik@mail.ua

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

У статті розглядаються основні аспекти державного регулювання охорони здоров'я працівників АПК, важливість забезпечення виконання основних вимог законодавства з охорони праці безпосередньо на підприємствах та дотримання кожним працівником правил і норм з охорони праці.

Постановка проблеми. Основним завданням заходів та засобів із охорони праці в сільському господарстві є створення для працівників здорових, безпечних умов праці, попередження та профілактика виникнення професійних захворювань, нещасних випадків та аварій, пов'язаних із виробничими процесами в сільському господарстві, тобто захист працюючих від впливу шкідливих та небезпечних виробничих факторів (чинників) – фізичних, хімічних, біологічних та психофізичних. При цьому сільськогосподарське виробництво характеризується цілою низкою структурних, організаційних, технологічних особливостей, що впливають на рівень виробничих ризиків та роблять цю галузь однією з найбільш травмонезбезпечних (після вугільної промисловості).

Аналіз останніх досліджень. Питання охорони праці працівників агропромислового комплексу в Україні регулюється чинним законодавством України, зокрема Законом України «Про зайнятість населення», Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» та інші. Також дослідженню даного питання присвячені праці сучасних науковців: Антошкіна В.К. [3], Бакума В.О., Євдокименка В. Т. та інших.

Метою статті є обґрунтування об'єктивної необхідності державного регулювання охорони праці агропромислового комплексу України з метою підвищення рівня безпеки сільського господарства як однієї з основних галузей економіки нашої країни.

Основні матеріали дослідження. Одним з напрямів функціонування організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості є підготовка фахівців і керівників для аграрного виробництва [3]. В даний час функціонують ВНЗ, які готують фахівців для аграрної сфери. У силу того, що в період реформ було зменшено її фінансування, пріоритети молоді стали складатися на користь тих галузей економіки, які могли принести реальний дохід: фінанси, менеджмент, торгівля, юриспруденція і т.д. Аграрне виробництво не ввійшло до числа пріоритетних напрямів, що здійснило негативний вплив на функціонування аграрного ринку праці та зайнятості на селі. Проте саме в сільському господарстві виробляється основна частина продуктів харчування і продовольства країни [4].

Охорона праці у сільському господарстві є одним з актуальних напрямів регулювання зайнятості, тому має певний вплив на формування ринку робочої сили. Виробничий травматизм і професійна захворюваність продовжують залишатися однією з проблем аграрного виробництва. Тому Колегією Міністерства сільського господарства України схвалений наказ [5]. Основними заходами при цьому визначені забезпечення контролю за своєчасним і якісним навчанням працівників сільського господарства з охорони праці та за проведенням відповідних інструктажів; безпечної експлуатації небезпечних виробничих об'єктів; створення регіональних центрів навчання з питань охорони праці на базі кафедр охорони праці освітніх установ і т.п. Основними розробниками відповідної програми з охорони праці можуть бути: Державні служби з праці та зайнятості; міністерства, держслужби, відомства; адміністрації

міст і районів; економічне співтовариство (форум) учених-аграрників; органи нагляду і контролю; вищі навчальні заклади; профспілки АПК.

Висновки. У сучасному сільськогосподарському виробництві постійно зростає кількість технологічних процесів, різноманітних речовин, генетично-модифікованих організмів, що становлять небезпеку для життя та здоров'я працівників сільського господарства, і саме врахування цих нових небезпечних та шкідливих чинників з метою розробки ефективних заходів та засобів з охорони праці та їх закріплення на законодавчому рівні з метою підвищення рівня безпеки сільського господарства як однієї з основних галузей економіки нашої країни.

Список використаних джерел.

1. Закон України «Про зайнятість населення» // Людина і праця. – 2012. – № 10. – С. 30-42.
2. Про затвердження Положення про Міністерство праці та соціальної політики України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Мін-ва праці та соціальної політики України. – Режим доступу: www.mlsp.gov.ua.
3. Антошкін В.К. Регіональні особливості формування структури зайнятості сільського населення: дис. ... кандидата екон. наук : 08.00.03 /Антошкін Вадим Костянтинович. – П., 2014. – С.33.
4. Населення України. Трудова еміграція в Україні: моногр. / [ред.: Е. М. Лібанова; О. В. Позняк; О. А. Малиновська]. – К., 2010. – 265 с.
5. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року [Електронний ресурс]: закон України від 18 трав. 2005 р. № 2982-IV // Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/3475.html>.

СЕКЦІЯ 5

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА

УДК364.22(477)

ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Бончужна Є., 1 курс,
Шелудько О.О., викладач
Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: lizo4ca007@mail.ru
E-mail: selena-58@mail.ru

У статті розглядаються проблеми бідності, її причини та шляхи вирішення.

Постановка проблеми. Нині спостерігають різке зниження економічних показників, зростання і падіння обсягів національного виробництва, цін, соціальна диференціація, що сприяє посиленню такого негативного явища як бідність. Виникають певні соціальні небезпеки і ризики. Тому держава повинна в законодавчому порядку установити основні соціальні гарантії, які б нівелювали дестабілізуючі наслідки ринкової економіки та запобігали соціальної напрузі. Люди, які тривалий час перебувають у стані бідності, соціально деградує, перетворюються на люмпенів, які становлять загрозу для добропорядних громадян. У зв'язку з цим, варто звернути увагу на вдосконалення механізму подолання бідності. Вищевикладене зумовлює актуальність проблем бідності та рівня життя населення України.

Аналіз останніх досліджень. Основні положення, що визначають загальні теоретико-методологічні основи щодо подолання бідності, базуються на концепціях провідних представників економічної думки XVIII – XX ст.: Ч. Бута, О. Льюїса, Т. Мальтуса, К. Маркса, Ж. Прудона, Е. Реклю, Д. Рікардо, С. Раунтри, А. Сміта, Г. Спенсера, П. Таунсенда, Ф. Хайєка.

Проблема бідності перебуває у центрі уваги провідних вітчизняних та зарубіжних вчених: Ю. Архангельського, Р. Нурєєва, М. Папієва, І. Прибиткової, Т. Репіної, А. Сена, Л. Черенько. Серед вчених, які досліджували проблеми надмірної диференціації в доходах населення, поширення бідності та зниження життєвого рівня населення в перехідний період в Україні потрібно виділити праці І. М. Бабака, Н. П. Борецької, А. Г. Гвелесіані; В. М. Гейця, О. А. Грیشнової, Е. М. Лібанової, О. Ф. Новікової, О. І. Амоші, В. П. Антонюк, І. В. Качалової, Н. С. Власенко [1].

Мета статті це дослідити проблему бідності, визначити особливості бідності в Україні та шляхи її подолання.

Виклад основного матеріалу. Низький рівень життя широких верств населення у поєднанні із надмірним – за європейськими стандартами – майновим розшаруванням є чи не основною соціальною проблемою України. Таку невиправдано високу ціну платять суспільство за економічні трансформації.

Для України бідність стала не тільки хронічним явищем, визначаючи спосіб життя більшої частини населення, але і фактором поляризації суспільства, його поділу на дуже заможних і дуже бідних при катастрофічному зменшенні середнього прошарку суспільства. За результатами досліджень співвідношення доходів багатих українців до найбідніших складає 30:1. Для прикладу, в Китаї – 7:1, в Японії – 4,3:1, в країнах ЄС – 5,7:1 [1]. Цей розрив настільки великий, що в країні фактично не існує середнього класу. Насамперед це зумовлено відмінностями в освіті й особистих здібностях, нерівномірним розподілом економічних ресурсів, відмінностями у становищі на ринку, різним ставленням до ризиків тощо.

Сучасна наука визначає бідність, як неможливість, через брак коштів, підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу. Виникнення бідності пояснюється економічними причинами: зростанням безробіття, низьким рівнем оплати праці та пенсійного забезпечення, заборгованістю по виплатах заробітної плати.

ООН наголошує на чотирьох основних проявах бідності: коротка тривалість життя; низька професійно-освітня підготовка; відсутність необхідної бази для нормального життя – чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування; ізоляваність від суспільного життя.

Основними показниками масштабів бідності є межа, рівень і глибина бідності.

Межа бідності – рівень доходів у середньому на члена родини, нижче від якого неможливе задоволення основних потреб, або це частка прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць. Визначають сім'ї, які належать до категорії бідних.

Рівень бідності – це питома вага сімей (домогосподарств), чий рівень споживання (доходів) на одну особу є нижчим за визначену межу бідності.

Глибина бідності – це відхилення доходів або витрат бідних від визначеної межі бідності, або ті, хто опинився нижче від межі бідності.

В Україні для вимірювання межі бідності використовуються такі показники: мінімальний споживчий бюджет, прожитковий мінімум.

Мінімальний споживчий бюджет – це набір продовольчих і непродовольчих товарів і послуг. У натуральному та вартісному вираженні, що забезпечує задоволення основних фізіологічних і соціально-культурних потреб людини.

Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Він застосовується для загальної оцінки рівня життя в Україні. Прожитковий мінімум розраховується, враховуючи мінімальні припустимі нормативи споживання найважливіших товарів і послуг.

До особливостей бідності в Україні можна зарахувати такі:

- зuboжіння значної частини населення, яке до того ж зберігає порівняно високий соціальний статус (рівень освіти, кваліфікації, соціальні зв'язки);
- поширеність бідності серед працюючого населення;
- психологічне неприйняття економічної нерівності внаслідок переконання громадян у кримінальному походженні більшої частини капіталів;
- низький рівень якості життя населення, загалом та соціальної інфраструктури, зокрема;
- регіональна диференціація бідності (рівень бідності серед сільського значно вищий, ніж у великих містах).

З кожним роком погіршується добробут сільського населення. Про це свідчить те, що майже 40 % сільських жителів України належать до категорії бідних. На сьогодні в Україні головним чинником ризику бідності є безробіття [2].

Висновки. На мою думку, подолання бідності населення України можливе лише за умови забезпечення економічного зростання, в процесі якого збільшується зайнятість населення, з'являються нові робочі місця, збільшуються доходи бюджетів та соціальних фондів, а також доходи працюючого населення. Вирішення проблеми бідності населення України можливе за умови створення середнього класу і збільшення прошарку людей.

Особливої уваги заслуговує рівень заробітної плати населення України. Лише зростання рівня оплати праці зможе підвищити задоволення фізіологічних, соціальних та культурних потреб населення. Важливу роль має відіграти підвищення мінімальної заробітної плати до рівня прожиткового мінімуму.

Перспективним шляхом підвищення рівня життя населення, а, отже, вдосконалення системи соціального захисту населення є створення сприятливих умов для ведення малого і середнього бізнесу.

Список використаних джерел.

1. Бабак І. М. Бідність в Україні: методологічний аспект / І. М. Бабак // Стратегія розвитку України: соціологія, економіка, право. – 2008. – № 1/2. – С. 201–204.
2. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми: Монографія / Борецька Н. П. – Донецьк: Янтар, 2001. – 352 с.
3. Красун А. Бідність в Україні та шляхи її подолання / А. Красун, Я. Турчин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2008. – № 20. – С. 81–85.

УДК 323.21

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПОВЕДІНКУ МОЛОДІ

Москаленко П., 2 курс,

Городецька О.Г., к.соц.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: Pasha_moskalenko@ukr.net

e-mail: sociomelitopol77@gmail.com

Стаття розкриває зміст поняття політичної культури в суспільстві. Проаналізовані особливості політичної культури сучасної української молоді. У статті розглянути основні аспекти формування політичної культури і розглядаються головні заходи з підвищення рівня політичної культури сучасної молоді.

Постановка проблеми. Проблема політичної культури в сучасній Україні має не тільки велике теоретичне, а й практичне значення. Політична культура впливає на політичну поведінку і діяльність людей в різних соціокультурних середовищах. Вивчення проблеми формування політичної культури української молоді залежать від конкретно-історичних, економічних, політичних, соціальних процесів.

Молодь є соціально не однорідною групою, вона включає як учнівську так працюючу молодь, сільську і міську. Різні категорії молоді суттєво відрізняються один від одного за своїми інтересам і потребам, рівню освіти та інтелекту, матеріальному становищу, стилю та способу життя. Формування політичної свідомості та політичної культури української молоді залежить від рівня освіти, діяльності й відповідальності.

Аналіз останніх досліджень. Вперше поняття «політична культура» ввів у науковий обіг німецький філософ Г. Гердер [1, с. 339]. Г. Алмонд і С. Верба у своїй праці “Громадянська культура” визначають політичну культуру як специфічні політичні орієнтації. Політичну культуру також розглядали Г. Пауелл, М. Дюверже, Л. Пай, Д. Елазар, У. Розенбаум та ін.

Важливий внесок в вивчення проблем політичної культури внесли українські вчені, такі як Є. Головаха, Н. Паніна, В. Бебик, В. Горбатенко, А. Колодій, О. Рудакевич, В. Матусевич тощо.

Метою статті є спроба проаналізувати вплив політичної культури на формування поведінки сучасної української молоді.

Виклад основного матеріалу. Політична культура пов'язана з політичною сферою суспільства і виступає певним способом її здійснення, являє собою реалізацію політичних знань, ціннісних орієнтації, зразків поведінки соціального суб'єкта (особистості, групи, класу, суспільства) в історично визначеній системі політичних відносин і політичної діяльності.

Політична культура включає: ціннісні характеристики і принципи функціонування політичних інститутів, розвитку політичних відносин і процесів; характер участі людей у політиці; рівень і характер теоретичних знань про політику, ступінь розвитку політичних наук і культуру реалізації їх досягнень; оцінки політичних явищ, політичні орієнтації людей по відношенню до влади, власної політичної позиції та поведінки; емоційно-вольову сторону політичних позицій (любов, неприязнь, інтерес, воля); зразки політичної поведінки, стилю, які визначають як можна і треба поступати; характер і цінності політичної соціалізації; релігійно політичні орієнтації та оцінки [2].

Політична культура молоді - це особливий різновид культури молоді, спосіб духовно-практичної діяльності й відносин, які відображають, закріплюють і реалізують головні національні цінності та інтереси молоді, формують політичні погляди та цінності, знання та навички участі молоді у суспільно-політичному житті України [3].

На формування політичної культури молоді впливає: політика, політичні процеси, емоціональні політичні переконання, політична поведінка, яка є нормою життя в суспільстві. Залежність політичної культури від політичних норм, моральних цінностей, прийнятих у сус-

пільстві, виражається, зокрема, у створенні нормативної моделі політичної культури, яка виробляється і пропонується суспільству політичними інститутами та організаціями. Політична культура перебуває в динаміці і в тісній взаємодії з існуючою політичною системою.

Особливістю сучасної молоді є те, що політична культура суспільства здійснюється за допомогою цілого ряду механізмів і ресурсів, що мають формальний і неформальний характер. Молодіжна політична культура характеризує рівень інтелектуального та емоційного розвитку людини і суспільства в галузі політичних відносин, вона є похідною від якості і глибини засвоєння політичних знань, а також є результатом діяльності по перетворенню суспільних відносин. Політика ж по своїй суті виражає конкретні інтереси суспільства, держави, партій і соціальних груп, це складна, внутрішньо суперечлива система різних поглядів, позицій та діяльності.

Сьогодні молодь, з одного боку є найбільш активною і мобільною частиною суспільства, а з іншого боку ми бачимо, що рівень політичної активності молоді залишається недостатньо високим. На нашу думку, це пов'язано з недовірою до політичних партій, організацій, рухів і виборів. Але в останнім часом спостерігається підвищення уваги провідних політичних інститутів до молоді та її включенню в суспільно-політичне життя.

До культури молоді відносять політичну свідомість як сукупність певних ідей, традицій, настроїв і участь у діяльності політичних інститутів суспільства. На сучасному етапі спостерігаються тенденції поширення політичного нігілізму, аполітизму, поліцентризму, посилення впливу ЗМІ на політичні погляди молоді.

Для підвищення рівня політичної культури української молоді, необхідно вжити наступні заходи: по-перше, використовувати досвід інших держав і підвищити увагу до наукових досліджень по даній тематики. По-друге, відсутність національної самосвідомості, яка б виступала консолідуючим фактором економічного, політичного, духовного відродження, на базі якого формувався б наш менталітет, формувалася нова генерація громадян. Необхідно враховувати при формуванні політичної культури молоді ментальність українського народу. По-третє, відсутність національної ідеї та національних інтересів, як основи функціонування держави.

На сучасному етапі, політична культура молоді багато в чому формується під впливом політичної реклами як штучного засобу політичної соціалізації. При вивченні ролі і місця молодіжної культури в сучасному суспільстві необхідно приділяти особливу увагу інформаційній складовій. Комунікації інформаційного суспільства стають невід'ємною частиною молодіжної культури, що викликає необхідність розробки нових методів вивчення молодіжних рухів та їх ролі в процесі політичної соціалізації молоді. Політична соціалізація представляє складний і неоднозначний процес, який, не повинен бути пущений на самоплив, а повинен залишатися в центрі уваги держави, суспільства і науки.

Висновок. Для формування політичної культури молоді та її залучення до політичних процесів необхідно вдосконалювати систему державної молодіжної політики. Отже, політична культура в демократичному суспільстві повинна бути спрямованою на виховання молоді, яка неодмінно має спиратися на українські традиції, ментальність, історію, без яких неможливе формування політичної культури молодих громадян сучасної України.

Список використаних джерел.

1. Гердер И. Г. Идеи философии истории человечества / И. Г. Гердер – М.: Наука, 1987. – 704 с.
2. Політична культура і політична соціалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stud-baza.ru/politicheskaya-kultura-i-politicheskaya-sotsializatsiya-statya-politologiya>
3. Волков Ю. Г. Социология молодежи: учеб. пособие для вузов / Ю. Г. Волков ; под общ. ред. В. И. Добренькова. – 2-е изд. – Ростов н/Д: Феникс, 2011.

УДК 328.123

ОПОЗИЦІЯ І ЇЇ РОЛЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Комарова Ю., 2 курс,

Городецька О.Г., к.соц.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: yuskin_kot@mail.ru

e-mail: socio_melitopol@mail.ru

У статті розглянуто загальне сучасне визначання поняття «опозиції» та її структурних елементів, роль опозиції в політичному житті, взаємодія опозиції та влади, стан політичних сил та їх дії стосовно один одного.

Постановка проблеми. У сучасному політичному житті України неможливо навіть приблизитися до бажаного крихкого балансу взаємовідношень таких політичних сил, як опозиція й влада. Проблема обумовлена розширенням участі в політичній опозиції груп з асоціальними орієнтаціями, з радикальними поглядами, що призводить до зростання агресії, радикалізації політики, дестабілізації політичної системи. Ті сили, які повинні працювати на користь єдиної держави, на жаль, направляють всі свої засоби не для подолання державних проблем.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням ролі опозиції «у політичному процесі» займалися Р. Даль, Г. Оберройтер, Дж. Сарторі, М. Михальченко, С. Князєв, А. Пахарєв та ін. В своїх працях вони проаналізували сутність і функції політичної опозиції, її моделі та типи, стратегія і тактика опозиційної боротьби, форми взаємин і протиборства з владою і т.і.

Водночас процес дослідження діяльності політичної опозиції в Україні є актуальним і своєчасним.

Метою статті є аналіз сутності та особливостей функціонування опозиції як суб'єкта політичного процесу.

Основні матеріали дослідження. Політична наука визначає «опозицію» як протидію, опір повній політиці, політичній лінії, політичній дії. Отже, опозиція – це протиставлення одних поглядів чи дій у політиці іншим, партія або група, що виступає врозріз з думкою більшості або з панівною думкою і висуває альтернативну політику, інший спосіб вирішення проблем. Політична опозиція – необхідний елемент політичної системи, що сприяє її ефективному функціонуванню. Загалом вони обмежують монополію влади, являються необхідною противагою їй, своєрідним контролем за нею з боку суспільства, здійснюваним за допомогою критики, гласності.

Опозиція є невід'ємним компонентом, індикатором демократичного суспільства і правової держави. Ф. Рудич зазначає, що «цивілізована опозиція – це коли суперечності між більшістю і меншістю не ставлять під загрозу основи конституційної і правової системи» [1, с. 6]. Наявність опозиції забезпечує конкуренцію політичних сил не лише під час здобуття, а й під час здійснення влади.

Перш ніж спробувати визначити вплив опозиції на політичне життя суспільства, хотілось би звернутися до питань:

1. Яка опозиція потрібна Україні?
2. Нинішні взаємовідносини опозиції і влади України [2].

Розглядаючи ці питання, можна сказати, що ситуація як у середині самої опозиції, так і в її взаємовідносинах з владою залишають бажати кращого, та все таки є надія на те, що в майбутньому дана ситуація зміниться.

Взаємодія влади та опозиції повинна відбуватися на основі так званого «демократичного контракту». Такий контракт, на думку З. Балабаєвої, передбачає демократичний шлях вирішення конфліктів, які структурно протиставляють одне одному різноманітні групи суспільства у їхній боротьбі за владу. Він найкращий, оскільки віддає перевагу не пригніченню і знищенню суперника, а є успішним генератором нових соціальних відносин. Такий контракт

привчає членів соціальної групи до загальноприйнятних договірних процедур. Влада закону не нав'язується тільки волею найбільш сильних, вона поступово стає результатом згоди найбільш слабких чи меншості, нехай навіть тимчасової [3, с. 137]. Нажаль в Україні ці взаємовідносини знаходяться на стадії становлення і розвитку.

До елементів опозиції можна віднести: протиставлення своєї політики політиці інших політичних сил та виступ проти думки більшості у законодавчих, партійних та інших структурах.

Слід підкреслити, що опозиція хоч і являє собою протилежну силу керуючої влади, проте не повинна перешкоджати праці своїх майбутніх конкурентів на наступних виборах. Вона повинна пропонувати альтернативні шляхи вирішення існуючих проблем в тому разі, якщо на її думку, запропоновані варіанти не зможуть повністю виправдати себе при їх застосуванні. Це означає, що спільна діяльність опозиції і існуючої влади повинна супроводжувати державу до її розвитку. На жаль, протидії політичних сил нашої країни не можуть вважатися конструктивними. У сучасному українському суспільстві ще не створені умови для функціонування цивілізованої опозиції.

На кінець 2013 року в Україні опозицію представляють такі політичні сили:

1. «Батьківщина». Символом і обличчям партії є Ю.В. Тимошенко, яка на даний час не може вести політичну діяльність, тому замість неї виступає Арсеній Яценюк.
2. «Удар», лідером якої є Віталій Кличко.
3. «Свобода», представник націоналістичної партії – Олег Тягнибок. Вони ведуть активну політику проти Росії.

Вони об'єдналися для боротьби з Партією регіонів. Серед обраних методів головне місце посіли такі, як обіцяння громадянам України проведення нових реформ, створення нових законів та перегляд й вдосконалення вже існуючих, підняття рівня прожиткового мінімуму, заробітних плат, зниження цін на окрему продукцію, комунальні платежі тощо. Покращення власного іміджу задля завоювання довіри громадян нашої держави не обмежилось лише чесними методами, про це свідчить неодноразовий наклеп на своїх політичних конкурентів. В наслідок чого ми маємо не очікуваний розвиток держави, як це повинно бути, а лише «політичні війни» за місце під Сонцем.

У статті «Яка опозиція потрібна Україні?» була висловлена думка: «Якщо опозиція хоче перемагати владу, вона повинна подумати над системою відмінностей щодо влади» [4]. Що означає визначити недоліки роботи влади і створити певний кодекс принципів, поведінки тощо. Вона повинна організувати свою роботу так, щоб її діяльність приносила користь розвитку держави, щоб люди побачили, що ця політична сила може привести до покращення майбутнього економічного, соціального стану громадян. За таких умов в неї буде можливість зайняти місце керування державою й позитивно вплинути на її політичне життя, але на жаль, цього не відбувається.

Взаємовідносини влади та опозиції нагадують відому байку Івана Андрійовича Крилова «Лебідь, рак та щука». Тільки в випадку взаємовідносин «влада – опозиція» лише дві сторони, які тягнуть нещасний віз, тобто державу, в абсолютно різні напрямки, немов, розриваючи її. Герої байки так нікуди й не зрушили цей віз. А щодо сьогоденної політичної ситуації в Україні, я можу додати лише те, що ми не просто нікуди не зрушили і застрягли на місці, ми ще й тупцюємо у власних невдачах, занурюючись все глибше і глибше.

Наявність сильної опозиції і забезпечення політичного плюралізму, вільної конкуренції та суперництва політичних еліт, контролю за політичними подіями з боку народу, тільки це може сприяти становленню демократичного суспільства.

Хотілося б відзначити ще одну відмінність, яка існує на цей час. Під час розпаду Радянської влади й становлення незалежної української держави здійснювався перехід від соціалістичного устрою до капіталістичного шляхом привласнення великих заводів, підприємств та іншої державної власності високопоставленими керівниками. Звичайно, що більшість цих людей досі знаходиться у владі, або ж являє собою велику рушійну силу для прийняття тих чи інших законів, наказів, рішень. Отже, збагачення приватної власності корупційними й то-

му подібними шляхами відбувається й по цей день. З цього можна зробити наступний висновок, що робота державного апарату не є коректною.

Висновок. Таким чином, політична опозиція в Україні означає протидію, опір державної політиці, яка може виражатися або в представленні альтернативних шляхів розвитку суспільства, або в виступах проти існуючої системи влади взагалі, виступах проти політичної системи. Отже, сучасна опозиція так само, як і сучасна влада, здебільшого негативно впливає на політичне життя держави, що в свою чергу відображається на всіх інших сферах нашого з вами життя, адже все тісно взаємопов'язано між собою.

Список використаних джерел.

1. Рудич Ф. М. Політичний режим в Україні: спроба політологічного аналізу / Ф. М. Рудич // Політичний менеджмент. – № 2 (47). – 2011. – С. 13–43.
2. Рудич Ф. Політична влада і опозиція в Україні: методологічний контекст / Фелікс Рудич // Віче. – 2013. – № 17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.viche.info/journal/3841/>
3. Кукуруз О. В. Політична опозиція в Україні та Польщі: порівняльний аналіз / О. В. Кукуруз. – К. : «Наукова думка» ; НАН України, 2010. – 200 с.
4. Свириденко Г. Яка опозиція потрібна Україні? / Ганна Свириденко // Українська правда. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.pravda.com.ua/columns/2013/09/2/6997053/>

УДК 159.9

ВПЛИВ «25 КАДРУ» НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ. МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Клименко В., 2 курс,

e-mail: climencko.victoriya@yandex.ru

Крупенко О.В., викладач

e-mail: spitsa2013@yandex.ua

Таврійський державний агротехнологічний університет

Розглянута можливість та спосіб впливу на свідомість людини за допомогою «25 кадру». Обґрунтований процес введення його в дію та результативність впливу на людей. Наведені та спростовані наочні приклади ефективності «25 кадру» та підведений підсумок, щодо правдивості, так званого, методу «телезомбування».

Постановка проблеми. Вплив на свідомість людини за допомогою «25 кадру» давно відома в світі, здебільшого рекламному та телевізійному. Його ще називають метод «телезомбування». Використання «25 кадру» практично у всіх країнах заборонено. Ми спробували розібратися наскільки реально він діє на свідомість [1].

Давно відомо, для того щоб людське око під час проєкції кінофільму або телепередачі не помітило переходу від кадру до кадру, за секунду повинно змінюватися 24. Так званий «25-й кадр» не можливо помітити оком, але психологи давно знають, що він наділений силою сублімінального (несвідомого) впливу. Саме тому його використання заборонене.

Мета статті. Дослідити можливий вплив «25 кадру» на свідомість людини та проаналізувати його ефективність.

Основні матеріали дослідження. У створенні «25 кадру» найважливішу роль відіграє кінопроектор, бо саме на технології його роботи й базується досліджуваний нами ефект «25 кадру». Для розуміння його роботи важливо розуміти як саме працює кінопроектор.

Будь-який фільм транслюється зі стандартною швидкістю показу кадрів, яка складає 24 кадри у секунду. Після чого протягом 1/48 секунди на екрані з'являється нерухомий кадр. Далі об'єктив перекривається спеціальним механічним пристроєм для періодичного перекриття світлового потоку (обтюратором) й протягом тієї ж 1/48 секунди плівка переплутується на один кадр, після чого пристрій прибирається та протягом 1/48 секунди на екран знову проєктується наступний нерухомий кадр. І так весь час. Отже, аналізуючи все вище сказане можна зробити висновок, що половину часу перегляду кінофільму зображення на екран не проєктується.

Щоб створити вивчаємий нами ефект «25 кадру» використовують два проєктори, що працюють синхронізовано. Це потрібно для того, щоб один з них (основний), прокручував звичайний фільм у звичайному режимі, а інший (додатковий) – відображав на екран нерухоме зображення, саме в той час, коли об'єктив основного закритий спеціальним механізмом.

Існують дві умови для проєктування «25 кадру»: його яскравість має бути нижче середньої основного фільму, а також час його демонстрації має бути набагато меншим від 1/48 секунди. Вони підбираються так, щоб не перейти ту межу, коли несвідомо фіксований подразник потрапляє в сферу свідомої уваги, тобто стає помітним для людини. Зміст «25 кадру» конкретизується і підбирається, не випадково, адже його формують психологи так, щоби він мав максимальний вплив на обрану аудиторію. Тобто для використання «25 кадру» потрібні глибокі знання в області кіновиробництва (самої техніки), психології, соціології, тощо [3].

Американський психолог Джеймс Вайкері вперше заговорив про «25-й кадр» у 1957 році, після проведення певних дослідів й довів, що цей винахід дійсно впливає на підсвідомість людини.

Восени цього ж року кіноглядачі міста Форт Лі штату Нью-Джерсі, переглядали фільм, над яким до цього попрацювали експериментатори. Фільм називався «Пікнік» – у той час це один із найпопулярніших трилерів. За словами керівника експерименту Джеймса Вайкері саме в той час і був використаний метод «25 кадру». Як він стверджував цей дослід був про-

ведений над 45699 глядачами кінотеатрів. У багатьох місцях кіноплівки був вставлений текст «Ви голодні? Їжте поп-корн» й «Пийте Соса-кола». Зрозуміло, що кадри миготіли на екрані так швидко, що у глядачів не було можливості їх усвідомити. Дж. Вайкері, (на той момент не дуже успішний рекламний консультант), вмонтував туди таємно вище написані фрази, які з'являлися на 1/3000 секунді демонстрації фільму. А агентство з маркетингу, що розробило план даного експерименту потім повідомило, що за час антракту об'єм продажу поп-корну став більше на 50%, а прохолодних напоїв – на 18 % [2].

У пресі розгорівся величезний скандал коли з'явилось повідомлення про спробу впливу на підсвідомість. Після чого виникло суспільне обурення й паніка. Це дали про себе знати постійні страхи людства, а також того чого найбільше люди бояться у психології. Мова йде про психологічний, а особливо підсвідомий вплив. Суспільна думка з приводу цього впливу звучить наступним чином: це якась таємнича й містична сила, якій неможливо чинити опір.

Норман Казініс у статті «Заплямована підсвідомість» розмірковував про, що якщо цей механізм можуть використовувати для продажу поп-корну, але й щоб нав'язувати політичні погляди тощо.

Казініс не єдиний хто у був занепокоєний використанням підсвідомих методів. Пізніше публіцист Брайан Кі звернув увагу американців на можливість широкого використання методів впливу. Він аргументував власні доводи тим, що навряд чи подібні техніки обмежуються телебаченням й кіно, а також стверджував, що такі вміло приховані повідомлення, вже давно використовуються у зображеннях, фотографіях й рекламних об'явах [2].

Повідомлення у мас-медіа про експеримент Вайкері зацікавило рекламодавців, урядовців й вчених, які наполягали щоб його повторили. На їх вимогу Вайкері провів ще декілька демонстрацій, але жодна не мала бажаний ефект і завжди знаходилися те, що призвело до невдачі: то технічні труднощі, то аудиторія, що не відчувала жодного потягу до виконання прописаних команд тощо. Отже, в ефективності «25 кадрів» почали сумніватися. 1958 року "Фонд дослідів реклами" надав офіційний запит Вайкері, щоби той надав дані про експеримент й детально описав технології його проведення. Вайкері відповів відмовою.

Але після цього ані компанії ані громада не перестали аналізувати «на правдивість» його досліди. Один студент-психолог з Нью-Йорка Стюарт Роджерс вирішив написати реферат по роботах Вайкері. Він поїхав в Форт Лі, щоб поговорити з тими, хто проводив дослід. Але здивувався, коли виявив провінційний кінотеатр, який би точно не міг вмістити 50 тисяч глядачів, як стверджував Вайкері. Коли він запитав директора кінотеатру про експеримент, то той відповів, що чує про це вперше.

Пізніше було проведено безліч експериментів, щоб підтвердити результати Вайкері, але всі вони були марними. Всі ці дали розумне пояснення, чому дані, що надав Вайкері, по своєму експерименту із фразами не були отримані іншими дослідниками. Як виявилось все це був обман. Скоріше за все цей експеримент ніколи не мав місця. Тому більшість спеціалістів зробили висновок, що то була вміла та грандіозна містифікація з метою самореклами.

Авантюра з фразами була лише звичайним рекламним шахрайством, призначенням якого було підвищення кількості клієнтів рекламного бізнесу самого Вайкері. Пізніше, 1962 року під тиском зібраних негативних свідчень, Дж. Вайкері визнав, що підробив наукові результати експерименту [2].

Але це зовсім не припинило розповсюдження різноманітних чуток про загадковий вплив на людську свідомість. Відкриття Вайкері спонукало до справжньої дискусійної війни. 1982 року у великих супермаркетах США стали використовувати касети, які закликали не красти і кількість крадіжок помітно знизилася, але це не виправило ситуації, тому що на сьогоднішній день підсвідому рекламу заборонили у багатьох державах. У нашій країні «25-й кадр» також під заборонаю. Цікавим фактом є те, що з 1957 року і до тепер суперечки про його ефективність тривають по всюди. Думки різняться: дехто називає його найдієвішим, дехто – дуже сумнівним [3].

Річ у тому, що сам «25-й кадр» запам'ятовується не свідомістю, а підсвідомістю людини, а «витягти» отриману інформацію звідти дуже важко. Тому вплив «25-го кадру» дуже суперечливий.

З приводу «25 кадру» висловив свою думку керівник «Центру психіатрії, психотерапії та практичної психології» Євген Воронков. Він зауважив на тому, що «25 кадр» насправді вельми потужно впливає на психіку. Однак для того, щоб нав'язати людині якусь інформацію вона має бути готова до її сприйняття. За наявності в особистості власного погляду на всі події, певних моральних принципів, вплинути на неї ніщо не зможе. До того ж, будь-яка методика психологічного впливу – тільки посил, а вибір людина завжди робить самостійно. Кожен індивідуум здатен критично оцінювати всю існуючу інформацію, тому не варто недооцінювати цю здібність. Вона буде у підсвідомості доти доки не буде потрібна і дасть про себе знати коли прийде час робити вибір. Причому буде використаний весь життєвий досвід, а не тільки почуте протягом останнього часу. І хоча науковці не підтвердили сублімінального впливу «25 кадру», але його, все-таки, почали забороняти в багатьох країнах» [4].

В Сполучених Штатах Америки федеральна комісія з комунікацій (Federal Communications Commission) постановила, що використання сублімінальних послань призведе до втрати ліцензії на телетрансляцію.

Пізніше з'явилися і інші закони, з приводу заборони використання сублімінальних методів впливу. Прийняття їх було пов'язане з хвилею невдоволення серед громадян, а після утвердження законів, ажітаж навколо цієї події втих на довгі роки.

На сьогодні цей «фантастичний» метод активно досліджується, і в майбутньому можливе виникнення такої проблеми як «сублімінальний вплив». Вчені-психологи схвильовані цією проблемою. Це і не дивно, адже тільки в США більш ніж 140 інститутів зайняті проблемою винайдення методик прихованого впливу на людину [3].

Висновок. Ми дійшли висновку, що «25 кадр» – це лише вдало розрекламований бренд, чергова видумка рекламодавців задля заробітку. Хоча його результатом є зомбування, адже люди вірять в дію «25 кадру». Вони купують касети, дивляться безліч відео, які нібито допомагають кинути палити, чи схуднути. І що саме цікаве, що їхня віра в «чудо-дію» настільки сильна, що вони дійсно починають помічати, що менше стали палити, чи схудли на пару кілограм. Тому в результаті і виходить, що «25 кадр» діє, але насправді людина сама все змінює і ще й платить за це гроші. Тут можемо зазначити про само зомбування і величезне бажання досягти жаданого результату.

Але спостерігаючи за шаленим технічним прогресом та відкриттями в науці, можна чекати чого завгодно. Тому потрібно бути досить уважним і пильним та не дозволяти керувати своїм розумом.

Список використаних джерел

1. 25 кадр – міф чи реальність / [Електронний ресурс]. - точка доступу: megasite.in.ua/46484-25-kadr-mif-chirealnist.html
2. 25 кадр – міф чи реальність / [Електронний ресурс]. - точка доступу: rakurs.rovno.ua/info.php?id=10149
3. Майстренко Я. Вплив «25 кадру» на свідомість людини. Міф чи реальність? [текст] / [Електронний ресурс]. - точка доступу: <http://is.kubg.edu.ua/index.php/resursy/studentski-poshuky/113-resursy/studentski-poshuky-2013/studentski-konferentsii/205-konkurs-studentskykh-tvorchykh-robit-dosvid-liudstva-cherez-pryzmu-vikiv.html>
4. Ефект 25 кадру / [Електронний ресурс]. - точка доступу: samsomuch.blog.net.ua/2010/06/29/25-kadr/

УДК 378.042.2

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Єлісєєва В., магістрант,
Карман В.М., к.і.н., доцент

e-mail: eliseeva_victorya@mail.ru
e-mail: logic.@vivanet.net.ua

Таврійський державний агротехнологічний університет

Одним із головних завдань педагогіки та психології вищої школи є вивчення особливостей студентської молоді. Важливим етапом професійної підготовки майбутніх фахівців є процес їх адаптації до умов вищого навчального закладу, бо саме в цей момент студент перебуває у складній ситуації знайомства з новими формами діяльності, спілкування, дозвілля, співвідносить власні сподівання з реальністю.

Постановка проблеми. Навчання у вищому закладі освіти для сучасної молоді людини один з найважливіших періодів її життєдіяльності, особистісного зростання та становлення як фахівця з вищою освітою. Пошук шляхів успішної адаптації до змінених соціальних умов та нової діяльності є нагальною проблемою для кожного, хто переступив поріг вищої школи. Згідно з Болонською конвенцією, здійснюється перехід на новітні моделі навчання, істотно змінюються навчальні плани, форми організації занять, критерії оцінювання знань, впроваджуються нові педагогічні технології та стандарти освіти. Основний вид діяльності студента – професійне навчання, стає більш складним за формами та змістом, а тому підвищує вимоги до особистості. Спроможність адаптуватися, долати труднощі, віднайти своє місце у життєвому просторі є вирішальним чинником вдалого розвитку молоді людини, а в майбутньому – фахівця з вищою освітою.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми адаптації молоді до нових умов життєдіяльності та взаємин у соціальній групі досліджували В. Л. Кікоть, В. А. Петровський, О. В. Симоненко, Т. В. Серєда, О. І. Гончаров, А. Д. Ерднієв, М. І. Лісіна, А. В. Фурман, Е. Еріксон, Д. Клаузен та ін. Досліджувалась проблема адаптації молоді до навчання у вищих навчальних закладах в роботах О. І. Борисенко, А. В. Захарова, В. А. Кан-Каліка, М. В. Левченко, О. Г. Мороза, В. С. Штифурака та ін. [5].

Метою даної статті є аналіз та систематизація наукових даних, щодо проблем перебігу адаптації та самосприйняття студентів.

Виклад основного матеріалу: Процес адаптації є одним з найбільш досліджуваних наукових об'єктів і використовується в різних науках – біологічних, філософських, психологічних. У зв'язку з цим у сучасній літературі використовується багато суперечливих визначень цього поняття. Багатьма авторами адаптація визначається як пристосування. На наш погляд таке тлумачення поняття є надто вузьким тому, що воно не в повній мірі враховує специфіки адаптації людини в силу того, що людина є не лише пристосувачем до середовища, але й активно його перетворювачем [3].

Вивчення проблеми надало можливості виділити поняття: професійна адаптація у вузі – процес прилучення особистості до професії, який виражається в надбанні знань, умінь, навичок, необхідних для майбутньої професії. Пристосування до структури вищої школи, загальному змісту та окремим компонентам навчального процесу; дидактична адаптація є пристосуванням студентів до нової для них системи навчання [2]. Пристосування може проходити відносно швидко, так і відносно повільно. Оперативна адаптація залежить, по-перше, від тісного зв'язку методів навчання між середньою школою та вузом, по-друге, від самостійності та творчого мислення, які вже стали самостійними рисами особистості, втретє, від повної зорієнтованості в професії й стійкого бажання оволодіти програмою вузу; соціально-психологічна – пристосування до групи, стосункам в ній, вироблення особистого стилю поведінки [5].

Адаптація випускників середньої школи до системи навчання у вузах є багаторівневим і багатоплановим явищем, яке базується на багатьох механізмах: звикання, пристосування,

відтворення, взаємодоповнення, творення, управління та самоуправління [4]. Процес адаптації є інтеграцією впливів різноманітних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

На сьогодні є можливість виокремити кілька груп труднощів у навчанні студентів-першокурсників. Перша група характеризується відсутністю у першокурсників багатьох спеціальних організаційно-навчальних навичок, необхідних у вузівському навчанні: конспектування лекцій та першоджерел, користування бібліотекою тощо. Зазвичай, подібні вміння й навички дуже швидко набуваються, але зафіксовано негативний вплив їхньої відсутності на успішність навчання і на цілісні показники адаптації студентів. До цієї ж групи слід віднести відсутність адекватних комунікативних навичок.

Наступна група проблем стосується функціонування вищих психічних процесів. Перш за все це довільність та опосередкованість пізнавальних процесів та емоційної сфери. Часто виявляється, що способи зосередження уваги, запам'ятовування, вирішення навчальних завдань, якими володіє студент і які були цілком адекватними в умовах шкільного навчання, не "працюють" у навчанні вузівському [6].

На процес адаптації першокурсників впливає низка факторів, головними з яких є гарні побутові умови, цікаве дозвілля, знання і вміння свідомо долати труднощі й проблеми адаптаційного періоду, задоволення навчальним процесом і соціальним оточенням [1].

Висновки. Адаптація студентів до навчальної діяльності обіймає вплив як суб'єктивних, так і об'єктивних чинників, до яких відносяться зміст та організація навчального процесу у вищій школі. Уваги тут потребують студенти-першокурсники, оскільки звична для них організаційна модель навчання відрізняється від навчання у вищій школі. Зокрема, в останньому випадку характерні висока інтенсивність розумової праці, більший обсяг теоретичних знань, нерівномірність академічного навантаження, яка досягає свого апогею у період сесії. Розбіжності зумовлені й відмінностями щодо циклу навчальних дисциплін, що вивчаються у вищому навчальному закладі появою профільних предметів, з якими студент пов'язує свою майбутню професійну діяльність.

Список використаних джерел.

1. Березовин Н. А. Адаптация студентов к жизнедеятельности вуза: психолого-педагогические аспекты // Выбранные научовыя працы БДУ. – Минск. – 2001. – С. 11–25.
2. Дмитриев В. Ю. Опыт социально-психологического скрининга факторов адаптивной активности студентов педагогического ВНЗ // Вісник Чернігівського держ. педагог. унів.: Психологічні науки. – Чернігів. – 2002. – С. 25–37.
3. Зданевич Л. В. Як живеться студентові? // Гуманітарні науки. – 2005. – № 2. – С. 174–179.
4. Казміренко В. П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молодій людині до навчання у ВНЗ та майбутньої професії // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 6 – С. 76–78.
5. Ляхова І., Учитель О. Використання системного аналізу процесу адаптації студентів-першокурсників // Рідна школа. – 2001. – № 1. – С. 61–63.
6. Скрипник В. Особливості перебігу та само сприйняття соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників // Психологія і суспільство. – 2005. – № 2. – С. 87–93.

УДК 378. 15

ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧИМІ ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Іванков Д., магістрант,
Карман В.М., к.і.н., доцент

e-mail: dmitrijivankov_19912@mail.ru
e-mail: logic.@vivanet.net.ua

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті зазначено, що вирішальною ланкою цілеспрямованого педагогічного процесу вищої школи виступають педагоги і саме педагогічне спілкування є одним з найважливіших конкретних механізмів управління професійним і соціальним становленням фахівця, розкриваються основні практичні механізми роботи і ефективної педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу.

Постановка проблеми. Підготовка сучасного фахівців з вищою освітою є цілісним і складним педагогічним процесом, який надає можливість реалізувати головне завдання – багатоаспектний розвиток студентів. У ньому не тільки закладаються і розвиваються власно професійні здібності, знання, вміння і навички майбутніх фахівців, а і формуються їхні основні, сутнісні соціальні якості. Освіта є безперервним процесом, що залежить від стану середовища, в якому відбувається розвиток людини, і від її індивідуальної творчості. Звідси величезна потреба логічного поєднання в процесі навчання інтересів особистості і всього соціуму. В вирішенні цієї проблеми, в забезпеченні комплексності, системності підходу до педагогічного процесу найбільш важливу роль відіграє вузівський педагог, який володіє навичками живого контакту, педагогічним спілкуванням. Характерні професійно значимі риси і якості особистості педагога відображають сучасне суспільство (економіку, духовність, політику, культуру). Особистість педагога завжди відображає соціальну роль, однак ніколи не зводиться тільки до неї.

Аналіз останніх досліджень. Останнім часом значно зріс попит на дослідження проблеми ролі особистості вузівського викладача в умовах трансформації вищої освіти України у світовий освітній простір. Цьому питанню приділяють багато уваги М. Фіцула, А. Василюк, Р. Пахоцінський, Н. Яковець, С. Вітвицька, А. Кузьмінський, З. Курлянд, Р. Хмельюк, А. Семенова, Л. Подоляк, В. Юрченко, З. Слєпкань та інші.

Основні матеріали дослідження

Для навчально-виховного процесу вищої школи є характерним використання різноманітних технічних засобів, які відіграють допоміжну роль в реалізації педагогом власного потенціалу як особистості і професіонала. Особистість педагога визначається як особливий спосіб професійної діяльності. Науковці в свої дослідженнях підкреслюють, що особистість педагога є невід'ємною від особистості як характеристики. В характеристику професійного рівня педагога як особистості входять рівень його розвитку, рівень загальної і професійної культури, професійних здібностей, соціальна значущість, соціальний статус. [1, 20; 2, 18]. Суспільство потребує фахівців з певними властивостями, здібностями, знаннями, уміннями, навичками, які вони отримують під час діяльності педагога. У такому розумінні педагог відіграє соціальну роль, виконує соціальну функцію.

Велике значення для особистості педагога вищої школи має така якість, як динамізм особистості, тобто здатність викладача до активного впливу на студента, вона виявляється в ініціативі, швидкості адаптації у змінених педагогічних ситуаціях, умінні чуйно їх уловлювати й у зв'язку з цим швидко змінювати варіанти педагогічного впливу. Педагог-особистість активно взаємодіє з оточуючим світом, перш за все з студентською аудиторією, постійно вступаючи в педагогічний діалог. Це надає йому можливість виходити на новий рівень розуміння окремого студента і студентську аудиторію. Саме ці діалогічні стосунки дозволяють розуміти мотивацію дій молоді людини, розуміти її. Дослідники доводять, що спілкування

студентів з педагогами виступає конкретним механізмом управління професійним і соціальним становленням фахівців. При цьому, як констатують науковці [3, 2], якість рис особистості викладача вищого навчального закладу для студента виступає як віддзеркалення найбільш важливих рис професіонала і людини. Для студентів їх педагог є найближчим і безпосереднім прикладом того, яким повинен бути справжній фахівець як професіонал і особистість. Вивчаючи свого викладача, молода людина сприймає його, так би мовити «цілком», оцінює і його професіоналізм і культуру і освіченість і життєву позицію включаючи поведінку на заняттях і в побуті.

В багатьох матеріалах дослідники проблем вищої школи наголошують тезу про те, що потребує подальшого аналізу проблема якостей педагога вищої школи як людини (особистості) в контексті його професіоналізму, з чого складається авторитет викладача. Без повноцінного позитивного авторитету педагога вищої школи неможливо побудувати якісної взаємодії педагога як з учбовою групою, так і з особистістю окремого студента.

Здійснюючи той чи інший вчинок студент практично завжди чекає відповідної оцінки чи реакції від викладача на них як на вербальному, так і на невербальному рівні. В силу цього педагог повинен мати розвинуту навичку використання методики оцінювання здібностей, знань, умінь, навичок, дій і вчинків, успіхів і невдач студентів.

В педагогічному спілкуванні одним з важливих є наявність у викладача розвинутого уміння забезпечувати якісний зворотній зв'язок, на що далеко не завжди педагог не звертає уваги і це виражається в його категоричності мовлення, однозначності, авторитарності, в повчальності. Поведінка викладача по відношенню до студентів ґрунтується на рівні його умінь впливати на студентів, ситуації, які виникають в учбовій групі. Уміння викладача впливати на студентів можна виразити наступною формулою: він повинен бути тактовним настільки, щоб не принижувати гідність людини, а це означає, що він не повинен втрачати контроль над собою.

Педагогічна діяльність не має повторень однієї і тієї ж ситуації, тому що освітнє середовище надзвичайно мінливе, і те, що відбулося сьогодні, як правило, не має повторення завтра та ін. Це вимагає миттєвої реакції педагога на будь-яка подію, що відбувається в освітньому середовищі, і творчості. Для цього педагогу постійно необхідні як професійні, так і непрофесійні знання, саме їх він транслює студентові щодня. А тому що знання в сучасних умовах застарівають із колосальною швидкістю, то він повинен поповнювати їх запас щодня.

Висновок.

Для успішної педагогічної діяльності викладача вищої школи професійно значимими особистісними якостями є такі: наукова ерудиція, професійно-педагогічна культура, педагогічна майстерність, інтелігентність, професійно-педагогічна спрямованість, педагогічне мислення, захопленість педагогічною діяльністю, високий рівень загальної культури й ерудиції, педагогічна спостережливість, педагогічний такт, вимогливість і справедливість, інтерес до спілкування зі студентами, інтелектуальна активність та ін.

Список використаних джерел.

1. Лосева Н. М. Самореалізація викладача: теоретичний аспект / Лосева Н. М. : Монографія. – Донецьк, 2004. – 380 с.
2. Психологія вищої освіти: Навч. посібн. для магістрантів пед. ВНЗ. – Бердянськ, 2003. – 47 с.
3. Юрганов О. Б. Смотрите, как в зеркало, в другого человека / Юрганов О. Б. // Записки психолога о человеческом общении. – Минск, 1977.

УДК 159.9

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВПЛИВУ НА ПСИХІКУ ЛЮДИНИ

Зануда Р., 2 курс,

Крупенко О.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: zanudaroma69@gmail.com

e-mail: spitsa2013@yandex.ua

У даній статті розглядаються різноманітні засоби та методи впливу на психіку людей. Автор намагається дослідити ступінь впливу, його види тощо.

Він звертає увагу на такі методи як реклама, переконання, навіювання і графіку. Також його цікавлять такі засоби впливу як гіпноз, музика та вплив кольорів на свідомість людини.

Постановка проблеми.

Розвиток суспільства повів за собою виникнення різних шляхів впливу на психіку особистості. Найрозповсюдженішими сьогодні є телебачення, реклама, засоби масової інформації, техніка. Не останні позиції займають буденні явища, що постійно супроводжують нас: музика, кольори тощо. За умов своєчасного та раціонального використання цих методів можна отримати бажані результати від людини.

Метою статті.

Визначення ймовірного впливу різноманітних сучасних методів на психіку людини.

Основні матеріали дослідження.

Вибір психологічного методу впливу визначається переважно за його спроможністю приголомшити споживача та передбачає безвідмовне заволодіння його увагою. В психіці людей та поведінці немає тотожних реакцій на той чи інший подразник.

Інтерес забарвлює емоціями і зосереджує увагу на певному предметі. Він з'являється враховуючи пізнавальний потяг й у процесі розвитку може переростати в сталу особисту потребу, активне ставлення чи схильність.

Якщо ми кажемо про рекламу, то вона має створювати лише позитивні емоції й приносити психологічне звільнення. Найважливішим правилом є, не стільки запропонувати людям хороший та якісний товар, скільки навіювати його покупку за допомогою гарного настрою. За наявності позитивних емоцій їм легше витратити власні гроші. На ефективність тієї чи іншої реклами впливає рівень насиченості ринку певними товарами, а вибір матеріалу для кожної реклами можливий лише після визначення можливості задоволення існуючих потреб. Інтерес має підтримуватися потребою, що є нагальною. Доведено, що голодну людину менш за все цікавлять будь-які політичні та економічні новини або оголошення про знижки на ювелірні прикраси [4].

Психологічний вплив реклами здійснюється переважно шляхом переконання чи навіювання. Переконання також є методом за допомогою якого впливають на свідомість людини використовуючи звернення до її власних критичних суджень. Основою цього методу є відбір й логічне упорядкування відомих фактів та висновків, які відповідають єдиній світоглядній концепції конкретної особистості.

А навіювання практично єдиний спосіб передачі ідей, недоведених за допомогою логічних доказів. Слово і візуалізація відіграють велику роль й мають силу емоційного впливу на кожного, що може пересилити раціональні докази і аргументи.

Графіка у свою чергу також передає великі обсяги інформації. Відомо, що у людини обмежені можливості зі сприйняття інформації, але медики здавна використовують колір або замість ліків, або як додаткову можливість та засіб управління психікою, прописуючи пацієнтам окуляри зі спеціальними скельцями. Наприклад: На Всесвітні змагання лижників. Там

за правилами встановленими медициною, заборонено приймати стимулятори або засоби впливу на психіку. Для тренерів є лише один засіб обійти ці вимоги – використати колір. Саме тому дуже часто можна побачити лижників в окулярах помаранчевого кольору, адже саме він налаштовує психіку на перемогу.

Вплив кольору на людину має яскраво виражений характер. Коротка характеристика впливу кольорів на людину й на її психіку виглядає наступним чином: Червоний – збуджує, зігриває, підвищує активність людини; Помаранчевий – майже червоний, але має дещо м'якший вплив, тому що трохи знімає напругу; Жовтий – викликає ейфорію та максимальне задоволення, приваблює оточуючих; Зелений – найчутливіший та в природі спостерігається більше 90% його наявності від всіх інших одиночних кольорів. Для людини він нейтральний; Блакитний – заспокоює, зменшує активність; Синій – викликає депресію та різко зменшує активність. Використовується у антирекламі; Сірий – символізує акуратність і коректність. Але при цьому важливо враховувати, що на сьогоднішній день не існує чітко означених характеристик впливу кольорів на психіку людини [1].

Дуже важливою проблемою є дослідження впливу телебачення на дорослих і дітей. На думку доктора психологічних наук В. І. Лебедева, саме діти є найбільш вразливою для гіпнотичного впливу групою. Це відбувається тому що самосвідомість не захищає їхню психіку. Нажаль, раніше вихованням дітей та формуванням їхньої особистості займалися батьки чи найближчі родичі, то тепер, ці функції взяло на себе телебачення.

Діти, ще не навчилися проводити кордони між реальністю та всіма подіями, що відбуваються перед очима на моніторі та сприймають їх як справжні. Поки вони не розуміють, що таке вбивство чи насильство у них не виникає почуття страху або відрази, тому коли вони звикають до таких передач все побачене на екрані стає для них не лише реальним, але й природним.

Розглянувши певні фактори душевного стану, які сприяють навіюванню людині, а також спеціальні методики посиленого гіпнотичного впливу, можна зробити висновок словами відомого психотерапевта А. М. Кашпіровського що, саме «завдяки телевізійному відтворенню, сугестивність з екрану багаторазово збільшується».

Сучасні люди навіть не допускають думку взагалі не дивитися телевизор, тому що вона боїться «відстати від життя» та не бути «в курсі» всіх подій, що відбуваються або зменшити своє «світобачення» [3].

Як відомо, музика також впливає на психіку. Багато хто не надає цьому значення або взагалі не замислюються над цим, але згадайте, як ви себе поводитье коли чуєте улюблену мелодію. Звісно ж починаєте її наспівувати. І вже не важливо де це відбувається (в автобусі, на вулиці, вдома).

Коли людина знаходиться в такому стані, її свідомість зовсім не контролює потік інформації – вона потрапляє прямо до підсвідомості, минаючи критичний поріг розуміння. Ось і виходить, що тексти пісень відразу потрапляють до підсвідомості – це є причиною того, що людина може наспівувати будь-який мотив весь час.

Музика впливає й на інтелект. Це довели психологи за допомогою цікавого експерименту. У декількох кандидатів, яких вони відібрали було зареєстровано мозкову діяльність. Після цього їм дали пройти тести на запам'ятовування, а потім прослухати сучасні пісні. Всі учасники після цього знову проходили тести, й результати значно погіршувалися. Лише через годину досліджувані повернулися до нормального стану. Виявилось, що під час прослуховування попсових пісень активність точок у правій півкулі знижувалася доволі значно.

Також доведено негативний вплив важкого року на психіку людини. Це відбувається через гучність, ритм, чергування світла й темряви. Має місце серйозне травмування мозку через надлишок високих чи низьких частот. Найсприятливіше впливає на психіку класична музика. Під час її прослуховування відбувається розслаблення та внутрішнє заспокоєння. Людина досягає гармонії. Як відомо за допомогою класики навіть вдається лікувати окремі захворювання: для стабілізації діяльності мозку - слухати Моцарта; від головного болю – Огінський й Бетховен; безсоння – Гріг, Чайковський, а при гіпертонії – Шопен та Мендель-

сон. До того ж класична музика дозволяє найкраще запам'ятати потрібні відомості та допомагає віднайти спокій [2].

Висновок.

Методи впливу на психіку людину, зазначені в роботі, варіюються за інтенсивністю та мають широкий спектр дії але при цьому треба враховувати індивідуальні особливості людей, їх досвід та можливості. В майбутньому планується більш детально дослідити використання одного з описаних методів для поліпшення роботи майбутніх маркетологів.

Список використаних джерел:

1. «Вплив кольорів на людину / Вплив кольору на психіку людини» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://life-prog.ru/ukr/view_komputernaya_grafika.php?id=4
2. «Вплив музики на психіку людини» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reshebnik.rv.ua/zdorovya/vplyv-muzyky-na-psyhiku-lyudyny/>
3. «Вплив рекламних образів на психіку людини» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bukvar.su/marketing/page,3,135081-Vozdeystvie-reklamnyh-obrazov-na-psyhiku-cheloveka.html>
4. Райгородский Д. Я. Реклама: навчання і маніпуляція. – Бахрах-М, 2007.

УДК 378. 136

ЯКІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Гроссман К., магістрант,
Карман В.М., к.і.н., доцент

e-mail: karina-grossman@yandex.ru
e-mail: karman2015@mail.ua

Таврійський державний агротехнологічний університет

*В статті аналізуються основні напрями продуктивної взаємодії викладача зі студентами в
учбовому процесі для організації активної пізнавальної роботи останніх, розкриваються де-
які методичні підходи для підвищення ступеня задоволеності і комфортності
у системі взаємних дій.*

Постановка проблеми. Проблема якості спілкування перетворилася в наш час в одну актуальних у теоретичному і практичному аспектах. Саме спілкування є однією з найважливіших умов об'єднання людей для будь-якої спільної діяльності. Це стосується також навчання і виховання, у процесі яких відбувається опосередковане спілкуванням формування спільної діяльності людей, одні з яких передають, а інші засвоюють накопичений людством досвід. Суттєвим чинником задоволення потреби передачі і засвоєння знань є науково обґрунтоване, організоване на засадах міжособистісної та суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогічне спілкування. Навчати означає допомагати студентові усвідомити свої можливості. Слово *education* (навчання) походить від *e-ducere* – буквально «вести вперед» або виявляти те, що потенційно присутнє [3]. Для того, щоб повести студента вперед, викладачеві необхідно беззастережно вірити в здатності свого підопічного, надихати на пізнання, допомагати долати внутрішні перешкоди до успіху і бути прикладом людяності, толерантності і терплячості.

Аналіз останніх досліджень. У дослідження визначеної проблеми зробили значний внесок А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, І. О. Синиця. Дефініція «професійно-педагогічне спілкування», введена В. А. Кан-Каликом, дозволяє розглядати педагогічне спілкування як один з видів фахової взаємодії. Вчений детально охарактеризував найбільш поширені у педагогічній практиці стилі професійно-педагогічного спілкування.

Якість педагогічної взаємодії істотно впливає на підвищення рівня навчальної діяльності студентів. Вона забезпечується комплексом взаємопов'язаних особистісних властивостей, здібностей педагога, ступенем фундаментальності його фахової підготовки, наявністю досвіду з організації навчання та виховання; особливостями змісту та методики викладання предмету. Саме на цьому в своїх роботах наголос вчені-дослідники Ш. О. Амонашвілі, В. І. Бондар, М. В. Гриньова, П. М. Гусак, І. А. Зимня, Н. Є. Мойсеюк, О. Г. Мороз, Н. Г. Ничкало, Д. Ф. Ніколенко, Л. О. Савенкова, В. А. Семиченко, С. О. Сисоєва, М. М. Фіцула, М. І. Шкіль, О. Г. Ярошенко, Т. С. Яценко та інші.

Основні матеріали дослідження

У сучасних умовах розвитку освіти в світі якість підготовки будь-якого спеціаліста визначається не тільки рівнем його знань, а і професійними вміннями, які дозволяють йому творчо розв'язувати виникаючі проблеми, активно взаємодіяти з людьми. Система вузівського навчання повинна бути відповідною трансляцією широкого набору цінностей, які забезпечують розвиток умінь. Однією з найважливіших моментів у цьому є та взаємодія, яке складається між викладачем і студентом.

Педагогічна взаємодія у системі "викладач – студент" є системою взаємних впливів суб'єктів, які включені в спільну діяльність на основі спільних цілей професійної освіти. Така взаємодія має велике принципове значення з погляду аксіологічної складової, оскільки саме взаємодія між викладачем і студентом впливає на формування системи цінностей майбутнього фахівця як освіченої і адаптованої до життя особистості.

Треба констатувати як признану аксіому, що взаємодії викладача і студента відбувається у зіткненні цілей, інтересів, життєвих позицій, мотивів, особистісного індивідуального досвіду, а саме це викликає діалектичні зміни форм взаємодії в ході навчального процесу.

Ефективність педагогічного взаємодії на навчальних заняттях залежить від багатьох чинників (успішного визначення цілей спільної прикладної діяльності, відповідності педагогічної тактики конкретного завдання даній взаємодії, активності самих у студентів тощо). У тому числі є чинник оптимального вибору методів навчання, реалізація яких в умовах освітнього закладу дає високий рівень якості підготовки студентів. Останніми роками дослідниками вивчаються педагогічні можливості методів активного навчання (проблемні лекції, групові дискусії, аналіз конкретних ситуацій, динамічні пари, конференції, рольові і ділові ігри, відео-метод, мультимедіа тощо), які поруч із традиційними (пояснення, розповідь, робота з підручником, розмова, показ тощо), сприяють поліпшенню інтенсифікації, ефективності, якості та результативності процесу навчання у вузі.

При дослідженні взаємодії викладачів і у сфері вищої освіти велике значення набуває об'єктивна обґрунтованість очікувань суб'єктів, які виконують ролі учасників взаємодії. Відмінності у взаємних очікуваннях викладачів і охоплюють широке коло проблем, які ідуть від ціннісних орієнтацій до якості одержуваних знань та ефективності їх засвоєння. Підвищення ступеня задоволеності від процесу взаємодії включає у собі забезпечення ступеня комфортності у системі взаємних дій, адекватного сприйняття себе і партнера у стосунках. Очікуваний результат спільної практичної діяльності визначено наявністю спільної мети, відповідає інтересам у всіх смислах і сприяє реалізації потреб кожного. До сформування стійкого і комфортної взаємодії і викладачам, і студентам треба докладати зусиль. Отже, проблема соціального взаємодії викладачів є пошуком відповіді на найрізноманітніші питання: умови виникнення соціальної взаємодії, як вона розвивається, що потрібно зробити, щоб взаємодія була ефективною, які форми впливу є найбільш ефективними.

Найважливішим чинником, який визначає рівень ефективності педагогічної взаємодії, є тип установки педагога. Під розуміється готовність викладача реагувати належним чином в однотипній педагогічній ситуації. Найбільш ефективно вирішувати завдання в навчальному процесі дозволяє демократичний стиль, у якому викладач враховує індивідуальні особливості студентів, їх особистісний досвід, специфіку їх потреб і можливостей. Викладач, який уміло володіє тактикою використання такого стилю, усвідомлено ставить завдання перед студентами, не виявляє негативних установок, об'єктивний в оцінках, різнобічний і ініціативний в контактах.

Висновок.

Результат навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі значною мірою визначається характером взаємодії між студентами й викладачами, організацією спілкування між ними. При цьому викладач вищої школи є основною ланкою в системі формування особистості фахівця. Викладач здійснює вплив на студентів не лише змістом своїх лекцій та інших навчальних занять, але й своєю особистістю, поведінкою, звичками, манерами, своїм ставленням до справи, науки, інших людей і насамперед – до студентів.

Список використаних джерел.

1. Андриенко Е. В. Социальная психология: / Е. В. Андриенко // Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М, 2000. – 449 с.
2. Буланова–Топоркова М. У. Педагогика и психология высшей школы / М. У. Буланова–Топоркова // Учебное пособие. – Ростов н/Д, 2002. – 168 с.
3. Кан-Калик У. А. Основы профессионально-педагогического общения / У. А. Кан-Калик. – Грозный, 2005. – 531 с.

УДК 159.9

ВІРТУАЛЬНИЙ СВІТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПОВЕДІНКУ ОСОБИСТОСТІ

Бойко Є., 2 курс,

Крупенко О.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail:Lizbos@mail.ru

e-mail:spitsa2013@yandex.ua

У статті досліджено вплив віртуального світу на поведінку особистості. Прикладом і базою для отримання інформації послуговували такі соціальні мережі як «ВКонтакте», «Однокласники» та спілкування за допомогою Скайпу. Озвучене нами питання є актуальним й своєчасним не тільки для нашого суспільства, але й для інших країн.

Постановка проблеми. Зигмунд Фрейд якось сказав, що ілюзії приваблюють нас тим, що позбавляють відчуття болю та в якості заміни приносять задоволення. Тому ми маємо без докорів приймати те, що іноді ілюзії зовсім розбиваються коли вступають з реальністю у протиріччя. На разі ми маємо проблему заміщення реальності і живого спілкування серед молоді, а також наявність Інтернет-залежності різної форми та важкості.

Мета статті. Звернути увагу читачів та спільноти на проблему відсутності живої комунікації серед молоді та дослідити наявні форми Інтернет-залежності.

Основні матеріали дослідження. За результатами дослідження компанії GFK кожен третій мешканець нашої країни спілкується з друзями за допомогою соціальних мереж частіше, ніж наживо, а 18% бесідує, навіть не бачили своїх співрозмовників поза он-лайн спілкуванням.

Це вельми зручно, тому що під час такого спілкування є можливість казати неправду й почуватися вільніше, а сама кількість співрозмовників може змінюватися за бажанням користувача. За результатами дослідження, більше ніж половина українців при спілкуванні он-лайн видає неправдиву інформацію.

Понад 60 % респондентів у будні замінюють розмови «наживо» на листування у Skype, соцмережах й смс-повідомлення. Таким чином кожен користувач Інтернету спілкується з друзями «наживо» на годину менше, ніж п'ять років тому. Понад 90% респондентів вважає, що спілкування без сучасних гаджетів є більш душевним й наповненим, цьому виду спілкування віддає перевагу тільки третина опитаних. Практично стільки ж спілкується віртуально. [1]

Брак живого спілкування поступово перетворився на світову проблему. За даними компаній Badoo та Performics, для 39 % відсотків американців та третини англійців й німців комфортніше спілкуватися он-лайн, ніж у реальності. Психологи називають їх "поколінням самотніх».

У статті "Віртуальний світ все більше затягує українців" автор зауважує на тому, що соціальні мережі небаченої останнім часом є дуже популярними. Зараз їх вважають одним з найкращих винаходів ХХІ століття й прирівнюють до таких глобальних й суспільно-корисних винаходів як телебачення, радіо та Інтернет.

Ми використали матеріали соціологічних досліджень при проведенні масового опитування КППшників на тему ставлення до найпопулярнішої соціальної мережі – «ВКонтакте» (або VK). Ми всі усвідомлюємо, що величезна кількість не тільки української молоді, а також інших вікових категорій зареєстрована у «VK» й активно використовує її як універсальний засіб спілкування і обміну даними. За даними Вікіпедії Google охоплює 77 % Інтернет-користувачів, а «Vkontakte» – 75 %.

В основному – це студенти, які витрачають на це більшість власного вільного часу. В окремих випадках вони віддають перевагу спілкуванню з однолітками віртуально, ніж реально. Тому ця проблематика є найбільш актуальною у наш час й стала основною даною роботи.

У результаті проведеного невеличкого соціологічного дослідження у якому взяли участь 155 осіб з 1 по 5 курс стало зрозуміло, що 99 % респондентів використовують мережу «ВК». 37 % з них підтвердили, що користуються нею постійно та протягом тривалого часу, а 33 % – користуються часто, але не щодня. 40 % КППшників ставляться до «Контакту» негативно, а ще 47 % – нейтрально. При цьому тих, хто відмічає позитивну роль «ВК» – лише десята частина.

83 % студентів згодні з тим, що «Контакт» шкодить фізичному здоров'ю, тому що кожного разу користуючись даною соціальною мережею вони засиджуються й забувають поїсти чи поспати, дехто навіть втрачає відчуття часу. 44 % це визнають, але при цьому мають намір користуватися «ВК» у майбутньому. Інші респонденти вважають, що користь від «ВК» значно більша ніж шкода яку він може спричинити.

На питання «Що у «ВК» такого хорошого?» отримали відповідь, що він просто є популярним, адже на ньому можна знайти практично всіх знайомих, старих шкільних друзів, а також тих з ким познайомився на відпочинку на морі або тих, хто виїхав закордон й не втрачати зв'язки з ними усіма. 28 % позитивною якістю «Контакту» визнають те, що він є всеосяжним й давно вийшов за рамки тільки «середовища спілкування», тому що можна дізнатися новини України та світу, послухати музику, дізнатися про новинки моди, кіно, літератури, отримати інформацію про інтереси й дозвілля друзів. 16 % згодні з тим, що «ВК» охоплює всі сфери життя людини.

П'ята частина респондентів вважає позитивним те, що він безкоштовний та немає проблеми різноманітних операторів та кордонів (до того ж, це швидко й зручно). Практично всі студентські ради різних вищих навчальних закладів мають свої сторінки у цій мережі. Вони поширюють через нього новини, рекламу, афіші, адже це вельми зручний спосіб донесення до відома студентів потрібної інформації щодо студентського життя й навчального процесу. 22 % студентів відвідують такі сторінки постійно, а 56 % – інколи й тільки заради того, щоб дізнатися чим живе студентство; 18 % – мають підписки, хоча не заходять на них й тільки 4 % відзначають, що отримують потрібну інформацію з цих дошок оголошень. Нажаль, дошки оголошень, які є в навчальних корпусах та гуртожитках вже майже втратили своє призначення...

74 % студентів визнає, що без «ВК» зараз не обійтися. З них 30 % кажуть, що якби випадково чи навмисно вони видалили свої сторінки, то обов'язково їх відновили б. Інші 15 % вважають, що «ВК» не відіграє в їхньому житті якось особливої ролі, тому сторінку не відновлювали би. І лише 11 % відповіли, що за простою обійшлися б й без «ВК», адже вони зовсім рідко ним користуються [2].

Висновок. Метою означеного дослідження було підтвердження гіпотези щодо залежність або її відсутність від соціальної мережі «ВК». На разі ми маємо підтвердження наявності цієї залежності у 30 % респондентів, які свідомо й при здоровому глузді визнали себе такими. При цьому 22 % відмітили, що це неправда, а 48 % – сказали що ні, але визнають «ВК» корисною та практичною необхідністю, й якби не мали доступу до Інтернет-мережі то 20 % з 48 % відчували б нав'язливе бажання там посидіти...

Останнім часом психологи наголошують на тому, що з'явилася емоційна залежність від цієї мережі, якщо користуватися нею більше години щодня [3].

Ми плануємо продовжити розпочату нашими колегами роботу з дослідження Інтернет-залежності та доповнити дані дослідженням у серед студентів нашого ВНЗ.

Список використаної літератури:

1. У реальність vs. Віртуальний світ «ВК» / [Електронний ресурс]. – точка доступу: kpushnik.kpi.ua/u-realist-vs-virtualnyj-svit-vk/
2. Віртуальний світ все більше затягує українців / [Електронний ресурс]. – точка доступу: www.credo-ua.org/2013/06/85151
3. Чим так манять віртуальні світи? / [Електронний ресурс]. – точка доступу: itstechnology.ru/page/chim-tak-manjat-virtualni-sviti

УДК 327.7:341.1

МІЖНАРОДНІ ПОЛІТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Серафимов Д., 2 курс,
Городецька О.Г., к.соц.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: siranodebelgerak@mail.ua
e-mail: sociomelitopol77@gmail.com

У статті проаналізовано тенденції розвитку міжнародних урядових і неурядових організацій та їх вплив на політику в цілому. Розглянуто становлення, сутність та діяльність міжнародних політичних організацій.

Постановка проблеми. Роль міжнародних політичних організацій полягає, головним чином, у розробці структури для міжнародного співробітництва. Проблема миру і безпеки є актуальною не тільки для політиків, але і для співтовариства яке усвідомлює необхідність змінити агресивні методи вирішення спорів. Тим не менше, міжнародні політичні організації в останні роки не раз піддавалися критиці. Особливо, це пов'язано з дискусіями про міжнародне право і проблеми складної міжнародної обстановки, і якщо ці проблеми взагалі можна розв'язати, то все ж в рамках міжнародного права і ООН.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження політичної діяльності міжнародних політичних організацій є об'єктом підвищеної уваги з боку різних науковців. Більшість наукових робіт направлено на вишукування діяльності та функцій окремих організацій таких як: ОБСЄ, ООН, СНД, Рада Європи, НАТО. У вивченні даної проблеми займалися як зарубіжні так і вітчизняні вчені (М. Ільїн, В. Іноземцев, П. Малиновський, С. Соловійов, М. Черниш, М. Шумилов; З. Бжезинський, Е. Гідденс, М. Уотерс, П. Херст; Є. Захаров, О. Клименко, А. Колодій, Н. Черниш та ін.).

Мета статті. Розглянути діяльність «міжурядових» і «неурядових» організацій та основні напрями діяльності міжнародних політичних організацій.

Виклад основного матеріалу. Перша міжнародна організація була створена в 1919 році – Ліга Націй. Її статут, розроблений на Паризькій мирній конференції, став компонентом Версальського мирного договору 1919 р. Офіційною метою Ліги Націй, яка діяла до 1946 року, було підтримання міжнародного миру та безпеки.

Взагалі прийнято розмежовувати «міжурядові» і «неурядові» організації. Міжнародні міжурядові (міждержавні) організації – об'єднання держав або державних інституцій, створені на основі міжнародного договору між державами або їх уповноваженими інституціями.

До міжурядовим організаціям відносяться Організація Об'єднаних Націй та її спеціалізовані агентства, а також велика кількість інших міжурядових організацій, наприклад, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Рада Європи (РЄ), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Організація Африканської Єдності (ОАЄ), Співдружність Незалежних Держав (СНД), Організація американських держав (ОАД), Організація Північноатлантичного договору (НАТО), регіональні та міжрегіональні організації, наприклад, Європейський Союз (раніше називався Європейським Співтовариством), Місія ООН з референдуму в Західній Сахарі, Спільнота країн Карибського басейну і загальний ринок Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), і Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) між Канадою, Сполученими Штатами і Мексикою та інші.

Міжнародні неурядові організації – це громадські об'єднання індивідів, які беруть участь у політичній діяльності, у тому числі і поза межами держави свого перебування.

Міжнародні неурядові організації сприяють демократизації тим, що спрямовують свою діяльність на зміцнення авторитету локальних неурядових організацій та збільшення їхньої спроможності впливати на громадську думку та розвиток політичного процесу в Україні [1].

Неурядові організації можуть бути як неформальними організаціями, так і структурами, які мають правосуб'єктність. Для відображення відмінностей у фінансових та інших видах підтримки, яку отримують НУО на додаток до правосуб'єктності, вони можуть користуватися різним статусом відповідно до національного законодавства [2, с. 1].

Україна співпрацює як з міжнародними урядовими організаціями, так і з міжнародними неурядовими організаціями. У ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (Лондон, 16 листопада 1945 р.) сказано, що організація повинна «Сприяти зміцненню миру і безпеки, сприяючи співробітництву народів шляхом освіти, науки і культури». Звідси видно, що ЮНЕСКО є насамперед політичною організацією [3, с. 6].

ЮНЕСКО бере активну участь у правотворчій діяльності та в контролі за виконанням міжнародно-правових зобов'язань держав і організацій з усіх питань освіти, науки і культури, включаючи питання охорони навколишнього середовища.

Рада Європи займає унікальне місце на міжнародній політичній сцені і є найстарішою міжнародною організацією, яка була заснована у 1949 р. Членом її є і Україна з 1995 р. Рада Європи покликана зміцнювати співробітництво в Європі, захищаючи верховенство права.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) – наймолодша регіональна міжнародна організація, яка оформилася структурно і почала функціонувати з кінця 1992 р. Вона активно бере участь у вирішенні регіональних та етнічних конфліктів. Однак, ОБСЄ не володіє ніякими силовими структурами, засобами керівництва ними, що робить її, по суті, нездатною втручатися в конфлікти, що перетворилися у відкриті військові зіткнення. Вона здатна лише здійснювати моніторинг конфліктних ситуацій.

Співдружність Незалежних Держав (СНД) – міждержавне об'єднання більшості колишніх республік Радянського Союзу, яке було утворене наприкінці 1991 р. Участь України в Співдружності за соціальним та гуманітарним напрямками багатосторонньої співпраці дозволяє вирішувати окремі питання правового та соціального захисту трудящих-мігрантів, надання правової допомоги, пенсійного та соціального забезпечення різних категорій населення, охорони здоров'я, повернення в Україну депортованих осіб, національних меншин, та низку інших питань, що не врегульовані на двосторонньому рівні [3].

Грінпіс – міжнародна неурядова правозахисна (природоохоронна) організація. Створена в м. Ванкувер (Канада) в 1971 р. Основна мета МНПО – домогтися вирішення глобальних екологічних проблем. Заради залучення до них уваги громадськості і влади, організація веде серйозну роботу, одним з принципів якої є засвідчення: активісти, відомі своїми гучними акціями, прагнуть побувати на місці екологічного злочину і надати ЗМІ незалежну і достовірну інформацію. Співпраця з Грінпіс почалась в 1990 р. з медичного проекту «Діти Чорнобиля». З 1993 року Грінпіс – Україна існує як самостійна громадська екологічна організація.

Висновок. Роль міжнародних політичних організацій в діяльності міжурядових і неурядових організацій все більше зростає останнім часом. Отже, міжурядові і неурядові організації відіграють значну роль в сучасному світі і нерідко мають вирішальний голос у міжнародних ситуаціях. Велика проблема полягає в тому, щоб виділити з величезного числа існуючих організацій ті, які відіграють найбільшу роль і сприяють ефективному розвитку.

Список використаних джерел.

1. Зоряна Мельник Місце міжнародних неурядових організацій в сучасній політичній системі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.oa.edu.ua/2338/1/Melnyk_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf

2. Основополагающие принципы статуса неправительственных организаций в Европе и пояснительная записка. Г. Г. Тараненко Решение Комитета Министров Совета Европы [Электронный ресурс]: 837-е заседание. – 16 апреля 2003. – Страсбург, 2002. – Режим доступа: http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/civil_society/basic_texts/Principes%20version%20russe.asp

3. Драч В. ЮНЕСКО и современный мир / В. Драч // Международная жизнь.-1975.-№ 6.

4. Участь України в СНД [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cis.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cis/cooperation>.

УДК 316.344.3

МОТИВАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ ПРИ ВИБОРІ ВНЗ

Бончужна Є., 1 курс,

Городецька О.Г., к.соц.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: lizo4ca007@mail.ru

e-mail: socio_melitopol@mail.ru

У статті на підставі соціологічних досліджень розглянута мотивація вибору майбутніх абітурієнтів. Виявлені причини, фактори та критерії, які мають вирішальний вплив на вибір випускниками шкіл вузу. Розглянути ціннісні орієнтації і пріоритети майбутніх абітурієнтів.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема пріоритетів майбутніх студентів набирає все більшої актуальності в суспільстві. І це не дивно, тому що вибір випускниками шкіл вузів є завданням з багатьма невідомими, від успішного вирішення якої залежить їх майбутнє. Кожен абітурієнт розуміє, що освіта є невід'ємною складовою усього його життя, але якість майбутніх абітурієнтів обумовлюється низкою чинників, серед яких варто виділити мотивацію вибору фаху, якість шкільної освіти та рівень додаткової підготовки абітурієнта, здібності та нахил до обраного фаху.

Аналіз останніх досліджень. Освіта з позицій соціокультурного підходу розглядається в інтегративній соціології П. Сорокіна та теорії К. Маннгейма. Проблеми мотивації випускників шкіл у контексті формування їх навчально-пізнавальної активності досліджували П. Лузан, С. Щудло, В. Чигрин, О. Городецька тощо.

Цю тему дуже ретельно вивчають як соціологи, так і журналісти Яна Седова, Ірина Прокопчук та інші.

Метою статті є з'ясування пріоритетів, які ставлять перед собою випускники шкіл.

Виклад основного матеріалу. Система освіти відіграє значну роль у підготовці молоді до праці й життя взагалі, тому традиційно освіта розглядається як механізм навчання і виховання молодого покоління.

Проблема освіти, виховання, соціалізації молоді – це багатоаспектна проблема. Її вирішення потребує не тільки уточнення теоретичних позицій, але й конкретних практичних дій, методів впливу на процес соціалізації в цілому. Соціалізація – процес засвоєння індивідом знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства. Особливо слід приділяти увагу вивченню мотивації професійного вибору і системи ціннісних орієнтацій випускників шкіл, що служить інструментом для виявлення змін, які відбуваються відносно перспектив здобуття вищої освіти.

Мотиви вибору професії і мотиваційна сфера випускників шкіл до навчання розглядаються як важливі елементи професійної освіти і як фактори підвищення якості освіти. Мотивація здобуття вищої освіти займає одне з провідних місць у структурі особистості. Мотивація – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації... Це сукупність усіх мотивів, які справляють вплив на поведінку людини [1].

Вибір випускниками шкіл вузів є завданням з багатьма невідомими, від успішного вирішення якої залежить їх майбутнє. Аналіз критеріїв мотивації майбутніх абітурієнтів є найбільш важливим для нашого університету. З цією метою на кафедрі філософії і соціології нашого університету регулярно проводиться соціологічний практикум, який дозволяє на практиці застосувати отримані студентами знання. Отже, соціологічне дослідження випускників шкіл проводилося в трьох областях України: Запорізькій, Донецькій, Херсонській та АР Крим. Було опитано 495 респондента [2].

При аналізі отриманих даних, ми виявили, що 74 % випускників бажають продовжити навчання в ВНЗ, коледжах, училищах; приблизно 12 % не мають планів на майбутнє; 6,7 % спробують зайнятися бізнесом, а 7 % будуть шукати роботу.

Розглядаючи мотивацію випускників щодо вибору ВНЗ (вибрати можна було кілька відповідей), ми побачили, що 55,8 % респондентів вказали, що вибір вузу повинен відповідати планам про майбутню роботу за фахом; 54 % вважають, що знання, які вони отримають будуть необхідні для майбутньої роботи, 27,3 % респондентів мають бажання зайняти високе, гідне становище в суспільстві; 22 % зауважили, що це залежить від фінансових можливостей батьків; 19 % мають бажання бути корисним суспільству, людям; 12 % стверджують, що в школі їх орієнтували на продовження навчання; для 11,5 % респондентів важлива близькість вузу до місця проживання; 10,3 % хочуть довести друзям і знайомим, що чогось стою; а 9,5 % зазначили, що якщо не вступити до вузу, то усе життя доведеться займатися фізичною працею.

При виборі професії більшість випускників шкіл орієнтуються на прибутковість того чи іншого роду заняття. Це повністю підтверджують і результати нашого дослідження.

Так, 70,5 % респондентів вважають, що майбутня професія повинна забезпечити гарний заробіток. І це цілком зрозуміло. 45,1 % вважають, що професія повинна бути престижною, 36,2 % – повинна відповідати особистим схильностям, інтересам, 31,3 % – повинна бути корисною людям, суспільству, 17,2 % зазначили, що обрана ними професія повинна мати творчий характер. І тільки десята частина респондентів зазначила, що обрана ними професія повинна забезпечувати гарні умови праці.

Студент у перекладі з латині означає «старанно працюючий, прагнучий до знань». З часом ці характеристики студента не повинні втрачати зміст і значення. Щоб стати повноцінним висококваліфікованим фахівцем, потрібно дійсно бажати отримати знання, досягнути багатство сучасної науки.

Протиріччя сьогоденної освіти полягає в тому, що, з одного боку, воно орієнтоване на формування культурних цінностей, норм і правил сучасного життя, які прагнуть до постійного самовдосконалення індивідів. З іншого боку, для того щоб реалізувати себе в житті, починаючи зі шкільної лави дітям постійно навіюють, що знання потрібні насамперед для вступу до ВНЗ на конкретну спеціальність.

Моральний образ молоді за даними дослідження полягає в тому, які якості вона найбільшою мірою цінує в людях. В анкеті була можливість відзначити не більше п'яти з 14-ти запропонованих позитивних якостей людини.

Дані дослідження показали, що респонденти віддали перевагу розуму (59 %), доброти (31,9 %) і цілеспрямованості (36,6 %). Нерідко розум протиставляється також силі. Однак тільки 10,5 % випускників шкіл звертають увагу на силу як на дуже значущу людську якість. Такі якості, як оригінальність (9,5 %), прагнення до незалежності (9,7 %), краса (8,1 %), обов'язковість (7,5 %) та ініціативність (6,7 %) займають набагато нижчі позиції, ніж це потрібно логікою. Також респонденти віддають перевагу впевненість у собі (32,7 %), вихованість (26,9 %), почуття гумору (22,8 %), товариськість (20 %), та чуйність (13,7 %).

Особливе місце серед життєвих цінностей молоді займає освіта. Освіта – найважливіший інститут політичної соціалізації, де навчання і виховання стають єдиним процесом, спрямованим на підготовку не тільки високоосвічених, а й творчо мислячих фахівців, патріотично налаштованих громадян країни. Все це і підтверджують відповіді наших респондентів, які з одного боку вважають що отримання хорошої освіти, є метою їхнього життя, але з іншого ми бачимо, що це може бути кроком отримати престижну роботу.

Опитування дало можливість з'ясувати, що найбільш значущим мотивом отримання вищої освіти у випускників шкіл є бажання бути освіченою, інтелектуально розвиненою людиною, а також (на другому місці за значимістю) можливість знайти відповідне місце роботи.

Головною метою сучасної української освіти є створення умов для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створення і розвитку цінностей громадянського суспільства.

Участь молодих громадян у діяльності своїх професійно-орієнтованих громадських організацій підвищує їх громадську активність та професійний розвиток.

Як виходить з опитування, існує два чинники, які сьогодні визначають вибір професії – самі випускники шкіл та їх батьки. Перші, як ми бачимо, не мають ціннісно-обґрунтованої системи соціально-професійних орієнтацій. А другі, як показують матеріали дослідження, також керуються суто інструментальними можливостями професії та вищого навчального закладу, а також своїм фінансовим станом.

Життєві пріоритети особистості майбутніх студентів ґрунтуються на індивідуально-особистісних властивостях студентів (ціннісних орієнтаціях, рівні суб'єктивного контролю, мотиваційної спрямованості, тривожності), що мають свій індивідуальний прояв в їхньому психологічному стані, їх успішності, ставленні до навчання, в особливостях взаємодії між собою. Специфічною умовою, за якої відбувається дослідження проблем життєвих пріоритетів особистості сьогодні, є ситуація суспільної кризи, під час якої загострюються всі життєві і сутнісні проблеми індивіда. Це вимагає від особистості рефлексії своїх вчинків і поведінки, здібностей, інтенцій і нахилів, а також планування своєї поведінки у найближчій і віддаленій перспективі, формування умінь і навичок розв'язання різного роду конфліктів і проблем, узгодження своїх життєвих планів і задумів з власними можливостями, тому дуже важливо порівняти життєві пріоритети студентів. Проблемна ситуація тут розглядається в межах соціальної проблеми визначення життєвих пріоритетів молоді в умовах нестабільного суспільства [3].

Висновки. Аналіз матеріалів дослідження дає підстави стверджувати, що такі цінності, як чуйність, незалежність, ініціативність і обов'язковість, розглядаються в числі найбільш непопулярних. Майбутніх абітурієнтів відрізняє цілеспрямованість, впевненість у собі, самостійність у виборі життєвих орієнтирів і прийнятті рішень. Важливим є кар'єрні устремління, досягнення власного благополуччя, фінансової незалежності. Цінуватися тільки те, що може бути корисним для власного розвитку і зростання. У вибраній професії та майбутнє місце роботи головним знаходять прибутковість.

Ідеальних студентів не буває, так само не має в світі ідеальних пріоритетів студентства. В кожного вони різні, але попри все ці цінності формують подальший світогляд кожного майбутнього студента.

Список використаних джерел.

1. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: навч. посібник / Колот А. М. – К.: КНЕУ, 1998. – 224 с.
2. Аналіз результатів дослідження випускників шкіл : науковий звіт кафедри філософії і соціології ТДАТУ, вересень-жовтень 2013 р. / О. Г. Городецька, Л. Бончужна – Мелітополь, [б.и], 2013. – 31 с.
3. Соціальне дослідження на тему: «Життєві пріоритети студентів молодших і старших курсів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://antibotan.com/file.html?work_id=120289&&event=preview

УДК 327.7

УКРАЇНА ТА ЄС, ВАРТО ЧИ НІ?

Піньковська А., 2 курс,

Городецька О.Г., к.соц.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: oki-311@mail.ru

e-mail: socio_melitopol@mail.ru

В статті зазначено, що необхідно для вступу у Європейський союз, акцентовано увагу на: інтеграцію України в ЄС та її готовність, розглянуто умови, за яких країна може стати частиною Європейської «сім'ї»; діяльність України в середині держави та у світі в цілому, зазначена проблематика питання інтеграції та важливість і актуальність цієї угоди.

Постановка проблеми. Давайте подивимось правді в очі. Україна і ЄС. Яке ж майбутнє очікує на країну? Як Вам вже відомо, на громадян України чекає не всім нам зрозумілий подальший розвиток, існування та взагалі життя у будь-якому його прояві за правилами Європейського союзу. В цьому питанні слід все ж таки добре розібратися, так як актуальність його надзвичайно висока. Так вже трапилось, що не кожен українець знає про що йде мова. Як же так виходить, що основна маса, і уявіть собі, її більша частина навіть не має уявлення який важливий крок Україна планує зробити. Суспільство вимагає відповіді на питання: чи реально і як ЄС здатний забезпечити нашій державі гідне місце в сім'ї європейських народів і чи готова до цього Україна?

Аналіз останніх досліджень. Останній час питання європейської інтеграції є дуже актуальним у суспільстві. Недивно, що цьому питанню приділяють багато уваги як західні науковці, серед них К. Хілліона, С. Пеєрса, М. Емерсона, так і вітчизняні Н. Сюр, К. Смірнова, А. Миколук тощо.

Мета статті полягає у дослідженні інтеграції України в ЄС, аналізі цілей України як всередині держави так і в ЄС та у всьому світі, оцінці готовності України до вступу в ЄС.

Основні матеріали дослідження. Припустимо, що в одній політичній рекламі Арсеній Яценюк про ЄС каже яке реальне майбутнє нас очікує «Що таке угода з ЄС для кожного з Вас? Це заробітна плата і пенсія, яка в 5 разів вище ніж сьогодні в Україні. Це доступ до кращих європейських університетів і європейський рівень освіти в Україні. Це сучасна медицина, що по кишені кожному і можливість прожити на 15 років довше, ніж зараз...» [1, с. 1]. Іншими словами в Україні все дешевше і медицина, і навчання, і пенсія, і їздити по Європі можна рівно як удома. Безумовно, Україна усвідомлює важливість того, щоб її інтеграція в Євросоюз принесла користь під час і після формування загальноєвропейського економічного, соціального, політичного і правового строю.

Слід відзначити також найважливішу дату цього року, тобто дату підписання Згоди про асоціацію 21 жовтня. В цей же день Кабінет міністрів України повідомив про «Приостановке подготовке к ассоциации с ЕС» [2, с. 2]. Проте, Україна тимчасово відмовилась від євроінтеграції й погодилась на партнерство з Росією.

На сьогоднішня головна увага приділяється розбудові політичних відносин з Євросоюзом і цю роботу, безумовно, не можна припиняти. Для України інтеграція в Євросоюз – це можливість для країни наблизитися до стандартів реальної, діючої демократії та цивілізованого, соціально-орієнтованого ринкового господарства. Згідно з визначеними Європейською Радою у 1993 р. критеріями членства в ЄС (відомі як копенгагенські критерії) країна-кандидат має досягти стабільності інститутів, що гарантують демократичний розвиток, верховенство права, права людини та повагу і захист національних меншин; забезпечити існування функціонуючої ринкової економіки, а також здатність витримувати конкурентний тиск ринкових сил у рамках Союзу; бути готовою взяти на себе зобов'язання, які випливають з членства в Союзі, у т.ч. щодо дотримання цілей політичного, економічного та монетарного союзу [3, с. 38–39].

На саміті східного партнерства Україна відмовилась від союзу з Європою не дивлячись на таку вибагливу підготовку до нього. Україні був представлений список вимог зміни законодавства. Депутат Європарламенту Яцек Сариіуш-Вольські повідомив, що згода про асоціацію між Україною та ЄС буде підписано у разі звільнення Тимошенко до 21 жовтня 2013 року [3, с. 1]. В свою чергу В. Янукович розглядає думку щодо звільнення Юлії Володимирівни, якщо вона компенсує збитки, нанесені нею Україні. Але ж окрім цих вимог виникає питання позиції Росії, яка в свою чергу буде вимушена захищати свої економічні інтереси щодо України [4, с. 1; 5, с. 1]. І країна їх захистила даючи згоду на перегляд газового контракту.

Правильним буде наголосити на думці аналітиків, які майже всі вважають що навіть теоретичне членство України в ЄС не вигідне самій Україні. Якщо зробити невеликий прогноз найближчого майбутнього, то стає зрозумілим, що будуть закриватися українські підприємства, збільшиться імпорт товарів із ЄС, деякі українські товари стануть просто не конкурентоспроможними, а вихід українських товарів на ринки ЄС буде обмеженим європейськими нормами, які сьогодні на Україні не відповідають тим самим нормам.

Давайте звернемось до відомих політологів нашого часу. Особисто мене зацікавила думка Дмитра Видрина. На питання що буде далі якщо асоціація буде підписана ми отримали достатньо вичерпну відповідь: «... Люди получают защищенность личности. Но не деньги, а право зарабатывать их тяжелым трудом» [5, с. 1]. І це абсолютно вірно, на країну чекає не тільки зміна економічного, правового, соціального строю, а й зміни психологічних принципів.

Висновок. Проаналізувавши роботу щодо вступу у ЄС вдалим буде наступний висновок: Україна поки не досить готова бути членом такого могутнього союзу, хоча у кожного на цей рахунок є своя думка. Дайте відповідь на питання, що б зробили Ви, щодо ЄС, будучи президентом такої величної держави як Україна?

Список використаних джерел.

1. А. Яценюк. YouTube [Електронний ресурс]: /Україна буде в Європі. – Режим доступу: m.youtube.com/watch?v=pBLnre_xAOY&desktop_uri=%2Fwatch%3Fv%3DpBLnre_xAOY
2. Информационное агенство «ОстроВ» [Електронний ресурс]: /Новости/ Донбас: Центр социальных перспектив. – Режим доступу: www.ostro.org/news/?PAGE_1=13
3. Дэйвис, Кэрен. Право Европейского союза = Understanding EU Law/ Кэрен Дэйвис, [пер. Со 2-го узд. Т. А. Черной]. – Киев: Знания, 2005. – 408 с.
4. Тимошенко, ЕС и Россия [Електронний ресурс]: Новостной портал «Siteua»/ Новости/Украина/ Тимошенко призвала наказать режим Януковича. – Режим доступу: http://news.siteua.org/Украина/523347/Тимошенко_призвала_ЕС_наказать_режим_Януковича
5. Д. Видрин. Персональный сайт [Електронний ресурс]: Публикации/Все публикации/ 7 вопросов о перспективах Ассоциации с ЕС. – Режим доступу: www.Vydrin.com/publication/interview/?id=744

УДК 159.9

СУЧАСНА ШКОЛА ЖАНА ПІАЖЕ

Нестерова А., 2 курс,

Крупенко О.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: cathappy@gmail.com

e-mail: spitsa2013@yandex.ua

У матеріалі висвітлено витоки, сучасний стан та сутність школи швейцарського психолога Жана Піаже. Зазначені фундаментальні дослідження у напрямку дитячої психології, які стали результатом багаторічної праці науковця.

Постановка проблеми. Діяльність дитячого мислення на етапі першочергового розвитку дитячої психіки та розуміння під впливом зовнішніх чинників.

Мета статті. Бажання розтлумачити важливість розвитку дитячого розуміння на ранньому етапі дорослішання за допомоги зовнішнього впливу.

Основні матеріали дослідження. Жан Піаже є класиком психології дошкільного розвитку. Будучи юнаком він не міг собі й уявити, що прославиться на весь світ саме завдяки роботі з дітьми. У дитинстві він виявляв інтерес до горобців і молюсків, що і послужило основою його зацікавленості біологією, яка стала першоосновою його докторської [1].

Першим поштовхом до вивчення дитячої психіки для Піаже послужила посада в лабораторії наукової школи Альфреда Біне. Необхідністю звернутися до дітей стало завдання, поставлене перед ученим: розробити французький варіант англійського тесту IQ. Розробляючи питання, Піаже звернувся за відповідями до дітей. Так, діти давали невірні відповіді, але цікавим було не це, унікальною для вченого послужила різюча подібність помилкових дитячих відповідей. Інтерес і породив у Піаже бажання займатися справою всього його життя, до самої смерті [1].

До того як Піаже почав свої дослідження, діти були схожі на порожнечу, в яку слід вкладати необхідні знання, навчаючи і вселяючи їм звичні канони існування в цьому світі. По суті, навіть зараз можна простежити дану послідовність у формуванні особистості. Несвідомі малюки отримують чіткі установки від батьків і в разі неслухняності можуть бути винагородженні м'яким плеском батьківської руки за своєю суттю (в гіршому випадку) або ж простим зверненням, з часткою нервозності і обуренням у голосі.

Суть досліджень швейцарського вченого була в доказі того, що дитина не є порожнім посудом, який потребує постійного наповнення. Дитина, за теорією Жана Піаже, сама собою є дослідником і мислителем, таким собі генератором знань. Перебуваючи в ніжному віці, діти здатні висувати гіпотези і навіть самотійно, ґрунтуючись на своєму власному мисленні, спростовувати їх. Ніхто не сперечається, що педагоги і батьки дають потужний поштовх, для формування у дитини стійких життєвих позицій і певного світогляду, але все ж, їх основною роллю має бути безпосередня участь у формуванні такого середовища для малюка, в якому він міг би самотійно розвиватися, проводячи свої примітивні дослідження. Саме Піаже була доведена ефективність дитячих навчальних ігор. Безумовно, з незапам'ятних часів діти каталися на палиці, уявляючи її конем, і ліпили пасочки з піску, але цей вчений вперше звернув увагу на те, що подібні ігри як не можна краще розвивають дитяче мислення [1].

За Піаже, набагато більш важливим у розвитку дитини є не пасивне її навчання сухої теорії, а активне пізнання. Діти вчаться і пізнають лише при взаємодії з навколишнім світом. Саме таким шляхом вони вчаться давати характеристики навколишнім предметам, людям, пізнають їх особливості і розвивають в собі здатності розрізняти подібні речі. Дітям необхідно давати можливість робити все самотійно, прикладом може послужити зростання хом'ячка в клітці. Природно, дорослий може прочитати про це малюкові з книги, але корисніше буде дитині самій взяти участь у цьому процесі: обладнати клітку, насипати м'якої стружки, щодня годувати вихованця і міняти йому питну воду [2].

На думку Піаже, основою дитячого пізнання є цікавість. Саме воно служить поштовхом до вивчення середовища існування. Тому метою батьків має стати створення для дитини саме такого середовища, в якому у малюка буде прокидатися безмежна цікавість, що стимулюватиме до дослідження, знаходження відповідей на питання. Піаже виділив кілька стадій в еволюції дитячої думки: наприклад, своєрідну магію, коли дитина сподівається за допомогою слова або жесту змінити зовнішній предмет; або ж своєрідний анімізм, коли предмет наділяється волею чи життям («сонце рухається, тому що воно живе»). Будучи нездатною мислити абстрактними поняттями, співвідносити їх, дитина спирається у своїх поясненнях на конкретні випадки [2].

Надалі Піаже звів всі ці стадії до чотирьох вікових періодів. У роботах початку 20-х років «Мова і мислення дитини», «Судження і умовивід у дитини» та інших Піаже на основі застосованого ним методу бесіди (дітям задавалися питання, наприклад, чому рухаються хмари, вода, вітер? Звідки походять сніг? Чому плаває човен? тощо), зробив цікавий висновок: якщо дорослий розмірковує соціально (подумки звертаючись до інших людей) навіть наодинці з самим собою, то дитина розмірковує або говорить егоцентрично ні до кого не звертаючись, і в присутності інших людей [3].

Послідовниками Піаже стали Камій і Деврайз (1978). Вони, в свою чергу, запропонували виконувати дітям операції, які відповідали рівню розвитку дітей. Це послужило б стимулятором розвитку навичок вирішення завдань у дитини. Суть навчання за системою Піаже, передбачала б не тільки послідовність і способи подачі матеріалу дітям, а також безпосередньо обстановку, в якій діти змогли б найбільш ефективно розвивати свої навички, мислення, здійснювати свої примітивні дослідження. Так варіантом подібної обстановки служить поділ класу навчання на центри, в які дитина могла б переходити відповідно до своїх інтересів. Стільці розташовувалися навколо кожного з таких центрів «за інтересами». Подібна програма навчання зараз застосовується в британських школах і має назву відкритого або неформального класу [3].

Кожен з таких центрів повинен мати набір карток з певними завданнями для малюків. Рішення цих задач і завдань ґрунтується виключно на вже наявному у дітей досвіді і навичках. Завдання в таких картках мають міждисциплінарний характер, що за Піаже є більш значущим, ніж розвиток дитини в якихось вузьких напрямках знань. Такі теми, як ймовірність, дерева, екологія, сім'я і автомобіль, дають можливість дізнатися про природничі науки, математику, суспільні науки, мистецтво володіння мовами і використання цих знань комплексним чином [3].

Висновок. На основі проаналізованої інформації можна зазначити, що дитяче мислення відіграє неабияку роль у подальшому становленні особистості. Жан Піаже був першою людиною, яка надала цій темі важливе значення і на підставі проведених досліджень змогла підтвердити свої припущення про унікальність дитячого розуму. Знання попередніх сторіч були недостатньо обґрунтованими і у свої основі мали лише загальне уявлення дорослих людей не підпорядковане будь-яким науковим дослідженням. Дана течія дала поштовх для розвитку сучасної школи дошкільного навчання по всьому світу.

Список використаних джерел.

1. Жан Піаже: класик психології дошкільного розвитку / [Електронний ресурс]. – точка доступу: <http://smartkids.ru/doshkolnoe-razvitie/zhan-piazhe-klassik-psiologii-doshkolnogo-razvitiya.html>
2. Школа Піаже / Електронна ресурс]. – точка доступу: <http://www.syntone.ru>
3. Генетическая психология Жана Пиже [Електронний ресурс]. – точка доступу: <http://www.hr-portal.ru>

УДК 159.923

СТРЕС, ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Чеховська Т.К., 4 курс,
Шелудько О.О., викладач

E-mail: chtk-1993@mail.ru
E-mail: selena-58@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглянута проблема стресу, як соціального явища та основні причини поширення його у сучасному суспільстві, Проблема стресу в останні роки стає однією з найактуальніших тем у світовій психологічній науці та практиці. Стаття розкриває проблеми стресу і стресової стійкості і яку вони грають роль в сучасному суспільстві.

Постановка проблеми. Проблема стресу в останні роки стає однією з найактуальніших тем у світовій психологічній науці та практиці. Її актуальність полягає, в тому, що стрес робить вплив, як на фізичне здоров'я організму, так і на психічні процеси і на соціально-психологічні функції людини, що природно відбивається на всіх сферах життєдіяльності людини і відкладає свій відбиток на його можливості і способи взаємодії з навколишнім світом. У зв'язку з цим вивчення стресу представляє великий інтерес для психологів і фізіологів.

Аналіз останніх досліджень. Питанням психології стресу займалися такі вчені як Васильюк Ф. Е., Китаєв-Смик Л. А., Щербатих Ю. В. та ін. Проблеми емоціонального стресу досліджували Соколова Е. Д., Березин Ф. Б., Барлас Т. В.

Мета статті. Виявити основні причини поширення стресу в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Стрес – термін, що став звичним для нас, людей ХХІ століття, практично став уособленням сучасної цивілізації. Стрес, як соціальне явище, дійсно став невід'ємною частиною нашого життя. Творець концепції стресу Ганс Сельє, який «відкривши» стрес в 1935 році в експериментальних дослідженнях, зумів через 50 років перетворити це поняття в один із символів 20 сторіччя. Чому ж так сталося?

В даний час у зв'язку з швидким розвитком інноваційних технологій, обсяг інформації, оточуючий нас стрімко збільшується, проте ми постійно відчуваємо дефіцит інформації і часу для її аналізу [1].

У той же час нестабільна політична ситуація, бурхливе зростання економічної сфери, соціальні зміни перетворюють, модифікують і ускладнюють наше життя, підпорядковують швидким законами своїх змін.

Все це висуває підвищені вимоги до можливостей людини: легко адаптуватися до нових ситуацій, швидко приймати рішення, постійно розширювати коло спілкування, вміти взаємодіяти з абсолютно різними людьми, вирішувати конфлікти, змінювати стратегії поведінки і не боятися змінювати самого себе.

З кожним днем ритм життя людини збільшується, випереджаючи його готовність до даного ритму і його узгодженість з ним. Дуже часто людина виявляється не в змозі відповідати висунутим вимогами сучасного життя.

За таких умов частої невідповідності психічних процесів вимогам ситуації, стан стресу може виникати постійно [2].

Стрес – стан психічної напруги, що виникає у людини як у процесі діяльності в найбільш складних умовах, так і при особливих обставинах. Р. С. Немов вважає, що стрес – це стан душевного (емоційного) і поведінкового розладу, пов'язаного з нездатністю людини розумно діяти в ситуації, що склалася.

На жаль, життя в сучасному світі характеризується часто виникаючими стресовими ситуаціями. Складні життєві, виробничі, професійні проблеми, конфлікти і перепади настрою можуть призвести до перезбудження емоційних центрів, порушень в центральній нервовій системі і, як наслідок, до виникнення хронічного стресу.

Поєднання часто повторюваних психогенних факторів з певними особливостями особистості, які визначають недостатній рівень психологічного захисту до різних видів стресового впливу, призводить до підвищення рівня захворюваності, неврозів, а в крайніх випадках і психічних захворювань і розладів, особливо в групах населення, що мають вихідні особистісні, соціальні і професійні перевантаження.

За даними дослідників проблеми стресу, близько 61 % стресів виникають через службові, сімейні або фінансові проблеми, 22 % - мають психологічну природу, 7% розвиваються через важку соматичну хворобу. У звіті ООН (2001) говориться: «... у ХХ столітті стрес став однією з найбільш серйозних проблем в медицині». За підрахунками економістів, лікування хвороб, пов'язаних зі стресом, щорічно обходиться тільки в США в 200 мільярдів доларів [1].

Висновок. Отже, практичне вирішення проблеми стресу і стресової стійкості грає важливу роль в сучасному суспільстві. Оскільки стрес впливає на всі сфери життя людини, то вчасно вжиті заходи по боротьбі з його негативними проявами, можуть вирішити масу проблем, які заважають людині гармонійно розвиватися і реалізовуватися, а також, що особливо важливо, вберегти його здоров'я.

Список використаних джерел.

1. Астанина Н. Г. Поговорим о стрессе...[Электронный ресурс] – Режим доступа:http://www.uprzan.khv.ru/App_Shared/WebParts/DataViewers/PopupDocument.aspx?docid=5bbb5fe-3bf8-4119-bdf0-7342f3c50f17
2. Гальченко И. В. Социологический анализ стресса в условиях интернациональной организационной среды. – Автореферат. – 2002.

УДК 159.922.72

КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ

Фастовець Є., 4 курс,
Шелудько О.О., викладач

E-mail: zeca1346@yandex.ua
E-mail: selena-58@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглядаються причини комп'ютерної залежності, та її шкідливий вплив на людину, як комп'ютер може становити загрозу для людського організму – впливаючи не лише на фізичний та фізіологічний стани, але маючи також психологічний вплив на людину.

Постановка проблеми. Медики розвинених країн б'ють на сполох. Молодь все більше часу проводить за комп'ютером, віддаючи перевагу віртуальному світу над реальним, у пресі раз по раз з'являються повідомлення про "смерть за монітором". Західні психіатри навіть придумали спеціальний термін "Інтернет-залежність", проте більшість українських психологів про це небезпечне захворювання і не чули.

Актуальність теми полягає в тому, що нині у світі від 10 до 20 відсотків звернень із проблем допомоги дітям стосуються проблеми віртуальної залежності. Віртуально залежними можуть бути діти, починаючи від шести років, навіть і ще молодші, які бавляться на комп'ютерах у дома. Частіше по допомогу звертаються батьки віртуально залежних дітей підліткового віку. На рівні з алкогольною та наркотичною залежностями комп'ютерна є досить поширеною серед такої вікової групи, як підлітки. Виникнення такого типу залежності відносять до кінця ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень. Проблема психологічних наслідків комп'ютеризації вперше була сформульована О. К. Тихомировим, а потім розроблялася в працях його співробітників (Ю. Д. Бабаєва, Л. М. Бабанін, І. Г. Белавіна, О. Є. Войскунський та ін.). Вплив комп'ютерів на перебіг психічних процесів підлітків були предметом теоретичних та емпіричних досліджень Р. Арнхейма, М. Вертгеймера, Н. Ю. Вергілеса, В. М. Гордона, В. П. Зінченка, В. М. Муніпова, В. О. Моляко, В. В. Петухова, С. М. Симоненко. Сучасні дослідники (Т. Є. Айгніна, Ю. С. Брановський, Ю. С. Зубов, Н. В. Макарова, Т. А. Полякова, Н. А. Сляднева та ін.). Відзначається, що в інформаційному суспільстві під вплив інформаційних технологій підпадає особистість, а, отже, і всі складові її складної структури.

Метою статті є ознайомлення з комп'ютерною залежністю та можливими шляхами її вирішення.

Виклад основного матеріалу. Учені стверджують, що виникнення Інтернет-залежності не підпорядковується закономірностям формування залежностей, встановлених на підставі спостережень за курцями, наркоманами, алкоголіками або патологічними гравцями. Якщо для формування традиційних видів залежностей потрібні роки, то Інтернет-залежність виникає дуже швидко. Достатньо півтора року. За спостереженнями психологів, більшість утягнутих у віртуальний простір – хлопчики (серед них і діти-"індіго", тобто особливо інтелектуально обдаровані) та молоді чоловіки [1].

Близько 70 % сучасних школярів, відповідаючи на запитання про свої інтереси і захоплення, згадують комп'ютер.

Приблизно 4 % дітей у віці 12–16 років грають в комп'ютерні ігри 30 годин на тиждень. З 400 учнів 10–11 класів столичних шкіл 80 школярів віддали перевагу спілкуванню через Інтернет, 60 – безпосередньому спілкуванню, решта – в залежності від ситуації [2].

В наслідок простоти перших комп'ютерних ігор (примітивний графічний інтерфейс або його повна відсутність) в ті часи про залежність, як таку, не йшлося, проте все ж вона часто спостерігалася у дітей. Завдяки зменшенню вартості комп'ютерів доступ до них спростився.

Внаслідок відсутності необхідної для підтримання форми фізичної активності розвивається Гіподинамія, захворювання очей (особливо – короткозорість), порушується постава хребта, грудної клітки, зменшується амплітуда дихання. Також така людина не отримує достатньо кисню, оскільки проводить дуже багато часу в приміщенні. У залежної людини можуть розвинутиися проблеми у стосунках, агресивність [2].

Оскільки дітям важко себе контролювати, вони можуть, майже не відриваючись, годинами грати в комп'ютерні ігри. А від цього болять очі й нерідко виникають труднощі з фокусуванням.

З наукової точки зору шкідливими є електромагнітне випромінювання і статична електрика. Статична електрика заряджає пилинки та мікроорганізми, які «прилипають» до людини і підвищують небезпеку зараження.

Підлітковий вік – це період формування цінностей, розширення соціальних контактів, а залежна дитина обмежує своє коло спілкування комп'ютером. В результаті цього в таких дітей спостерігаються відсутність життєвого досвіду, інфантилізм у вирішенні життєвих питань, бідність емоційної сфери, соматичні порушення, звуження кола інтересів, втеча від реальності [1].

Висновок. Популярність ігор он-лайн зростає в цілому в світі. Відкривається дедалі більше Інтернет-кафе, обладнаних комп'ютерами, на яких можна за відповідну плату пограти у мережеві гри. Тож ігрова індустрія процвітає. Однак неможливо заперечити небезпеку, яку криє в собі ця прибуткова індустрія.

Вплив розважальних засобів значно сильніший, ніж ми думаємо. Якщо батьки відповідально ставляться до виховання дітей, то мусять розумітися на тому, що пропонує їхнім дітям ця швидкозмінна індустрія розваг, розбиратися у сучасних тенденціях розвитку дитини.

Список використаних джерел:

1. Азарова Р. И. Досуг современной молодежи / Р. И. Азарова // Внешкольник. – 2003. – № 10.
2. Федоров А. В. Школьники и компьютерные игры с «экраным насилием» / А. В. Федоров // Педагогика. – 2004. – № 6.

УДК 111.852

КРАСА ЛЮДИНИ ОЧИМА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Тадіущук К., 1 курс,
Шелудько О.О., викладач
Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: lampa123mail.ru@mail.ru
E-mail: selena-58@mail.ru

*У статті розглядаються проблеми краси людини, її причини та шляхи вирішення.
Сила краси міститься у злитті в єдине ціле зовнішньої та внутрішньої краси самої людини.
Стаття розкриває взаємозв'язок зовнішньої і внутрішньої краси людини.*

Постановка проблеми. Часто в нашому житті ми вимовляємо слова «краса», «гарний», «красиво». Чи говоримо ми про якийсь предмет, витвір мистецтва, або захоплюємося красою навколишньої природи, або характеризуємо якоїсь людини – це багатогранне слово однаково ставиться до багатьох явищ [1]. Але що ми вкладаємо в це поняття? Чи однакове розуміння краси різними людьми, різними націями і поколіннями?

Аналіз останніх досліджень. Питаннями краси та проблемами займалися такі вчені: В. І. Карасика; А. В. Кириллиной; С. Х. Ляпина; В. А. Масловой; М. В. Никитина; З. Д. Поповой; И. А. Стернина; О. Г. Почепцова; Н. В. Уфимцевой; И. Б. Хлебникова и др.

Мета статті є виявлення поняття що таке краса людини очима сучасної молоді.

Виклад основного матеріалу. Що таке краса людини? Здавалося б, все дуже просто, але проте поняття про красу, про красу людини зокрема, одне з найбільш важких для визначення і точного формулювання не має, так як для будь-якого з нас під красою розуміється щось своє, особливе, часом не зрозуміле іншим. Так, наприклад, у кожній національності існує свій певний еталон краси, крім того, в будь-якій країні є таке поняття як «модельна зовнішність», хоча в реальному житті довгоногі красуні подобаються далеко не всім. Краса людини з точки зору лікаря, художника, письменника, спортсмена і т.д. безумовно буде відрізнятися [1]. Знайти істину неможливо, але можна розглянути так звані види краси людини, які становлять єдине ціле, і які є критеріями її оцінки. Вроджена краса (краса від природи) – це ті риси зовнішності, які присутні у людини з моменту його народження, розвиваються в період дорослішання і зберігаються протягом усього життя [2]. Краса внутрішня непомітна, вона виявляється в усіх учинках людини, – у її душі. Це гармонія із самим собою та навколишнім світом. Ще грецький історик I-II ст.н.е. Плутарх писав: «Краса Клеопатри була не тією, що зветься незрівнянною і вражає з першого погляду, зате обличчя її відрізнялося чарівною красою, і тому її зовнішність, що поєднувалася з рідкісною переконливістю мови, величезною чарівністю, протягала в кожному слові, в кожному русі, пестили і радували слух, а мова була наче багатострунний інструмент, що легко настроюється на будь-який лад і на будь-яку мову». Останнім часом все популярнішим стає пластична хірургія, за допомогою якої можна змінити форму носа, губ і інших частин тіла. Особисто я вважаю, що за винятком дуже рідкісних випадків, не варто «йти проти природи».

Висновок. В наш час – час пошуку нових орієнтирів, та в процесі формування особистості, актуальною залишається проблема вихованості молоді, яка є однією з духовних цінностей, яка сформує особистість. Окрім фізичної краси все більше людей з віком звертають увагу на особистий розвиток особи. Краса є добро, ніжність, сила, цілеспрямованість, здатність до компромісів. Я бажаю вам бути не тільки зовнішньо привабливими, але і душевно красивими – це, на мою думку, та сама краса, що врятує світ.

Список використаних джерел.

1. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді. соціалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/sochm/printout.php?id=862>.
2. Молодь у сучасному суспільстві соціалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.br.com.ua/referats/Sociology/132178.htm>

УДК 141.1

ДВОБІЧНИЙ ХАРАКТЕР ФРЕЙДИЗМУ

Страхова К., 1 курс,
Шелудько О.О., викладач

E-mail: karina.vredina@gmail.com
E-mail: selena-58@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглядається сутність фрейдизму, його значення в філософії та вплив на сучасне суспільство. У статті розглянуто становлення людини як соціальної істоти, яке проходить у результаті впливу середовища і виховання.

Постановка проблеми. Вважають, що Зігмунд Фрейд вперше ввів поняття «психоаналіз» у філософію. Фрейдизм – це психологічна концепція, яка заснована на дослідженні глибокого пласту людської психіки, що ставить до центру уваги несвідомі психічні процеси і мотивації [1].

Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що психіка людини досі не підкоряється встановленим обмеженням та її розвиток обумовлений не лише історичними факторами, а й соціальною адаптацією кожної людини.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні філософи трактують фрейдизм з багатьох різних точок зору. Акимов О.Е досліджує дане вчення, як помилкове судження та звинувачує З.Фрейда в обмані та власних протиріччях стосовно однобоких проблем. Так само Альберт Елліс зробив висновок, що психоаналіз наносить потенційну шкоду. Але вірними прибічниками філософських поглядів Зігмунда Фрейда залишились такі аналітики : Шандор Ференци, Карл Абрахам, Едвард Гловар.

Мета статті. Визначити основні позиції філософії фрейдизму та встановити її вплив на людину.

Виклад основного матеріалу. Фрейд вважав, що психіка людини обумовлена трьома складовими : свідомого, передсвідомого та несвідомого Пояснення людської поведінки виконується за системою, яка складається з трьох рівнів:

- 1) Ід – Воно;
- 2) Его – Я;
- 3) Супер-Его – Понад-я.

На думку Фрейда, несвідоме відіграє вирішальну роль в нашій психологічній системі. Людина живе за двома головними інстинктами «самозбереження» та «розмноження». Цю теорію підтримують багато сучасних дослідників, бо, дійсно, життя людини – це боротьба за існування, тобто – самозбереження, а для продовження існування людства виникає другий фактор – розмноження.

Прибічники фрейдизму вважають, що саме «Понад-Я» відіграє вирішальну роль в свідомості кожної людини. Фрейд поділив Супер-Его на дві складових :

- совість;
- его-ідеал.

Філософ приділяв багато уваги сексуальності людей, він трактував через сексуальність не лише окремі ситуації, а й цілком свідомість та погляди людини. Свідомість людини визначається не його історичним буттям, а — біологічним, головною стороною якого є сексуальність [2].

Загалом актуальність пізнання людської свідомості зараз знаходиться на високому рівні, але усі теорії можна розглядати з двох боків, тому Зігмунд Фрейд не виключення. В своїх роботах філософ орієнтувався на своїх пацієнтів, але за порівнянням різних видань, відповіді

на деякі питання були протилежними за своїм значенням. Саме тому Акимов О.Е засуджує філософію фрейдизму. У виправданні теорії Фрейда можна використати той факт, що на його думку життя людини базується боротьбі «Я» та «Понад-Я». Можливо, намагаючись перемогти самого себе та досягнути певного результату особистість розглядалась за індивідуальними підходами.

Висновок. Треба підкреслити, що філософія фрейдизму має двобічний характер. З одного боку Зігмунд Фрейд – це визначний філософ, котрий вперше дав визначення людської свідомості та намагався дослідити внутрішній світ людей для того, щоб підпорядкувати його певним законам. Згідно встановлених закономірностей свідомість людини обумовлюється факторами, які людина отримує при народженні та придбаними рефлексами. З іншого боку, на думку сучасних прибічників теорії фрейдизму, якщо людина розглядається, як суто біологічна одиниця, то свідомість не має права на своє існування, лише розум залишається властивістю психіки кожної людини.

Список використаних джерел:

1. Grandsrs.ru «Філософія Нового часу». Фрейдизм та неофрейдизм
2. Волошинов В.Н : Фрейдизм. Критический очерк.

УДК 113

МАТЕРІЯ АБО ЕНЕРГІЯ

Авакян А.Ю., 1 курс,

Щербакова Н.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: anna_avakyan_95@mail.ru

E-mail: nina.shcherbakova@bk.ru

Уявлення про матерію, її будову, основні властивості історично змінювалися. Першу концепцію матерії можна назвати субстратною. Виникла вона ще в античні часи. Багато її ідей без суттєвих змін проіснували до кінця XIX ст.. Згідно з цією концепцією матерія ототожнювалася з нестворюваними, незнищуваними природними першоелементами, тобто водою, землею, повітрям, вогнем, атомами і т.д. Реальними властивостями матерії вважались просторові параметри і вага.

Постановка проблеми. Наприкінці XIX ст.. природознавство відкриває нові явища, і це завдає відчутного удару по традиційних уявленнях про матерію і матеріальне. Фундаментальні відкриття (відкриття електрона, рентгенівських променів,) вимагали відмовитися від традиційних уявлень про матерію та її властивості (зокрема неподільність і непроникність атомів, незмінність маси тіл і т.д.) і стимулювали потребу у філософській переоцінці поглядів на природу матеріального [1].

Сучасний матеріалізм розглядає матерію як безкінечно різноманітну єдність матеріального світу, що існує лише в багатоманітності конкретних об'єктів, через них, а не поруч з ними. Матерія – це філософська категорія для позначення об'єктивної реальності, яка відображається органами відчуття людини, але існує незалежно від них.

Аналіз останніх досліджень. Це визначення виходить з нескінченного різноманіття структурних особливостей і властивостей матерії. У ньому матерія не ототожнюється з уже пізнаними і загальними її станами – речовиною, полем, енергією, їхніми властивостями і залишається відкритою для нового знання про неї. Вона невичерпна у структурному плані, її неможливо зводити до одного певного стану, одного структурного рівня чи основних властивостей.

Витоки енергетизму сходять до природно – науковим відкриттям сер. 19 в., насамперед до закону збереження енергії. Саме введення терміну « енергетизм », так само як і перший розгляд енергії як основи всіх взаємодій , належить М. Дж. Ранкіну, який , спираючись на закон збереження і перетворення енергії , розвинув в 1855 загальну теорію , названу їм « наукою енергетики». У ній всі фізичні явища трактуються через зміни актуальною і потенційною енергії. Іншим попередником Оствальда вважається Е.Хельма, який в 1887 написав огляд розвитку поняття енергії, де також підкреслювалася її основоположна роль. Енергетичний підхід до взаємодії людини і природи розвивав С. І. Подолінській [3].

Разом з тим розвиток концепцій енергетизму в кін. 19 в. пов'язано і з прихильністю романтизму з його визнанням динамічної першооснови. Поява і розквіт енергетизму збігалися за часом з відродженням неоромантичних тенденцій у філософії та мистецтві. Ідея єдиної динамічної першооснови і закону економії енергії , якому вона підпорядковувалася , цілком відповідала ідеалу і мети науки 19 в. - Побудові фундаментальної єдиної наукової теорії з мінімальним числом припущень. Впливає з енергетизма континуалістская картина світу викликала критику атомізму в кін. 19 - поч. 20 в [2].

Мета статті. Що таке матерія? Слово "матерія" походить від латинського materia - речовина. Проте зміст поняття "матерія" в історії філософії неодноразово змінювався, розвивався відповідно до розвитку природознавства і власне самої філософії. Розкриття цього питання стало метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу.

Вирізняють такі етапи формування уявлення про матерію.

Перший етап охоплює епоху античної філософії. В основі античних поглядів лежить уявлення про матерію як про початковий матеріал, з якого складаються тіла і предмети. Так, наприклад, помічаючи, що вода необхідна рослинам, тваринам і людям, давньогрецький філософ Фалес проголосив основою усіх речей воду. Славетний Геракліт бачив основу у вогні, який утворює Сонце, зірки, інші тіла і визначає одвічну зміну світу. Пізніше Демокріт висунув ідею про те, що усі речі складаються з найпростіших, неподільних часток - атомів. Отже, з погляду античних філософів, матерія – це те, з чого складаються всі речі. Звичайно, це були лише здогади древніх мудреців, і їх матеріалізм мав наївний характер, оскільки теоретичні висновки були результатом споглядального ставлення до дійсності, наслідком відсутності експериментального вивчення природи [5].

Другий етап розвитку уявлень про матерію характерний для філософії Нового часу (XVII-XIXст.). Поняття матерії в той час ототожнювалося з фізичним поняттям "речовини" як суми певних незмінних властивостей. Так, наприклад, англійські матеріалісти Ф. Бекон, Т. Гоббс до них відносили протяжність, непроникність, вагу, фігуру та ін. Іноді поняття матерії взагалі ототожнювалося з однією, так би мовити, «першовластивістю» [4].

Третій етап розвитку уявлень про матерію характерний для філософії ХХ ст. На перше місце в розумінні матерії виходить не природознавчий, а філософський аспект. Це погляд на матерію як на сутність - субстанцію, що лежить в основі внутрішньої єдності усього розмаїття явищ і предметів. Тут матерія розглядається як об'єктивна реальність.

Сучасне поняття "матерія" має конкретний зміст і охоплює вужчий клас об'єктів порівняно з категорією "буття". Поширеним її визначенням є таке. Матерія – це філософська категорія для позначення об'єктивної реальності, що надана людині у її відчуттях, яку вона може і намагається пізнати, але при цьому матерія існує незалежно від самої людини. З цього випливає, що:

1) матерії в чистому вигляді, у формі певної праматерії, не існує. Вона охоплює всю нескінченну різноманітність різних об'єктів і систем природи, які мають невичерпну різноманітність властивостей;

2) у категорії "матерія" безліч утворень об'єктивної реальності зведені до однієї спільної властивості - існувати незалежно від людських відчуттів і від відображення в людській свідомості;

3) філософське тлумачення матерії охоплює не тільки ті об'єкти, які пізнані сучасною наукою, а й ті, що мають бути відкриті в майбутньому;

4) усі матеріальні процеси і явища пізнаються людиною або відбиваються в її свідомості на основі чуттєвого сприйняття.

Що ж таке енергія? Енергія - скалярна величина, що є єдиною мірою різних форм руху матерії і мірою переходу руху матерії з одних форм в інші ... [6]

Основне твердження про енергію носить назву ЗАКОН ЗБЕРЕЖЕННЯ енергії і полягає в тому, що повна енергія консервативної системи не змінюється в часі. Виділяє те ж саме що і є філософія. Наприклад, ніякої "психічної енергії" немає, т. к. неможливо уявити для неї закон збереження. Це - тільки бридкі байки езотериків. До речі, в теорії відносності, здається, енергія є векторною величиною ... [4]

"Темна енергія – гіпотетична форма енергії, що має негативний тиск і рівномірно заповнює весь простір." Підтверджується розширенням Всесвіту. " Її ще іноді називають енергією вакууму, оскільки вона є енергетичною щільністю чистого вакууму. Багато фізичні теорії елементарних частинок пророкують існування вакуумних флуктуацій, тобто наділяють вакуум саме таким видом енергії."

Всі ми знаємо, що в 1958 р. відбулося Всесоюзна нарада філософів. Вона справедливо і різко засудила практику некомпетентного втручання філософів в природознавство. Але воно не змогло розкрити глибинні коріння взаємозв'язку філософії та природознавства [7].

Питання про єдність світу завжди привертало до себе увагу. А якщо врахувати те, що нарівні з матеріальними процесами існують ще й енергетичні, то воно набуває особливої гостроти. У чому ж тоді полягає їх єдність?

Відповідь на це запитання дають сучасна філософія і сучасне природознавство. Вони стверджують, що єдність світу полягає в його матеріальності. Такий висновок ґрунтується на знаннях про всезагальні, універсальні властивості матерії і енергії [8]. На користь матеріальної єдності світу свідчать такі важливі дані природознавства, як:

- а) закон збереження і перетворення енергії;
- б) періодичний закон Менделєєва;
- в) еволюційне вчення Дарвіна;
- г) вчення про клітину;

д) сучасні наукові дані із галузей фізики, із галузей біологічної науки, із галузей космічної науки та ін. Матеріальна єдність світу розкривається і цілісним підходом до розгляду організму людини, а також засобами взаємозв'язку природи і суспільства, їх розвитку в цілому.

Висновок. Категорія матерії має вагоме методологічне і світоглядне значення. Світоглядна роль цієї категорії полягає у тому, що вона охоплює не лише ті об'єкти, які вже пізнані наукою, а й ті, які будуть відкриті у майбутньому. І хоча ті потенційні об'єкти можливо будуть мати принципово нові властивості, все ж вони будуть матеріальні, оскільки існують реально, поза людськими відчуттями. Методологічна функція поняття матерія виявляється у тому, що воно застерігає проти пошуків першоматерії як останньої і незмінної суті об'єктивного світу. Матерія безкінечна у своїх просторово-часових і якісних вимірах (кожне явище є лише формою матерії, а не якимсь останнім субстратом світу).

З філософської ж точки зору речі, що мають масу спокою, об'єктивно існують. Більше того, вони знаходяться в зв'язку з настільки ж об'єктивно існуючими полями, що не мають маси спокою (електричними, магнітними, лептонними, мікролептонними і т. п.). І, нарешті, вони підтверджують принципове положення матеріалістичної філософії про можливість перетворення усього в усі, а тому числі і речовини в поле.

Список використаних джерел

1. Архипцев Ф.Т. Материя как философская категория. М. 1961.
2. Березовский П.И. Понятие материи в системе категорий диалектического материализма. Красноярск, 1982; .
3. Разумовский О.С. Направления и горизонты интеграции физики // Единство физики. Новосибирск, 1993. -С. 25-5.
4. Структура и формы материи. М., 1967; Франк Ф. Философия науки. М., 1960.
5. Мостепаненко Ф.М. Методологические и философские проблемы современной физики. – Л.: ЛГУ, 1977.
6. Кулигин В.А., Кулигина Г.А., Корнева М.В. Физика и философия физики. НиТ. 2001.
7. Кулигин В.А., Кулигина Г.А., Корнева М.В. Новое объяснение релятивистских явлений. НиТ, 2003.
8. Корнева М.В. Ошибка Лоренца. НиТ, 2004.

УДК 378.147

ОСНОВНІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПРИ МЕТАПРЕДМЕТНОМУ ПІДХОДІ

Ширінська Г., магістрант,
Карман В.М., к.і.н., доцент

e-mail: connja@bk.ru
e-mail: logic@vivanet.net.ua

Таврійський державний агротехнологічний університет

Глобалізований світ ставить на перше місце процеси розвитку соціально – економічної складової життя людини. Трансформаційність охопила також наукову й освітню галузі. Наразі сучасний стан розвитку освіти України вимагає інтегрованої освіти, досконалішого ущільнення знань й диференціації навчання, органічного поєднання в змісті освіти загально-освітньої і фахової складових відповідно до запитів і можливостей школярів.

Постановка проблеми.

Сучасна освіта прагне набути нового сенсу, поступово стає філософією і метою сучасного освітнього простору, який, гармонізуючи поєднання людини і природи, посилюватиме і розкриватиме її творчий початок в умовах культурно – цивілізаційних змін. Новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, який упроваджується в частині базової загальної середньої освіти з 1 вересня 2013 року, а в частині повної загальної середньої освіти – з 1 вересня 2018 року, висуває одним із головних завдань суспільствознавчої освітньої галузі «забезпечення реалізації можливостей розвитку учня як вільної особистості, здатної за допомогою набутих ключових та галузевих компетентностей ефективно самореалізуватися в сучасному багатоманітному світі та брати участь у житті демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства, вчитися протягом усього життя» [2].

Аналіз останніх досліджень.

Терміни «метапредмет», «метапредметний» мають глибокі історичні корені, вперше про ці поняття вів мову ще Аристотель. У вітчизняній педагогіці метапредметний підхід отримав розвиток в кінці ХХ століття, в роботах авторів Ю. В. Громико, А. В. Хуторського і, нарешті, в 2011 році в Україні був заявлений як один з орієнтирів нових освітніх стандартів [1].

Основні матеріали дослідження.

Метапредметний підхід є підходом, який заснований на положеннях мислєдїяльнїсної педагогїки [3]. Мислєдїяльнїсна педагогїка визначається як один з провідних пїдходїв до побудови нового змїсту освіти, що ґрунтується на включеннї в змїст освіти культурних способїв і засобїв мислення і дїяльностї [3].

З метапредметного пїдходу виникає мета дїяльнїсть, яка визначається як дїяльнїсть вчителя, який спрямовує дїяльнїсть учня в позицїю активного суб'єкта власної дїяльностї; розвиток здатностї учня до самоуправлїння власною дїяльнїстю [4]. Метадїяльнїсть, як унїверсальний спосїб життєдїяльностї кожної людини визначається рївнем володїння нею метазнаннїям і метаспособами, тобто рївнем розвитку особистостї [5]. Термїном метазнаннїя визначаються як знаннїя про знаннїя, про те, як воно влаштоване і структуроване; знаннїя про отримання знань, тобто прийоми і методи пїзнання (когнїтивнї вмїння) і про можливостї роботи з ним. Пїд метаспособами розумїючи методи, за допомогою яких людина вїдкриває новї способи вїршення завдань, будує нестереотипнї плани і програми, що дозволяють вїдшукати змїстовнї способи вїршення завдань. Пїд метаумїннями – придбанї метаспособи, загально-навчальнї, мїждисциплїнарнї (надпредметнї) пїзнавальнї вмїння та навички. До метаумїнь вїдносяться[5]: теоретичне мислення (узагальнення, систематизацїя, визначення понять, класифїкацїя, доказ і т.п.); навички переробки інформацїї (аналїз, синтез, інтерпретацїя, екстраполяцїя, оцїнка, аргументацїя, вмїння згортати інформацїю); критичне мислення (вмїння вїдрїзняти факти вїд думок, визначати вїдповїднїсть заяви фактами, достовїрнїсть

джерела, бачити двозначність твердження, невисловлені позиції, упередженість, логічні невідповідності тощо); творче мислення (перенесення, бачення нової функції, бачення проблеми в стандартній ситуації, бачення структури об'єкта, альтернативне рішення, комбінування відомих способів діяльності з новими); регулятивні вміння (задавання питань, формулювання гіпотез, визначення цілей, планування, вибір тактики, контроль, аналіз, корекція звий діяльності). До якостей мислення відносяться гнучкість, антиконформізм, діалектичність, здатність до широкого переносу тощо.

Таким чином, метапредметний підхід забезпечує перехід від існуючої практики дроблення знань на предмети до цілісного образного сприйняття світу, до метадіяльності.

При такому підході у учнів формується підхід до досліджуваного предмета як до системи знань про світ, вираженому в числах і фігурах (математика), в речовинах (хімія), тілах і полях (фізика), художніх образах (література, музика, образотворче мистецтво) і т.д. [5].

Під мета предметом розуміється певний погляд на інтегративність і на те, як вона може вибудовуватися відповідно до двом позиціям [6]. Перша позиція. Матеріал переорганізується відповідно до логіки розвитку якоїсь конкретної організованості (знання, знака, проблеми, завдання) і носить універсальний характер. Звідси і назва метапредметів: «Знання» – формування здатності працювати з поняттями [7]. «Знак» – формування у школярів здатності схематизації [8]. «Проблема» – формування у школярів власної позиції щодо даної події [9]. «Завдання» – рішення школярами різних завдань і освоєння способів їх вирішення.

Друга позиція. Звичайний навчальний матеріал переорганізується відповідно до логіки формування певних здібностей, що дозволяють працювати з тією чи іншою організованістю.

У порівнянні з предметним підходом, метапредметний підхід спрямований на: промислювання (а не запам'ятовування) найважливіших понять навчального предмета; привідкривання процесу виникнення того чи іншого знання одного навчального предмета; використання способу привідкривання знання на різному навчальному матеріалі. А предметний підхід спрямований на знайомство з найважливішими визначеннями навчального предмета; усвідомлення понять і робота з ним в рамках навчального предмету [10].

Особливості метапредметного заняття заключаються в інтегрованості заняття, в організації діяльності учнів не з метою передачі їм знань, а з метою передачі їм способів роботи зі знанням, в змісті вони складають діяльні одиниці, що носять універсальний характер (поняття, моделі, схеми, завдання, проблеми тощо), в системній роботі зі способом: якщо учень освоїв рішення задач на три параметра в математиці, вчитель дає йому рішення задачі цього ж типу, але з хімії або фізики, у вдумливій роботі з поняттям, в орієнтації на розвиток базових здібностей (мислення, уяви, цілепокладання, розуміння, дії), в використанні методичних прийомів і відповідних їм форм (тиждень мета предметного усвідомлення, рефлексивна зупинка, вибудовування особистої навчальної стратегії, колективна гра в розумовий експеримент).

Висновки.

Новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти не відмовляється від предметного підходу навчання, але доповнює і розширює його мету предметним підходом. Метапредметний підхід надає відомості з різних наук; формує цілісну картину світу і його філософське осмислення; формує усвідомлення особистого зв'язку з навколишнім світом; розуміння свого значення, місця і ролі в ньому; інтегративність.

Список використаних джерел:

1. Семинар "Новые образовательные стандарты: метапредметный подход" [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.eidos.ru/seminars/catalog/60020/index.htm>
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] / [затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilnacerednya/serednya/derzh-standart/post_derzh_stan.doc
3. Громыко Ю. В. Мыследеятельностная педагогик / Ю.В. Громыко//. – Минск, 2000.

4. Поняття педагогічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.slideshare.net/ped_master/ss-11174969
5. Реализация метапредметного подхода в деятельности предметной лаборатории. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://schoolmania.ru/realizaciya-metapredmetnogo-podxoda-v-deyatelnosti-predmetnoj-laboratorii.html>
6. Хуторской А. В. Метапредмет «Мироведение»/ А.В.Хуторской// Экспериментальный интегрированный курс. Пособие для учителя. - Черноголовка, 1993. – 70 с.
7. Громыко Ю. В. Метапредмет «Знание» /Ю.В. Громыко//Учебное пособие для учащихся старших классов. – М.: Пушкинский институт, 2001.
8. Громыко Ю. В. Метапредмет «Знак» /Ю.В. Громыко//Учебное пособие для учащихся старших классов. – М.: Пушкинский институт, 2001.
9. Громыко Ю. В. Метапредмет «Проблема» / Ю.В. Громыко// Учебное пособие для учащихся старших классов. – М., 1998.

УДК 378. 14

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АВТОРИТЕТНОГО ВИКЛАДАЧА

Шакалова О., магістрант,
Карман В.М., к.і.н., доцент

e-mail: Helenangel92@mail.ru
e-mail: logic.@vivanet.net.ua

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті зазначено, що діяльність педагога різнобічна, гуманна і змістовна, вона потребує ґрунтовної підготовленості і має багато вимірів. Одне з найважливіших значень в оцінці педагога має авторитет викладача, як складова ознака професійної майстерності викладача вищого навчального закладу, завдання якого полягає у формуванні у студентів мотивації, навичок та вмінь самовдосконалення, озброїти їх ефективною методикою. В статті аналізуються психолого-педагогічні складові майстерності діяльності викладача через розгляд цілої низки взаємозумовлених компонентів.

Постановка проблеми. Авторитет викладача є інтегральною характеристикою його професійного, педагогічного і особистісного положення в колективі, яке проявляється в ході взаємин з колегами, студентами і впливає на успішність навчально-виховного процесу. Він формується при досить високому рівні розвитку трьох типів педагогічних умінь: "предметних" (наукові знання); "комунікативних" (знання про своїх студентів і колег); "гностичних" (знання самого себе і уміння корегувати власну поведінку). Майстерність педагога, будучи складовою авторитету, перебуває з ним у нерозривній єдності. Ефективність впливу педагога на тих, що навчаються, завжди перебуває в центрі уваги викладача. Одним з можливих шляхів розв'язання цього питання є побудова авторитетних відносин, оскільки авторитетна особистість більш ефективно й переконливо впливає на інших.

Метою статті є визначення компонентів, що становлять зміст педагогічного авторитету і визначення їх значення для різних категорій суб'єктів навчально-виховного процесу через призму розвитку професійно-особистісного потенціалу викладача вищої школи.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням проблеми авторитету педагога займалися І. П. Андриаді, М. Ю. Кондратьєв, Н. К. Крупська, А. С. Макаренко, Н. А. Морєва, Д. Ф. Самуйленков, М. І. Станкін, В. А. Сухомлинський, М. В. Корепанова та ін. Автори досліджень в різний час розглядали основні показники авторитетності особистості педагога через аналіз співвідношення самооцінки викладача з оцінкою його особистості студентами і колегами, уміння сприймати й переробляти суперечливу і складну інформацію, знаходити вірний вихід з важкої педагогічної і життєвої ситуації. В умовах активної модернізації вищої освіти стає актуальним дослідження проблеми авторитету викладача і його вплив на розвиток особистості студента.

Основні матеріали дослідження. Теоретичний і практичний рівні опанування викладачем педагогічним досвідом людства становлять методологічну і технологічну основу його педагогічної діяльності та є важливою передумовою поступового просування до вершин педагогічної майстерності. Треба наголосити, що педагогічна діяльність є найвідповідальнішою галуззю людської діяльності. Темп сучасного науково-технічного прогресу ставить перед системою освіти принципово нове завдання: сформувати особистість, що ефективно реагує на постійні зміни. Основним інструментом реалізації виховного впливу на вихованців є особистість педагога, його професійна майстерність, рівень зрілості в педагогічній діяльності та особистісні якості. Сукупність професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості створюють авторитет викладача. Авторитет (лат. auctoritas - влада, вплив) - визнання права викладача приймати відповідальне рішення яке заслуговує певної довіри. Авторитет педагога є складним феноменом, який якісно характеризує систему ставлення до вихователя. Особистісне ставлення студентів до авторитетного педагога стають позитивно емоційно забарвлені і насичені [2, с. 18]. Чим вище цей авторитет, тим впливовіше стає для тих, хто вчиться,

викладач, тим справедливніше вважаються його вимоги, зауваження, тем вагомішим стає кожне його слово.

Ефективна взаємодія викладача зі студентом є важливою умовою виховання майбутнього професіонала. Проте вона не завжди є предметом рефлексії вузівського викладача, спеціально не проектується, не коректується, і в результаті не забезпечується його ефективність. Існує різнофакторність таких причин. Констатуємо той факт, що доволі велика кількість викладачів вищої школи не мають спеціальної педагогічної освіти, а ті з них, хто мають, не завжди враховують специфіку виховання і навчання певного вікового контингенту студентів. Ще однією з групи причин є той факт, що у своїй більшості педагоги ВНЗ вважають найбільш важливим завдання навчати студента і ігнорують виховання. Ще одним моментом є те, деякі викладачі реалізують свідомо непродуктивні стратегії взаємодії зі студентами.

Безперечно, видатний педагогічний талент, як і політичний, артистичний виявляється досить рідко. Педагогічна діяльність потребує особливих якостей від людини, а особливо для того, щоб стати авторитетним викладачем.

Педагог покликаний не тільки навчати своїх студентів, сприяти їх різнобічному розвитку, але й формувати трудовий настрой, готувати їх брати участь у створенні матеріальних цінностей [1, с. 72]. Ефективна реалізація тих завдань, які ставить перед викладачем суспільство можливе тільки при наявності в педагога особливих особистісних і професійно значимих якостей. До них відносяться комунікативні, сугестивні, дидактичні, перцептивні, організаторські, експресивно-мовні, когнітивні, вольові якості, а так само педагогічний такт, розподілена увага, здатність саморегуляції емоційної сфери і поведінки, креативність, емпатія і т.д. Розвиток будь-якої із якостей особистості педагога вимагає готовності до саморозвитку і систематичної і цілеспрямованої роботи над собою.

Узагальнені вимоги на рівні теоретичного й практичного досвіду викладача втримуються у кваліфікаційній характеристиці. В ідеалі повна відповідність викладача вимогам кваліфікаційної характеристики означає сформованість його теоретичних і практичних умінь педагогічно мислити й діяти. Це й становить професійно-педагогічну компетентність викладача [2, с. 145].

Самоствердження викладача повинно опиратися на самоаналіз, самодіагностику, результативність професійної діяльності і остаточному підсумку вести до вміння грамотно будувати взаємини з керівниками, колегами, студентами.

Висновки.

В забезпеченні ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі визначальну роль тут відіграє особистість педагога, те, як він зуміє направити навчальний процес, справити потрібне враження і здобути авторитет у студентів. Авторитет викладача оптимізує навчальну діяльність, створює творчу пізнавальну атмосферу у студентській аудиторії. Високий загальний інтелектуальний рівень, широка ерудиція, глибокі знання своєї науки, підвищена інтелектуально-творча, суспільна активність і інші показники є основою довіри студентів до викладача.

Список використаних джерел.

1. Дьяконов Г. В. Психология педагогического общения: теоретические и прикладные проблемы / Г. В. Дьяконов. – Кировоград : КГПИ, 1992. – 213 с.
2. Педагогика: Учеб. пособие / В. Г. Рындак, Н. В. Алехина, И. В. Власюк, и др.; под ред. проф. В.Г. Рындак. – М.: Высшая школа, 2006. – 495 с.

УДК 141.7

ІДЕЯ «НАДЛЮДИНИ» У ФІЛОСОФІ Ф. НІЦШЕ

Шайко Л.К., 1 курс,

Щербакова Н.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: Lili_Shaiko@mail.ru

E-mail: nina.shcherbakova@bk.ru

У статті пропонується аналіз думок різних вчених - філософів щодо концепції Фрідріха Ніцше про людину, яка перевершила звичайну людину настільки, наскільки звичайна людина перевершила мавпу. Автор зробив спробу об'єднати дані теорії і на їх підставі зробити свій висновок.

Постановка проблеми. На думку Ніцше, людина – це «хвороба Землі», вона швидкоплинна, вона «у своїй основі є щось хибне». Але потрібно створити справжню, нову людину - «надлюдину», яка створювала би мету, була би переможцем «буття і нічого» і була би чесною, в першу чергу перед самою собою.

Аналіз останніх досліджень. Автор дослідження «Надлюдина» Ніцше» Сергій Знаменський виділив дві концепції надлюдини, найбільш часто розглядаються у вітчизняній літературі: біологічну теорію «*homosupersapiens*», що виходить із дарвінівського вчення про еволюцію; та культурно- історичну, по якій надлюдина - «*homosapiensperfectus*» - досконалий людський тип.

У «Ідеї надлюдини» Соловйов відкрито оголосив про свою готовність до серйозної полеміки з ніцшевською концепцією надлюдини: «нині завдяки Ніцше передові люди заявляють себе так, що з ними логічно можлива і потрібна серйозна розмова – притому, про надлюдські справи».

Саме відсутність Бога в побудовах Ніцше і презирство до християнства як «брехні про воскреслого» Ісуса повністю знецінює, більше того, перетворює на зло його концепцію надлюдини для релігійного мислителя Соловйова [1].

Заперечення існування надприродного абсолюту, з одночасним проголошенням на його місці людини, наділеної атрибутами бога, - являє собою, для Соловйова, не що інше, як сатанізм. Ніцшеанська ж надлюдина обертається втіленням антихриста.

В «Короткій повісті про антихриста» філософ доводить антиабсолютизм Ніцше до кінця, показуючи, що ідеал Ніцше - просте обезбожене людське «я». Соловйовський антихрист незвичайно розумний, великий, прекрасний, благородний і всемогутній і, завдяки своїм перевагам, бачить себе повноправним наступником Христа, в силах якого облагодіяти людство. Однак, як будь-яка людина, він смертний, і не в силах захистити від смерті інших. Отже, для Соловйова, надлюдина - антихрист з очевидністю належить стану зла: лжепророкам, лжедівотворцям, лжедобродіячам людства [2].

Мета статті. Розглянути філософське бачення Ф. Ніцше про «надлюдину».

Основні матеріали дослідження. На думку Ф. Ніцше, надлюдина - це радикальний егоцентрик, що благословляє життя в найбільш екстремальних її проявах, а також творець, могутня воля якого спрямовує вектор історичного розвитку.

До прототипів Надлюдини, яка є являє собою «віртуозів життя», Ф. Ніцше відносив Олександра Македонського, Юлія Цезаря, Чезаре Борджіа та Наполеона.

Існують різні суб'єктивні погляди на ніцшеанський образ надлюдини:

-В. Іванов вважав попередником Надлюдини Ісуса Христа,

-М. А. Блюменкранц характеризував цю ідею Ф. Ніцше як «естетизацію вольового пориву»,

-в Третьюму рейху під Надлюдиною розумілася расово витримана породиста людська особина.

У своєму творі «Так говорив Заратустра» Ніцше сповіщає про те :

- Що людина є щось , що має перевершити;
- Всі істоти створювали щось, що вище їх;
- Люди хочуть стати відпливом цієї великої хвилі , вони готові повернутися до звірів , ніж подолати людини [3].

Справжня ж велич людини в тому, що він міст, а не мета. Ніцше писав:

«Людина - це канат, протягнутий між тваринами і надлюдиною».

У Ніцше під впливом фізико- космологічних вишукувань Дюринга склалася ідея вічного повернення, яка повинна компенсувати втрачену разом з християнством надію на можливе вічне життя за гробом. Якщо логічно слідувати цій ідеї, то люди приречені на вічність, бо вже живуть у вічності. Вічність, на думку Ніцше, збігається з миттю [3].

Висновок. Ніцшевська надлюдина – це сенс буття, сіль землі. На його думку, місце померлого Бога займає надлюдина. Ніцше вважає, що ідея надлюдини як мети, яку треба досягти, повертає людині втрачений сенс існування. Надлюдина може вийти лише з покоління аристократів, панів за своєю природою, в кому воля до влади не задавлена ворожою їй культурою, з тих, хто здатний, об'єднавшись із собі подібними, протистояти більшості, яке не бажає нічого знати про справжнє призначення сучасних людей.

На мою думку, концепція «надлюдини» Фрідріха Ніцше не що інше, як ідея людини, яка б перевершила звичайну людину, яка, в свою чергу, перевершила мавпу. Людина на шляху самовдосконалення переосмислює своє існування, ціль цього існування та прямує до своєї мети – «надлюдини». Людина є те, що повинно перевершити когось, хто був до неї.

Що таке мавпа щодо людини ? Посміховисько або нестерпний сором. І тим самим має бути людина для надлюдини: посміховиськом або нестерпним соромом.

Ви вчинили шлях від хробака до людини, але багато чого в вас ще залишилося від хробака. Колись були ви мавпою, і навіть тепер ще більше мавпа, ніж інша з мавп.

«Філософія Фрідріха Ніцше – це унікальний і всім життям здійснений експеримент саморуйнування « тварі »у людині для самотворення в ній « творця », названого «надлюдиною».

Надлюдина – це кінцева мета розвитку людини. А поки що людина перебуває в стадії становлення.

Список використаних джерел:

1. Современная западная философия: Словарь / Сост. и отв. ред. В.С. Малахов, В.П. Филатов. - 2-е изд., перераб. и доп.- М.: ТОН-Остожье, 1998. – 544 с.
2. Философия: Учебник / Под. ред. проф. В.Н. Лавриненко.- 2-е изд., испр. и доп.- М.: Юристъ, 1998. – 520 с.
3. Цветков А. П. Сверхчеловек как полиморфный объект метаантропологии // Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». – Том 22 (61). – 2009. – № 2. – С. 40.

ПРИНЦИП ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ У МАТЕРІАЛЬНОМУ СВІТІ

Кужелева В.В., 1 курс,
Щербакова Н.В., викладач

E-mail: Vita_Kuzheleva@mail.ru
E-mail: nina.shcherbakova@bk.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті розглянуті різні тлумачення терміну «матеріальний світ» в залежності від світогляду філософів. Розглянуто та проаналізовано класифікацію взаємозв'язків у матеріальному світі.

Постановка проблеми. Міцним фундаментом філософії є розуміння світу й людини з позицій розуму й знань. Виникає філософія на основі потреби в такому розумінні світу, що дозволив би визначитися людині в цьому світі. Основне питання філософії має складну структуру, яка відображає складність проблем, поставлених перед людським пізнанням. У ньому виділяють дві сторони. Перша – це питання о відмінності матерії і свідомості: що первинно – свідомість чи матерія?

Актуальність даного питання полягає в тому, що люди здавна хотіли зрозуміти світ матерій та яким чином матеріальний світ впливає на людину, її свідомість та долю.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями взаємозв'язків у матеріальному світі займалися Демокрит, Людвіг Фейєрбах, Микола Добролюбов та ін.

Мета статті. Розглянути та ознайомитися з характеристикою класифікацій взаємозв'язків у матеріальному світі.

Матеріали дослідження. По засобу існування світ можна поділити на дві великі сфери: матеріальний світ та світ духовний. Матеріальний світ – це вся природна, фізична, біологічна та соціальна реальність, існуюча об'єктивно, тобто незалежно від волі та свідомості людини.

Матеріальний світ у поглядах філософів має різні значення:

- Матеріалісти вважали, що матерія первинна, що вона породжує свідомість в процесі свого змінення та розвитку, а духовний початок(свідомість, дух) вторинний, та являється похідним;

- Ідеалісти вважали первинним початком буття свідомість(дух, свідомість та ін.), а матерію, природу – вторинним. Сенс ідеалізму – визнання первинності свідомості й вторинності матерії. Насамперед з'явився дух, після чого з нього з'явився матеріальний світ;

- Креаціонізм заснований на об'єктивному ідеалізмі: спочатку існувало божа свідомість, потім вона створила матеріальний світ [1].

Кожен предмет у світі має множину властивостей, які він розкриває через зв'язок з іншими предметами. Не існує об'єктів, які б існували поза будь-якими зв'язками і взаємодією.

Зв'язки в матеріальному світі характеризуються такими рисами:

По-перше, вони мають об'єктивний характер, тобто існують як об'єктивна закономірність, незалежно від свідомості людей.

По-друге, вони є універсальними, бо знаходять свій вияв всюди і завжди, у всіх явищах, на всіх рівнях і ступенях.

По-третє, взаємозв'язок є багатогранним за своєю сутністю і природою, бо кожний предмет, будь-яке явище пов'язані з іншими, і цей зв'язок характеризується невичерпною мережею відносин між явищами і процесами матеріального й духовного світу.

По-четверте, реальні зв'язки є безкінечно різноманітними за характером, ступенем глибини і складності, за формами виявлення.

Найбільш характерні зв'язки, що виявляються у всіх явищах і процесах дійсності. До таких форм зв'язків належать: внутрішні і зовнішні, суттєві і несуттєві, необхідні і випадкові, стійкі і нестійкі, загальні і одиничні зв'язки.

Роль цих зв'язків у розвитку різна: через одні зв'язки річ реалізує свою природу, вони для неї є такими, що відіграють головну роль; інші для неї виявляються другорядними. Для зв'язків характерна ціла низка ознак: їх об'єктивність, суттєвість, необхідність, стійкість, загальність. Зупинимося на них.

– Об'єктивність зв'язку. Це означає, що закон відображає об'єктивний стан речей, об'єктивний зв'язок між речами, предметами, явищами.

– Суттєвість зв'язку. Суттєвий зв'язок – це такий зв'язок, який визначає існування речі, її рух та розвиток.

– Необхідність зв'язку. Необхідний зв'язок – це такий зв'язок, який з необхідністю проявляється в певних умовах.

– Стійкість зв'язку. Стійкий зв'язок – це такий зв'язок, який надійно зберігається. Він має місце протягом усього існування відповідної форми руху матерії або мислення і буде існувати доти, доки існують ці явища і предмети.

– Загальність зв'язку. Загальність зв'язку проявляється в тому, що йому підлягає багато чи навіть всі предмети, явища, процеси об'єктивного світу.

Закон – це об'єктивний, суттєвий, необхідний, стійкий, загальний зв'язок матеріальних та духовних явищ, який визначає характер і напрямок їхнього руху та розвитку [2].

Висновок. Матеріальний світ складається не тільки із структурно розчленованих об'єктів. Ці об'єкти знаходяться в русі і розвитку вони є процесами, які розгортаються по певних етапах. В них можна виявити деякі якісні стани, деякі стадії, що змінювали одна іншу. Зміна цих стадій може характеризуватися певною повторюваністю. Таким чином у матеріальному світі існує подвійність зв'язків. Подвійність – це природа матеріального світу. У цьому світі безуспішно намагаються з'єднати між собою багато не поєднаних протилежностей. Матеріальний світ, в усіх поєднаннях цього терміну і є матерію, яка і являється об'єктивною реальністю, що існує поза свідомістю і незалежно від неї.

Список використаних джерел.

1. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Основи філософії. – Навч. Посібник. – Харків: Право, 2003. – 352с.

2. Орлов С.В. История философии. – СПб.: Питер, 2009.192 с. – (Серия «Краткий курс»).

УДК 130.123.1

АНАЛІЗ ПРОТИРІЧ СУЧАСНОЇ ЕПОХИ

Зайцева О.О., 1 курс,

Щербакова Н.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: robski1212@mail.ru

e-mail: rnk-07@mail.ru

*В статті розглянута проблема протиріч сучасної епохи.
Розглянуто і проаналізовано основні протиріччя сучасної пори.*

Постановка проблеми.

Вчені відзначають, що сучасний світ, з одного боку, різноманітний і суперечливий, з іншого – цілісний і взаємозалежний. Головне протиріччя сучасної епохи - не конфлікт цивілізацій, релігій і культур, а конфлікт між культурою і невіглаством. А також те, що людство мало використовує той духовний потенціал, який був накопичений століттями. В даний час насаджуються помилкові ідеали культури сучасної людини.

Аналіз останніх досліджень.

Аналізом протиріч сучасної епохи займаються фахівці різних сфер діяльності. Слід зазначити, що Всесвіт постійно змінюється, так само змінюються і поняття в суспільстві, і як наслідок-виникають нові протиріччя.

Мета статті. Проаналізувати основні протиріччя сучасної епохи.

Матеріали дослідження.

Сучасна епоха - епоха, основний зміст якої становить перехід людства від капіталізму до соціалізму; епоха боротьби двох протилежних суспільних систем, соціалістичних і національно-визвольних революцій, краху імперіалізму, ліквідації колоніальної системи, переходу на шлях соціалізму все нових народів, торжества соціалізму і комунізму в всесвітньому масштабі. Сучасна динаміка світу, неосяжна у всьому своєму різноманітті, тим не менш, дозволяє виділити контури загальнолюдських тенденцій розвитку та сформулювати в загальному вигляді якісь парадигми цього розвитку. Основне протиріччя сучасної епохи – набуття особистості. Таким основним, вирішальним протиріччям сучасного суспільства в цілому є протиріччя між силами соціалізму, втіленням яких є насамперед світова соціалістична система, і реакційними силами імперіалізму. Це протиріччя стало основою розвитку людства на сучасному етапі. Воно втілює в собі дві лінії, дві історичні тенденції. Одна, представлена світовою системою соціалізму, - це лінія прогресу, миру і творення. Інша, яку представляє імперіалізм, - це лінія реакції, гноблення і агресії.

Протиріччя між соціалізмом і імперіалізмом робить величезний вплив на весь хід всесвітньої історії. Воно впливає на боротьбу класів в самих капіталістичних країнах, на боротьбу колоніальних і залежних народів зі своїми поневолювачами, на протиріччя між самими імперіалістичними країнами. Існування світової системи соціалізму служить серйозною перешкодою на шляху розв'язання імперіалістами нової світової війни. Воно заважає імперіалістам безкарно зневажати суверенні права народів, вселяє в серця працюючих капіталістичних країн впевненість у правоті своєї справи і надає їм сили в боротьбі з експлуататорами. У міру успіхів соціалістичної системи в економічному, політичному і культурному розвитку неухильно зростає її вплив на міжнародній арені. Ось чому марксистські партії, організовуючи свою практичну діяльність, враховують дію цього найважливішого протиріччя сучасності, постійне зростання потужності соціалістичних сил і ослаблення сил імперіалізму і реакції. Основне протиріччя сучасної епохи – протиріччя між соціалізмом і імперіалізмом – не знімає глибоких протиріч, що роздирають капіталістичний світ. Це – насамперед суперечність між

надзвичайними можливостями, що відкриваються науково-технічною революцією, і перешкодами, які капіталізм висуває на шляху їх використання в інтересах всього суспільства, звертаючи більшу частину відкриттів науки і величезні матеріальні ресурси на військові цілі, марнуючи національні багатства. Це протиріччя між суспільним характером сучасного виробництва і державно-монополістичним характером його регулювання.

Висновок.

Виявивши протиріччя, критика і самокритика самі по собі дозволити їх не в змозі. Щоб подолати ці протиріччя, необхідні трудові зусилля всього народу, вміння організаторська і виховна робота партії і уряду. Більшість буржуазних ідеологів вже не в силах заперечувати динамізм нашої епохи. Боротьба за мир – умова суспільного прогресу, успішного будівництва соціалізму і комунізму. Світ піде назустріч епосі тоді, коли соціалізм в тій чи іншій його конкретній, історично обумовленій формі, стане всеохоплюючою суспільною системою на землі, несучи з собою мир, свободу, рівність і добробут всьому людству.

Список використаних джерел.

1. Сорос Дж. «Кризис мирового капитализма», глава 1 «Роль денег», – М.: «ИНФРА-М», 1999 г.
2. Фомин Ю.А. Главное противоречие современного общества и варианты его разрешения / Фомин Ю.А. // Материалы совместной научно-практической конференции РГАФК, МГАФК и ВНИИФК. – М., 2001. – С. 207–209.
3. Ясперс К. «Духовная ситуация времени», М.: 1991 г.

УДК 141.2

ФІЛОСОФІЯ ФРЕЙДИЗМУ

Тищенко А., 1 курс,

Щербакова Н.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: tishencko.nastya@ya.ru

E-mail :rnk-07@mail.ru

У статті розглядаються одна з найвпливовіших ідейних течій ХХ ст – психоаналіз, що ставить в центр уваги несвідомі психічні процеси і мотивації. Стаття розкриває зміст значення фрейдизму і його використання.

Постановка проблеми. Засновником психоаналітичної традиції, яка вплинула не тільки на філософську думку ХХ століття, але й на медицину і психологію, соціологію і педагогіку, антропологію й етнографію, на сучасне мистецтво і літературу, став австрійський психіатр і психолог Зігмунд Фрейд. Досліджуючи психоаналіз як комплекс гіпотез та теорій, що пояснюють роль несвідомого в житті людини, з часом його теоретичні положення та установки почали застосовуватись у філософії для пояснення особистісних, культурних та соціальних феноменів.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями про теоретичну систему психіки створив Зігмунд Фрейд і доводив її правомірність. З цією метою він виділяв певні приклади психічної діяльності, а саме: сновидіння, асоціативне мислення, гіпнотичне навіювання, дотепність, психопатологія буденного життя (забування імен, прізвищ, дублення речей тощо). Теорія З.Фрейда про свідоме та несвідоме і стала основою психоаналітичної системи фрейдизма [1].

Мета статті. Розглянути значення фрейдизма та визначити її особливості.

Виклад основного матеріалу. Фрейдизм - психологічна концепція початку ХХ в. З.Фрейда і розвинуте на її основі вчення про психоаналізі, засноване на дослідженні глибинних пластів людської психіки, що ставить в центр уваги несвідомі психічні процеси і мотивації.

У поясненні людської поведінки використовувалася трирівнева модель психологічної структури особистості (Ід — Воно, Его — Я і Супер-Его — понад-Я), що дозволила висвітлити проблеми психології ділового спілкування, конфліктів, механізми зняття стресової напруги і способи психологічного захисту. З позиції менеджменту важливими є наступні гіпотези фрейдизму:

- кожне психічне явище має певну причину;
- несвідомі процеси відіграють значнішу роль у формуванні мислення та поведінки, ніж свідомі;
- існують три основні інстанції в організації психічної діяльності людини: Ід, Его і Супер-Его, - які об'єднують свідомість і підсвідомість людини і проявляються в його поведінці.

Головним внеском Зігмунда Фрейда в теорію психоаналізу можна вважати відкриття їм того факту, що психіка людини складається з свідомого, підсвідомого і несвідомого. Під несвідомим він розуміє ті елементи психіки людини, які подібні тваринним інстинктам, а саме, багато наших бажання і почуття.

Несвідоме впливає на свідомість людини, проявляючись у снах, застереженнях, помилках і в гіпнотичному стані. Свідоме ж усвідомлено сприймається людиною. Це сприйняття йде ззовні і зсередини і представлено нашими почуттями і відчуттями. Стан усвідомленості не є тривалим процесом і має межі. Несвідоме відіграє певну роль у психіці людини і об'єднує в собі всі інші елементи.[2] Поняття про несвідоме впливає з вчення про витіснення. Всі витіснене зі психіки є несвідоме, але не всі несвідоме витіснене - так вважає великий

теоретик і практик психоаналізу. Психологія несвідомого, за Фрейдом, одне з найбільших інтелектуальних досягнень людини.

У ході розвитку своєї теорії психоаналізу Фрейд удосконалює уявлення про структуру психіки особистості. Остання є сукупністю трьох елементів - «Я», «Воно» і «Понад - Я». Тут «Воно» це несвідоме глибинне початок, на поверхні якого знаходиться «Я». «Я» стає зв'язком між «Воно» і зовнішнім світом, зміненої частиною «Воно». Але всередині самого «Я» теж відбувається диференціація: з'являється так зване «Понад-Я» або «Ідеал - Я». Воно й примиряє «Я» і «Воно» один з одним як дві протилежності. Причина неврастенічного стану - конфлікт між «Я», «Воно» і «Понад - Я».

Людина, за Фрейдом, володіє двома головними інстинктами: «самозбереження» і «розмноження». У процесі розвитку цивілізації інстинкт самозбереження стає не настільки важливим, і на перший план виступає інстинкт розмноження - «лібідо». У результаті «лібідо» виникають такі людські якості, як жорстокість, яка доходила до агресивності, лідерство, прагнення панувати, придушувати інших людей.

В останні роки життя З. Фрейд займався питаннями культури, суспільного життя і місця в ній людини. Узагальнюючи дані психоаналізу, Фрейд поклав їх в основу релігійно-історичних досліджень. Поряд з біологічними бажаннями вчений розглядає і соціальні. Лібідо стає синонімом не тільки фізичної любові, але і дружби, батьківської любові і навіть патріотизму. У цей період основними рушійними силами розвитку природи і суспільства є два начала - «Ерос» (позиви життя) і «Танатос» (позиви смерті). У суспільному житті під «Понад-Я» розуміється сукупність «Я» окремих особистостей - членів суспільства. Суперечності між «Я», «Воно» і «Понад-Я» також є джерелом розвитку культури. Культура ж, у свою чергу, стає причиною неврозів. Люди відчувають страх перед досягненнями цивілізації, так як ці досягнення можуть бути використані не в кращих цілях. З іншого боку, культура захищає людину від впливу ззовні.[2]

Якщо людина вибирає задоволення на шкоду культурі, він залишається без опори в житті і може померти, якщо ж він воліє культуру, то піддається неврозів. Визначитися з вибором людині допомагає примірне «Понад-Я», що є в особі сильних особистостей, вождів. Велике значення теорії психоаналізу З. Фрейда не тільки для розвитку медицини, клінічної психіатрії, біології, але і для філософії та соціальної психології. Наділене безліччю протиріч і помилок, це вчення, тим не менш, вносить великий внесок у філософську картину сучасного світу, в аналіз біологічної та соціальної природи особистості

Висновок. Розглядаючи значення фрейдизму, а саме його поділ на тривірневу модель психологічної структури, була приділена увага важливим гіпотезам фрейдизму з позиції менеджменту, внесок Зигмунда Фрейда в теорію психоаналізу.

Список використаних джерел.

1. Фрейдизм как философия: опыт реконструкции проблемного поля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/freidizm-kak-filosofiya-opyt-rekonstruktsii-problemnogo-polya>

2. Фрейдизм, как философское учение [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studfilosed.ru/otvety-k-vstupitelnomu-ekzameni-po-filosofii/115-frejdizm-kak-filosofskoe-mirovozzrenie.html>

УДК 140

ТОЛСТОЙ Л.Н. «ЩО ПРИХОВАНО ЗА ПИТАННЯМ ПРО СЕНС ЖИТТЯ»

Дем'яненко М.К., 1 курс,
Щербакова Н.В., викладач

E-mail: pick_offmarisha@mail.ru
E-mail: rnk-07@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті розглянуті основні питання про сенс життя людини. Розкриті питання про сенс життя, про співвідношення кінцевого і нескінченного в ній, тобто про те, чи має кінцева життя вічне, незнищенне значення і якщо так, то в чому воно полягає.

Постановка проблеми. На думку Толстого людина перебуває в розбраті, розладі з самим собою. У ньому як би живуть дві людини - внутрішній і зовнішній, з яких перший незадоволений тим, що робить другий, а другий не робить того, чого хоче перший. Ця суперечливість, саморазорванність виявляється в різних людей з різним ступенем гостроти, але вона властива їм усім. Суперечливий у собі, що роздирає взаємно заперечують прагненнями, людина приречена на те, щоб страждати, бути незадоволеним собою. Людина постійно прагне подолати себе, стати іншим [2].

Аналіз останніх досліджень. Питання про сенс життя є питання про співвідношення кінцевого і нескінченного в ній, тобто про те, чи має кінцева життя вічне, незнищенне значення і якщо так, то в чому воно полягає? Чи є в ній щось безсмертне? Якщо б кінцеве життя людина уклала в собі, то не було б самого цього питання. “Для вирішення цього питання однаково недостатньо прирівнювати кінцеве до кінцевого і нескінченного до нескінченного”, треба виявити ставлення одного до іншого [3].

Мета статті. Розглянути основні питання про сенс життя з точки зору Толстого Л.Н.

Матеріали дослідження. Людина знає, що вона страждає, і незадоволена собою, вона не сприймає свого страдательного положення. Її невдоволення і страждання подвоюються: до самих страждань і невдоволення додається свідомість того, що це погано. Людина не просто прагне стати іншою, усунути все, що породжує страждання і почуття невдоволення; вона прагне стати вільною від страждань.

Людина не просто живе, вона хоче, щоб її життя мало сенс.

Здійснення своїх бажань люди пов'язують з цивілізацією, зміною зовнішніх форм життя, природного і соціального середовища. Передбачається, що людина може звільнитися від страждального положення з допомогою науки, мистецтв, зростання економіки, розвитку техніки, створення затишного побуту і т. д. Такий хід думок, переважно властивий привілейованими і освіченим верствам суспільства, запозичив Л. Н. Толстой і керувався ним протягом першої половини свого свідомого життя. Однак саме особистий досвід і спостереження над людьми свого кола переконали його в тому, що цей шлях є хибним. Чим вище підіймається людина в своїх мирських заняттях і захоплення, ніж несметней багатства, глибше пізнання, тим сильніше душевний неспокій, невдоволення і страждання, від яких вона у цих своїх заняттях хотіла звільнитися. [1]

Висновок. Отже, питання про сенс життя ширше охоплення логічного знання, він вимагає виходу за рамки тієї області, яка підвладна розуму. “Не можна було шукати в розумному знанні відповіді на моє питання”, - пише Толстой. Доводилося визнати, що “у всього живого людства є ще якесь інше знання, нерозумне - віра, яка дає можливість жити”.

Список використаних джерел.

1. Ломунов К. Н. Життя Льва Толстого. стр.49-М., 1981
2. Гусейнов А. А. Великие моралисти. стр.85-М., Республіка, 1995.
3. Гусейнов А. А. Етична мисль. стр.119-М., Республіка, 1992.

УДК 171

В.СОЛОВЙОВ «СЕНС ЛЮБОВІ» СТАТТЯ 3 (ЧАСТИНА 1)

Радченко Ю., 1 курс,
Щербакова Н.В., викладач

E-mail: julja_radchenko@rambler.ru
E-mail: nina.shcherbakova@bk.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті пропонується аналіз роботи російського філософа Володимира Соловйова "Сенс любові", стаття 3, частина 1, в якій йде мова про любов між чоловіком й жінки, як з релігійної так і з філософської точки зору.

Постановка проблеми. Питання визначення сутності любові залишається актуальним і донині. Любов – феномен людських відносин, що займає розум багатьох мислителів протягом декількох тисячоліть. Висунуто безліч теорій. Хтось намагався розділити любов на види, виділяючи батьківську любов, любов до батьківщини, любов до протилежної статі й аналізувати їх окремо, інші (як наприклад Володимир Соловйов) розглядали любов як унікальну цілісність універсального світу.

Аналіз останніх досліджень. М. О. Бердяєв вважав, що «"Сенс любові" В. Соловйова – саме чудове, що було написано про кохання».

Як пише А. Ф. Лосєв у своїй монографії про філософа, «тут В. Соловйов у вигляді єдиного шляху порятунку для людства проповідує статеву любов, яку він, правда, надзвичайно одухотворяє, так що під сумнівом залишається навіть вся її фізіологія, як про це можна судити в примітках (VII, 22). За Соловйовим, ця любов не має ніякого відношення до дітородіння, вона є подолання егоїзму, злиття люблячого і улюбленого в одне нероздільне ціле; вона є, правда, слабе відтворення відносин Христа і церкви; вона є образ вічної всеєдності».

Мета статті. У статті постає складне питання: у чому сенс людської емоційної любові.

Виклад основного матеріалу. Любов важлива не як одне з наших почуттів, а як перенесення всього нашого життєвого інтересу із себе в іншого, як перестановка самого центру нашого особистого життя. Це властиво всякій любові, але статевої любові за перевагою; вона відрізняється від інших родів любові і більшою інтенсивністю, більш захоплюючим характером і можливістю більш повної і всебічної взаємності; тільки ця любов може вести до дійсного і нерозривного з'єднання двох життів в одне, тільки про неї і в слові Божому сказано: «будуть два в плоть єдині», тобто стануть однією реальною істотою [1].

У третій статті автор робить висновок, що сенс і гідність любові як почуття полягає в тому, що вона змушує нас дійсно всім нашим еством визнати за іншим те безумовне центральне значення, яке, в силу егоїзму, ми відчуваємо тільки в самих собі. Любовна ідеалізація в наш час перестала бути джерелом божевільних подвигів і не надихає ні до чого. Вона виявляється тільки приманкою, яка змушує нас бажати фізичного і житейського володіння, і зникає, як тільки ця зовсім не ідеальна мета досягнута. «Світло любові ні для кого не служить дороговказом променем до загубленого раю; на нього дивляться як на фантастичне освітлення короткого любовного "прологу на небі", яке потім природа дуже своєчасно гасить як абсолютно непотрібне для подальшого земного уявлення. Насправді це світло гасить слабкість і несвідомість нашої любові, перекинувши істинний порядок справи» [2]. Так само, почуття любові, якщо воно сильно і цілком свідомо, не може примиритися з упевненістю в майбутню смерть улюбленої особи і своєї власної. Тим часом той безперечний факт, що всі люди завжди вмирили і вмирають, всіма або майже всіма приймається за безумовно непорушний закон. «Але якщо неминучість смерті несумісна з істинною любов'ю, то безсмертя абсолютно несумісне з порожнечою нашого життя».

У своїй праці В. Соловйов докладно розглянув любов між чоловіком і жінкою з релігійною і з філософської точки зору. У першу чергу він спростував погляд на статеву любов, як тільки на засіб розмноження і продовження роду. Він також розглянув любов як спосіб

впливу вищих сил (світової матерії, Бога) для виробництва генія або надлюдини. У підсумку автор робить висновок, що зміст любові полягає в повній зміні світу. Він пише, що почуття любові – це вищий емоційний прояв людської сутності. І незважаючи на те, що почуття любові часто затьмарюється або змінюється розчаруванням, автор доводить, що кінцева мета любові – це не просто засіб єднання двох людей, а засіб перетворення всього світу. І я згодна з думкою автора, що без духовного перетворення усього світу, любов в ідеальному вигляді неможлива і буде дуже короткою в житті людей.

В. Соловйов розглянув проблему сенсу любові з різних позицій, розкрив розуміння сенсу любові і обґрунтував свої положення. Його робота внесла великий внесок у розвиток філософії любові [3].

Висновок. Глибина дослідження проблеми любові в російській філософії досягається не тільки аналізом її чуттєвої емоційної сторони, а й сторони раціональної. у Соловйова любов це розквіт і напруга індивідуального життя людини, вона розумна і оформлена, любов це творчий процес самовдосконалення особистості, це засіб утвердження індивідуальності в людині – з одного боку, а з іншого повне збутися егоїзму, вона зберігає рівність між люблячим і коханим, змушує нас визнати за іншими справжнє значення, яке до любові було тільки в нас. Любов у всіх проявах служить для творення, з'єднання з двох істот якогось вищої істоти, це є засіб одухотворення, перетворення людини, це його основа, на якій має бути побудовано буття людини і моральне життя людини, вона базується на вірі і виступає життєвим початком відновлення буття Божого в матеріальному світі, тому любов здатна привести до такого перетворення людини, тільки в тому випадку, якщо вона освячена божою благодаттю. Кохання – дар божий, виник він природно, виникаючи через святість, духовність, моральність, ця сила об'єднує людей.

Таким чином, ми думаємо, що без

любові існування людини неможливо. Але для кожного любов має свій сенс. У нашому розумінні сенс любові полягає в русі прогресу людства. Адже любляча людина прагне стати краще заради свого об'єкта любові, вона прагне до розвитку. Ми вважаємо, що любов дана людині не просто так, вона потрібна для того, щоб людина існувала в світі не тільки для себе, щоб вона прагнула дбати про улюблених людей, допомагати їм, і реалізовувати себе в цьому прагненні. Любов є одним з головних сенсів життя людини і веде до духовного розвитку людини і всього людства.

Список використаних джерел.

1. Лосев А. Ф. Соловйов і його час /-М.: Мол. гвардія, 2000.-613 з
2. Сербиненко В.В. В. Соловйов: Захід, Схід і Росія. Навчальний посібник для вузів. - М.: Наука, 1994. -208 С.
3. Соловйов В. С. Вибране /-М.: "Радянська Росія", 1990. -496 с

УДК 101.1

СУПЕРЕЧКА ФІЗИКІВ І ЛІРИКІВ

Айзман К.С., 1 курс,

Щербакова Н.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: ruban.anya@inbox.ru

E-mail: nina.shcherbakova@bk.ru

Суперечка фізиків і ліриків розпочалася в 59-му році , коли на сторінках " Комсомольської правди" з'явилася тема про значення науки та культури для формування свідомості людини. Доводили вони одне і теж , але на різних мовах. Біда в тому , що світ фізиків - осягнення реальності через експеримент і моделювання. А світ ліриків - це чуттєве осягнення реальності. Ось вони різні мови . І залишилася суперечка відкритою - так само , як лірик не здатен сколотити свій садовий будиночок прямокутним , так фізик не здатен барвисто описати свій фізичний світ ... Але є винятки !

Постановка проблеми. «Там, де починається філософія, закінчується наука». Цей афоризм , приписуваний академіку Л.Д. Ландау , відображає ставлення фізиків - теоретиків до філософії . У середовищі фізиків вже давно утвердилася думка , що фізика та фізики повинні бути поза будь-якої філософії , що філософія не допомагає , а заважає розвитку фундаментальних досліджень. Негативне ставлення до філософії цілком зрозуміле. Багато плутанини , ідеології та словоблудства внесли і продовжують вносити в фізику філософи . Однак словесна відмова від будь-якої філософії зовсім не означає , що фізик стоїть поза філософії або ж він вище філософії . Нехтування філософією в галузі фундаментальних досліджень (саме про них буде йти мова) можна пояснити наївністю і розмитістю світоглядних позицій фізиків. Обійти філософію у фундаментальних дослідженнях , ігнорувати її , усунути філософію , спробувати піднятися над філософією - самообман. Філософія жорстко пов'язана з світоглядом, який непереможно з фундаментальними основами фізики і будь-якої науки .

Аналіз останніх досліджень. Позиція зречення вчених від філософії аж ніяк не нова. Вперше її сформулював О. Конт (30- і роки 19 століття) , який проголосив рішучий розрив з філософською традицією , вважаючи , що наука не потребує будь-якої філософії. Контівська світоглядна позиція отримала назву позитивізм . За більш ніж вікову історію позитивізм еволюціонував у напрямку все більш чіткого виявлення властивою йому з самого початку тенденції до суб'єктивного ідеалізму [1].

Поняття " позитивізм " позначає заклик філософам відмовитися від метафізичних абстракцій , тому що метафізичні пояснення , вважають позитивісти , теоретично нездійсненними і практично марними , і звернутися до дослідження позитивного знання . Почасті позитивізм полягає в антифілософській реакції проти раціоналізму , ідеалізму , спіритуалізму і звертається в теж час до матеріалізму . Позитивізму протистоїть інтуїціонізм (вчення про інтуїцію як найголовнішому і самому надійному джерелі пізнання) [3].

У центрі уваги позитивістів незмінно знаходиться питання про взаємовідносини філософії і науки . Головна теза позитивізму полягає в тому , що все позитивне знання про дійсність може бути отримано лише у вигляді результатів окремих спеціальних наук або їх « синтетичного » об'єднання і що філософія як особлива наука , претендуюча на змістовне дослідження особливої сфери реальності , не має права на існування. Вся історія позитивізма являє собою в цьому сенсі цікавіший парадокс: на кожному новому історичному етапі позитивісти ратували за все більш послідовну і строгу « орієнтацію на науку » і разом з тим на кожному новому етапі вони все в більшій мірі втрачали контакти з дійсним змістом наукової теорії [2].

Головне гасло позитивізму : «Наука - сама собі філософія ». Оскільки позитивізм не має справи з метафізичними проблемами, він відкидає як ідеалізм , так і матеріалізм . Пережитки метафізики , до яких відносяться , на думку Конта , претензії на розкриття причин і

сутностей повинні бути видалені з науки. Наука не пояснює, а лише описує явища і відповідає не на питання «чому», а на питання «як». Однак, як і дивно, Конт не збирався зовсім скасовувати філософію. У шеститомному «Курсі позитивної філософії» він розташовує науки в ряд по спаданню (спочатку йде математика, потім механіка і т.д.). Завершує цей ряд соціологія - досвідчена наука про суспільство. Філософія в цій класифікації посідає особливе місце. Вона є якась загальна наука, покликана розкривати зв'язок наук і здійснювати синтез наукового знання.

Мета статті. Дізнатися все таки в чому ж полягає суперечка «фізиків» і «ліриків»? Що вони власне не поділили? Суперечка ця давня, невіршена. Причина її в тому, що говорять, сперечаються то про одну річ, і навіть можуть узгодити терміни, але сперечаються на різних мовах (а вірніше, всередині різних математичних логічних моделей).

Виклад основного матеріалу. Є одна хороша істина - «Для того, що б до чогось домовитися, треба говорити на одній мові. Для того, що б прийти до спільної думки в суперечці, треба, що б всі ті факти, які Ви неявно використовуєте в суперечці, були однакові». Розглянемо приклад:

Припустимо, ми побачили автомобіль на вулиці, і я кажу що він - блакитний, а мій опонент - що він синій. При цьому обидва ми не дальтоніки. Якщо у нас однакові очі, немає на них жодних окулярів, і у нас може бути еталонна таблиця з назвами кольорів - ми легко зможемо встановити загальну істину. Тобто, встановити її буде просто. Кожному даємо таблицю кольорів. Він підходить до автомобіля і порівнює - яким кольором вона пофарбована - за таблицею. У результаті ми повинні прийти до єдиної думки - якщо таблиці однакові [5].

Так і в суперечці - якщо ми узгодимо терміни (тобто, домовитися конкретно, які слова що позначають) (взьмемо ОДНАКОВІ таблиці - тобто домовимося про терміни), то, швидше за все, ми швидко знайдемо причину розбіжностей, проведемо експеримент (порівняймо колір).

У чому ж проблема, і чому не вдається так легко завершити суперечку між "фізиками" і "ліриками"?

Причина в тому, що у наших світоглядів (базових моделей світу, якими ми користуємося) різні вихідні аксіоми. При цьому, обидві моделі можуть бути внутрішньо несуперечливі - просто різна аксіоматика. Тобто, розбіжність Є, але воно не в термінах, що стосуються конкретного спору, а набагато глибше - в самій методології пізнання, в парадигмі сприйняття реальності, в базисі світогляду.

- Світ «фізиків» - заснований на осягненні реальності через експеримент і моделювання. Він ставить на чільне, відому всім, бритву Оккама (тобто - це спосіб «збривати» зайву складність в аргументації).

- Світ «ліриків» - заснований на чуттєвому осягненні реальності. Їх девіз - «ми не можемо знати всього». Що найсмішніше, «фізики» теж так вважають, але ось висновки - діаметрально протилежні.

Якщо фізики виходячи з «ми багато чого не знаємо» - роблять висновок «чим більше ми знаємо, тим більше ми можемо, а значить - треба дізнаватися більше і більше» - то лірики вважають «а раз ми нічого не можемо знати напевно, значить, знання взагалі не має абсолютного значення, хоча і корисне».

Всі ми знаємо, що в 1958 р. відбулося Всесоюзна нарада філософів. Вона справедливо і різко засудила практику некомпетентного втручання філософів в природознавство. Але воно не змогло розкрити глибинні коріння взаємозв'язку філософії та природознавства. У силу цього Нарада відкрила шлях філософського позитивізму в СРСР, який, як і за Сталіна, розвивався, прикриваючись прапором марксистсько-ленінської філософії. [8] Не розуміючи взаємозв'язку між світоглядом (філософією) і природознавством (фізикою) більшість філософів вибрало найбільш легкий шлях - шлях філософського обґрунтування фізичних теорій, шлях приховування суперечностей між теоріями і в самих теоріях. Філософи стали уникати конфліктів з наукою ціною відмови від основоположних принципів діалектичного матеріалі-

зму, ціною спотворення цих принципів. Ця тактика, як показав досвід, тільки посилила тенденції вульгарного позитивізму в середовищі фізиків, тобто породила і підтримала негативне ставлення фізиків до будь-якої філософії. З цієї причини можна зрозуміти тих фізиків, які вважають філософські дослідження (статті, дисертації, монографії з філософських проблем природознавства) макулатурою. Фізика і філософія зазвичай пишуть про кризу фізики в кінці XIX - початку XX ст. в минулому часі. Однак, незважаючи на приватні успіхи у фундаментальних науках цей криза триває і в даний час. Причина в тому, що криза фізики обумовлений кризою світогляду. Про це постійно забувають. Необхідною умовою подолання кризи у фізиці є подолання світоглядної кризи. Тільки тоді розвиток теорій буде йти по матеріалістичному шляху, спираючись на матеріалістичне світорозуміння. Цю боротьбу ми спостерігаємо і зараз у формі протистояння представників офіційної науки (РАН, Вища школа) і неофіційної науки. Хоча це протистояння виявляється в суперечках з приватних проблем фізики (спеціальна теорія відносності, квантові теорії і т.д.), насправді це протистояння є відображення боротьби двох світоглядів. З одного боку, це догматизм і вульгарний позитивізм офіційної науки, з іншого - стихійний (іноді плутаний) матеріалізм супротивників суб'єктивізму в науці [7].

Радує поява в Інтернеті великого числа статей молодих авторів. Це означає, що люди вже не хочуть більше приймати на віру положення сучасної фізики. Вони підходять до наукових теорій з позиції здорового глузду. Функціонери офіційної науки бояться об'єктивного обговорення проблем і всіма способами прагнуть ускладнити їх обговорення (фактична заборона на публікацію критичних робіт у «товстих» журналах, огульна критика представників неофіційної науки, «Комісія по боротьбі ...», яка виносить судження, спираючись тільки на суб'єктивну думку своїх членів і т.д.) [6].

Висновок. За час більш ніж столітнього світоглядної кризи вульгарний позитивізм спорудив свою Вавилонську вежу у свідомості більшості фізиків і філософів. Але ця вежа з немцною підставою вже дала крен, і зараз вона нагадує Пізанську. Необхідно спільними зусиллями «завалити» це світоглядне непорозуміння і звільнити місце матеріалізму і матеріалістичної науці. Гостро необхідно, щоб матеріалістична філософія стала настільки ж потужним методом дослідження у фундаментальних теоріях, як і математика. Тільки за цієї умови можливий потужний і швидкий прорив в галузі фундаментальних досліджень.

Що ж нам робити? Як дізнатися хто перемає в цій суперечці?

Ніяк. Давайте просто визнаємо, що всі парадигми мислення заслуговують права на існування. По суті, вибір парадигми мислення є «справою смаку» - кожна людина просто вибирає базис свого світогляду як найбільш близький власний смак.

Єдиний спосіб завершення даного спору, на мій погляд, - поставити жирну крапку на спробах логічно обґрунтувати свою позицію і розвінчати позицію опонента, і просто прийняти як даність, що є на світі люди, які думають інакше.

Альтернативою може бути перехід в якусь загальну модель (набір базових аксіом), проте він, як правило, фактично неможливий ...

Список використаних джерел

1. Стаття «Позитивізм». Большая советская энциклопедия, 1979.
2. Сычов Н.И. Объективное и субъективное в научном познании. – Ростов: РГУ, 1974.
3. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
4. Дышлевый П.С., Канак Ф.М. Материалистическая философия и теория познания. – К.: «Вища школа», 1977.
5. Мостепаненко Ф.М. Методологические и философские проблемы современной физики. – Л.: ЛГУ, 1977.
6. Кулигин В.А., Кулигина Г.А., Корнева М.В. Физика и философия физики. НиТ. 2001.
7. Кулигин В.А., Кулигина Г.А., Корнева М.В. Новое объяснение релятивистских явлений. НиТ, 2003.
8. Корнева М.В. Ошибка Лоренца. НиТ, 2004.

УДК 141.4

ЧИ ІСНУЄ У НАШ ЧАС ПРОТИСТОЯННЯ РЕЛІГІЙНОГО (АБО МІФОЛОГІЧНОГО) І НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ В СУСПІЛЬСТВІ?

Пацький І., 2 курс,

Щербакова Н.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail: ig.patzky@yandex.ua

E-mail: nina.shcherbakova@bk.ru

У статті розглядається область інтересів науки і релігії. Робиться спроба визначити причини протистояння науки і релігії. Описуються вимірювання людського життя, за які відповідалі наука і релігія. Розглядається питання про негативні наслідки необмеженої наукового дослідження та неможливості для світської етики створити межі наукового пізнання. Вказується напрямок з'єднання науки і релігії.

Постановка проблеми. Всякий учений рано чи пізно приходять до осмислення проблеми співвідношення науки і релігії. Вибір здійснюється між можливими альтернативами: релігія і наука незалежні, і одна не повинна заважати іншій; релігія і наука протистоять один одному, і одна повинна здобути вгору над іншою; релігія і наука пов'язані між собою і можуть служити один одному на шляху людського блага. Кожен вчений у своїй практиці вибирає це співвідношення самостійно, але воно настільки ретельно, що не може знайти однозначної відповіді в масштабах людства.

Мета статті. Дана стаття передбачає визначити ту сферу людської думки, яка породжує проблему протистояння і боротьби науки і релігії.

Основний зміст. Перш за все, необхідно відповісти на питання, коли виникла наука. В даному контексті будемо розуміти під наукою класичну дослідну науку, яка дала людству технічний прогрес і розквіт. І відповідаючи на дане питання, можна вловити дві важливі деталі: наука в означеному сенсі з'явилася в Західній Європі в XVI-XVII ст. і пов'язана з іменами Г. Галілея, І. Ньютона, Н. Коперника, Р. Декарта, І. Кеплера, Б. Паскаля, Р. Лейбніца та ін. Чому її виникнення не пов'язане з іншими місцями земної кулі? З Росією, Китаєм, Індією і т.д.? Класична досліджена наука виникає саме в Західній Європі зовсім не випадково. У цьому сенсі цікавий погляд диякона А. Кураєва, який розмірковує про причини виникнення науки. Щоб досліджувати світ, людина повинна вірити в те, що світ пізнаваний і що він сам (людина) може пізнавати цей світ. Якщо людина не вірить у цю можливість, то він і не розгортає дослідницьку діяльність. Якщо звернутися до східного способу пізнання світу, то в ньому світ сакрален або непізнаваний. Пригадуються слова буддійського хлопчика з кінофільму "Матриця": "Ложки не існує!". Впевненість Р. Декарта в тому, що наявність власної думки повідомляє людині, що він дійсно існує, зовсім не очевидна для східної людини. Подібний світ пізнати неможливо. Ніхто не буде тягнути свою "священну корову" у лабораторію і ставити з нею експерименти, це буде сприйнято як блюзнірство. І дійсно, у всьому світі та сама досліджена наука "європейців", підтверджена досвідом і виражена числовим значенням, є еталонною. У зв'язку з цим, повертаючись до думки диякона А. Кураєва, цю саму дослідну науку зробили можливою віра в пізнаваність світу, віра у здатність людини пізнати світ і процес десакралізації природи. І зробити це було можливо в лоні християнства (єдинобожжя), тому що тільки в християнстві людина несе в собі можливість стати подобним Богу. У розумі засновників західноєвропейської науки, багато з котрих були священиками, богословами і просто віруючими людьми, ми бачимо союз науки і релігії. Вони ні в якій мірі не сумнівалися в своєму природознавстві, ні у своїй релігії. Це можна відчувати у словах В. Кеплера: «Я закінчив тепер подвиг свого життя, цілком упевнений, що Творець дав мені силу здійснити його. Я повідав людям славу Твоїх творінь настільки, наскільки мій розум міг зрозуміти їх величну нескінченність». Це перша точка з'єднання науки і релігії, і чи можлива вона була в чіткому розумінні смисла і призначення науки і релігії. Не будемо впадати в довгий опис

специфіки науки і релігії, зупинимось на самому головному, описиваязону інтересів релігії і науки. Релігія вивчає зв'язок людини з Богом. Їй нецікавий цей світ сам по собі, він цікавий їй в зв'язку з ніж-то більшим, тобто трансцендентний світ, світ у його відношенні до Творця, де Він є заходом і смыслом всього сущого. Бог - це нелюдська, нестворена сила, яка стоїть понад людини. Все, що допомагає наблизитися до Нього, що вивчається, оцінюється, що цікавить. А єдине, що нас може наблизити до Господа, це наш дух, тому розвивається духовність. Наука вивчає світ матеріальний, механіку світу самого по собі, даного нам у наших органах почуттів або в їх продовженнях (що і являє собою техніка). Наука не вивчає Бога, але питається зрозуміти, як облаштован світ, яким механізмам і законами він підчиняється. Тому розвивається світ технічний, механіка світу - трактори, комп'ютер, Інтернет і т.д. Ця різниця в спрямованості помислов видно неозброєним оком, і якщо тримати її в голові, суперечностей між наукою і релігією немає. Наука вивчає горизонталь світу, а релігія – його вертикаль. Так, релігія нічого не говорить о хімічному складі клітини, будову головного мозку, як наука нічого не говорить про смисл життя. Ця різниця, яку добре розуміли основники науки, загубилася в процесі розвитку людини чеський мисли. У ХУІІ-ХІХ ст. з спадщинизасновників науки перекирують їх вертикальний погляд на світ і залишають тільки горизонтальний, а релігію починають розуміти як темряву, застій, сірість і забуття, що зумовило перемогу атеїзму і втілювалось у ХХ ст. в кривавій бійні з традиційними релігіями. Бурхливий розвиток мисли засліпило мислителів, і науку почали розуміти як самодостатню силу, здатну власними зусиллями знайти правду життя. І досягнення науки стали протиставлятися релігії. Розбіжності в цьому питанні добре ілюструють слова С. Франка: «Багатьом напівосвідченим людям здається, ніби бити вченим і знаючим – значить бити прихильником натуралізму, значить жити горду впевненість, що на світі немає нічого, крім сліпих сил природи, і допущене чого-небудь іншого зневажати, як неосвічений забобони і забобони». В епоху розбиття двох вимірів життя людини з'являються міфи про науки і релігії.

Але насправді завжди і зараз в описі світу є всього два види світогляду: теїстичний (віра в те, що Бог є) та атеїстичний (віра в Його відсутність). І під соусом науки та її досягнень подається атеїстичний світогляд. Наука і релігія стають несумісними, коли в основу науки закладається атеїзм. Зміст науки в тому, щоб забезпечити наше матеріальне благо, вона суть засоби, що служить людині. Дуже небезпечно застосування науки у двох ситуаціях: коли вона використовується в цілях насадження атеїзму і коли вона із засобу звертається в ціль, тобто в науку заради науки.

Висновок. Загрози сучасного світу показують, що наука повинна бити обмежена, але обмежитися засобами світської етики вона не може. Релігія обмежена сама по собі кінцевою інстанцією - Богом. Все, що говорить Він, є істина непорушна. Що завгодно Богові, то завгодно людині, що Йому не завгодно, то шкідливо і погано для самої людини, тобто людина обмежений нелюдськими енергіями, переступаючи які, він наближає свою смерть. У зв'язку з цим представляється актуальним визначення науки, яка розглядає релігія, як виду пізнавальної діяльності вінця Божого творіння - людини, спрямованого на отримання знань про створений Богом з нічого матеріальному світі, спроби відтворити задум Творця, оперуючи створеної Ним матерією. В цьому є точка з'єднання релігії і науки. А точки роз'єднання науки і релігії концентруються в областях забобонів, боротьби атеїзму і теїзму, боротьби надлюдської і людського.

Список використаних джерел.

1. Христианство и наука. Лекция диакона Андрея Кураева [Электронный ресурс]. URL: http://azbyka.ru/vera_i_neverie/nauka_i_religiya/1g26-all.shtml.
2. Фомин А.В. Доказательства существования Бога. М.: Изд-во «Новая мысль», 2005 [Электронный ресурс]. URL: http://svitk.ru/004_book_book/6b/1395_fomin-dokazatelstva.php.
3. Франк С.Л. Религия и наука. Брюссель: Изд-во «Жизнь с Богом», 1953 [Электронный ресурс]. URL: http://azbyka.ru/vera_i_neverie/nauka_i_religiya/Frank_Religiya_lg-all.shtml.
4. Гусейнов А.А. История этических учений. М., 2003 [Электронный ресурс]. URL: http://sbiblio.com/biblio/archive/guseynov_istoriya/37.aspx.

УДК 159.9

ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ: ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ ОБОРОТІВ

Лисяков Н.С., 4 курс,
Крупенко О.В., викладач

E-mail: lisyakov463211@mail.ru
E-mail: spitsa2013@yandex.ua

Таврійський державний агротехнологічний університет

У матеріалі іде мова про роль спілкування в житті людини, його значення та використання вербальних форм для передачі та отримання інформації. Автор робить акцент на використанні мовних оборотів та правильних висловлюваннях.

Постановка проблеми. Спілкування в сучасному світі займає головну роль у соціальній комунікації людини. Ми спілкуємося вдома, з друзями, у трудовому колективі тощо. Правильна й грамотна мова часто є запорукою успіху як в соціальному, так і в професійному спілкуванні та допомагають досягати людині поставлених нею цілей. Використання в своїй промові правильних форм звернення, заперечення або згоди підвищує шанси на успішне закінчення розмови.

Мета статті. Проаналізувати рол сучасного спілкування та мовних оборотів, дослідити роль мови при комунікації.

Основні матеріали дослідження. Велика кількість різноманітних визначень поняття «спілкування», пов'язані з різними поглядами та підходами на це питання.

Воно є умовою людського життя й однією з головних потреб людини. Також його відносять до виду психічної діяльності людини й системи її стосунків з оточуючим світом. Поняття «спілкування» на практиці дуже часто плутають з поняттям «ставлення». Але вони абсолютно не схожі тому, що спілкування являється процесом реалізації певних відносин. До того ж спілкування доволі складний та різноплановий процес завдяки якому відбувається встановлення й розвиток контактів між співбесідниками, що породжується потребами у спільній діяльності та включає у себе не тільки обмін інформацією, але й вироблення спільної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння інших людей.

Коли ми кажемо про структуру спілкування то одразу згадуємо про комунікативну, перцептивну та інтерактивну сторони даного процесу, які взаємопов'язані між собою. Обмін інформацією між людьми дає уявлення про комунікативну сторону спілкування. Інтерактивна сторона у свою чергу впливає на організацію взаємодії між співбесідниками, точніше в обміні не лише знаннями, ідеями, але й діями. Перцептивний бік зумовлює сприйняття співбесідниками один одного й встановлення між ними взаєморозуміння. Для перцептивної сторони велике значення має правильність нашої мови і ті мовні звороти які ми використовуємо [1].

Німецький психолог Г. Еббінгауз дослідивши праці багатьох психологів придумав склади без сенсу, які не викликають жодних культурних асоціацій і за їх допомогою вивчав спочатку роботу власної пам'яті, а потім інших. Після цього деякі психологи почали вважати, що введення до психології складів «без сенсу» є найбільш важливою подією після праць Аристотеля.

Володимир Бехтерев зауважив з цього приводу те, що люди навіть не замислюються над тим, що наші думки та слова йдуть одне за одним і таким чином виникають словесні або розумові асоціації [2].

Автори пропонують правила використання сполук у мові для досягнення більшого взаєморозуміння й відповідно результатів спілкування між людьми. Вони зводяться до того, що потрібно замінювати «і» на «але» чи «і все ж». А «для» замінювати на «проти».

Також замінювати «ні» на «немає». Рекомендують не використовувати вираз «чесно кажучи» (бо він звучить так, наче вона виняток), замініть слово «вже» на «ще», адже воно змінює значимість з «мало» на «багато».

Абсолютно не рекомендують використовувати такі слова як «тільки» й «просто», а також слово «неправильно». Корисно ставити відкриті запитання та не задовольнятися такими відповідями як «так» чи «ні».

Кажіть «Я зроблю» або «Я б хотів» замість «я повинен». Користуйтеся «мотивуючими запереченнями». Отримуйте реакцію співрозмовника за допомогою напіввідкритих питань. Наприклад, «Наскільки сильно Вам це сподобалося?», «Які ще питання є з Вашого боку по суті сказаного?». Замість «Як Вам це сподобалося?», «Як Вам моя ідея?», «Які у Вас ще питання?» [3].

Висновок. Правильна побудова своєї пропозиції відіграє велику роль в результаті вашого спілкування з іншими людьми. Оволодіння простими прийомами підвищить результати вашого в спілкування в рази, і допоможе уникнути тупикових і навіть конфліктних ситуаціях в переговорах в різних сферах нашого життя.

Список використаної літератури.

1. Психология общения / [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.coolreferat.com/Психология_общения_5
2. Объективные методы исследования многомерных значений слова / [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://psyera.ru/obektivnye-metody-issledovaniya-mnogomernyh-znacheniy-slova-286.htm>
3. Как говорить убедительно / [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.liveinternet.ru/users/ameli7ka/post317597384/>

УДК 378. 136

ЯК РОЗУМІТИ СТУДЕНТА ВИКЛАДАЧАМ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Євтушенко Х., магістрант,
Карман В.М., к.і.н., доцент

e-mail: Milan-005@mail.ru
e-mail: l_karman2015@mail.ua

Таврійський державний агротехнологічний університет

В статті визначається, що у сучасному суспільстві випускник вищої школи може досягти успіху лише за умов здобуття високої професійної підготовки. Провідним компонентом навчальної діяльності є пізнавальний, що визначає багато в чому зміст усього педагогічного спілкування, установлення правильних взаємовідносин, плідотворність взаємодії між учасниками педагогічного процесу. Для вирішення основних завдань навчально-виховної роботи педагогу потрібно мати максимально адекватну і повну уяву про особистість студента, на яку він впливає. виявлення особливостей розуміння викладачами особистості студента, обумовлених специфікою суб'єкта пізнання.

Постановка проблеми. Студентський вік, за твердженням Б. Г. Ананьєва, є сенситивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій людини. Вища освіта впливає на психіку людини, розвиток його особистості. За час навчання у вузі, при наявності сприятливих умов, у студентів відбувається розвиток усіх рівнів психіки. Вони визначають спрямованість розуму людину, тобто формують склад мислення, який характеризує професійну спрямованість особистості. Для успішного навчання у вузі необхідний досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, уявлення, пам'яті, мислення, уваги, ерудованості, широти пізнавальних інтересів, рівня володіння певним колом логічних операцій і т.д. Навчати – значить допомагати студентові усвідомити свої можливості. Слово education (навчання) походить від e-ducere – буквально «вести вперед» або виявляти те, що потенційно присутнє [2, с. 89]. Для того, щоб повести студента вперед, викладачеві необхідно беззастережно вірити в здатності свого підопічного, надихати на пізнання, допомагати долати внутрішні перешкоди до успіху і бути прикладом людяності, толерантності і терплячості. А для забезпечення ефективної педагогічної взаємодії викладачу треба знати особливості розуміння особистості студента. Знання такого порядку є однією з умов успішного формування особистості студента, позитивного відношення до навчання, установлених порядків у вузі, науково виправданої організації його діяльності, виконання завдань, вправ, створення обстановки для найбільш інтенсивного прояву й удосконалювання професійно важливих знань, навичок, умінь, психічних процесів, особистісних якостей.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення процесів сприйняття і розуміння студентів, з метою їх оптимізації і наступної корекції педагогічного потенціалу педагогів, успішно здійснюється на матеріалі загальноосвітньої і професійної шкіл. Це дослідження, у яких суб'єктом пізнання виступали учителя (роботи С.В. Кондратьєвої) або студенти педагогічних вузів - майбутні вчителі (роботи Л.С. Базилевської, І.А. Вишнякова). Дослідження здійснювались в основному на специфічних вибірках - викладачів-музикантів (С.І. Торична), викладачів вищих військових училищ (Н.Ф. Ільїн). Про необхідність цілісного підходу до всебічного та гармонійного розвитку особистості розглядали І. Зязюн, О. Киричук, В. Сухомлинський.

Основні матеріали дослідження. Студентство, як окрема соціальна група, є складовою частиною молоді, що характеризується особливими умовами життя, побуту, праці, суспільною поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій. Воно розглядається як соціальна група в системі вищого навчального закладу, яке має свою мету, свої специфічні особливості, і яка готується до виконання соціальних ролей і функцій інтелігенції. Своєрідність студента полягає в тому, що він одночасно є як об'єктом, так і суб'єктом навчально-професійної діяльності. Студент як суб'єкт навчально-професійної діяльності має свою мету, свій об'єкт, свої способи досягнення мети, свої можливості. Психологічні пізнавальні проце-

си (відчуття, сприйняття, пам'ять, уява, мислення і мова) відіграють важливу роль в навчально-професійній діяльності студентів. Засвоєння знань, утвердження переконань, практичні дії ґрунтуються на роботі психологічних процесів, особливо мислення – воно забезпечує якість пізнання [4, с. 48].

Під пізнавальною діяльністю викладача у відношенні до студента ми розуміємо процес виявлення активності, спрямованої на об'єкт пізнання. Вона розглядається як складна цілісна система, яка має такі компоненти: конвергентна здатність (рівень інтелекту; числовий, вербальний, просторовий інтелект (операції мислення й мовлення; аналіз, синтез, узагальнення; передбачення; домислювання; перенесення знань в інші умови; установлення внутрішніх предметних зв'язків; самостійна діяльність); креативність (оригінальність, унікальність, творчий потенціал); здатність навчатися (вольові прояви: організованість, старанність, наполегливість, цілеспрямованість, самоконтроль); пізнавальні стилі (потреба в пізнавальній діяльності; навчальна мотивація: пізнавальна, комунікативна, емоційна, саморозвитку, досягнення, зовнішня стимуляція; позитивне ставлення, захоплення навчальною діяльністю); самооцінка (самокритичність, впевненість, прагнення до самовдосконалення) [3, с. 126]. Під точністю (адекватністю, об'єктивністю) розуміння викладачем особистості студента мається на увазі відповідність суджень педагога про наявність, відсутність або ступінь виразності у студента певних властивостей, рис, якостей, станів дійсному положенню справ, тобто реально існуючому наявності, відсутності або ступеню виразності цих характеристик у певного студента [1, с. 97]. Повнота розуміння визначається ступенем проникнення викладача в особистість студента, прагненням розкрити окремі сторони особистості об'єкта пізнання, а також різнобічністю - ступенем охоплення "сфер" внутрішнього світу студента. Своєрідність розуміння проявляється в тому, які особистісні особливості студента педагог відбиває в першу чергу, вважаючи їх найбільш значимими, важливими. Однієї зі складових своєрідності є аргументованість, що полягає в тому, яким чином викладач характеризує студента - просто констатує наявність або відсутність якихось властивостей або ж обґрунтовує свої висловлення, пояснює їх прикладами.

Під розумінням викладачем особистості студента розуміється інтерпретація поведінки і діяльності студента, на основі якої осмислюється сутність його стійких особистісних характеристик, особистість студента в цілому, його індивідуальна своєрідність. Загальне в розумінні особистості студентів викладачами вузу як певною професійною групою полягає в найбільшій значимості для них інформації про особистісні особливості студентів, від яких в основному залежить успіх навчання - двох видів активності, у яких, головним чином, проявляється особистість студента. Це виразилося в акцентуванні уваги педагогів на таких особливостях внутрішнього світу студентів як їхні знання, відношення до праці, навчальний стиль, особливості мислення, вольові якості, відношення до себе, взаємини з іншими людьми.

Висновок. Недостатнє приділення уваги викладачами до якості педагогічного спілкування зі студентами і розвитку соціально-перцептивних здатностей вимагає цілеспрямованої роботи по формуванню в них переконаності в необхідності знати і розуміти студентів з метою вдосконалювання навчально-виховного процесу у вузі.

Список використаних джерел.

1. Вітвицька С. Практикум з педагогіки вищої школи. /С. Вітвицька//. Методичний посібник для студентів магістратури за модульно-рейтинговою системою навчання. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – 396 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник/С. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Дьяченко М. И., Психология высшей школы/М.И Льяченко, Л.А. Кандыбович// Учеб. пособие для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск: Изд-во БГУ, 1981. – 383 с.
4. Занюк С. Психология мотивації: /С. Занюк// Навч. посібник. – Київ: Либідь, 2002. – 304 с.

УДК 159.9

СІМ'Я ОЧИМА ДИТИНИ. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Погоріла А., 2 курс,

Крупенко О.В., викладач

e-mail:spitsa2013@yandex.ua

Таврійський державний агротехнологічний університет

У роботі йде мова про важливість правильного виховання у колі родини. Наголошується на актуальності питання «батьки і діти» та на тому, що важливо враховувати і погляд дитини на ситуацію у родині.

Постановка проблеми. Будь яка дитина являється не тільки об'єктом виховання, вона є мислячою людиною, яка своєрідно відчуває та узагальнює свій життєвий досвід, а також вибирає, як їй поводитися і якою бути. Для того, щоб мати уявлення про те, чому дитина саме така і чому чинить саме так, а не якимось інакше, достатньо знати, яким чином вона бачить власну сім'ю та інтерпретує все те, що в ній відбувається. Її гарна чи погана поведінка є виразом особистого ставлення до того, що відбувається. Поведінка стає результатом її внутрішньої активності й має для неї конкретний сенс, який не завжди може бути зрозумілий зі сторони, хоча саме стосунки, а не ці зовнішні умови впливають на її поведінку та особистість.

Діти багато чого визначають самі, якими їм бути та виховують себе. Ми дуже часто вважаємо, що діти, які живуть поруч з нами й бачить те ж саме сприймають все аналогічно. На жаль, це лише ілюзія. При чому вона на стільки сильна, що лишає доступу до їх складного, реального і дуже привабливого внутрішнього світу. В уявленнях дітей сплітаються несумісні, випадкові конструкції. Спираючись на них, діти у майбутньому своєрідно реагують і роблять зовсім ні ті поступки які від них чекають. Адже вони бажають того, що нам здається зі сторони смішною затією. Зрозуміти причину цього можливо, лише розібравшись, як бачить навколишнє середовище сама дитина [1].

Мета статті. Звернути увагу читачів на існуючу проблему сприйняття батьками власної дитини й навпаки. Знайти шляхи вирішення цього питання хоча б на теоретичному рівні.

Основні матеріали дослідження. Е.Еріксон, А.Фрейд, М.Клейн, Д. Віннікотт, Е. Бронфенбреннер кажуть про те, що сучасним уявленням про рушійні сили розвитку психіки та особистості людини є умови психічного розвитку дітей, що опосередковані спілкуванням й взаємодією з дорослими. Саме сім'я задовольняє потребу дитини у прийнятті, визанні, захисті, емоційній підтримці та повазі (Дж. Боулбі, М. Ейнсворт, П. Криттенден, А. Бандура, Л.С. Виготський, О.Н. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін, Л.І. Божович, М.І. Лисіна). У колі власної родини дитина отримує свій перший досвід соціальної й емоційної взаємодії. Емоції, які існують у родині істотно впливають на формування її світосприйняття, а під час спілкування з дорослими у дитини створюється «зона найближчого розвитку», яка дозволяє їй реалізувати власний потенціал. Сама потреба в спілкуванні базується на прагненні до пізнання, самопізнання й самооцінки.

Продуктами стосунків із дорослими стає образ «себе» та «іншого», та навіть ставлення, що виникає до людей під час спілкування. Образ «себе» та «іншого» складається з двох компонентів: когнітивного (знання) і афективного (набутого ставлення), й складає цілісний афективно-когнітивний комплекс. Його афективна частина пов'язана з самооцінкою, а когнітивна – з поданням себе та інших. З віком ставлення до «себе» й центрального «іншого» стає дедалі більш вірним, а ставлення до "себе" все більш адекватнішим, хоча емоційна складова може стати джерелом стійкого перекручування когнітивного образу «Я Іншого».

Під час виховання в емоційній складовій особливе значення відіграє позиція батьків. До неї входять особливості емоційного ставлення до власної дитини; мотиви, цінності та мета батьківства; стиль взаємодії з дитиною; способи вирішення проблемних ситуацій та соціаль-

ний контроль їх вираження у типі сімейного виховання. У літературі описана чимала феноменологія стилів сімейного виховання.

Стиль виховання є одним із найважливіших компонентів цього процесу. Він має такі характеристики як: вимоги та заборони з боку батька, контроль над виконанням, батьківські санкції й моніторинг.

Традиційно дослідження дитячо-батьківських стосунків будуються навколо вивчення ролі дорослого у взаємодії з дитиною, а позиція дитини, особливо у ранніх стадіях розвитку сприймається як пасивно-реактивна. За такого підходу, дитина, власне, перестає бути активним суб'єктом взаємодії з батьками.

М.І. Лисіна вважає принциповим моментом спілкування, і взаємодії дитячо-батьківських аспектах є активно-дійова позиція дітей по відношенню до батька чи матері. О.А. Карабанова вважає, що активно-дійова позиція відбивається в орієнтуючому образі дитячо-батьківських стосунків у дитини. Образ дитячо-батьківських стосунків включає у себе: відбиток та прийняття дитиною форм міжособистісних стосунків з батьком, особистісно-орієнтований образ «Я» в дитини, особистісно-орієнтований образ батька. Також цей образ дитячо-батьківських стосунків носить регулюючо-спрямовуючий та контролюючий характер й визначає тактику взаємодії з батьками.

Вплив батьків під час розвитку дитини чималий. Діти, що зростають в атмосфері кохання та розуміння, мають набагато менше проблем, що пов'язані зі здоров'ям, труднощів з навчанням, спілкуванням з друзями, й навпаки, порушення таких стосунків призводить до формування різноманітних психологічних проблем та комплексів. [2]

Американські психологи протягом 10 років проводили вивчення 3000 сімей та їх способу життя. У результаті вони отримали цікаві дані. Так на питання «Що таке сім'я для сьогоднішніх підлітків?» 75 % відповіли, що це рідні та кохані люди (13 % – любов; 13 % – діти; 13 % – щастя; 13 % – підтримка).

Не менш інтересним моментом стало сприйняття ними батька, матері та сім'ї у цілому. 50% опитаних підлітків хочуть бачити ідеального батька, строгим, але справедливим, а також розуміючим. Образ ідеальної матері – це та хто приділяє увагу дитині (56%) та розуміюча (50%). [3]

Висновок. Як ми бачимо з проведених досліджень проблема між батьками та дітьми існувала та на жаль буде існувати до тих пір поки дорослі не усвідомлять, що думки, бажання та прагнення дитини є своєрідним віддзеркаленням існуючої сімейної ситуації. Також важко казати про наявність «ідеальних» батьків як таких, але бажання дітей їх мати – це показник того, що є нам чим працювати батькам, психологам та вчителям.

Список використаної літератури.

1. Классное руководство и воспитание школьников / [Электронный ресурс]: режим доступа: ruk.1september.ru
2. Хоментаскас Г.Т. Сім'я дитини / Г.Т. Хоментаскас // У-Факторія. – 2006.
3. Шестакова Л.В. Сім'я очима дітей / Л.В. Шестакова // Кіровоград. - 2010 - 24 с.

УДК 159.942

СТРЕСИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Рудь А.О., 4 курс

Шелудько О.О., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

E-mail – alina-72.vmail.ru

E-mail:selena-58@mail.ru

У статті розглядаються стреси в житті людини. Стаття розкриває які екстремальні ситуації впливають на людину, як вони досягають визначеного критичного рівня, як впливають на якість життя людини.

Постановка проблеми. На мозок людини безперервно діють різноманітні за кількістю і якістю подразники з внутрішнього і навколишнього середовищ. Виникнення несподіваної та напруженої ситуації призводить до порушення рівноваги між організмом і навколишнім середовищем. Наступає неспецифічна реакція організму у відповідь на цю ситуацію – **стрес**.

Аналіз останніх досліджень. У сучасній літературі, термін стрес вживається практично у всіх випадках, коли мова йде про незначні відхилення в діяльності, що пов'язані з будь-якими змінами внутрішнього та зовнішнього середовища. Важливий внесок в вивчення проблеми внесли Конопкін О.А., Кауфхолд Дж.А., Леонова А.Б., Щербатих Ю.В., та ін.

Мета статті: є спроба дослідження виникнення стресових станів в житті людини.

Виклад основного матеріалу: "Стрес - це напружений стан організму людини, як фізичне, так і психічне. " У ході розвитку стресу спостерігають три стадії: 1. Стадія тривоги. Це найперша стадія, що виникає з появою подразника, що викликає стрес. 2. Стадія опору. Настає у випадку, якщо стрес фактор, що викликав, продовжує діяти. 3. Стадія виснаження [2]. Якщо подразник продовжує діяти, то відбувається зменшення можливостей протистояння стресові, тому що виснажуються резерви людини. Знижується загальна опірність організму. Стрес "захоплює" людини і може привести його до хвороби. Стрес має фізіологічні, психологічні, особистісні і медичні ознаки. Крім того, будь-який стрес обов'язково включає емоційна напруга. Стрес присутній у житті кожної людини, тому що наявність стресових імпульсів в усіх сферах людського життя і діяльності поза сумнівом. Стресові ситуації виникають як вдома, так і на роботі. З точки зору управління, найбільший інтерес представляють організаційні фактори, що викликають стрес на робочих місцях. Знання цих факторів і приділення їм особливої уваги допоможе запобігти багатьом стресові ситуації і підвищити ефективність управлінської праці, а також досягти цілей організації з мінімальними психологічними і фізіологічними втратами персоналу. Адже саме стрес є причиною багатьох захворювань, а значить, завдає суттєвої шкоди здоров'ю людини, тоді як здоров'я - одна з умов досягнення успіху в будь-якій діяльності [2]. Тому в роботі розглядаються і особистісні фактори, що викликають стрес. Крім причин появи стресів, аналізується стресовий стан організму - стресову напругу, його основні ознаки і причини. Стрес-звичайне і часто зустрічається явище. Ми всі часом відчуваємо його - може бути, як відчуття порожнечі в глибині шлунку, коли встаємо, представляючись в класі, або як підвищену дратівливість або безсоння під час екзаменаційної сесії. Незначні стреси неминучі й нешкідливі. Саме надмірний стрес створює проблеми для індивідуумів і організацій. Стрес є невід'ємною частиною людського існування, треба тільки навчитися розрізняти допустимий ступінь стресу і занадто великий стрес. Той тип стресу, який розглядається в даній роботі, визначається як надмірне психологічне або фізіологічне напруження. Дослідження показують, що до фізіологічних ознаками стресу належать виразки, мігрень, гіпертонія, біль у спині, артрит, астма і болі в серці [1].

Психологічні прояви включають роздратованість, втрату апетиту, депресію і понижений інтерес до між особових і сексуальних відносин і ін.. Знижуючи ефективність і добробут індивідуума, надмірний стрес дорого обходиться організаціям. Багато проблем співробітників, які відображаються як на їх заробіток і результати роботи, так і на здоров'я і благополуччя

співробітників, кореняться в психологічному стресі. Стрес прямо і побічно збільшує витрати на досягнення цілей організацій і знижує якість життя для великого числа трудящих.

Висновок, який можна зробити з даної роботи, можна сформулювати таким чином. Стрес – це неминучість, про яку ми повинні знати і завжди пам'ятати. Стрес можна передбачити. Потрібно обов'язково підготуватися до його приходу і постаратися справитися з ним як можна краще. Деяких стресів можна уникнути взагалі. Не можна допускати перемоги стресу над собою. Треба терпляче, з бажанням готувати себе до складних життєвих ситуацій, які нам обов'язково зустрінуться і на роботі, і в особистому житті.

Список використаних джерел.

1. Щербатых Ю.В. Психология стресса. – М.: Ексмо, 2006. – 304 с.
2. Варій М.Й. Загальна психологія: Навч. посібник / Для студ. Психол і педагог спеціальностей. – Львів: Край, 2005.

УДК 111.1

ЧИ МОЖЛИВИЙ КІНЕЦЬ ІСТОРІЇ? (Ф.ФУКУЯМА)

Мостовий О., 1 курс,
Шелудько О.О., викладач

E-mail: flye@spaces.ru
E-mail: selena-58@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

Глобальні проблеми сучасності оголили потенціал різноманітних «загроз» людському існуванню, це екологічні і техногенні катастрофи, ядерна загроза, тероризм, військові й ідеологічні експансії тощо. Глобалізація поставила під сумнів збереження культурної різноманітності світу. Усе це вкупі, з регулярно відтворюваними у різних регіонах світу економічними і з політичними кризами, деформує систему цінностей й невичерпністю змістів, призводить до духовного спустошення, руйнує картину майбутнього. У статті розглядається можливість кінця історії за Ф. Фукуяма

Постановка проблеми. Вже неодноразово людство говорили про кінець історії, кінець світу. Але поняття «кінець історії» Ф.Фукуяма дещо відрізняється від того, яке ми звикли розуміти. Він розкриває іншу частину історії, а саме історію зникнення боротьби ідеології в світі.

Аналіз останніх досліджень. Існує певна традиція постановки та вирішення проблеми кінця історії у працях Орігена, Аврелія Августина, Т. Гоббса, Дж. Віко, Г. Гегеля, К.- А. Сен-Симона, К. Маркса, О. Конта, Ф. Ніцше, В. Дільтея, Г. Ріккєрта, О. Шпенглера, М. Вебера, С. Франка, К. Ясперса. Для нас цінні багато положень, що стосуються характеристик сенсу історії та підходів до її вивчення, висунуті в роботах російських філософів початку століття Н.А. Бердяєва, І.А. Ільїна, Л.П. Карсавіна, Н.О. Лоського, А.Ф. Лосєва, В.С. Соловйова. Зі спадщини 70 -90- х рр.. ХХ століття велику цінність представляють дослідження методологічного характеру, що заклали основи дослідження історичного процесу в контексті цивілізаційних, загальнонаукових, соціокультурних трансформацій, методологічні передумови аналізу історії і суспільства в цілому. Тут слід відзначити роботи Е. Фромма, І. Пригожина, О. Тоффлера, К. Поппера, Т. де Шардена, А. Гелена, Ж. Бодріяра та інших авторів. Дану проблематику продовжують аналізувати наші сучасники : В.С. Барулін, А.М. Коршунов, П.А. Рачков, А.І. Уткін, В.Ф. Шаповалов, В.Г. Федотова, Н.П. Французова.

Метою статті є розкриття поглядів Ф.Фукуяма щодо кінця історії.

Виклад основного матеріалу. В центральноевропейських країнах соціалізму, сателітах Радянського Союзу, на зміну тоталітарним, прорадянським режимам на хвилі широкого народного руху прийшли керівники орієнтовані на демократичні цінності. Революційні перетворення с соціалізму і « перебудова» в самому Радянському Союзі стали несподіваним сюрпризом для західних інтелектуалів. Влітку 1989р. Ф.Фукуяма в журналі «NationalInterest» опубліковує свою статтю під назвою « Кінець історії». Вона стала впевненою і рішучою заявою щодо того, ідеологічна боротьба закінчилася, і США з його ліберальними цінностями в цьому протистоянні отримали перемогу. В своїй книзі « Кінець історії і остання людина»(1992 р.) Фукуяма продовжує лінію есе і затверджує, що розповсюдження в світі ліберальної демократії західного зразка свідчить про кінцеву точку соціокультурної еволюції людства і формування вирішальної форми правління. В уявленні Фукуяма кінець історії, однак, не є кінцем подійної історії, але означає кінець періоду ідеологічних протистоянь, глобальних революцій і війн, а разом з ними – кінець мистецтва і філософії [1].

В першій главі своєї книги Фукуяма ставить собі питання, наскільки виправданий наш песимізм, і прослідковує глибоку кризу авторитаризму, характерну для останні десятиліть впевнене прямування ліберальної демократії. Її приймають все більше країн, в той час коли критики не можуть запропонувати гідну альтернативу. Вона перевершила і знищила всіх се-

рйозних політичних супротивників, дає гарантії, що являє собою кульмінацію в історії людства.

В другій та третій частині книги Фукуяма дає два самостійних, але доповнюючі один одного нариси універсальної історії, яка свідчить про логічний фінал людської еволюції з настанням глобальної перемоги ліберальної демократії. Фукуяма інтерпретує думку Гегеля у виданні Олександра Кожева. Він припускає, що головна рушійна сила історії є прагнення до свободи. Для Гегеля втіленням людської свободи було конституційна держава або, як вважав Фукуяма, те, що ми назвали ліберальною демократією.

На думку Фукуяма, окрім прагнення о свободи іншою рушійною силою являється жага признання [2]. Прагнення до того, щоб оточуючі оцінили їх людську гідність, що першочергово допомогло людям не тільки подолати в собі тваринний початок, але й дозволило віддавати своє життя в поєдинках. В свою чергу, це призвело до поділу на панів і рабів. Однак дане аристократичне правління не змогло забезпечити потреби визнання як рабів, так і панів. Протиріччя, які породжує боротьба за визнання, може бути усунена лише за допомогою держави, заснованої на загальному та взаємному признанні прав кожного громадянина.

Частина п'ята безпосередньо присвячена питанню, чи дійсно ліберальна демократія повністю задовольняє прагнення людини до визнання і, таким чином, являє собою кінцевий пункт людської історії. Однак, як вважає Фукуяма, «ліберальна демократія є найкраще рішення людської проблеми», він доходить висновку, що їй притаманний ряд внутрішніх «протиріч», через які вона може бути зруйнована. Головну загрозу у Фукуяма викликає не та «остання людина», а те, що ліберальна демократія отримає повсюдну перемогу, тоді і людина « буде боротися проти самої причини. Вона буде боротися заради самої боротьби.

Висновок. Іншими словами, люди будуть боротися від нудьги, вони не уявляють своє життя в світі без боротьби». В кінці Фукуяма приходиться до висновку, що задоволення може принести не тільки ліберальна демократія, і тому «ті, хто залишився незадоволеними, завжди зможуть відновити хід історії».

Список використаних джерел:

1. Фукуяма Ф. Россия в новый демократический реализм / Френсис Фукуяма // FT. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ft.com/cms/s/66ca01da-78fa-11dd-9d0c->
2. Фукуяма Ф. Чи почалася історія знову? /Френсис Фукуяма // Тиждень. - 2008.

УДК 17.023

ЩАСТЯ ОЧИМА СУЧАСНОГО МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Агамірова В.К., 1 курс,
Шелудько О.О., викладач

E-mail: vikaagamirova@gmail.com
E-mail: selena-58@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглядається думка молодого покоління щодо щастя та його місця у їхньому житті. Розглянуто це питання в рамках проекту «Всесвітнє дослідження цінностей» та з історичної точки зору та розкрито питання щастя з історичної точки зору

Постановка проблеми. Поняття «щастя» є для кожного індивідуальним, проте усі думки одного покоління дещо схожі. Що ж ми маємо на увазі, під цим поняттям?

Аналіз останніх досліджень. Поняття «щастя» розглядається протягом багатьох століть. Початок історичному дослідженню поклали ще Сократ та Арістотель. Далі дослідження цього поняття можна побачити у працях Дж.Локка, Г.Сковороди, М. Коцюбинського, Л. Толстого, Ж. Ламетрі, С. К'єркегора, І. Канта, Г. Гегеля, Ф. Ніцше. У радянські роки проблематикою щастя активно займався В. Винниченко, що відобразилось в його творах "Щастя: Листи до юнака" (1930) і "Конкордизм – система будівництва щастя" (1938 – 1948). На превеликий жаль, у філософських освітніх виданнях останнього часу проблемі щастя приділяється мало уваги, у той час як явища, пов'язані з негативною стороною життя прописані досить докладно, тільки в роботах Р. Алексєєва, Р.Апресяна, А. Гусейнова ми знаходимо дослідження на тему "Щастя",

Мета статті є розкриття поняття «щастя», та його розуміння молодим поколінням.

Виклад основного матеріалу. З давніх часів і по сьогодні кожен з нас замислюється над таким питанням як «щастя». Кожен хоче бути щасливим, але щасливий – це який? Що ж саме представляє собою «щастя»? Для філософів воно несе в собі багатомірний, імпліцитно обумовлений, історично мінливий характер, на відміну від психологів, що вважають щастям будь-який стан, "перевищує "Нейтральні" показники по шкалі від прекрасного до жахливого", позначаючи подібне світовідчуження терміном "Суб'єктивне благополуччя"[1].

Так як, що щастя - тільки людська особливість, то його досліджують в наукових дисциплінах, що розвиваються в рамках антропологічної парадигми: філософії, психології, соціології й, звичайно ж, педагогіці.

Для багатьох поняття «щастя» нерозривно пов'язано із поняттям «радість». Деякі науковці вважають, що самого щастя не існує і це лише назва довготривалого почуття радості. І з точки зору сучасних філософів, зокрема Н. Хамитова та С. Крилової, щастя – це «переживання вищої полноти і осмысленности бытия, состояния радости от того, как складывается жизнь. Иными словами, счастье есть переживание реализации смысла жизни. Категории «смысл жизни» и «счастье» можно соотносить с категориями «возможность» и «действительность»» [2].

Потреба в щасті має для людини першочергове значення саме тому, що ця потреба головує над усіма іншими і підпорядковує їх собі. Таке підпорядкування означає, що всі інші потреби задовольняються людиною для того в кінцевому підсумку, щоб задовольнити цю найбільш головну потребу.

Згідно з дослідженнями психологів, здатність людини переживати почуття щастя і характер цього переживання залежать як від її світогляду (ідеалів, розуміння смислу життя, призначення людини), так і від багатьох інших суб'єктивних чинників (темпераменту, характеру, життєвого досвіду, здібностей, які вона може реалізувати). Люди веселої вдачі інакше сприймають своє життя, ніж похмурі. Це стосується вразливих і незворушних натур. Завищені амбіції і нездатність їх реалізувати породжують незадоволеність собою. Не є корисною і занижена самооцінка.

Сучасні вчені ведуть й інтернаціональні дослідження щастя. Гарним прикладом є дослідження в рамках проекту "Всесвітнє дослідження цінностей" (1994) - що проводилось у 41 державі. В кожній державі було опитано близько 1000 чоловік. Найбільше значення показника позитивних емоцій відмічено у Швеції, а саме низьке - у Японії. Нижче за всіх показник негативних емоцій в Швейцарії, а найвищий — в Туреччині. А щодо Росії та України вони знаходяться на передостанньому місці з рівня щастя [3].

Переглянувши соціологічні дослідження останніх років, можна побачити, що для багатьох сучасних молодих людей щастя скріплено з матеріальним достатком. Набагато менше сучасних молоді вважають щастям – побудувати родину, встановити міцні відносини між родичами, завести друзів.

Молодь, юнаки та дівчата, - вони прагнуть до самореалізації і саме кар'єрному зростанню. Так, вони сміливо заявляють, що готові і мріють керувати людьми, у них відсутній страх помилок, що говорить про хороших і довірчих відносинах з їх батьками, вони готові до всього нового (і найчастіше вони цей нове і створюють).

Сьогодні особистісне зростання і саморозвиток – центральні поняття сучасного евдемонізму (це філософська течія, в основі якого прагнення до досконалості і постійний саморозвиток). Постійна робота над собою приносить набагато більше щастя, ніж гедоністське потурання своїм бажанням.

Висновок. Хотілось би закінчити статтю цікавим фактом про те, австралійські вчені взяли вразити весь світ, бо склали список «інгредієнтів» простого людського щастя. До його компонентів відносяться: ведення здорового способу життя; мрії; постанова перед собою цілей; віра в їх здійснення; улюблена справа, роботу; участь у суспільному житті.

З усього можна зробити висновок, що щастя - це наявність в житті людини тільки позитивних емоцій при повній відсутності негативних емоцій.

Список використаних джерел:

1. Уварова Т.Ю. - наукова стаття «Евдемонізм: шляхи вивчення та розвитку;
2. Кологойди А.В. Щастя як філософська проблема [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aphy.net/forum?task=viewtopic&pid=8905>
3. П'ять ознак щастя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cikavosti.com/p-yat-priznakiv-shhastya/>

УДК 305

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ОЧИМА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Баздирева К., 2 курс,

e-mail: madam.bazdyrewa2011@yandex.ua

Губенко В.В., викладач

e-mail: akivvikas@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

Стаття розкриває зміст і особливості гендерних стереотипів. Проаналізовані особливості відтворення гендерних стереотипів серед студентської молоді. політичної культури в суспільстві. У статті розглянуто основні групи гендерних стереотипів та підходи до пояснення їх існування. Також проаналізовано на основі тестування студентів суперечливе відтворення гендерних стереотипів.

Постановка проблеми. Гендерна проблематика у сучасному суспільстві вже давно викликає значний інтерес. Так як сьогодні відбувається широке залучення жінки до сфери суспільного життя, її життя вже не пов'язують лише з домашнім господарством, турботою про членів родини. Навпаки, сучасна жінка намагається отримати вищу освіту, зробити кар'єру, реалізувати свій особистий потенціал. Все це вплинуло і на гендерну функцію чоловіка: у ньому все більше хочуть бачити не тільки главу сім'ї, що забезпечує матеріально, а й емоційно-інтелектуальну особу, яка розуміє проблеми дружини, пишається нею та є поряд у повсякденному житті, людину, яка поглиблює стосунки з власними дітьми, знайомиться з їх світом, обізнаний про їх друзів та проблеми [2, с. 179 – 180].

Все це потребує зміни тих ролей, що сформувалися та виконувались чоловіками й жінками впродовж тривалого часу. Але переосмислення правил і норм, які визначали відповідний порядок, може призвести до певних ризиків: для жінки – неможливість повної самореалізації, або переважності, виснаження; для чоловіка – відчуження від сім'ї, непорозуміння та втрати авторитету. Крім того, розширення сфер діяльності, безумовно, потребує і набуття нових якостей та досвіду, оволодіння новими навичками, без чого неможливо успішно діяти в умовах сучасних соціальних змін.

Аналіз останніх досліджень. Останнім часом зацікавлення гендерними стереотипами посилилось через його теоретичне та практичне значення. Особливо важливо це стало для двох сфер: сімейні відносини та працевлаштування. Вивченням гендерних стереотипів займалися такі провідні науковці, А. Шерріфс, Е. Маккобі, С. Шермана, К. Гуічі, О'Лірі, та ін. У вітчизняній науці ця тематика представлена працями таких дослідників, як А. Бова, Т. Бурейчак, О. Білкова, Н. Грицяк, І. Головащенко, П. Горностаї, Н. Лавриненко, Т. Мельник, Т. Надвичина, С. Оксамитна, А. Фурман та ін.

Метою статті є спроба проаналізувати суперечність відтворення гендерних стереотипів серед студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. В дослідницькій літературі гендерні стереотипи визначаються як узагальнені уявлення про чоловіків і жінок, які формуються на основі їх гендерно-рольової поведінки, усталеності ролей і видів діяльності для чоловіків та жінок, а також як стереотипи гендерних рис, тобто психологічних та поведінкових характеристик, притаманних чоловікам і жінкам [1, с.159]. Усі наявні гендерні стереотипи науковці поділяють на три групи:

1) стереотипи маскуліності-фемінності – нормативні уявлення про соматичні, психологічні, поведінкові властивості, що характерні для чоловіків та жінок. Відповідно до них вважається, що чоловікам властиві такі якості як компетентність, домінантність, незалежність, агресивність, самовпевненість, схильність до логічного міркування, здібність керувати своїми почуттями. А жінки більш пасивні, залежні, емоційні, турботливі і ніжні;

2) стереотипи, що пов'язані зі змістом праці чоловіків і жінок: традиційною для чоловіків вважається інструментальна діяльність, творча і керівна; для жінок – виконавча, обслуго-

вучача діяльність, що пов'язана з експресивною сферою.

3) стереотипи, які стосуються розподілення сімейних і професійних ролей відповідно до статі. Для чоловіків головні ролі – професійні, для жінок – сімейні. Саме тому вважається, що «нормальний» чоловік намагається зробити кар'єру, досягти професійного успіху; «нормальна» жінка хоче вийти заміж, мати дітей, вести домашнє господарство.

Відповідно до гендерних стереотипів, які тривалий час визначали поведінку представників різної статі, для чоловіків нормативною і бажаною вважалася маскуліність, а для жінок – фемінність. Слід зазначити, що і до сьогодні найбільш типовими маскулітними якостями вважаються: інтелект, раціональність, незалежність, активність, сила (як фізична, так і психологічна, чи сила характеру) авторитарність, агресивність, стриманість в емоційних проявах, схильність до ризику, здатність до досягнень. А типовими фемінними якостями вважаються: емоційність, м'якість, слабкість, турботливість, практичність, консерватизм, інтуїтивність, реалістичність, комунікативність, сенситивність, емпатійність [1, с. 138].

Сьогодні існує багато підходів до пояснення причини існування гендерних стереотипів. Серед найвідоміших можна виділити біодетермінізм – основою відмінностей є анатомо-фізіологічні особливості статі, оскільки саме вони становлять основу і структуру як біологічного, так і соціального життя. Серед психологів поширена думка, яка найчастіше пов'язує відмінності у поведінці чоловіків і жінок із особливостями гормональної природи кожної статі, що впливає на наявність рис маскулітності та фемінності. Останнім часом науковці прийшли до висновку, що значний вплив на формування і закріплення гендерних стереотипів здійснює соціокультурне середовище. Саме цей підхід розглядається як найбільш конструктивний у розв'язанні проблеми подолання тендерної нерівності у сучасному суспільстві.

Історично склалося, що від чоловіків та жінок очікували виконання більшою чи меншою мірою різних соціальних ролей в усіх. Виконувані чоловіками й жінками соціальні ролі, безумовно, змінювалися. В цьому легко переконатися, порівнявши їх заняття у доіндустріальному, індустріальному та постіндустріальному суспільствах. Так, жорсткі умови існування сім'ї у доіндустріальному суспільстві (унаслідок низької продуктивності праці, залежності від сил природи, високої передчасної смертності тощо) потребували чіткої сімейної ієрархії, авторитарного типу відносин, яким відповідала патріархальна сім'я. У такій сім'ї коло обов'язків чоловіка і жінки чітко визначалися: чоловік – це глава сім'ї, її годувальник і охоронець, виконавець важкої фізичної роботи, і таке його призначення потребувало сили, витривалості, мужності. Жінка – це дружина і мати, організатор і виконавець роботи у сімейному господарстві. Її обов'язки – турбуватися про виховання дітей, організацію побуту і споживання. Індустріальне суспільство, що залучило жінку до суспільного виробництва, зробило розподіл обов'язків у сім'ї більш гнучким і демократичним, однак чоловік у більшості випадків залишався основним (хоча вже не єдиним) годувальником сім'ї, і характер сімейних ролей чоловіка і дружини значною мірою залишився традиційним. У сучасному суспільстві, що найчастіше визначається як постіндустріальне чи інформаційне, жінка отримала значну свободу, оскільки вона має можливість брати активну участь у всіх сферах суспільного життя [5, с. 95].

Отже, сьогодні як жінка, так і чоловік намагаються сьогодні впоратися і з професійними обов'язками, і з домашнім господарством однаково успішно, що нерідко веде до стресу, оскільки подібне поєднання не завжди під силу людині [3, с. 148].

Оскільки саме належність до певної статі тривалий час визначала зміст процесу виховання хлопчиків та дівчаток, соціальні уявлення про маскулітність та фемінність, виникає потреба з'ясувати наскільки сучасна молодь перебуває у пасці гендерних стереотипів. З цією метою були протестовані студенти (100 чоловік), що навчаються в Таврійському державному агротехнологічному університеті. Головна гіпотеза цього дослідження – у молодіжному середовищі відбувається суперечливе відтворення гендерних стереотипів. Отримані результати розміщені в таблиці.

Таблиця 1 – Ставлення студентів до гендерних стереотипів

Запитання	хлопці		дівчата	
	так	ні	так	ні
Хлопчики можуть краще оцінити складне становище	68	4	16	12
Хлопчики відчують сильне бажання відрізнитися	36	36	4	24
Хлопчики більш обдаровані з математики	56	16	16	12
Дівчатка вміють краще висловлювати свої думки	40	32	12	16
У хлопчиків кращою є зорова пам'ять, а у дівчаток - слух	56	16	8	20
Дівчатка менш активні	32	40	4	24
Дівчатка легше підпадають під чужий вплив	44	28	12	16
Дівчатка більш боязкі	60	12	20	8
Дівчатка частіше страждають від комплексу неповноцінності	60	12	8	20
Дівчатка менш змагаються між собою	20	52	8	20
У хлопчиків більше схильності до творчої роботи, в той час як дівчатка краще поряються з монотонною працею	36	36	4	24

На питання «Хлопчики можуть краще оцінити складне становище» було отримано 84 позитивних та 16 негативних відповідей. Це не означає, що дівчата не можуть вирішувати складні завдання. Але це вказує на те, що саме від хлопчиків очікують правильного рішення у складній ситуації. А дівчатка поки що не готові виходити з тіні та брати на себе відповідальність. З цим запитанням пов'язане і твердження, що «Дівчатка менш активні», з цим погодилися 32 хлопців, але не погодилося 40 хлопців та 24 дівчини. А от у питанні «Дівчатка легше підпадають під чужий вплив» – позитивну відповідь дали 44 хлопці, а заперечили їй 16 дівчаток, хоча, як свідчать фахівці, саме у спілкуванні з людьми у дівчаток є певні переваги, оскільки вони частіше намагаються дотримуватися своєї точки зору і не сприймати на віру думку іншого. У хлопців же спрацьовує стереотип, що якщо дівчатка є фізично слабші, то вони є і більш залежними. Твердження щодо того, що «Дівчатка більш боязкі» вказує на те, що, на відміну від хлопців, вони намагаються, передовсім, оцінити ситуацію, а не діяти відразу, тому витрачають певний час на прорахування можливих наслідків.

Заслуговує також на увагу відповідь на запитання «Дівчатка менше змагаються між собою»: заперечили це твердження 52 хлопці і 20 дівчат, що можна пояснити розумінням наявності якостей до змагання та лідерства не належністю до певної статі, а особистими якостями, які були сформовані в процесі розвитку дитини.

Висновок. Важливою складовою у подоланні гендерних стереотипів є не пошук та намагання протиставлення певних характеристик представників протилежної статі, а формування партнерських стосунків між ними як у суспільному, так і в особистому житті. Це дасть змогу краще використати той потенціал, який має кожна людина, і розвинути ті якості, яких їй не вистачає.

Список використаних джерел.

1. Горностай П.П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. В кн.: Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. / Горностай П.П. – К.: "К.І.С.", 2004. – С. 132 - 153.
2. Готтман Дж. Мужчины и женщины с одной планеты / Джон Готтман; [пер. с англ. С. Чернецова]. – М.: Эксмо. 2012. – 416 с.
3. Лавриненко Н. Гендерные отношения в украинской семье / Н. Лавриненко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2010. – №1. – С. 138 -162.
4. Оксамитна С. М. Гендерні ролі та стереотипи. В кн.: Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. / С.М. Оксамитна. – К.: "К.І.С.", 2004. – С. 157-181.
5. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К.: Тов. «Основа-Принт», 2009. – 248с.

УДК316.3[316.35]

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОСИН МІЖ ПОКОЛІННЯМИ

Кирпота А., 2 курс,

Губенко В.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: akirpota@mail.ua

e-mail: akivvikas@mail.ru

В статті проаналізовано літературу та соціологічні дослідження з питань сучасного стану міжпоколінних взаємовідносин та вияву проблем, що стосуються природи та якості цих відносин. А також проаналізовано програмні документи авторитетних міжнародних організацій щодо відносин між поколіннями.

Постановка проблеми. За два останні десятиліття в українському суспільстві відбулося багато змін, які торкнулися всіх сфер життєдіяльності людини. В першу чергу це стосується економічної, політичної, соціальної та культурної сфер. Ці зміни носять радикальний, глобальний характер. По-перше, змінився економічний лад, що спричинило руйнування цінностей, якими керувалися люди в реальному житті. По-друге, пропагуються західні зразки людських взаємин, що не завжди прийнятні в українському суспільстві. По-третє, намітилась серйозна неузгодженість в спадкоємності культурної спадщини, виробленої попередніми поколіннями. У цьому зв'язку стає актуальним пошук шляхів, що стабілізують розвиток суспільства. І однією такою соціальною структурою, що стабілізує розвиток суспільства і відносини між його представниками, є покоління, як невід'ємний елемент функціонування будь-якого суспільства. Виходячи з цього, не можна не погодитись з висловом з британським філософом Дж. Ст. Міллем, що взаємовідносини між поколіннями є однією з найважливіших діючих енергетичних та інформаційних сил розвитку суспільства [5, с. 21-26.]

Аналіз останніх досліджень. Сучасний стан міжпоколінних взаємовідносин розглядався та вивчався багатьма дослідниками. А саме, А. Афанасьєва, В. Безрогий, М. Бережна, М. Богатирьова, З. Галич, О. Гаман, М. Глотов, Н. Гудков, Н. Ільїн, Б. Дубін, В. Єгоров, С. Жукова, Т. Ігнатова, Е. Кібізова, І. Кон, Ю. Лотман, Е. Сайко, В. Семенова, С. Спасибенко, М. Тітма, Г. Феоктистов, Н. Шахматова, Т. Шітцова та ін

Метою статті є аналіз літератури та соціологічних досліджень з питань сучасного стану міжпоколінних взаємовідносин та виявив проблеми, що стосується природи та якості цих відносин. А також проаналізувати програмні документи авторитетних міжнародних організацій щодо відносин між поколіннями.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досліджень проблеми міжпоколінних відносин свідчить про стабільний інтерес міжнародних організацій до цієї проблеми. Серед таких міжнародних організацій головне місце посідають ООН, ЮНЕСКО, Євразійське економічне співтовариство. У 1999 році була створена дослідницька міжнаціональна група ЮНЕСКО з питань міжпоколінних програм (UIRGIP), в рамках якої проводяться великомасштабні дослідження міжпоколінних відносин. У 2002 р. на Другій всесвітній асамблеї зі старіння були прийняті програми «Міжпоколінного зв'язку» і «Досягнення і збереження солідарності серед поколінь», відповідно до яких у різних країнах розробляються державні програми з реалізації основних положень міжнародних організацій. Зокрема, в Німеччині федеральний уряд розробляє програми, що сприяють усвідомленню того факту, що спільною метою в сучасному світі є побудова суспільства для всіх віків.

В Україні є чимало прикладів реалізації програмних документів ООН з міжпоколінної взаємодії, зокрема, Меморандум про взаєморозуміння – сприяння співробітництву між ООН та Фондом «Україна 3000» у сфері виховання і розвитку людини, соціального залучення молоді, рівності між поколіннями, соціальної солідарності та відповідального громадянства, що був підписаний 22 жовтня 2007 року [6].

Серед 15 глобальних проблем сучасності, які оголосила ООН, є проблема відносин між поколіннями. І згідно цього, Генеральна асамблея ООН оголосила Міжнародний рік молоді, що стартував 12 серпня 2010 під девізом «Діалог і порозуміння між поколіннями». Згідно цього дослідниками багатьох країн було проведено різні соціологічні дослідження щодо форм міжпоколінних відносин. Спільним для них є те, що всі вони відмічають конфліктний характер форм міжпоколінних відносин для сучасного суспільства. І це перешкоджає виконанню поколіннями своїх функцій. Конфлікти між поколіннями – це зіткнення нормативно-ціннісних систем [1, с 75].

За даними В.Т. Лисовського, близько 80% вважають проблему «батьків і дітей» існуючою, але вираженого антагоністичного характеру вона поки не носить [4, с 87-98]. Також результати опитування свідчать, що близько 70% респондентів стверджують про погіршення відносин в родині за останні п'ять років. Так, 22% похилим й самотнім людям важко було надати відповідь. Найчастіше негативні оцінки висловлювали люди середнього віку, для яких проблеми взаємин з підростаючими дітьми найбільш актуальні. Тоді як, 58% опитуваних вважають, що взагалі напруженість між поколіннями набагато вище, ніж була 15–20 років тому [3].

Незважаючи на те, що взаємини у власній родині більшість оцінює позитивно (або як «теплі, довірливі» – 46%, або як «нормальні, спокійні» – 48%, і лише 2% вважають їх нестерпними), вікова динаміка оцінок свідчить про те, що «діти» оцінюють психологічну обстановку в родині помітно гірше, ніж «батьки». У якості діючих осіб внутрішньо сімейних сварок пари «діти–батьки» назвали 37% респондентів у віці до 24 років, у той час як у групі 54–річних аналогічна відповідь зустрічається лише в 17% випадків. Говорячи про внутрішньо-сімейні конфлікти, більшість громадян середнього й зрілого віку відзначали, що сваряться насамперед зі своєю подружньою половиною. Ті ж розбіжності спостерігаються і в оцінці частоти ексцесів – якщо серед молодих, біля третини відзначали, що конфлікти в родині бувають майже щодня, то в групі «батьків» так відповіло лише 10%.

Спостерігається процес між поколінного дистанціювання в сімейних відносинах. Порівняння результатів двох опитувань [2], демонструє помітне збільшення духовного розриву між близькими родичами – на питання «Хто може краще вислухати й зрозуміти людину?» кількість тих, хто відповіли «мати, батько» знизилася більш ніж з 50% до 42%, що вказали варіант «син, дочка» – з 16% до 10%; в «довірливому» спілкуванні близьких поступово заміщають друзі й подруги (частота варіанта виросла з 17% до 27% відповідно), зросла популярність вибору в якості «співрозмовника» навіть таких категорій, як «випадкові люди» (з 3 % до 6 %) і «свійські тварини» (з 2% до 6%).

Таким чином, родина як основний транслятор міжпоколінних зв'язків поступово втрачає функції інституту, що стабілізує відношення людей різного віку. Характерна тенденція до ослаблення близьких родинних зв'язків, наростання почуття самотності.

Велике значення у розумінні функціонування інституту поколінь мають відносини «соціального обміну» між поколіннями. Ця категорія була введена у соціологічний оберт М. Моссом [7, с 245]. Взаємодію між поколіннями можна розглядати як процес обміну між різними індивідами, когортами, групами, генераціями у суспільстві. При цьому люди, що перебувають у різних структурних поколінних позиціях, самі є наслідками колишніх процесів інституціонального обміну. З точки зору М.Мосса, інститутціалізований обмін поколінь відрізняється від індивідуального обміну між людьми рольовим характером. Специфіка соціального обміну між поколіннями полягає в тому, що він виробляється на основі системи формалізованих норм, які регулюють співвідношення «цін» інститутціалізованих товарів і закономірності обміну. Об'єктивною умовою такого обміну є наявність ресурсів поколінь у вигляді соціокультурного капіталу (досвіду, знань, зв'язків, фінансових і інших накопичень).

Іншим специфічним аспектом є нерівнозначність обміну між поколіннями, коли, наприклад, батьки вкладають у своїх дітей досвід, знання й матеріальні засоби, розраховуючи на подяку й перспективу допомоги в старості. Таким чином, відбувається обмін товарів на ресурси.

Важливу особливість у вертикальних обмінних відносинах між генераціями є їх асиметричне функціонування. Більш того, саме «неоплачені» борги становлять один з механізмів наступності й відтворення генерацій, тому що свої борги (матеріальні, соціальні, психологічні) дорослі діти повернуть не батькам, а своїм дітям [8, с. 130-142].

Висновок. Сьогодні виникають нові механізми збереження й передачі культури; молоде покоління виростає у світі, якого не знали старші, і знаходиться перед невідомим майбутнім. Технічний прогрес привів до різкого необоротного розриву між поколіннями.

Для України характерні головним чином конфліктні форми міжпоколінних відносин, що перешкоджають виконанню поколіннями своїх функцій з регламентації поведінки груп та індивідів, і є одним з факторів дестабілізації суспільства. Моделі міжпоколінної наступності, характерні для стабільних суспільств, в Україні не знаходять достатнього втілення – якщо в перших, передача соціального досвіду від покоління до покоління певною мірою визначала майбутнє, то в країні, яка модернізується, такий спосіб трансляції досвіду вже не вважається потрібним і ефективним, у результаті чого творчий потенціал старших поколінь виявляється незатребуваним.

Список використаних джерел.

1. Елютина, М.Э. Геронтологическое направление в структуре человеческого бытия [Текст] / М.Э.Елютина. – Саратов: Изд-во СГТУ, 1999. – 83с.
2. Зоркая, Н. Родные – не близкие / Н.Зоркая [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rodsobr.ru/issue.php?2003-3-32>
3. Кемпер, И. Легко ли не стареть? [Текст] / И.Кемпер; пер. с нем. – М.: Издательская группа «Прогресс»– «Культура»; Издательство Агентства «Яхтсмен», 1996. – 35с.
4. Лисовский, В.Т. «Отцы» и «дети»: за диалог в отношениях [Текст] / В.Т. Лисовский // Социс. – 2002. – №7. – С. 112.
5. Милль Дж. О свободе / Пер. с англ. А. Фридмана // Наука и жизнь. - 1993. № 11. С. 10-15; № 12. С. 21-26.
6. Міжнародний благодійний фонд «Україна 3000» та Представництво ООН в Україні підписали Меморандум про взаєморозуміння / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine3000.org.ua/rus/tomorrow/tomnews/6131.html>
7. Мосс, М. Общества. Обмен. Личность: труды по социальной антропологии [Текст] / М. Мосс; пер. с франц. – М.: Восточная литература, 1996. – 340с.
8. Шахматова, Н.В. Социология поколений [Текст] / Н.В. Шахматова. – Саратов: Изд-во СГУ, 2000. – 269 с.

УДК 808

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УКРАИНИЗМОВ В РЕЧИ РУССКОЯЗЫЧНЫХ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ МЕЛИТОПОЛЬЩИНЫ

Тишкевич А.А., ученица 10 класса,

E-mail: t.phesenko@mail.ru

Фесенко Т.Н., специалист высшей категории

E-mail: kooohs2@mail.ru

Константиновский лицей «Эрудит», Мелитопольский район

Рассмотрено особенности использование украинизмов в русскоязычных средствах массовой информации на примере региональных газет Мелитопольского района в Запорожской области.

Постановка проблемы. Актуальность темы исследования заключается в том, что на Украине из 11 тысяч зарегистрированных СМИ около 2,69 тысяч являются украиноязычными, остальные более 7 тысяч – русскоязычные или двуязычные. Каждое СМИ стремится удовлетворить спрос своей аудитории. А этот спрос уникален как в отношении языка, так и в отношении содержания.

Цель статьи заключается в определении причин и особенностей использования украинизмов в русскоязычных СМИ

Основные результаты исследования. Для достижения поставленной цели были поставлены задачи:

- рассмотреть исторические и территориальные предпосылки взаимопроникновения языков;
- изучить современное состояние русскоязычной прессы;
- исследовать особенности русскоязычных Интернет СМИ;
- определить особенности использования украинизмов (как лексических, так и синтаксических)

Методологическую основу исследования составляют работы Якобсона Р.О., Николенко Н.И., Ижакевича Г.П.

Особенность работы заключается в анализе причин и особенностей использования украинских слов в русскоязычных СМИ Мелитопольского региона Запорожской области, сравнить изменение орфоэпических норм, проследить как изменяется значение лексических заимствований от правильности ударения в словах, выявить нейотированное произношение звуков.

Нами рассмотрены такие издания как «Мелитопольские ведомости», «Место встречи», «Местное время», Интернет-газета «Мелитополь-Инфо»

В связи с постепенной украинизацией , происходящей в нашей стране ,теряется чистота информационного материала ,который подаётся в СМИ на русском языке, поэтому необходимо проникать в его истоки, понимать процесс становления и развития языка.

Лексическое заимствование происходит по ряду причин: языковых, психологических, социальных, политических. Эти причины можно разделить на две группы:

1 – внешние (неязыковые)	2 – внутренние (языковые)
Майдан, рада	Люлька, чеботарь, мушля

Понятие украинизм достаточно условное, так как считается что литературный украинский язык начал существовать в 18 веке.

Многие слова, которые в нашем понимании можно отнести к украинизмам, на самом деле относятся к старо-славянским ,например: сырник(от укр –«сир,творог» вытеснившие исконно творожник, шкирка от укр.шкира,кожа

Мы решили рассмотреть на примере украинского слова «перли» его происхождение. это слово присутствует в Словаре Великорусского языка Даля:

Перл(м.) и перло(с.) – жемчуг, жемчужина, жемчужное зерно; перлы, нить .

У Ожегова :

Перл(перла) м.р 1. Жемчужина (устаревшее) 2. Перен., нечто замечательное, прекрасное.

Очень тесно переплелись украинский ,русский и белорусский языки, которые до 18 века входили в восточнославянскую подгруппу

Исторические украинизмы освоенные русским языком

Ударение в именах	Лексические заимствования	Слообразовательные модели на-ищина
Кондрат (Кондрат)	Козак (казак)	Московщина(Московия)
Михаил(Михаил)	Мова (украинский язык)	Чужина(чужбина)
Виктор(Виктор)		

Особый интерес у нас вызвал пласт украинской лексики ,который появился в русском языке после провозглашения украинской республики .нами было замечено ,что в основном это аналоги:

Лексические:

двигун	двигатель
рада	совет
незалежність	независимость
помаранчевий	оранжевый

И синтаксические:

«скучать за»(кем-либо)	«скучать по»(чему-либо)
«смеяться с»(кого-либо)	«смеяться над»(кем-либо)
«богатый на»(что-либо)	«богатый»(чем-либо)

Самыми распространёнными являются нарушения норм синтаксиса: дай мне ножа (родительный падеж вместо винительного), скучаю за тобою (вместо «скучаю по тебе»), сам (вместо «один»). Или: занять (вместо «одолжить»); с выходом на фонетический и грамматический уровни — торты́ и бараны́ (вместо «торты», «бараны»), малы́й и малы́я (вместо «мáлый», «мáлая»), частица та (вместо «да»), позвонить/говорить до кого-то (вместо «позвонить/говорить кому-то»).

Мы также заметили, что некоторые аналоги пришли в русский язык через украинский из других языков, например:

Язык из которого произошло заимствование	Аналоги
Турецкий (через украинский)	Кылым – ковёр;майдан – площадь;тютюн - табак
Польский (через украинский)	Быдло – скот; клянчить – стоять на коленях
Татарский (через украинский)	Базар – рынок; бабай - старик

Проанализировав выявленные украинизмы можно сделать вывод , что основными источниками заимствований являются:

Старославянские слова	Образовавшиеся в украинском языке	Пришедшие с других языков через украинский
-----------------------	-----------------------------------	--

Проанализировав источники нам стало интересно узнать, как изменялся русско-украинский билингвизм на Мелитопольщине на протяжении последних лет.

Мы обнаружили в русскоязычном издании газеты «Мелитопольские ведомости» 1990, 2000, 2013г. следующее количество украинизмов:

Название периодического издания	Количество украинизмов
«Мелитопольские ведомости», 1990, №7,24	6
«Мелитопольские ведомости», 2000, №11,36	9
«Мелитопольские ведомости», 2013, № 1,4	16

И заметили, что после провозглашения в Украине Независимости возросло количество украинских слов. Проведен опрос, в котором участвовало 20 человек: учащиеся нашего лица и учителя. Результаты опроса:

Вопросы	Постоянно	Время от времени	Очень редко
1.Получают информацию из русскоязычных СМИ	18	2	0
2.Замечают использование украинских слов	9	6	5
3.Используют суржик в разговорной речи	8	6	4

Таким образом 90 % опрошенных читают русскоязычную периодику и смотрят русскоязычные передачи, при этом только 45 % замечают использование украинских слов и 70 % постоянно или время от времени используют в своей речи суржик.

Выводы

1. Исторически части населения Южной и Восточной Украины было свойственно двуязычие, то есть население в равной степени понимало русский и украинский языки и заимствования из одного языка в другой происходили незаметно, не воспринимаясь как чужеродные, иноязычные.

2. Спецификой русскоязычных СМИ Мелитопольского региона является использование украинизмов (как лексических, так и синтаксических) Самыми распространёнными являются нарушения норм синтаксиса.

3.Использование украинизмов должно носить оправданный характер. Если это официально-деловой стиль конечно же использовать исковерканные конструкции не допустимы. Как правило, в таких случаях использование украинских слов должно носить иронический или негативный подтекст. Билингвизмы должны использоваться для оживления речи, что бы придать определённым темам характерные черты, обогатить стилистические возможности языка

Литература

1.Городяненко В. Г. Языковая ситуация в сфере общения и образования на Украине. // Социология. Социальность. Современность. вып. 5. ч. I. Социальная сфера: состояние и тенденции развития. — М. : Союз, 1999 — с. 42 — 44;

2.Долопчев В. Опыт словаря неправильностей в русской разговорной речи (преимущественно в Южной России). Одесса, 1886 и 1909.

3. Іжакевич Г.П. Питання рос.-укр. мовних зв'язків. — К., 1954.

УДК 267

ПОШИРЕННЯ НОВІТНІХ РЕЛІГІЙНИХ РУХІВ В МЕЛІТОПОЛЬСЬКОМУ РАЙОНІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Радченко Д., 11 клас,
Неліпа С.В., спеціаліст вищої категорії

e-mail: radden1997@mail.ru
e-mail: svnelipa@mail.ru

Костянтинівський ліцей «Ерудит», Мелітопольський район

*Розглянута мережа релігійних громад міста Мелітополя та Мелітопольського району,
які представлені як традиційними, так і новими для України конфесіями.*

Постановка проблеми. Кінець ХХ - початок ХХІ століття в релігійному житті українського народу позначився кардинальними змінами: стрімко зросла мережа релігійних організацій, збільшилася кількість віруючих. Сьогодні ми маємо підстави стверджувати про процес релігійно-національного відродження, який співпадає з державним відродженням. Розчарування в інститутах влади і низький рівень життя перетворює українців в одну з найбільш релігійних націй Європи.

Аналіз останніх досліджень. За часів незалежності стан демократичного і правового ставлення до всіх релігійних установ сприяв становленню поліконфесійності в релігійному житті України при збереженні домінування традиційної релігії – християнства.

Нами були поставлені завдання:

- Вивчити процес становлення поліконфесійності в релігійному житті України під впливом релігійного відродження за роки незалежності;
- Проаналізувати загальнодержавний процес поширення новітніх релігійних течій та організацій та його особливості в місті Мелітополі та Мелітопольському районі Запорізької області;
- Провести соціологічний вимір релігійної свідомості молоді с. Костянтинівки та визначити роль релігії, релігійної практики в житті молодих людей.

Суттєвий внесок у розуміння особливостей і тенденцій релігійного відродження, процесу поширення нових релігійних рухів вносять, зокрема, розробки Колодного А. М, Мозгового Л.І., Сидоренка О.П., Л.Филипович, Форстюк О.Д. та інших. Дослідження в області виявлення релігійної свідомості молоді проводяться як вітчизняними так і зарубіжними вченими: Рязановою Л., Гавриловою Н., Кисельовим О., К. Циганчук, А.М. Фірсовою та іншими. Проте проблема є недостатньо вивченою, зокрема на регіональному рівні.

Це питання має практичну цінність у зв'язку з духовним відродженням України. Його вивчення може бути використане при розгляді релігійно-культурних процесів на Півдні України, для проведення більш ґрунтовних досліджень з проблеми релігійності молоді, при викладанні шкільних курсів історії України та історії рідного краю, як матеріал для позакласної дослідницької роботи.

Мета статті. Дослідити релігійний рух на прикладі Мелітопольського району Запорізької області.

Основні матеріали дослідження. В Запорізькому краї широко розгалуженою є релігійна мережа. Так, за даними сайту Запорізької ОДА у Запорізькій області на сьогодні нараховується близько 1000 релігійних організацій 43 релігійних напрямів та течій. Найбільш поширеним залишається православ'я, яке складає 51,1 відсотка від загальної кількості релігійних організацій, у тому числі УПЦ (МП) – 36,6%, УПЦ КП – 11,6%, РПЦЗ – 1,4%, УАПЦ – 1%, інші – 0,5%. Протестантські організації складають близько 39% від загальної чисельності релігійних організацій, римо- і греко-католики, юдеї, мусульмани та представники нетрадиційних та новітніх релігій, у т.ч. харизматичного, неоязичницького та іншого спрямувань - останні 10%.

За даними Мелітопольської РДА в 2013 році в Мелітопольському районі Запорізької області зареєстровано 43 громадські об'єднання, утворені за релігійною ознакою. В нашому регіоні зберігається загальнодержавна тенденція переважання християнства, зокрема УПЦ Московського патріархату, мають свої громади національні меншини краю (мусульмани, юдеї, тощо). Не набула великого поширення в нашому регіоні УАПЦ, УПЦ-Київського патріархату, УГКЦ. Серед нових релігійних рухів значне місце посідають неопротестантські організації Євангельських Християн-Баптистів (10), 4 релігійні громади Свідків Єгови (в с. Костянтинівка, Вознесенка, Новобогданівка), 3 Релігійні громади апостольської християнської церкви України і християн Повного Євангелія «Слово життя» (в с. Семенівка, Кам'янське, Новобогданівка), громада адвентистів 7 дня.

За інформацією головного спеціаліста відділу культури Мелітопольської міської ради Єгорової О.І., станом на кінець 2013 року в місті Мелітополі налічується 14 релігійних конфесій, 50 релігійних громад, з них мають культові споруди 33 релігійні громади.

Більша частина релігійних громад міста належать традиційним течіям - Українській православній Церкві Московського Патріархату, УПЦ Київського патріархату, діють римокатолицька, греко-католицька церкви, 3 мусульманські громади, громада іудеїв.

У Мелітополі зареєстровані також нові для України неопротестантські громади євангельських християн-баптистів, громада адвентистів 7 дня, п'ятдесятники, євангельські християни, новоапостольська харизматична церква, неорелігійні громади Свідків Єгови, харизматична церква "Нове покоління", течії буддистського змісту, неоіндуїсти.

Отже, в місті та районі на сьогодні сформувалася широка мережа релігійних громад, яка представлена як традиційними, так і новими для України конфесіями.

В цілому релігійна ситуація на території міста постійно контролюється органами виконавчої влади, тому в цілому може характеризуватися як спокійна, контрольована і прогнозована. Щорічно розробляються та проводяться заходи, спрямовані на реалізацію державної політики щодо релігії та церкви.

У Мелітополі та районі неорелігійна мережа розвивається помірними темпами. За даними органів виконавчої влади, станом на 01.01.2014 в Мелітополі та районі зареєстровано понад 20 релігійних громад нетрадиційного вірування. Оскільки, відповідно до законодавства, релігійні громади, які підпорядковані тому чи іншому релігійному центру, можуть діяти на законних правах без реєстрації, офіційний перелік не є вичерпним.

Релігійні об'єднання нетрадиційного спрямування нашого краю включають, в першу чергу, громади неохристиянського, харизматичного напрямів, які є найчисленнішими. Це нові для України неопротестантські громади євангельських християн-баптистів, громада адвентистів 7 дня, п'ятдесятники, євангельські християни, новоапостольська харизматична церква, неорелігійні громади Свідків Єгови, харизматична церква "Нове покоління", Менш поширені об'єднання ортодоксального напрямку - течії буддистського змісту (Громада буддистів Карма Ч'є Лінг Центрів школи Карма Каг'ю алмазного шляху Тібетського Буддизму і Буддиська релігійна громада «Буддхадхарма») та неоіндуїсти (Релігійна громада свідомості Крішні).

Неопротестантські організації, як правило, мають іноземне походження та міцні зв'язки зі своїми закордонними центрами, зокрема, отримують пожертви.

Неохристиянські церкви часто засновані колишніми протестантами, вони поєднують людей різних соціальних станів, статі, віку, національностей, професій, із різними і водночас схожими проблемами, потребами й інтересами. Тому їх діяльність різноманітна. Церкви мають окремі групи. Окрім недільної школи для дітей, створюються групи для роботи з підлітками, молоддю, зокрема студентською, групи для роботи з жінками, чоловіками, розлученими, вдовами, самотніми. Є також групи за інтересами: для лікарів, художників, архітекторів, спортсменів, юристів, бізнесменів тощо. Церкви регулярно надають благодійну допомогу дітям-сиротам, багатодітним сім'ям, безпритульним, пенсіонерам-інвалідам тощо, особливу увагу звертають на людей, залежних від алкоголю та наркотиків, проводячи серед них спеціальні служіння, тобто словом Божим повертаючи їх до нормального життя. Кінцева мета та-

кої допомоги — наповнити буття цих людей реальним сенсом, миром і радістю, водночас звільнивши їх від згубної залежності.

Прикладом харизматичного об'єднання в Мелітопольському районі є неохристиянська церква "Нове покоління". Історія розвитку цього релігійного об'єднання нашого міста є дуже цікавою, вона представлена на сайті релігійної громади.

Найбільш поширеними релігійними громадами - представниками неохристиянських неопротестантських об'єднань Євангельських християн в Мелітополі та районі є громади «Слово життя» та «Благодать».

Висновки. Розглянувши процес релігійного відродження і поширення новітніх релігійних течій та рухів в м. Мелітополі та Мелітопольському районі Запорізької області ми зробили такі висновки.

Джерельна база по релігійному життю в Україні та місцевий матеріал, залучений в ході проведеного дослідження, проведене соціологічне опитування дозволяють певною мірою вирішити завдання, сформульовані у роботі. Здобувши незалежність, українська держава стала на шлях цивілізованих відносин із церквою, який сприяв становленню поліконфесійності в релігійному житті України при збереженні домінування християнства.

За часи незалежності в регіонах дійсно відбувається процес релігійного відродження, про що свідчить передусім зростання числа віруючих, кількості релігійних організацій, їхньої активності, розширення спектра конфесійного розмаїття.

Нові релігії в Україні - феномен, який чекає свого ґрунтовного вивчення. Вони ще не виявили себе повною мірою, адже мають зовсім дитячий вік свого існування. Багато з них перебувають у стані формування. Тому незавершеність процесу передбачає його постійне вивчення. Проте слід пам'ятати, що більше не завжди краще, можливо повернення до основ християнства стане новою сторінкою в розвитку релігійного життя в Україні. Суспільство вчиться бути толерантним, хоча, ще зарано говорити про те, що відлуння радянської нетерпимості до «інаковіруючих» зовсім подолано.

Список використаних джерел

1. Конституція України. – К.: Преса, 1996. -16с.
2. Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" - [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Владиченко Л. Облік і динаміка розвитку релігійної мережі України 29 03 2011. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.religion.in.ua/-main/analitica/8960-analizuuychi-tablici-oblik-i-dinamika-rozvitku-religijnoyi-merezhi-ukrayini.html>
4. База даних «Європейського Соціального Дослідження» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт «Європейського Соціального Дослідження». – Режим доступу: <http://ess.nsd.uib.no/>
5. Державна статистика релігій в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://old.risu.org.ua/ukr/resources/statistics/>
6. Українська православна церква [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archiv.orthodox.org.ua/>
7. Релігійно-інформаційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/>
8. Релігієзнавство. Бібліотека он-лайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/books/164.html>
9. Сайт церкви "НОВОЕ ПОКОЛЕНИЕ" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ng.org.ua/>
10. Сайт церкви "БЛАГОДАТЬ" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gracemelitopol.org>
11. Сайт церкви "СЛОВО ЖИЗНИ" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wol.com.ua/aboutus.html>

УДК 371.3

ІСТОРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЕКТІ КОРПУСУ МИРУ США В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ

Захаров М.О., 11 клас,

Коваленко Л.В., спеціаліст вищої категорії,

Гаврилюк В.Л., спеціаліст вищої категорії

Неліпа С.В., спеціаліст вищої категорії

E-mail: koohs2@mail.ru

Костянтинівський ліцей «Ерудит», Мелітопольський район

Розглянута робота волонтерів Корпусу Миру США у школах Мелітопольського району Запорізької області у рамках Проекту молодіжного розвитку. Вплив роботи волонтерів Корпусу Миру на розвиток в сфері освіти та виховання учнів Мелітопольського району.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження обумовлюється різноманітністю напрямів, форм та методів волонтерської діяльності відкриває широкі перспективи для активізації духовного, інтелектуального та культурного потенціалу, що детермінує розвиток людини і суспільства як сьогодні, так і майбутнього.

Волонтерська діяльність є основою побудови та розвитку громадянського суспільства. Вона втілює в себе найшляхетніші прагнення людства – прагнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх людей.

Активізувалася участь шкіл Мелітопольського району в проекті Корпусу Миру США в Україні в рамках Проекту молодіжного розвитку. Волонтери-добровольці із США навчають молодь здорового способу життя та готують до світу професії, а також допомагають організувати змістовне дозвілля та позакласну роботу.

Мета роботи: дослідити історію співпраці України з Корпусом Миру США в рамках Проекту молодіжного розвитку, здійснити аналіз процесу участі Мелітопольського району в Проекті і визначити його вплив на розвиток освіти району.

Основні матеріали дослідження. Практичне значення питання роботи зумовлено тим, що результати дослідження можуть бути використані керівниками волонтерських рухів, волонтерами, соціальними педагогами, також в позакласній та позашкільній роботі.

Один із проектів Корпусу Миру торкається питань освіти. На теперішній час українська система освіти перебуває у стані змін, але ще не всі навчальні заклади позбавилися принципів старої системи, яка вимагала пасивності, беззаперечну ретельність та не давала права вибору. За словами начальника відділу освіти Мелітопольської районної державної адміністрації

Безбородих Тетяни Миколаївни, заклади освіти нашого району, прагнуть до перетворень, впроваджують, нову в нашій державі освітню концепцію, базовою основою якої є принципи вільного творчого навчання. В процесі впровадження цих нових ідей заклади Мелітопольського району знайшли важливим скористатися досвідом і підтримкою добровольців Корпусу Миру. Їх основна діяльність полягає у викладанні англійської мови. Але разом з цим, вони допомагають розширити комунікативну компетенцію учнів, розкрити їх творчий потенціал та навчити критичному мисленню.

Слід відмітити, що у нашому районі уже протягом 7 років працюють добровольці Корпусу Миру США в Україні. В 2007 році було підписано угоду про співпрацю між двома навчальними закладами Мелітопольського району: Костянтинівською НВО №1 «Таврія» та Мирненською ЗШ I – III ступенів. У 2010 році було укладено угоди з трьома навчальними закладами, до Костянтинівської НВО №1 «Таврія» та Мирненської ЗШ I – III ступенів долучився і Костянтинівський ліцей «Ерудит», а у 2013 році і Костянтинівська спеціалізована різнопрофільна школа I – III ступенів «Прометей» з пвп. Можна сказати, що така співпраця відбилася важливою сторінкою в історії не тільки цих шкіл, але й цілого району.

Добровольці – Алекс Марія Едвардс, Рейчел Глас, Джесіка Холлом, Лора Шаат, Крістофер Макдоуф, Вільям Торп, Челсі Вайтгерст, Сара Фініган (Додаток В) з різним досвідом і з різними знаннями та навичками, ці молоді люди тільки закінчили університет та не мають багато практичного досвіду, проте відрізняються творчим підходом до вирішення проблем та надзвичайною енергією. Всіх волонтерів поєднує те, що вони хочуть зробити щось корисне для України і українців у будь-який спосіб. Зазвичай, це оптимісти та позитивно налаштовані люди.

2007 рік – став роком початку роботи в Мелітопольському районі волонтерів Корпусу Миру США в Україні. В навчальних закладах, Костянтинівського НВО №1 «Таврія» та Мирненської ЗШ ІІІ ступенів,напередодні приїзду волонтерів відбулися зустрічі адміністрацій шкіл, вчителів англійської мови з представником Корпусу Миру Олегом Смітчуком, який є менеджером проекту «Викладання англійської мови як іноземної» Корпусу Миру США в Україні. В даних навчальних закладах було вибрано партнерів волонтерів Монахову Л.А. НВО №1 «Таврія» (вчитель англійської мови) та Беляєву В.В. (вчитель англійської мови) Мирненської ЗШІІІ ступенів.

Довгоочікувана зустріч відбулася 12 листопада 2007 році в Костянтинівському НВО №1 «Таврія» та Мирненській ЗШ ІІІ ступенів. Учнівський та вчительський колективи шкіл щиро вітали міс Алекс Марію Едвардс та міс Рейчел Глас. Волонтери-добровольці працювали в школах протягом 2 років, допомагаючи не тільки учням, але і всім охочим удосконалити свої знання с англійської мови, розширити знання з історії та культури американського народу.

Хоча термін перебування в Україні і не такий тривалий, але за цей час волонтери зробили значний внесок у розвиток освіти нашого району.

У 2008 році у співпраці вчителів англійської мови та волонтером США Алекс Марії Едвардс був розроблений проект «Вивчення англійської мови» та виграно грант. Завдяки цьому гранту гімназія придбала комп'ютер, телевізор, DVD, 2 магнітофона, сканер, принтер, дошку, плакати, методичну літературу. Був створений «Ресурсний центр», який дає можливість гімназістам удосконалити свої знання, уміння і навички у вивченні англійської мови та приймати участь у районних та обласних олімпіадах та в науково- дослідницьких роботах МАН (Додаток Д).

В 2011 році в співпраці вчителів фізкультури та вчителів англійської мови Костянтинівського НВО №1 «Таврія» та волонтера з Корпусу Миру. Джесікою Холлом був розроблений проект за здоровий спосіб життя та виграно грант на суму 30000 гривень від організації «Сороптоніст». Завдяки гранту гімназія придбала спортивне обладнання, м'ячі, сітки, мати, спортивну форму, тенісні столи, тренажери, туристичне обладнання. Це дає можливість гімназістам приймати участь у спортивному житті Мелітопольського району і займати призові місця в обласних та районних змаганнях.

В 2010 – 2012 роках в Костянтинівському ліцеї «Ерудит» працювала волонтер з Корпусу Миру Лора Шаатт.

У співпраці вчителів англійської мови, вчителя історії та Лорою Шаатт був розроблений проект «Проблема торгівлі людьми в Україні і в світі» та виграно міні-грант на 800 гривень. Завдяки отриманому гранту, 2 грудня 2011 в Костянтинівському ліцеї «Ерудит» відбувся районний семінар-тренінг вчителів правознавства (Додаток Ж). Мета семінару полягала у вирішенні проблем насильства та захисту прав жінок в Україні, сприянню утвердженню ненасильницької ідеології в територіальних громадах та в Українському суспільстві в цілому. На форумі були присутні найкращі правознавці району: вчителі правознавства та учні-знавці права шкіл Мелітопольського району, представник Міжнародної служби міграції в Запорізькій області Заїкіна Н.В. Крім того на семінарі була представлена команда волонтерів ліцею.

В співпраці вчителів англійської мови та волонтера Лори Шаатт був розроблений і реалізований проект «Шкільне радіо». Проект спрямований на розвиток лідерських якостей, свободи слова, гендерної рівності.

В літку 2013 року в Костянтинівській спеціалізованій різнопрофільній школі I – III ступенів «Прометей» з ПВП для учнів 10 – 11 класів трьох шкіл нашого села був організований літній табір «Вільний удар» волонтером Корпусу Миру Сарою Фініган. Метою даного проекту було навчання молоді здорового способу життя (Додаток 3).

Висновки.

1. Волонтерська діяльність широко поширена в усіх країнах світу. Причому праця волонтерів з кожним роком стає все більш значущим ресурсом світового розвитку.

2. Волонтерський рух є по суті частиною кожної цивілізації та будь-якого суспільства. У загальному розумінні – це той внесок, який робиться людьми на засадах добровільницької діяльності, без матеріального заохочення, для добробуту і процвітання суспільства. Ця діяльність може набувати різних форм. Кожна людина, яка живе в суспільстві, намагається зайняти в ньому певне місце, свідомо керуючись тими вимогами, які суспільство висуває до кожного з його членів. Волонтерська діяльність дає людині можливість само реалізувати себе, вдосконалити індивідуальні якості та властивості особистості, відкрити внутрішні резерви людини. В основі волонтерства лежить розуміння себе та впевненість в своїх силах.

3. Зроблено спробу простежити за різними механізмами залучення людей до волонтерської діяльності залежно від первинних мотивів включення в неї. Від знання та розуміння мотивів волонтерської діяльності залежить ефективність роботи добровільних помічників. Знаючи, чому людина прагне допомогти іншим людям, можна передбачити та попередити випадки, коли мотиви можуть викликати певні ускладнення.

4. Успіх волонтерської діяльності полягає у створенні оптимальних можливостей для кожного учасника, втіленні якомога більших мотиваційних потреб. Людям, які керують волонтерськими програмами, потрібно пам'ятати про велику відповідальність, яку вони несуть. Тому кожен керівник волонтерської програми повинен знати принципи роботи з волонтерами, вміти правильно організувати їх діяльність і підвищувати рівень ефективності волонтерської роботи.

5. Реалізацію Проекту Корпусу Миру США в Україні розпочато у травні 1992 року, Мелітопольський район долучився до Проекту в грудні 2007 року.

6. За цей період в Мелітопольському районі працювало 4 вчителя-волонтера із США, які дали змогу учням розширити свої знання англійської мови, історії та культури США.

7. Співпраця вчителів-добровольців із США та вчителями Мелітопольського району стає традицією та сприяє кращому порозумінню між педагогами та сприяє здійсненню змін у системі освіти.

Список використаних джерел

1. Бодренкова Г. І. Добровольчество / Г. І. Бодренкова // Соціальна робота. - 2006. № 1. - С. 52-56.
2. Василенко К. Волонтер - це стан душі // Волонтер//2001, № 10. – С. 5-7.
3. Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху / О.В. Безпалько, Н.В. Заверіко, І.Д. Зверева, Н.В. Зімовець ін. - К.: ВГЦ «Волонтер», 2001.
4. Посольство Сполучених Штатів Америки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrainian.ukraine.usembassy.gov>
5. Волонтер [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Урядовий портал [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>
7. Укр-Інформ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/>

ПРО ЕВРИСТИЧНИЙ СЕНС ПОНЯТТЯ «РІЧ-У-СОБІ» В ТЕОРІЇ ПІЗНАННЯ І.КАНТА

Пучкова А.Л., 2 курс,
Дударєва М.О., к.ф.н., доцент

E-mail: misso261992@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний університет

*У статті проаналізовано важливість розуміння евристичного сенсу поняття
"річ-у-собі" в теорії пізнання І.Канта, викладене в "Критиці чистого розуму".*

Постановка проблеми. Важливо зрозуміти агностичне і суб'єктивістське положення: існують абсолютно непізнанні "речі-у-собі" і пізнавані, але невід'ємні від людини, від процесу пізнання явища.

Аналіз останніх досліджень. Є дослідження поглядів І.Канта на достовірність наукового знання і пізнавальні здібності людини.

- розглянути проблеми пізнання і дороги здобуття знання, викладені І.Кантом в «Критиці чистого розуму»;

- визначити поняття «річ-у-собі», яке Кант поклав в основу свого агностицизму, тобто кінцевій непізнаваності об'єктивної реальності.

Матеріали дослідження. І.Кант (1724-1804) - один з найвидатніших мислителів XVIII ст.. Він часто розглядається як найбільший філософ після Платона і Аристотеля. З часів Аристотеля і аж до Канта вся попередня філософія відносила категорії виключно до області онтології-вивченню про суще. Кант вперше помістив їх у мислення, завдяки чому заклав основи принципово нової логіки, що показує з чого і як створюються поняття предметів. Перемістивши категорії в мислення, він тим самим з'єднав онтологію і логіку в єдину науку."Саме Кант (а не Гегель, як часто думають і говорять) став розуміти логіку перш за все як систематичний виклад категорій, загальних і необхідних понять, що характеризують об'єкт взагалі, тих самих понять, які за традицією вважалися монопольним предметом дослідження метафізики [1].

На цю частину нововведень Канта зазвичай не звертає уваги. Але саме тут він вніс головний вклад до розвитку методологічних основ філософії. У з'єднанні логіки з онтологією полягає дійсна суть виробленого ним перевороту у філософії. Його логіка мислення за допомогою категорій заклала новий принцип загальної систематизації понять. При цьому Кант пішов в іншу крайність, додав категоріям суто суб'єктивний характер, що зокрема, привело його до знаменитої «річ-у-собі» [2].

І.Кант опублікував книгу "Критика чистого розуму" (Kritikder reinen Vernunft). Тут їм було введено поняття "das Ding an Sich" яке зазвичай переводиться на українську мову як «річ-у-собі».[2]

Це поняття у І.Канта означає, що речі існують самі по собі "в собі", на відміну від того, як вони являються для людини в процесі пізнання. І.Кант вважав "речі-у-собі" непізнаними. Він писав: "Знання відноситься тільки к явищам, а "річ-у-собі" залишається непізнаною нами [3, с.113-114].

Для того щоб щось пізнати, треба спочатку це щось помислити, скласти про нього загальне представлення, уявно сконструювати його. В процесі уявного конструювати важливу роль грає уява. Отже, наука не стільки відкриває закони природи, скільки пропонує їх природі, про що Кант висловлюється недвозначно:" Розум не черпає свої закони (ап'юрі) з природи, а пропонує їх їй". З точки зору Канта, людина за допомогою науки організує світ, упорядковує його. Якщо прийняти до уваги цю ідею мислителя, те доведеться визнати, що його концепція затверджує науку в якості засобу панування людини над природою - господства, поки ще теоретичного. Проте, теоретичне оволодіння природою є передумова і перший крок

до практично-технічного панування над нею. У світлі цієї перспективи цілком з'ясовне прагнення Канта обмежити науку пізнанням явища, а не "речей-самих-по-собі". З його точки зору розсудливе наукове пізнання не в змозі досягнути суті речей, оскільки для цього було б необхідно подумки охопити світ в цілому [1].

Але наука вирізує лише окремі ділянки світового цілого, вичленяє в якості об'єкту пізнання окремі аспекти реальності. Отже, Кант в "Критиці чистого розуму" зазвичай називає "річчю" на мові звичної для нас онтології є швидше предметом етики. Цю річ не можна розуміти як "щось самостійне суще в просторі-часу". У такій метафізиці все складається і все стоїть на своїх місцях окрім...самій речі. Тобто "річ-у-собі" є чистий ноумен, який не може стати предметом за визначенням. А таких речей трохи. І в першу чергу це Бог, душа, свобода, і ніякий процес пізнання для цих речей не перетвориться на процес привласнення. Кант принципово розрізняє предмети інтересу чистого розуму від предметів можливого досвіду, в пізнанні яких він так само зацікавлений, але які зовсім не є предметами його виняткового інтересу, справжніх "речей-у-собі": мир, душа, свобода і Бог [1].

Справа не в тому, що Бог, безсмертя і свобода недосяжні або навіть неможливі в принципі (непізнаваність є онтологічна особливість цих предметів), а в тому, що і прагнення до пізнання цих речей і одночасна неможливість його є принцип антропологічний. Так влаштовані не самі речі, а людський розум, і у такого пристрою є мета, що означає незалежно від змісту цієї мети, що розум є орган моральний, а не (тільки) що пізнає. Самопізнання при такому стані речей стає завданням морального порядку - ось головний висновок кантівської гносеології. Таким чином, ми від критики здатності пізнання перейшли в сферу онтології. Якщо критика чистого розуму рухалася "уздовж природи (розглядала, як "влаштований" досвід, а також розум і розум і як продовження природи, і як освіту, що мають власну природу), то критика (трансцендентальний аналіз) здатності пізнання встає "упоперек" природи і ставить питання про її доцільність [1].

Адже досі "річ-у-собі", розглядалася виключно в тому вигляді, в якому вона виступає в процесі пізнання. Але "річ-у-собі", як вже було показано, є першооснова всякої думки, тому вона має онтологічний статус. І тут "річ-у-собі" є просто символ, що означає трансцендентну реальність. Що ж ми можемо сказати про цю реальність? Тільки то що, вона існує. Усі інші висловлювання будуть апофатическими (тобто, "Річ-у-собі" не є що-небудь з сущого). У цьому сенсі "річ-у-собі" у Канта є справжнє буття, або явище існують тільки в акті свідомості [2].

Висновок: Відкидаючи догматично прийом пізнання, Кант вважав, що замість нього треба узяти за основу інший - метод критичного філософствування, що полягає в дослідженні прийомів самого розуму, в розчленуванні загальної людської здатності пізнання і в дослідженні того, як далеко можуть тягнутися його межі. Кант розрізняв сприймані людиною явища речей і речі, як вони існують самі по собі. Ми пізнаємо світ не таким, який є насправді, а тільки так, як він нам являється. Нашому знанню доступні тільки явища речей (феномени), що становлять зміст нашого досвіду: світ пізнається нами тільки у своїх явлених формах. В результаті дії "речей-у-собі" на органи чуття виникає хаос відчуттів. Ми приводимо цей хаос в єдність і порядок силами нашого розуму. Те, що ми вважаємо законами природи, насправді є зв'язок, що вноситься розумом у світ явищ, тобто наш розум пропонує закони природі.

Список використаних джерел.

1. Іммануїл Кант. Критика чистого розуму. С-Пб.: Тайм-аут, 1993 р. (Переклад Н. О. Лоського, за виданням: С-Пб, 1907 р.)
2. Непізнання "річ в собі" по І.Канту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vikent.ru/enc/1632/> К.С.Бакрадзе. Проблема діалектики у німецькому ідеалізмі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vikent.ru>
3. Шаповалів В. Ф., Філософія науки і техніки: про сенс науки і техніки і про глобальні загрози науково-технічної епохи, М., "Фаир-прес", 2004 р., с.113-114.

УДК 316

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Гасько В., 2 курс,

Губенко В.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: gasko_vika@mail.ru

e-mail: akivvikas@mail.ru

Стаття розкриває зміст понять «демографічні процеси» та «демографічна політика». Також розглянуті основні напрямки демографічної політики України. Проаналізовані данні державної служби статистики України на прикладі Запорізької області.

Постановка проблеми. Основною демографічною проблемою в Україні є депопуляція населення. Якщо у 1991 р. Україна мала одну з найбільших серед країн Європи чисельність населення – майже 52 млн. осіб, то на початок 2012 р. ця цифра склала 45,6 млн. осіб. Це можна пояснити низкою загрозливих тенденцій, притаманних сучасній демографічній ситуації в Україні, серед яких падіння рівня народжуваності, втрата традицій багатодітності, інтенсифікація рівня смертності, зменшення кількості шлюбів, старіння населення, інтенсифікація трудової еміграції працездатного населення країни тощо.

В умовах демографічної кризи напрямки державної політики набувають особливого значення. Державне регулювання демографічного розвитку соціально орієнтованого суспільства досягається в процесі поступового перетворення і вдосконалення всіх видів соціальних відносин, видів і форм життєдіяльності населення, на яке повинна бути спрямована соціально-економічна політика. Тому демографічна політика має розглядатися не тільки як складова частина, але і як стратегічна орієнтація соціально-економічного регулювання. При цьому завдання в галузі демографічного розвитку повинні вирішуватися за допомогою зусиль всіх видів соціальної політики (в галузі праці і заробітної плати, зайнятості, освіти та професійного навчання, охорони здоров'я, соціального забезпечення тощо).

Аналіз останніх досліджень. Питання формування та реалізації демографічної політики є предметом аналізу таких вчених, як В. Борисова, В. Васильченка, О. Грішнкової, А. Гриненко, Е. Лібанової, С. Мокієнка, О. Осауленка, В. Піскунова, П. Шевчук, Л. Чепелевської та ін.

Метою статті є розкриття змісту понять «демографічні процеси» та «демографічна політика», характеристика головних напрямків демографічної політики України, аналіз даних державної служби статистики України щодо Запорізької області.

Виклад основного матеріалу. Демографічна політика являє собою систему загально-визнаних на рівні управління ідей, концептуально необхідних засобів, за допомогою яких держава та її соціальні інститути, дотримуючись принципів, що відповідають конкретно-історичним умовам, припускають досягнення встановлених якісних і кількісних цілей як демографічного розвитку, так і цілей соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Сукупність демографічних процесів – це одна із підсистем суспільства, і її розвиток підпорядкований інтересам і цілям усієї системи. З цієї точки зору демографічний розвиток країни чи будь-якого її регіону треба розглядати як фактор соціального розвитку, а населення – як кінцеву мету всієї соціальної політики.

Правильно побудована демографічна політика – це комплекс заходів, спрямованих на створення стійких у часі кількісних і якісних параметрів відновлення населення, що відповідають довгостроковим інтересам суспільства, побудову сприятливих умов для найбільш повного розвитку всіх сутнісних сил людини і максимальної реалізації її творчого потенціалу [1, с. 117].

В загальному вигляді, головними напрямками демографічної політики держави є стимулювання народження визначеного числа дітей, укріплення сім'ї і сімейних відносин, зниження захворювань і смертності, призупинення депопуляції і безсистемної міграції, створен-

ня умов для формування ефективної структури населення і трудових ресурсів, зниження рівня безробіття [5].

Ми спробуємо проаналізувати зміни демографічної ситуації щодо головних напрямків демографічної політики в Запорізькій області станом на 2003 та 2013 роки.

В Запорізькій області станом на 1 грудня 2003 року було зареєстровано 1893982 осіб, з них 1435223 – міське населення, 458759 – сільське населення. За рік народилося 15301 осіб, померло – 31088 осіб (з них 195 – кількість померлих дітей у віці до 1 року). Таким чином природній приріст в Запорізькій області в 2003 році був від'ємним і становив – 15787 осіб [5]. В порівнянні з 2013 роком, спостерігається збільшення кількості народжених і зменшення кількості померлих, у тому числі і померлих у віці до 1 року. А отже зменшився і природній приріст, він становив -8364 осіб.

Таблиця 1 – Абсолютні дані чисельності народжених і померлих, природного приросту, кількості зареєстрованих шлюбів та розлучень станом на 2003 та 2013 р. в Запорізькій обл.і [5]

Рік	Населення	Народжені	Померлі	Природний приріст	Кількість померлих у віці до 1 року	Шлюби	Розлучення
2003	1893982	15301	31088	-15787	195	15050	7799
2013	1776958	18134	26498	-8364	149	4678	3888

Стосовно шлюбів та розлучень, то позитивна динаміка спостерігається лише щодо розлучень, вони зменшились майже на половину. Але якщо прийняти до уваги те, що кількість шлюбів теж зменшилась (майже в 3 рази), то позитивною динамікою розлучень можна знехтувати.

Згідно даних Державної служби статистики України, стосовно міграційного стану в Запорізькій області можна зробити наступні висновки: у межах України число прибулих та вибулих в 2013 році зменшився, порівняно з 2003 роком. І приріст населення в такому разі став від'ємним (у 2013 році приріст - 1916 осіб), а у 2003 році він був позитивним (32 особи).

Стосовно зовнішньої міграції, то тут ситуація інша. Число прибулих майже не змінилось. А число вибулих зменшилось в тричі. Таким чином, якщо в 2003 році приріст був від'ємним (-961 осіб), то в 2013 році він став позитивним (870 осіб).

Таблиця 2 - Абсолютні дані кількості прибулих, вибулих, міграційного приросту з внутрішньої та зовнішньої міграції станом на 2003 та 2013 роки в Запорізькій області [5]

Рік	У межах України			Зовнішня міграція		
	Число прибулих	Число вибулих	приріст	Число прибулих	Число вибулих	приріст
2003	26410	26378	32	1773	2734	-961
2013	20655	22571	-1916	1780	910	870

Основним офіційним документом, що визначає позиції нашої держави з проблеми демографічного розвитку, є Стратегія демографічного розвитку в період до 2015 р., затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 879. Метою Стратегії є поліпшення якісних характеристик рівня життя населення та гармонізація процесів його відтворення на основі відродження духовності української нації та національних традицій, відновлення сімейних цінностей, забезпечення морального здоров'я сім'ї, виховання свідомого батьківства та запобігання соціальному сирітству [7].

Демографічна політика повинна бути підпорядкована стратегічній меті демографічного розвитку, яка має відповідати інтересам національної та демографічної безпеки України, її новим геополітичним реаліям, піднесенню її соціально-економічного, екологічного і культурного розвитку, з урахуванням національних цінностей і пріоритетів, з одного боку, і міжнародним нормам – з іншого. Отже, стратегічною метою має стати максимальне просування демографічного розвитку шляхом поліпшення умов відтворення населення все більш високої

якості, мобілізуючи для цього всі види громадського життя країни з метою поступової стабілізації, а потім і зростання чисельності населення. Для цього найближчим часом важливо створити умови для відтворення населення, близькі до тих, які є в розвинених країнах: невисока, свідомо регульована народжуваність, що забезпечує близький до простого режим відтворення; низька смертність і постійно зростаюча тривалість життя. В області міграції необхідно підвищити масштаби, інтенсивність, ступінь керованості міграційних переміщень на основі реалізації відповідних законодавчих та інших нормативних актів, а також економічних стимулів. Важливо забезпечити, виходячи із загальнонаціональних інтересів, раціональний розподіл внутрішніх і зовнішніх міграційних потоків таким чином, щоб вони сприяли скороченню депопуляції, а потім стабілізації (зростання) чисельності населення України

Для досягнення стратегічної мети демографічного розвитку його першочерговими завданнями повинні стати:

- стабілізація народжуваності та доведення її в довгостроковій перспективі до рівня, що забезпечує простий режим демографічного відтворення;
- поліпшення здоров'я населення, скорочення смертності та збільшення середньої тривалості життя;
- зміцнення інституту сім'ї, шлюбно-сімейних відносин і поліпшення умов життєдіяльності;
- вдосконалення регулювання міграційних процесів.

Висновок. Реалізація демографічної політики потребує чіткого визначення напрямків її реалізації у сферах підвищення народжуваності і укріплення сім'ї, укріплення здоров'я, збільшення тривалості життя та скорочення смертності, регулювання міграційних процесів. Вплив держави на об'єкти демографічної політики може здійснюватися за допомогою економічного, правового та інформаційно-психологічного механізмів державного управління. Напрямок подальших досліджень повинно стати вивчення найкращого міжнародного досвіду формування і реалізації демографічної політики з метою застосування його елементів в Україні та в Запорізькій області, зокрема.

Список використаних джерел.

1. Борисов В. А. Демографія / В.А. Борисов. - М. : Издательский дом NOTABENE, 2001. - 272 с.
2. Васильченко В. С. Управління трудовим потенціалом: [Навч. посіб.] / В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб. - К. : КНЕУ, 2005. - 403 с.
3. Гавриленко О. П. Екогеографія України / О.П. Гавриленко. - К. : Знання, 2008. - 646 с.
4. Герасимчук А. А. Соціологія / А.А. Герасимчук, Ю.І. Палеха, О.М. Шиян. - К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. - 246 с.
5. Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Смирнова О. М. Фінансовий механізм реалізації демографічної політики/ О.М. Смирнова // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). - 2009. - №4(47). - С. 62-67.
7. Стратегія демографічного розвитку в період до 2015 р., затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 879 // Офіційний вісник України. - 2006 р. - № 26. - С. 161.

УДК [316.77:070:004.738.5] – 053.6

СПЕЦИФІКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ МОЛОДДЮ ЗМІ

Деміденко С., 2 курс,

Губенко В.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: demidenkoS@yandex.ua

e-mail: akivvikas@mail.ru

Стаття присвячена аналізу динаміки використання телебачення, радіо, друкованої преси молоддю, в тому числі для отримання інформації про політичну ситуацію та поточні події.

Постановка проблеми. ЗМІ майже завжди виконували функцію вторинної соціалізації у світі, що стрімко змінювався. Саме ЗМІ забезпечували функцію трансляції інформації, що надавала відчуття єдності людям у національних масштабах. Поява нових видів ЗМІ щоразу спричиняла перерозподіл впливу серед уже існуючих.

Аналіз останніх досліджень. Останнім часом зацікавлення гендерними стереотипами посилилось через його теоретичне та практичне значення. Особливо важливо це стало для двох сфер: сімейні відносини та працевлаштування. Вивченням гендерних стереотипів займалися такі провідні науковці, А. Шерріффс, Е. Маккобі, С. Шермана, К. Гуїчі, О'Лірі, та ін. У вітчизняній науці ця тематика представлена працями таких дослідників, як А. Бова, Т. Бурейчак, О. Білкова, Н. Грицяк, І. Головащенко, П. Горностаї, Н. Лавриненко, Т. Мельник, Т. Надвичина, С. Оксамитна, А. Фурман та ін.

Метою статті є аналіз дослідження змін у впливі телебачення, радіо, друкованої преси та Інтернету на молодь. Також розглянемо, як молодь використовує різні ЗМІ для отримання політичної та суспільно значимої інформації.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу динаміки використання телебачення, радіо, друкованої преси та Інтернету молоддю будемо використовувати результати дослідження – European Social Survey (ESS) [1]. Чотири його хвилі проходили в Україні. Для наочності динаміки ми обмежилися аналізом даних двох хвиль: 2004-2005 та 2010-2011 років.

Порівняємо показники 2011 року з показниками 2005-го згідно даних ESS. Як бачимо, зросла частка тих, хто взагалі не дивиться ТБ у звичайний будній день (з 3,2 до 9,6 %). Також молодь почала менше дивитися телебачення: частка тих, хто дивився ТБ більше 3 годин зменшилась з 33,6% до 13,5%, «від 2,5 до 3 годин» – з 16,3% до 10,8%. Отже, можна зробити висновок, що серед молоді в 2011 році, порівняно з 2005 роком, збільшилась кількість тих, хто мало дивиться або взагалі не дивиться телевізор, і зменшилось кількість тих, хто дивиться телевізор від півтори години на день і більше.

Таблиця 1 - Розподіл відповідей на запитання «Скільки всього часу Ви проводите біля телевізора у звичайний будній день?» станом на 2005 та 2011 рік

Рік, N	Не дивлюсь телевізор	Менше ніж 0,5 год.	Від 0,5 до 1 год.	Від 1 до 1,5 год.	Від 1,5 до 2 год.	Від 2 до 2,5 год.	Від 2,5 до 3 год.	Понад 3 год.
2005 N=375	3,2 %	5,6 %	8,8 %	6,9 %	17,9 %	7,7 %	16,3 %	33,6 %
2011 N=333	9,6 %	9,9 %	12,6 %	15,3 %	17,4 %	10,8 %	10,8 %	13,5 %

Що стосується читання газет, то серед молоді спостерігається теж збільшення тих, хто зовсім не читає газети (з 38,9 % до 55,1 %). Також зменшилась і кількість тих, хто приділяє цьому менше, ніж півгодини (з 31,9 % до 27,1 %). І майже ніхто із молоді не читає газети більше двох годин на день.

Таблиця 2 - Розподіл відповідей на запитання «Скільки всього часу Ви витрачаєте на читання газет у звичайний будній день?» станом на 2005 та 2011 рік

Рік, N	Не читаю газет	Менше ніж 0,5 год.	Від 0,5 до 1 год.	Від 1 до 1,5 год.	Від 1,5 до 2 год.	Від 2 до 2,5 год.	Від 2,5 до 3 год.	Понад 3 год.
2005 N=375	38,9 %	31,9 %	20,6 %	5,6 %	2,1 %	0,5%	-	0,3
2011 N=333	55,1 %	27,1 %	14,6 %	1,8 %	1,5 %	-	-	-

Порівнюючи рівень використання радіо у 2005 та 2011 роках бачимо, як значно збільшився рівень тих, хто взагалі не користується цим видом ЗМІ. Також можна спостерігати і зменшення кількості тих, хто слухає радіо більше півтори години на день. А кількість тих, хто слухає радіо понад три години взагалі зменшилась на половину – з 20,6 % до 11,8 %

Таблиця 3 – Розподіл відповідей на запитання «Скільки всього часу в середньому в будній день Ви звичайно слухаєте радіо?» станом на 2005 та 2011 рік

Рік, N	Не слухаю радіо	Менше ніж 0,5 год.	Від 0,5 до 1 год.	Від 1 до 1,5 год.	Від 1,5 до 2 год.	Від 2 до 2,5 год.	Від 2,5 до 3 год.	Понад 3 год.
2005 N=375	32,8 %	13 %	9,5 %	7 %	8,7 %	4,6%	3,8 %	20,6 %
2011 N=333	48,2 %	12,7 %	10,3 %	7,3 %	6,7 %	2,4 %	0,6 %	11,8 %

Таблиця 3 - Розподіл відповідей на запитання «А скільки з цього часу у звичайний будній день Ви витрачаєте, щоб дізнатися про політику та поточні події?» станом 2011 рік (опитували людей у віці 15 – 29 років)

ЗМІ (N)	Ніскільки	Менше ніж 0,5 год.	Від 0,5 до 1 год.	Від 1 до 1,5 год.	Від 1,5 до 2 год.	Від 2 до 2,5 год.	Від 2,5 до 3 год.	Понад 3 год.
ТБ, (N=300)	21,3 %	46,0 %	25,3 %	3,3 %	2,3 %	0,3 %	-	1,3%
Газети (N=151)	30,5 %	60,3 %	5,3 %	2,6 %	0,7 %	0,7 %	-	-
Радіо (N=174)	36,2 %	41,4 %	16,7 %	1,1 %	2,3 %	-	1,7 %	0,6 %

21,3 % молодих людей зовсім не дивляться програми новин та програми політичного характеру (у 2002-му році таких було 10,8%). 46% молоді дивиться такі передачі менше півгодини. Ще чверть (25,3%) молодих людей, що дивиться ТБ, приділяє цьому від півгодини до години. Це узгоджується з тенденцією, що молодь аполітичніша. Загалом, у порівнянні зі станом на 2005 рік люди молодого віку стали дивитися менше новин та програм про політику, але з чим це пов'язано (з наростанням політичної апатії чи перерозподілом уваги на користь інтернет-джерел) конкретно визначити важко.

Щодо витрачання часу на читання матеріалів, присвячених політиці та поточним подіям, молодь теж витрачає не багато часу. Так, 30,5 % зовсім не читають про такі події, а читають менше 30 хвилин 60,3 %. Причому обраховані ці відсотки від кількості респондентів, які взагалі читали газети, тож реальні показники тих, хто геть не читає про такі події ще вищі. Серед молодих слухачів радіо найбільшою є частка тих, хто взагалі не слухає по радіо новини та передачі про політику (36,2%). Реальні ж показники серед молоді ще вищі через високу кількість тих, хто взагалі не слухає радіо.

Висновок. Отже, найбільший вплив на сучасну молодь серед традиційних ЗМІ здійснює ТБ, його взагалі не дивляться лише 9,6% молоді, далі йде радіо (взагалі не слухають 48,2%), а газети на останньому місці (їх взагалі не читають 55,1%). Відтак найважливішим джерелом новин та політичної інформації є для молоді ТБ: 70,8% усієї молоді дізнається про суспільно важливі події саме з цього джерела. Далі, значно відстаючи, йде радіо (з нього про такі події дізнаються 33,6% усієї молоді) та газети (близько 31%).

Обрахувавши середні значення, ми маємо наступний «портрет» молодої людини. Вона або він дивиться ТБ у будній день близько години з половиною або трохи більше, з них менше півгодини новин або програм про політику. Радіо отримує уваги трохи більше, ніж півгодини, а з них на новини припадає менше 30 хвилин. Відповідні показники газет недосягають навіть до показника «менше, ніж півгодини».

Список використаних джерел.

1. European Social Survey. ESS Data - Режим доступу: <http://ess.nsd.uib.no/downloadwizard/>
2. Watcher: В Україні 19,3 млн. користувачів інтернету у віці 15+ - Режим доступу: <http://watcherxom.ua/2013/02/25/v-ukrayini-19-3-mln-kotyStuvachiv-internetu-u-vitsi-15/>

УДК 321.013.

СУЧАСНА ДЕРЖАВНА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Бойко Є., 2 курс,

E-mail: Lizbos@mail.ru

Морарь М.В., д.політ.н., професор

Таврійський державний агротехнологічний університет

Розглянуто державну молодіжну політику України та причини її низької ефективності в сучасних умовах.

Постановка проблеми. Молодь в тому числі і я, хочемо зробити нашу країну кращою, чистішою, з хорошими знаннями, з працевлаштуванням. На разі ми маємо проблему з переконанням всієї молоді, що наше майбутнє залежить від нас всіх. В першу чергу від самого себе і що треба починати вирішувати її вже зараз, щоб потім наші діти були нам вдячними.

Аналіз останніх досліджень. Проблема державної молодіжної політики, молоді як специфічні соціально-демографічні нрупи, громадського молодіжного руху, як В.Бєбик, В.Вєрбець, Ю. Криворучков, А. Черних та інші. Грунтовані дослідження даної проблеми здійснюють нині представники різних галузей знання. Ці питання аналізуються крізь примусу історичного аналізу ювенального законодавства у розвідках Є. Бородіна, виокремленню сутності та специфіки молодіжного руху присвячено праці В. Головенька, А. Зінченко, з точки зору регіональних аспектів здійснив М. Перенелиця.

Мета статті. Звернути увагу читачів та спільноти на проблему, що стосується розвитку розробки і реалізації державної молодіжної політики.

Основні матеріали дослідження. У поточних політичних, соціально-економічних, духовних перетворень особлива роль належить молоді. В Українському суспільстві молодь є найактивнішою частиною населення і її чисельність - не просто одна з характеристик вікового складу населення держави. По-перше, молодь визначає рівень народжуваності, тобто демографічні перспективи держави. По-друге, завдяки збільшенню чисельності молодого населення в останні роки молодь стала значно активніше брати участь у суспільно-політичному житті країни. Державна молодіжна політика в Україні є пріоритетним і специфічним напрямом діяльності держави, яка здійснюється в інтересах молодих людей, суспільства і держави в цілому, виходячи з можливостей України, її економічного, соціального, історичного та культурного розвитку, а також світового досвіду державної підтримки молоді.

Основні завдання, принципи та напрямки молодіжної політики в Україні викладені в Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», прийнятої Законом України від 15 грудня 1993 року, № 2859 -ХІІ.

Ця Декларація є основою для подальшого розвитку державної молодіжної політики, її правової бази, практичної діяльності органів державної влади і управління, що мають сприяти повноцінному розвитку молодих громадян України.

На сьогодні головними завданнями державної молодіжної політики є:

- підвищення якості сучасної освіти молоді;
- переорієнтація системи підготовки фахівців відповідно до потреб ринку праці з урахуванням перспектив реструктуризації існуючої в Україні моделі економіки на модель «економіки знань»;
- розробка та впровадження механізму залучення молоді до наукової та науково-технічної діяльності, поліпшення системи підтримки молодих учених;
- використання системи профорієнтації в роботі з молоддю з цельюсбалансування потреб ринку праці та ринку освітніх послуг;
- посилення роботи щодо працевлаштування та зайнятості молоді;

- удосконалення та впровадження економічно зручних механізмів гарантованого забезпечення молодих людей першим робочим місцем шляхом надання роботодавцям преференцій при створенні додаткових робочих місць для молоді;
- врегулювання процесу трудової міграції шляхом укладання міжурядових угод з метою забезпечення соціального захисту громадян, які працюють за межами держави;
- розробка та впровадження механізмів створення сприятливих умов для полегшення суб'єктам підприємництва « входження в ринок », насамперед доступу до кредитних ресурсів;
- впровадження механізмів державного та громадського контролю за збереженням існуючих та будівництвом нових фізкультурно- спортивних та оздоровчих об'єктів, передусім у малих містах і сельській місцевості;
- національно- патріотичне виховання молодого покоління, спрямоване, насамперед, на подолання взаємної відчуженості молоді різних регіонів України та консолідацію української нації, формування толерантності в молодіжному середовищі;
- розвиток пільгового дострокового державного кредитування молоді і молодих сімей, забезпечення житлом дітей та молоді;
- підтримка ініціативи молоді щодо її участі в суспільному житті країни, сприяння зміцненню функціонуючих і утворення нових громадських молодіжних і дитячих об'єднань, заохочення волонтерського руху.[1]

Що стосується принципів державної молодіжної політики в Україні, то можна виділити наступне:

- повагу до переконань і поглядів молоді;
- надання права і залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні й реалізації політики та програм, що стосуються суспільства взагалі і молоді зокрема;
- правовий та соціальний захист молодих громадян, перш за все осіб, що не досягли 18 років, з метою створення необхідних стартових можливостей для їх повноцінного соціального становлення та розвитку;
- сприяння ініціативі та активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Державна молодіжна політика поширюється на громадян України віком від 14 до 35 років незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять і здійснюється через органи державної виконавчої влади, установи, соціальні інститути та об'єднання молодих громадян.

Демократичність молодіжного руху забезпечується тим, що чинне законодавство практично знімає всі обмеження, які існували раніше, на створення громадських об'єднань, за винятком тих, які являються деструктивними, кримінальними для суспільства.

Молодь бере активну участь у спортивно-оздоровчих (фізкультурних) організаціях. Такі організації охоплюють майже всі види спорту і є популярними як серед молоді, так і серед дітей [3].

Аналогічним чином йдуть справи і з організаціями, метою яких є підтримка творчого та інтелектуально розвитку молоді і дітей. Вони теж популярні серед молодих громадян, юнацтва та дітей. Спектр діяльності цих організацій найрізноманітніший: творчі колективи, художня самодіяльність, творчі фестивалі та конкурси, гуртки та ін

Також розвиваються студентські організації, метою яких є підтримка ініціатив і захист прав студентів.

Отримують розвиток спеціалізовані організації, наприклад: аграрні, волонтерські, професійної підтримки, розвитку міжнародних зв'язків. Створення аграрних організацій та організацій підтримки сільської молоді спостерігається лише в західних і центральних областях країни, які і є переважно аграрними.

Останнім часом в Україні з'явилися організації гендерної спрямованості.

У 2006 році таких організацій налічувалося 16 . Поряд з підтримкою жіночого руху ці організації також займаються питаннями благодійності, творчого розвитку молоді, проведенням мистецьких заходів тощо [2].

Необхідно також відзначити наявність громадських об'єднань молоді , які працюють з молодими людьми за галузевим принципом. Хоча іноді вони не реєструються в органах юстиції , як цього вимагає чинне законодавство , а їх статус затверджується рішенням профспілкових органів , це не заважає їм проявляти досить високу активність у вирішенні соціально-економічних проблем молоді , яка працює в певній галузі. Створюється все більше молодіжних спілок , які прагнуть об'єднати всеукраїнські та місцеві молодіжні та дитячі організації, стати координатором бмолодежного руху. Як правило, такі союзи представляють общественноемолодежное рух України на міжнародній арені. За час своєї діяльності Форум підтвердив своє призначення як союз молодіжних громадських організацій , виправдав надії його творців і організацій-членів а також довіру держави, яка наділило УМФ правом представляти молодіжну громадськість країни на міжнародному рівні.

Зростання чисельності громадських молодіжних об'єднань значною мірою обумовлений тим, що як населення в цілому, так і молодь, зокрема, надають їм (молодіжним організаціям) досить високу довіру [1].

Висновок. Наша молодь прагне до національний розвитку та стандартів Європейського Союзу. У цьому процесі не можна недооцінювати значення молоді. Адже від того , наскільки молоде покоління буде готове взяти на себе відповідальність за розвиток держави , як активно і конструктивно приєднається до суспільних процесів, наскільки ініціативно буде брати участь у вирішенні невідкладних завдань , значною мірою залежатиме доля країни , завтрашній день якої належить саме молоді .

Можна констатувати і те, що саме залучення молоді до реалізації молодіжної політики, співпраця органів державної влади з громадськими організаціями є невід'ємним атрибутом сучасної демократичної держави в питаннях регулювання соціальних відносин. Наявність і дієвість молодіжних громадських організацій є, по суті, показником розвитку громадянського суспільства.

Список використаних джерел.

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Forum21/Issue_No10/N10_Youth_policy_Ukraine_ru.pdf
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.mon.gov.ua/ru/activity/67/>
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://kiev4you.org/index.php/pisateli/51-publicistik/531-2010-04-25-11-54-44>
4. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення / М.Ф. Головатий .- К:1883 – 325 с.
5. Перепелиця М.П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональні аспекти) / М.П. Перепелиця, - К., 2001. -242 с.
6. Шайгородський Ю. Аксіометрія державної молодіжної політики. / Ю. Шайгородський // Політичний менеджмент – 2011, №2, с. 54-61.

УДК 37.04

СТАВЛЕННЯ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ ДО ЖИТТЄВОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Зінченко М., 1 курс,

Губенко В.В., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

e-mail: zinchenko@yandex.ua

e-mail: akivvikas@mail.ru

В статті викладені результати соціологічного дослідження, яке проводилось серед випускників Кирилівської ЗОШ I-III ступенів що до їх життєвого самовизначення та самореалізації у майбутньому.

Постановка проблеми. Вибір майбутньої професії та ВУЗу є одним з найвідповідальніших кроків у житті кожної людини. Від того, наскільки вірно майбутній абітурієнт зробить вибір професії, залежить багато чого – радість чи горе від 5 років навчання у вузі, протирання штанів на роботі або стрімка кар'єра, робота за фахом або новий вибір професії і пошук себе в нових галузях. Усе це є дуже важливим для кожної людини. Тому виявлення мотивів вибору майбутнього молоді є актуальним завжди.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні передумови розробки проблеми ставлення випускників шкіл до життєвого самовизначення та самореалізації вивчались багатьма вченими, а саме Л. Сохань, Є. Головаха, О. Балакірева, І. Мартинюк, В. Очертянський, Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, Г. Костюк, П. Перепелиця, В. Рибалка, В. Семиченко, О. Скрипченко та ін.

Метою статті є спроба виявити головні мотиви вибору абітурієнтами ВНЗ та професії, проаналізувати уявлення абітурієнтів щодо майбутньої професії.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети було проведено соціологічне дослідження «Ставлення випускників шкіл до життєвого самовизначення та самореалізації». Для проведення дослідження була розроблена анкета (опитувальник), де сформульовано 31 питання.

Мета дослідження: отримання достовірної інформації та аналіз оцінок мотивів обрання випускниками шкіл ВНЗ та спеціальності.

Завдання дослідження:

- ✓ виявити головні мотиви вибору абітурієнтами ВНЗ та професії;
- ✓ проаналізувати уявлення абітурієнтів щодо майбутньої професії;
- ✓ визначити найважливіші складові навчально-виховного процесу.

Об'єкт дослідження: випускники Кирилівської ЗОШ I-III ступенів.

Предмет дослідження: ставлення абітурієнтів до вибору ВНЗ та основних складових навчально-виховного процесу.

Гіпотези дослідження:

- 1) молодь надає перевагу державному ВНЗ, а не приватному;
- 2) про обраний університет абітурієнт знає досить багато;
- 3) для більшості випускників навчання – це спосіб досягнення успіху в житті;
- 4) більшість абітурієнтів бажають мати власний бізнес або працювати закордоном, аніж на державному підприємстві, в господарстві;
- 5) головною вимогою до професії молодь ставить гарний заробіток;
- 6) більшість випускників має чітке уявлення про обрану спеціальність;
- 7) при виборі майбутньої професії учень спирається на власну думку.

При опитуванні використовувався метод основного масиву.

У першому питанні учням було запропоновано обрати найважливішими якості людини. Як видно з рисунку 1, найголовнішими рисами людини, що обрали учні, є розум, доброта, гумор та цілеспрямованість.

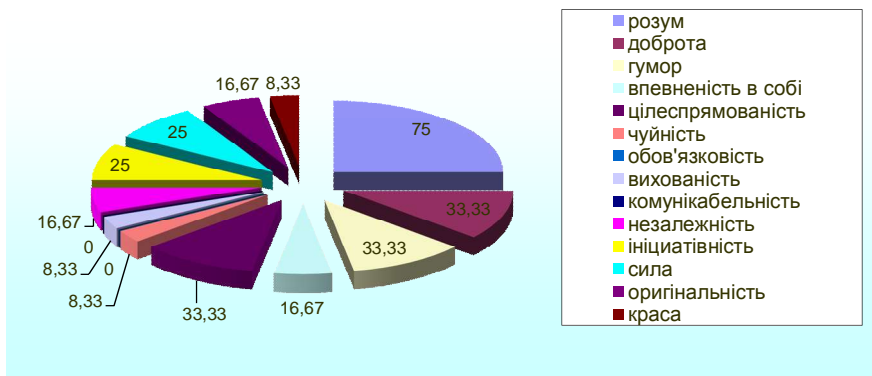

Рис. 1 Найголовніші якості людини

У другому та третьому питаннях учні мали обрати головні цінності в їхньому житті. На перше місце випускники ставлять родину, освіту і здоров'я, на друге – роботу, заняття улюбленою справою.

Четверте питання «Що Ви плануєте на найближчі 2-3 роки для досягнення своїх цілей?» показало, що 25% учнів ще не мають певних планів на майбутнє життя. При виборі ВНЗ абітурієнти головним бачать відповідність профілю ВНЗ їхнім планам на майбутню професію та прагнення отримати знання необхідних до майбутньої професії. 50% опитаним байдуже з ким спілкуватися, вони люблять відповідати на уроках, 33,33% – полюбують спілкуватися з ровесниками.

На питання «Куди поступати?» майже половина учнів обрали державний ВНЗ, четверта частина – приватний ВНЗ, технікум або коледж, інші – «без відповіді», що і підтвердило нашу першу гіпотезу. Гарні результати показало питання щодо знань випускників про обраний ВНЗ: 41,67% – знають дуже багато, 50% – в загальних рисах. Дані показники дають підтвердження другій гіпотезі. Підтвердження третьої гіпотези нам дало питання «Якщо Ви вирішили навчатися, то навчання для Вас – це»: 25% учнів вважають, що навчання – це головний показник успіху в житті; 16,67% – незалежність від батьків; 8,33% – мета життя, жага до знань, влада над людьми, засіб розв'язувати різні життєві проблеми.

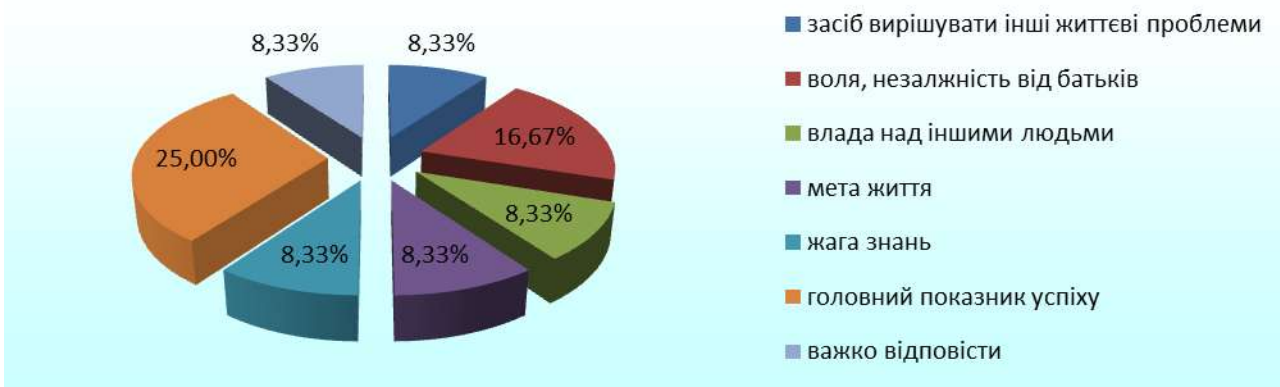

Рис. 2 Якщо Ви вирішили навчатися, то навчання для Вас – це ...?

У питанні щодо вибору роду занять, якщо їти працювати відразу після школи, учні надають перевагу власному бізнесу та роботі в іноземній фірмі, про що і говорилося в четвертій гіпотезі.

У питанні «Які вимоги Ви пред'являєте до своєї майбутньої професії?» головною вимогою, на думку випускників є гарний заробіток. На другому місці – престиж професії, а на третьому – достатня кількість вільного часу, професія має бути творчого характеру, відповідати інтересам людини та нести користь суспільству. Таким чином п'яту гіпотезу теж можна вважати правильною.

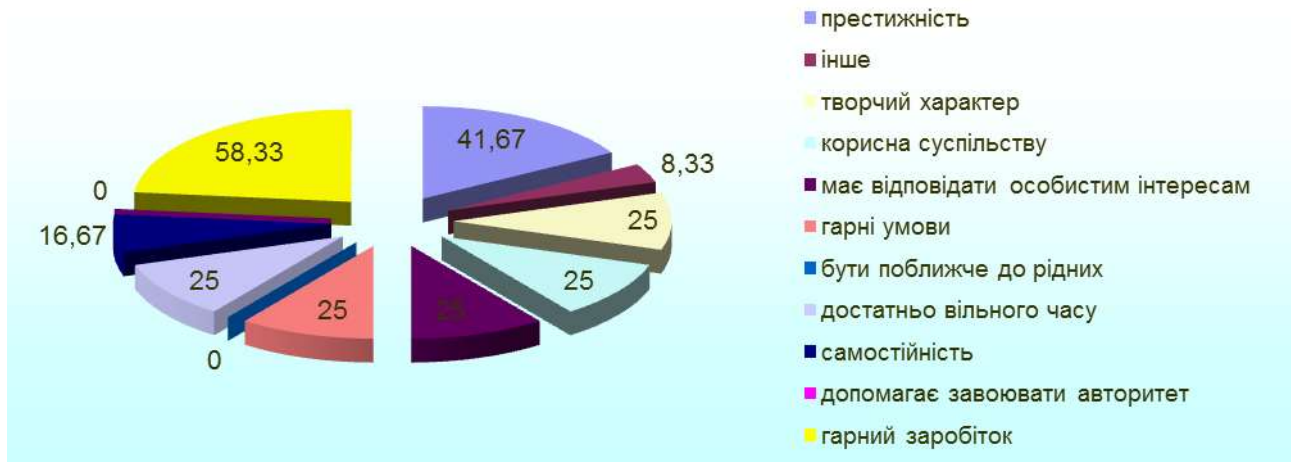

Рис. 3 Вимоги до професії

Більшість учнів (58,33%) мають чітке уявлення про обрану спеціальність, знають чим будуть займатися і які їх обов'язки. Про це і йшлося у шостій гіпотезі.

Важливим є питання, хто або що вплинуло на вибір тієї чи іншої професії. Під час вибору професії більшість випускників (41,67%) спираються на власну думку, що і є підтвердженням сьомої гіпотези.

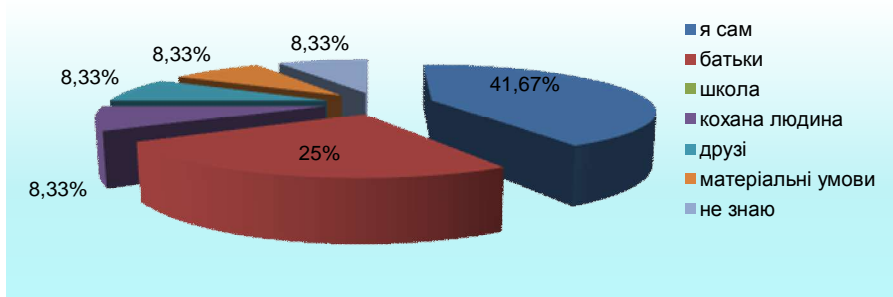

Рис. 4 Фактори, що визначають вибір професії та впливають на життєві плани

У вільний час учні надають перевагу спілкуванню з друзями (83,33%), заняттям спорту (41,67%), відвідуванню кафе (25%), зустрічі з коханою людиною (25%).

Висновок. По-перше, на початку 11 класу майже всі учні вже чітко знають куди вони будуть поступати, якою має бути їхня майбутня професія. По-друге, при виборі ВНЗ та професії учні спираються насамперед на свою думку, інтереси. По-третє, учні вибирають ту професію, яка принесе їм гарний дохід, відповідатиме їхнім інтересам, даватиме вдосталь вільного часу. По-четверте, молодь надає перевагу роботі за кордоном чи в іноземній фірмі, аніж роботі на державному підприємстві.

Список використаної літератури.

1. Зайченко І.В. Педагогіка: навчальний посібник. /І.В. Зайченко – К.: Освіта України, кнт, 2008. – 528 с.
2. Цюман Т. П. Професія. Кар'єра. Успіх: методичний посібник / Т.П. Цюман. – К.: Основа-принт, 2010. – 184 с.

УДК 323;184

ПОЛІТИЧНЕ РІШЕННЯ ЯК СКЛADOVA BЗACMOДІЇ BЛAДИ TA CУCПІЛЬCTBA: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Кондратюк О., 2 курс,

Морарь М.В., д.політ.н., професор

Таврійський державний агротехнологічний університет

Статтю присвячено дослідженню політичного рішення. Визначено, що демократичне політичне рішення формується у процесі комунікативної взаємодії влади та суспільства. Це передбачає постійний обмін інформацією між суб'єктами та об'єктами управлінських рішень. Особливого значення комунікативна складова прийняття політичного рішення.

Постановка проблеми: У сучасному політичному просторі під впливом процесів глобалізації та становлення інформаційного суспільства особливого значення набуває комунікативний аспект взаємодії влади та громадян у прийнятті та реалізації політичного рішення.

У процесі переходу суспільства від авторитаризму до демократії зростає вагомість фактора постійного інформаційного обміну між владою та громадянами, комплексної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність дослідження процесу прийняття політичного рішення полягає у високій суспільній та науково-теоретичній необхідності визначення сутності комунікативної взаємодії влади та громадян, ролі комунікації у процесі прийняття політичного рішення. Взаємодії влади та суспільства у процесі прийняття політичного рішення присвячено роботи таких зарубіжних та вітчизняних авторів, як Г. Лассуел, Г. Саймон, Ч. Ліндблум, В. Бебика, Ю. Ганжурова, Г. Погепцова, М. Примуша, Ю. Шведа та ін..

Метою статті є: дослідження та аналіз комунікативного аспекту взаємодії влади та громадян у прийнятті та реалізації політичного рішення. Відзначимо, що політичне рішення – це акт, здійснюваний суб'єктами політики, спрямований на втілення в життя політичних цілей і завдань, здійснення для цього відповідних заходів на основі аналізу інформації, вибору варіантності дій, урахування політичного часу і реальних політичних сил [3, с. 13].

Основні матеріали дослідження. У процесі переходу суспільства від авторитаризму до демократії зростає вагомість фактора постійного інформаційного обміну між владою та громадянами, комплексної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства. Державне управління не може існувати без комунікації, як форми взаємодії різноманітних суб'єктів і об'єктів управління, оскільки демократичний режим потребує погодження позицій у постійному діалозі між владою і громадськістю. Комунікації інформують населення і владні структури та інститути громадянського суспільства, дозволяють видавати накази, ухвалювати законодавчі акти, переконувати людей. Інакше кажучи, державне управління – це, перш за все, прийняття і реалізація рішень, заснованих на результативності використання сучасних інформаційних і комунікативних технологій.

У сучасній політичній ситуації мова йде про необхідність підвищення ефективності процесу взаємодії влади та суспільства, що передбачає як покращення якості управлінських послуг, які надаються владою, так і відповідність політичного рішення нагальним потребам суспільства. Це створить сприятливі умови для забезпечення підтримки впровадження політичного рішення з боку громадян, легітимізує його в очах громадськості.

Сфера застосування політичних рішень поширюється на усе суспільство, охоплює усі суспільні відносини, а його ефективність та результативність залежать не лише від функціонування інститутів влади, а й від існування розвиненої мережі політичних комунікацій, активної позиції громадських організацій та окремих громадян, наявності розвиненого громадянського суспільства. У цьому контексті важливо відокремити, що політична комунікація є

специфічним видом політичних відносин і розглядається як невід'ємний елемент політичної сфери суспільства, частина його політичної свідомості.

На даний час якість політичних і насамперед урядових рішень, передбачення та випередження залежать від інформації, якою володіє політична система. Остання може мати серйозні проблеми через недостовірність або неповноту інформаційних даних. Нову інформацію вона мусить порівнювати з раніше отримуваною, що відбиває її політичний досвід. Процес передавання політичної інформації, яка циркулює від однієї частини політичної системи, а також між політичними структурами, суспільними групами та індивідами, називається політичною комунікацією.

За визначенням В. Бебика, політична комунікація є своєрідним соціально-інформаційним полем політики, що з'єднує всі компоненти політичної сфери суспільства та структурує політичну діяльність [1, с. 132].

Кожна політична система, у тому числі політична партія, розгортає власну мережу політичної комунікації відповідно до своїх можливостей. Ця мережа розвивається одночасно з політичними структурами. Однак існує безпосередній зв'язок між рівнем економічного розвитку суспільства та рівнем розвитку структур політичної комунікації. Останній визначається як технічним рівнем передавання інформації, так і базовою ідеологією політичної системи.

Звичайно, що комунікація життєво необхідна політичній системі. Політичний аналіз має враховувати проблеми інформації та політичної комунікації в поєднанні з іншими проблемами, як це робиться в межах функціональної концепції дослідження політичної сфери суспільства.

Слід відзначити, що у пострадянських країнах державні службовці часто втрачають зв'язок із громадянами після закінчення виборчих кампаній та не виявляють бажання підтримувати діалог із громадянським суспільством у процесі прийняття та реалізації політичних рішень.

У цілому до контексту взаємодії влади та громадян у процесі вироблення політичного рішення, до його зовнішніх умов можна віднести такі фактори:

- процес глобалізації. У даний період зростаюча роль глобальних політичних та економічних акторів та процесів ще не призвела до перенесення центру прийняття політичних рішень та суттєвих змін у діяльності політичних інститутів.

- процес демократизації пострадянських країн. Неоднозначний за перебігом та наслідками у різних країнах, він сприяв плюральності політичного простору, призвів до збільшення впливу на процес політичної взаємодії різноманітних акторів — органів державної влади, місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства, фінансово-промислових груп, політичних партій та мас-медіа на процес формування політичного рішення. Одним із етапів перехідного періоду виступав період дестабілізації суспільно-політичної системи, відмова від комуністичної ідеології та державного планування в економіці, зміни у соціальній структурі;

- перевага у реальній політиці неписаних правил, а не правових норм в умовах перманентної боротьби за владу між політичними та економічними групами, зміна зразків прийнятної у суспільстві соціальної та політичної поведінки;

- процес інституціоналізації політичної участі громадян. На заваді цьому процесу стають централізація влади, пасивність політичних партій у міжвиборчий період, недостатньо ефективна діяльність опозиційних сил, низький рівень самоорганізації суспільних груп.

На думку австралійського автора Г. Колбеча, будь-яка організована дія у політичному просторі, у тому числі — прийняття політичного рішення має такі характеристики, як когерентність, ієрархія й інструментальність.

Когерентність означає, що «всі окремі дії узгоджуються між собою, що вони утворюють частину організованого цілого, єдиною системою, і політика має справу з тим, яким є (чи має бути) управління цією системою», демократичне управління потребує ієрархії для здійснення політики та реалізації політичного рішення повноважними для цього інститутами:

«Політику вважають визначенням на основі наданих повноважень того, що робитиметься в конкретній сфері, тож зрозуміло, що не можна мати різні повноважні органи, кожен з яких діятиме згідно зі своїми принципами, будь-то різні відділи однієї організації в межах широкої мережі, яку називають «урядом» [3, с. 17]. Вертикальний вимір інтерпретує політичне рішення з точки зору передачі згори донизу повноважних рішень. «Повноважні особи, які приймають рішення, обирають порядок заходів, що максимізує цінності, які є в їхньому розпорядженні, й передають їх підпорядкованим органам для впровадження. Цей вимір підкреслює інструментальні дії, раціональний вибір і силу законних повноважень. Він стосується здатності чи можливості підпорядкованих органів виконати ці рішення («проблема впровадження») і способів структурування процесу управління з тим, щоб досягти такої злагодженості» [3, с. 49]. Вертикальний вимір стосується повноважень та ієрархії, політичне рішення розглядається як вибір і досягнення мети, організація сприймається як когерентна, інструментальна та ієрархічна, вона існує для того, щоб досягати цілей, визначених нагорі.

Очевидно, що у процесі прийняття політичного рішення вертикальний та горизонтальний виміри у демократичному суспільстві не є альтернативами, радше кожен з них враховує інший: горизонтальна складова доповнює вертикальну, акцентуючи увагу на зв'язках між акторами політики, які визначають набір можливих політичних рішень.

Висновок. Таким чином, комунікативний аспект політичного рішення, яке формується у процесі взаємодії влади та суспільства, незалежно від того, який інститут державної влади стоїть за тим чи іншим рішенням, реалізується у вертикальному та горизонтальному вимірах. Політичні рішення у сучасному світі охоплюють не лише діяльність державних інститутів, а включають інші сегменти соціального простору, зокрема — громадські організації, мас-медіа, політичні партії та політичних Лідерів.

Список використаних джерел

1. Бебик В. М. Інформаційно комунікативний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка публік рілейшнз. К., МАУП, 2005. с. 144.
2. Колбеч Г. К. Політика: основні концепції в суспільних науках /Г. К. Колбеч ; пер. з англ. О. Дем'янчука. — К. : Вид. дім «КМ Академія», 2004. — 127с.
3. Пахрєв А.Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні. Навчальний посібник. — К.; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011, с. 26.

УДК 323;184

МІСЦЕ І РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В ПРОЦЕСАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Клименко В., 2 курс,

Морарь М.В., д.політ.н., професор

Таврійський державний агротехнологічний університет

Обґрунтовані місце та роль політичної еліти в процесах трансформації сучасної України, визначено основні функції, які вона здійснює та загальне значення еліти в розвитку суспільства. Розглянуті основні теорії, підходи або погляди щодо трактування сутності еліти різними науковцями. Наголошено на важливості поєднання всієї сукупності еліти країни задля досягнення єдності суспільства та національного розвитку.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку в Україні продовжується суспільно-політична трансформація. В умовах політичної системи, що трансформується, виникає необхідність у сильному та потужному суб'єкті, який би взяв на себе відповідальність за наслідки суспільно-політичних реформ, спрямованих на подолання кризових явищ. В нашій країні таким суб'єктом спроможна виступити політична еліта, від позиції та конкретних дій якої залежить напрям вектора суспільного розвитку. Історичний досвід свідчить, що успіх трансформаційних процесів значною мірою залежить від національної політичної еліти, яка виступає якості генератора ідей, організатора реформаційних змін та зрушень. Таким чином, місце й роль політичної еліти України в ХХІ столітті є одними із найбільш своєчасних та актуальних питань та носить у собі серйозне значення для подальшого перспективного розвитку всієї держави.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх публікацій засвідчив, що питання щодо визначення сутності функціонування еліти та її ролі у суспільстві досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Це, зокрема, роботи С. Ліпсет, Г. Лассуела, Дж. Сарторі, М. Пірен. Е. Афоніна, О. Гладкого, С. Вовканича, В. Липинського, М.Головатого та ін.

Мета статті. Дослідити місце і роль політичної еліти в процесах трансформації сучасної України, розглянути сутність функціонування політичної еліти.

Основні матеріали дослідження. Термін «еліта» походить від латин. *eligere* і французького *élite* – кращий, добірний, обраний. Починаючи з ХVІІ ст., поняття почали використовувати для позначення товарів найвищої якості, а потім – і відносно «обраних людей», насамперед вищої знаті. У Великій Британії, як свідчить Оксфордський словник 1823 р. він став застосовуватись до найвищих соціальних груп у системі соціальної ієрархії [1, с. 149]. Але тільки на зламі ХІХ-ХХ ст. завдяки публікаціям відомих робіт В. Паретто та Г. Москі, термін «еліта» утвердився в соціальних науках, а початок активному вивченню було покладено роботами Г. Лауссуела.

У сучасній українській науці поняття «політична еліта» утвердилось наприкінці 80-х років ХХ ст. В теоріях учених-елітологів можна знайти цілу низку суджень щодо трактування цього терміну, що часом суперечать одне одному.

На нашу думку, еліта – це сукупність індивідів, які володіють владою, приймають рішення стосовно змісту і розподілу основних цінностей у суспільстві. Це ті, хто в різних сферах діяльності перебувають на вершині ієрархії, хто посідає будь-які важливі привілейовані позиції з огляду на свій престиж або багатство.

З усіх еліт, з урахуванням досліджуваної проблеми, ми вибрали політичну. Річ йтиме про коло осіб, котрі справді здійснюють державну політику або безпосередньо, або через свій вирішальний вплив на приймання рішень.

«Еліта політична» – самостійна, нечисленна соціальна група, яка володіє особливими якостями, має вищий соціальний статус і бере безпосередню участь у здійсненні рішень, що пов'язані з використанням політичної влади [2, с. 267].

З погляду на численні обов'язки та призначення політичної еліти, ми можемо зрозуміти яку важливу роль вона грає у всьому суспільному процесі країни. У розвинених державах вона виконує дві функції: а) управляє суспільними процесами, вирішує суспільні проблеми, підтримує стабільність у суспільстві; б) пропонує соціуму більш високі зразки поведінки свідомості, ніж пересічні громадяни. Крім того, сучасні дослідники до функцій політичної еліти відносять: 1) стратегічну – визначення політичної програми дій шляхом генерування нових ідей, вироблення концепції реформування країни; 2) організаторську – реалізація на практиці визначеного курсу, втілення політичних рішень у життя; 3) інтеграційну – зміцнення стабільності та єдності суспільства, недопущення чи розв'язання конфліктних ситуацій і т. д. [3, с. 191].

До перелічених функцій варто ще додати комунікативну – ефективне відображення у політичних програмах інтересів та потреб різних соціальних верств і груп населення.

Від давніх часів і до середини XIX ст. учені намагалися з'ясувати якою ж має бути політична еліта в ідеалі, як повинні вибудовуватись взаємовідносини між нею та масами.

І одним з перших це питання почав розробляти давньокитайський мислитель Конфуцій (551-479 рр. до н. е.), який обґрунтував концепцію правління «благородних мужів», тобто найблагородніших і найосвіченіших членів суспільства. Подібних поглядів притримувався Платон (428-347 рр. до н. е.), який вважав необхідним формування політичної еліти з освічених філософів, які споглядають вічні ідеї. Його учень Аристотель (384-322 рр. до н. е.) вважав за необхідне «формування політичної еліти з людей, які володіють багатством і особливими якостями». Італійський політичний мислитель Н. Макіавеллі (1469-1527) зазначав, що правляча еліта є меншістю, що панує над масами і це панування здійснюється або силою, або за допомогою хитрощів [4, с. 420].

Саме науковий підхід до вивчення політичної еліти та перші ідеї щодо її існування у будь-якому суспільстві, теорія еліт як система науково знання почали формуватись у другій половині XIX.

Найпоширенішими підходами до пояснення феномена політичних еліт у політології є ціннісний та функціональний. Засновником першого був В. Парето (1848-1923 рр.). До поняття «еліта» уже первісно було закладено критерії індивідуальних здібностей, майстерності, талантів, високої професійної компетенції. Відповідно до цього В. Парето включав до складу еліти лише тих, хто досяг вищих посад у професійній ієрархії завдяки власним можливостям і отримав можливість виконувати керівні функції в суспільстві. Функціональний підхід започаткували Г. Моска і Р. Міхельс. Суть його в тому, що він пояснює існування політичної еліти важливістю функцій управління, які зумовлюють особливу роль людей, що їх виконують.

Г. Моска ввів до наукового обігу поняття політичного класу, наголосивши на функціональності даної групи і використовуючи такі похідні від нього, як «панівний клас», «вищі класи», «клас правлячих», «організована меншість», «неорганізована більшість, що управляється». Р. Міхельс, в свою чергу, досліджував структуру влади в політичних партіях і профспілках на основі власного досвіду як партійного функціонера. Він зазначав: «Чим більш розширюється і розгалужується офіційний апарат, чим більше членів входить до організації.., тим сильніше у ній витісняється демократія, замінюється всесиллям виконавчих органів та формується чітко відмежована бюрократія з безліччю інстанцій» [5, с.58-59].

Цікаві погляди щодо елітарної концепції висловлює український історик, політолог В. Липинський. Він запевняє, що «без своєї власної національної аристократії – без такої меншості, яка б була настільки активна, сильна та авторитетна, щоб організувати пасивну більшість нації всередині, і тим захистити її від ворожих загроз із зовні – немає і не може бути нації».

Що ж до функціонування політичної еліти нашої країни дослідники вибудовують наступні погляди. О. Гладкий, наприклад, зауважує, що: «Політичний істеблішмент України можна вважати лише правлячим класом, люди, які перебувають при владі, не є елітою в її повноцінному розумінні. Цей прошарок не має навіть половини ознак еліти, і, що найгірше, відірваний від потреб та бід суспільства і продовжує дистанціювати від нього [6, с.105]. М. Пірен зазначає, що у правлячій еліті виділяють відкриту і тіншову групи. На її думку, «відкрита правляча еліта – це публічні політики, які здобули певну позицію у державній владі. Тіншова – це ті, хто має сильний вплив на ухвалення державних рішень завдяки своєму багатству, діють вони не публічно а в «тіні»[7, с. 310].

В сучасних процесах трансформації суспільства, справедливо говорити про проміжну фазу становлення еліти майбутнього демократичного суспільства.

Еліта, на нашу думку, є результатом тривалого природно-історичного розвитку, а не суб'єктивних побажань і дій. Вона формується впродовж багатьох поколінь. Тому вихід на політичну арену нашої країни демократичної еліти є історичною перспективою. Нинішнє покоління еліти має подолати в собі рецидиви авторитаризму й конфронтаційності, виховати терпимість і довіру до опонента, навчитися володарювати в рамках закону та прийнятих у суспільстві моральних норм, проявляти психологічну еластичність, високий інтелект, професіоналізм. «Потрібно прожити дуже багато років, аби зрозуміти, що політика робиться розумом, а не серцем», – писав Л. Фейхтвангер [8, с. 125].

Люди не вірять в те, що у своїх діях влада керується щирим бажанням чесно служити народові. На переконання громадськості, значно ближче до істини інше: націленість на задоволення особистих інтересів, професійна некомпетентність у політиці й державних справах, бюрократизм. В першу чергу, повинен змінитися характер владарювання у бік перетворення його на управління на базі законності, демократії та максимального звуження волонтаризму в ухваленні політико-управлінських рішень.

Висновок. Таким чином, політична еліта здійснює, насамперед, політичне управління суспільством і саме воно є найбільш суттєвою її функцією. У своїй сукупності вона забезпечує цілісність влади в суспільстві або ж повинна її досягати. Тобто, політична еліта держави, внаслідок становлення та трансформації політичної системи України, займає першорядне місце в цих процесах.

Дискусія про роль еліти в житті суспільства триває вже декілька тисячоліть. За цей час поняття еліти багато разів трансформувалося. Початок ХХІ століття, очевидно, вирізняється своїми особливостями у формуванні еліт, підвищеними вимогами до тих, хто належить до політичної, бізнесової чи інтелектуальної верхівки – адже коло та рівень завдань, що їх доведеться вирішувати в епоху глобалізації і комунікаційного будув, надзвичайно ускладнюються.

Список використаних джерел.

1. Кочубей Л. «Політична еліта» і «політичний клас»: класичні та сучасні підходи до визначення понять // Політичний менеджмент. – 2008. – Спецвипуск. – С. 149-153.
2. Амелин В. Н., Пинчук К. М. Социальные трансформации и формирование политического класса в России // Мир России. – 2001. – №4.
3. Рудич Ф. Правляча еліта: її місце і роль в утвердженні української держави // Політичний менеджмент. – 2008. - № 2. – С. 4-17.
4. Желтов В. В. Теория власти. – М.: Флинта: МПСИ, 2008. – 510 с.
5. Михельс Р. Необходимость организации // Диалог. – 1990. – № 3.
6. Гладкий О. До проблеми політичної еліти України // Нова політика. – 1999. – № 3. – С. 16-24
7. Пірен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства // Універсум. – 2000. – № 3. – С. 20-25
8. Фейхтвангер Л. Собрание сочинений: В 6 т. / Редкол.: А. С. Дмитриев и др.; [Предисл. Д. Затонского, с. 5–32; Коммент. В. Микушевича]. / Пер. с нем. М. Вершининой, Э. Линецкой. – М.: Худож. лит., 1988. – Т. 6. – 766 с.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЗНИК АВТОРІВ

Авакян А.Ю., 1 курс.....	163	Казак М.В., 4 курс.....	62
Агамірова В.К., 1 курс.....	197	Калінін А., магістрант.....	42, 47, 68
Адаменко С., магістрант.....	26	Карман В.М., к.і.н., доцент.....	136, 138, 143, 166, 169, 189
Айзман К.С., 1 курс.....	182	Карпенко А. В., магістрант.....	108
Андрущенко М.В., к.с.-г.н., доцент.....	74	Карпіна М.О., 3 курс.....	71
Антошкін В.К., к.е.н.....	123	Кирпота А., 2 курс.....	202
Баздирева К., 2 курс.....	199	Клик А.В., 10 клас.....	65
Байберова С.С., к.с.-г.н., асистент.....	39, 62	Клименко В., 2 курс.....	133, 231
Баришнікова Т.М., 10 клас.....	117	Коваленко Л.В., спеціаліст вищої категорії.....	211
Білич Ю.Б., 5 курс.....	29	Колесник І.А., 5 курс.....	123
Бойко Є., 2 курс.....	145, 222	Колесніков М.О., к.с.-г.н., доцент.....	17, 20, 23, 84
Бондаренко М.О., 4 курс.....	20	Колеснікова А.М., 10 клас.....	84
Бончужна Є., 1 курс.....	126, 149	Комарова Ю., 2 курс.....	130
Борисов В.В., 4 курс.....	103	Кондратюк О., 2 курс.....	228
Вієнко О.Ю., викладач.....	71	Котилевська Н., 5 курс.....	47
Вороновський І.Б., к.т.н., доцент.....	94	Крупенко О.В., викладач.....	133, 140, 145, 154, 187, 191
Вороновський І.Б., к.т.н., доцент.....	100, 105	Кубрак А.А., 4 курс.....	105
Гаврилюк В.Л., спеціаліст вищої категорії.....	211	Кужелева В.В., 1 курс.....	173
Гасько В., 2 курс.....	216	Кулик А. С., аспірант.....	108, 111
Генсицький М.В., 3 курс.....	39, 100	Куртова І.В., мол. наук. співробітник.....	42
Гондл О.Ю., магістрант.....	35	Курята С.П., магістрант.....	97
Городецька О.Г., к.соц.н., доцент.....	128, 130, 147, 149, 152	Кюрчева Л. М., к.с.-г.н., доцент.....	81
Грабчілева А., 3 курс.....	23	Лисенко Ю.А., ст. викладач.....	120
Григоренко О.В., к.т.н., доцент.....	56, 59, 97, 103	Лисяков Н.С., 4 курс.....	187
Грицько Н., 8 клас.....	114	Малько С. В., к.б.н., доцент.....	89
Гроссман К., магістрант.....	143	Мілева Н. В., викладач вищої категорії.....	53
Губенко В.В., викладач.....	199, 202, 216, 219, 225	Морарь М.В., д.політ.н., професор.....	222, 228, 231
Деміденко С., 2 курс.....	219	Моряковська Л.Л., 5 курс.....	77
Долгова С.В., мол. наук. співробітник.....	44, 50, 68	Москаленко П., 2 курс.....	128
Донець І.М., спеціаліст вищої категорії.....	65, 117	Мостовий О., 1 курс.....	195
Дударєва М.О., к.ф.н., доцент.....	214	Неліпа С.В., спеціаліст вищої категорії.....	208, 211
Євтушенко Х., 5 курс.....	81	Нестерова А., 2 курс.....	154
Євтушенко Х., магістрант.....	189	Нінова Г.В., к.с.-г.н., доцент.....	32, 35
Єлісеєва В., магістрант.....	136	Овечко І.О., 4 курс.....	17
Загорко Н.П., к.т.н., доцент.....	111	Патлусова К. С., 4 курс.....	94
Зайцева О.О., 1 курс.....	175	Пацький І., 2 курс.....	185
Зануда Р., 2 курс.....	140	Петряник Т.В., спеціаліст II категорії.....	117
Захаров М.О., 11 клас.....	211	Піньковська А., 2 курс.....	152
Зінченко М., 1 курс.....	225	Піхтарь О.В., 4 курс.....	120
Іванков Б.В., 3 курс.....	74	Погоріла А., 2 курс.....	191
Іванков Д., магістрант.....	138	Подорожний С.М., к.б.н., доцент.....	84
Іванова І.Є., к.с.-г.н., доцент.....	42, 44, 47, 50, 68	Покопцева Л.А., к.с.-г. н., доцент.....	26, 29
Іванова І.Л., магістрант.....	111	Прісс О.П., к.с.-г.н., доцент.....	77, 87
		Пучкова А.Л., 2 курс.....	214

Радченко Д., 11 клас.....	208	Фазилова Е.С., асистент.....	42
Радченко Ю., 1 курс.....	180	Фарзаєва М., магістрант.....	42, 50
Рубанська О., 3 курс.....	59	Фастовець Є., 4 курс.....	158
Рудь А.О., 4 курс.....	193	Федюшко М.П., ст. викладач.....	91
Серафимов Д., 2 курс.....	147	Фесенко Т.Н., спеціаліст вищої категорії.....	205
Середюк В.В., магістрант.....	32	Фролова А. І., 5 курс.....	89
Скоробагатько А. В., 4 курс.....	53	Чеховська Т.К., 4 курс.....	156
Скрипка К., 3 курс.....	56	Шайко Л.К., 1 курс.....	171
Страхова К., 1 курс.....	161	Шакалова О., магістрант.....	169
Супрун М. Ю., 5 курс.....	87	Шелудько О.О., викладач.....	126, 156, 158, 160, 161, 193, 195, 197
Суркова Г., 3 курс.....	59	Ширінська Г., магістрант.....	166
Сухаренко О.І., к.с.-г.н., доцент.....	74	Школик А.Ю.	91
Тадіущук К., 1 курс.....	160	Щербакова Н.В., викладач.....	163, 171, 173, 175, 177, 179, 180, 182, 185
Тарарухіна А.Є., спеціаліст вищої категорії	114	Юрко Л., 5 курс.....	44
Тишкевич А.А., учениця 10 класу.....	205		
Тищенко А., 1 курс.....	177		

